Zalka Máté

A bolygók visszatérnek

ZALKA MÁTÉ

A bolygók visszatérnek

II

ZALKA MÁTÉ

A bolygók visszatérnek

Regény

Második kötet

1966

Szépirodalmi Könyvkiadó Budapest

Szerkesztette és az utószót írta

KÁLMÁN ENDRE

Szaklektor

MILEI GYÖRGY

A jegyzeteket készítette

JÓZSA ANTAL

2248/II.

© Zalka Máté, 1966

Közvetlen feladatok

1

Grigorjev lázadása előtt az ukrán népbiztosok tanácsa komolyan készült a kárpáti hadműveletre. A kárpáti támadás egy csomó égető kérdést intézett volna el egyszerre. Először is Besszarábiát okvetlen visszavették volna az orvul támadó román bojároktól, másrészt megteremtették volna az összeköttetést a nyugati előőrssel, a magyar tanácsokkal. A sikeres operáció teljes egészében elintézte volna az ukrán kérdést is. A galíciai és kárpátaljai ukránok végre egyesülhettek volna a Dnyeper-partiakkal. A lengyel és a román proletáriátus majd csak megtalálta volna az útját magától.

Az újonnan alakult Jugoszláviában nagyon aktívnak bizonyult a parasztság és a horvát meg a szlovén proletáriátus, a forradalmi robbanást csak a nagy létszámú „barátságos okkupáció", a francia csapatok jelenléte, a talpig felfegyverzett szaloniki szenegál hadsereg tartotta vissza. Bulgária forrongott. A parasztság olyan erős szovjet hatás alatt állott, mint sehol másutt — a területi közelség és a forradalmi mozgalom kölcsönössége. Blagoev elvtárs iskolája nagy szerepet játszott abban, hogy a bolgár dolgozók másoknál világosabban láttak.

Ilyen körülmények között a „magyar kérdés" Kijevben központi kérdéssé nőtte ki magát. De Grigorjev, akire a győzelem várát építették, egyszerre mint egy kőszakadás hullott a dolgok folyamatába. Ettől a partomlástól egy percre megállott a folyam. A víz zavaros lett, megtor-

lódott, egy darabig visszafelé is kezdett menni, már-már áradással fenyegette a lankásabb részeket.

Grigorjev lázadása nagy megdöbbenést keltett Kijevben, és egyszerre felrázta nagy feszültségek és győzelmek utáni csendes, félig pihenős helyzetéből a vezetőséget.

Az ukrajnai Vörös Hadseregek (voltaképpen felkelő partizánokból összeverődött nagy csapattestek) éppen újjászervezés előtt álltak. A Szovjetköztársaságnak egységes haderőre volt szüksége, és a Petljurával való harc sem engedte meg, hogy hadserege nemzeti keretek között maradjon. Ezért már áprilisban szó volt arról, hogy az ukrán és az orosz Vörös Hadseregeket egybe kell olvasztani, és egységes vezetés alá vonni. Most az ukrán Vörös Hadsereg beolvadt a köztársaság haderejébe, és a 12. hadsereg nevet kapta. A volt 1. ukrán hadsereget egy gyaloghadosztállyá, a 2. Ukrán Hadsereget egy gyalogos hadcsoporttá szervezték át. Az újdonsült 44-es hadosztály parancsnokául Scsorsz elvtársat nevezték ki, Dubovij lett a helyettese, Kvjátek Boguny és Bozsenko brigádparancsnokok. A dnyeszteri csoportban három hadosztály állott Fegyko, Knyagnyickij és a fiatal besszarábiai Jakir vezetésével. Ogyessza környékén állomásozott ez idő tájt a híres-nevezetes besszarábiai hős, Grigorij Kotovszkij lovas brigádja is, amelyet szintén bevontak az alakuló 12-es hadseregbe.

Amikor a frontparancsnokság még Antonov-Ovszejenko kezében volt, a Grigorjev-lázadás újabb szervezeti kérdéseket vetett fel. Grigorjev belső fronttá nőtte ki magát, amely veszélyeztette nemcsak a nyugaton álló csapatok hátát, de magát az ukrán tanácsok hatalmát is. Friss és kipróbált kézre volt szükség, hogy gyorsan megfékezze és az erők csoportosításával leoperálja a Grigorjev-kelevényt, mielőtt még lobos daganattá nő. Az ukrán belügyi népbiztost, a harkovi hadkerület parancsnokát, Klim Vo-

rosilovot nevezték ki az ukrajnai „belső front" parancsnokává.

Vorosilov fiatalos hévvel vetette magát a harcba. Ahol csapat került a keze alá, azt tűzbe dobta, és egypár nap alatt Grigorjev ügye már környes-körül égett.

Vorosilov mellett egy hármas bizottság dolgozott, mintegy forradalmi tanácsként. Bubnov lett a vezérkar főnöke, és Manuilszkij, aki nemrég tért vissza Galíciából, a hadjárat politikai „tárcáját" vállalta.

Vorosilovval könnyű volt együtt dolgozni. Éjjelt nappallá téve, mind a két vállával nekifeküdt az ügynek. A lakatosgenerális már ekkor is arról volt híres, hogy elsősorban magát nem kímélte, de maga körül sem tűrte meg az álmos tempót. Mindenkinek dolgoznia, és mindennek mozognia kellett a megadott és kívánt irányba.

Huszonnégy órával a „belső front" megalakulása után Vorosilov csapatai már Alekszandrija alatt voltak, és Grigorjevnek — ha nem akarta otthagyni a fogát — menekülnie kellett a kijevi és harkovi kurszántok halálmegvető támadásai elől.

Gara látta a helyzetet, és nagy jelentőséget tulajdonított a változásnak, bár ez időben semmi különös nem történt, ha azt nem számítjuk, hogy az önként jelentkezők száma jelentősen megszaporodott.

Szamuely sas-merész repülése, a gyűlések, a levélírás — mindez elfeledhetetlen ünnepi benyomásokat tett az emberekre. A hadifoglyok egyszerre közelebb érezték magukat az internacionalistákhoz, és az előbbi hűvös viszonyt valami megértő bajtársias összetartozás váltotta fel. Sokan beléptek a csapatokba, sokan segédszolgálatra jelentkeztek, és ezzel sok fegyveres embert szabadítottak fel a csapatokban.

A toborzással most már a keleti frontról visszatért párttitkár, a pohos Farkas kezdett aktívan foglalkozni. De a beígért keleti turkesztáni csapatok késtek, nem jöttek.

Sőt a Kazányban megalakult Mozsevszky-féle lovas brigádot is egyszerűen kidobták a keleti frontra. Világos volt, hogy minden erőt keletre dobnak, és Moszkvában, Petrográdon Lenin elvtárs közvetlen felhívására munkásezredek alakulnak.

„A forradalom ügye most a keleti irányba dob minden harcos erőt. Szibéria a veszély és a győzelmi lehetőség színtere. Szibériát el kell venni Kolcsaktól és a Kolcsak háta mögötti nemzetközi intervenciótól. Japántól kezdve, francia, angol, amerikai, hollandus, olasz, román, lengyel és cseh igénylők jelentkeznek a hatalmas, kincses földdarab felosztására. Kolcsak, mint egy rossz mészáros, még elevenen taglózza a bikát. A bika pedig rúgkapál, és nem akarja fejét a bárd alá hajtani. Szibéria parasztsága tízezres partizántömegeket szervez a fehérhadsereg mély hinterlandjában. A Vörös Hadsereg legkisebb győzelme is százszoros visszhangra talál a távol-szibériai vöröshárcosok frontján. Előre! Szibéria a terményraktár, amely véget vet Közép-Oroszország éhségének! Moszkva, Pétervár, Ivanovo, Nyizsnyij-Novgorod, Kazany, Szamara élelmezését egy szibériai győzelem egy csapásra megoldja!"

Így írtak az újságok. Ez volt Lenin irányvonala. Az újonnan alakult munkásezredek, kommunár zászlóaljak azzal mentek a keleti frontra, hogy az őket odacipelő vagonok lisztes zsákokkal tömve térnek majd vissza nyugat felé . . .

Az internacionalista csapatok leváltásáról szó sem lehetett. Ellenben a rosszul alkalmazott agitáció némely helyen káros következményekkel járt. Csasztek hosszú levelet kapott Hašektől, aki már az 5-ös Vörös Hadsereg politikai osztályában az internacionalista csapatok lapját szerkesztette. Ez a levél tele volt vaskosnál vaskosabb anekdotákkal, amelyeken Csasztek és Nett hasfájásig nevették magukat — de a végén aztán annál komolyabbak

lettek. Ács, Pilisi és Gara, akik jelen voltak a levél olvasásánál, megtudták, miről van szó. A keleti fronton nem mentek rosszul az ügyek. A Vörös Hadsereget az utolsó ufai áttörés után nem tudták megállítani a fehérek. Ellenben megérkeztek a frontra a magyarok agitátorai, a csapatok végett, s ők aztán szépen megcsinálták a dolgot. Összegyűjtötték egy-egy állomáson a magyarokat, és kijelentették előttük, hogy most nekik itt, a keleti fronton nincs mit keresniök, követeljék hát a Kijevbe való szállítást.

Hašek leírta, mint robbant fel Ufa alatt egy ilyen ezred. Az orosz elvtársak eleinte nem tudták megérteni, miről van szó: a tegnap még kitűnően fegyelmezett harcos ma egyszerűen megtagadja a frontra vezénylő parancs teljesítését. Némely helyen egyszerűen véget vetettek a káros befolyásnak, bár ezek után mindig romlott a csapat egysége. De volt olyan eset is, hogy a dolog konfliktusra vezetett.

A Csapájev-divízióbeli interezredet kénytelenek voltak leszerelni, mert szegény jó magyar elvtársak azt mondták:

— Veszélyben van a magyar diktatúra, oda kell mennünk! Itt, keleten, verekedjenek az orosz elvtársak...

Csapájevet, aki büszke volt az ő magyarjaira, olyan dühbe hozta ez az eset, hogy elfogató parancsot adott ki az összes „moszkvai léhűtő agitátorok" ellen. Majd Kutyakov brigádparancsnok kezdett tárgyalni a „fellázadt" ezreddel.

Kutyakov elvtársnak amúgy is volt egy kis számadása ezzel az ezreddel. A télen ugyanis Kutyakov brigádja Szamarában állomásozott. A partizánok bizony többet találtak szeszelni a kelleténél és — rendetlenkedtek. A brigád megfékezésére az interezredet küldték ki. Róth elvtárs olyan művészettel csinálta a dolgát, hogy a szó szoros értelmében levetkőztette a brigádot, és csak azután je-

lentette az elámult brigádparancsnoknak, az alacsony és hevesvérű Kutyakovnak, hogy az ezredek le vannak csendesítve . . .

Kutyakov éppen sebesült volt. Dühében majd hozzávágta Róthhoz a mankóját.

Most aztán az internacionalisták kerültek az ő kezébe. Kutyakov tudta, hogy ha lövöldözésre kerül a sor — nehéz világ lesz. A magyarokkal nem könnyű dolog elbánni. Ezért nagy körültekintéssel kerülte meg minden oldalról azt a falut, amelyben a parancsot megszegő magyarok állomásoztak. A bekerítés egy egész napot vett igénybe, és mikor készen volt, Kutyakov járőrt küldött a faluba.

Itt aztán kitudódott, hogy a faluban csak a magyarok trénje maradt. Az ezred — önként leszerelt. A Csapájevdivízió komisszárja, Furmanov elvtárs azt mondta: a magyarok önkéntes harcosok — joguk van tehát önként leszerelni. Erre a magyarok átadták a fegyvert Furmanov elvtárs egy lovas századának. Ezt az ezredet aztán fegyver nélkül elvitték Szamarába. Itt a frontparancsnokság politikai osztályában dolgozó internacionalisták megmagyarázták nekik, milyen „árulást" követtek el. Az ezred hatvan százaléka azonnal vissza is ment a frontra, ugyanazokban a vagonokban, amelyekben Szamarába mentek. De egy zászlóalj azt követelte, hogy ha fegyver nélkül is, de küldjék Kijevbe őket . . . Ez a zászlóalj a Galambosféle csoport volt, amely május közepén meg is érkezett Kijevbe, és beolvadt a második dandárba.

Mindez Jaroszláv vaskos stílusával volt leírva — amin az egyébként rosszul hangolt Gara és a flegmatikus Pilisi is nagyokat nevetett.

Gara előtt már nem volt újdonság, hogy a keletiekre nincs mit számítania, annál inkább gyanakodott, hogy az ő asztrahányi ezredét nem dobták-e át Orenburgba vagy még tovább.

Ács még mindig a Szamuely-látogatás nagy eredmé-

nyeinek hatása alatt állott. Látta, hogy az internacionalisták sorai sűrűsödnek, a katonák hetykébbek és kackiásabbak lettek, ami minden sikeres offenzíva előkészítésének szükséges feltétele. Meg is mondta Viktornak, hogy csodálkozik az ő pesszimista hangulatán.

— Nézd meg a csapatokat, hogy kakaskodnak! A jó hangulat terjed közöttük, még a trénbeliek is köpik a markukat!

2

Volkovról senki sem tett említést Zina előtt. Az ügy kezdett feledésbe menni. Zinát eleinte nyugtalanította a dolog. Mi lesz, ha valaki elébecsapja a kérdést? Tud-e majd nyugodtan tagadni? Hiszen azt határozták: letagadja. Nincsen semmi értelme a felesleges egyeneskedésnek. De mert semmi különös nem történt ebben a tekintetben, Zina már beleélte magát abba, hogy úgysem tud az ügyről senki, és neki nincsen semmi köze a dologhoz.

Szorgalmasan bejárt az Arzenálba, és mindennap újra átélte azt az érzést, amely akkor töltötte el, mikor először munkába állt. Ez az érzés nagyon ünnepi, emelkedett, majdnem szertartásos szorongás volt. Aztán mikor vége lett a munkának, a gyárkürt felzúgott, és ők kitódultak az utcára. Az egész világ egészen más értelmet kapott. Zina egyszerre úgy nézett a szembejövő emberekre:

Vajon az mivel foglalkozik?

És a futkározó magánemberek valami sajnálnivaló, kaotikus, bizonytalan életű, nem egészen tiszta kezű és egyáltalán, szerencsétlen embereknek tűntek fel előtte.

Mit csinálnak? Lótnak-futnak, spekulálnak, kigondolnak dolgokat, lesben állanak a mások útjában . . . Brr . . .!

A dolgozó ember, a kollektívába került ember fensőséges érzése volt ez a büszke idegenkedés.

Zina sokáig nem tudta megszokni azt a gondolatot, hogy a munka — csak munka, csak egy bizonyos meghatározott irányban való cselekvés, amely hasznot hoz, termel és teremt. Az ő szemében a munka a gyárban, a kolletívában — egy új világ volt, valami felemelő, boldog és erős dolog, valami, aminek sokkal több értelme van, mint a patronok csomagolása és a fizetés felvétele.

Ez az érzés világlott szeméből is. Ez a fennköltség szépítette meg, ez tette a kezét hihetetlenül ügyessé, úgyhogy hamarosan első csomagoló lett. Ez tett mindenkit vidámmá körülötte, és ezért becézték a műhelyben Zinuskámnak, napsugárnak, kedvesnek, drágának. Szliscsuk elvtárs, a szakszervezeti megbízott is ezért állott meg gyakrabban az ő közelében, mint másutt, s ezért jöttek hozzá a csomagolók:

— Zinuska, mondd meg Szliscsuknak, hogy adasson szappant meg törülközőt a mosdóba... Ha te kérded, megteszi...

És Szliscsuk tényleg megtette.

Az öreg Bondarcsuk aztán egy szép napon bejött, és azt mondta:

— Klimova... félfüllel hallottam, hogy értesz az írógéphez — ugye?

— Értek — mondta Zina mit sem sejtve.

— Nem ért, nem ért — kiabálta a többi csomagoló lány.

— Szóval, Klimova, holnaptól kezdve átmész az irodába.

És már ment is az öreg. Nem sokat lehetett vele alkudozni, igazgatósági tag volt, a szovjetben nagy ember és a bolsevikok kormányzósági bizottságának tagja.

Zina átment az irodába, az írógép mellé ültették, de ő nem felejtette el, hogy egyszerű munkáslányból lett hi-

vatalnoknővé. A változás csak annyi volt, hogy tisztában öltözhetett, ujjai nem lettek sárgák a fegyverzsírtól, és a lármás munkaterem helyett a tinta szagú, de nem kevésbé lármás irodában dolgozott. És fizetését is emelték.

De az a régi érzés itt sem hagyta el: a munkának, a cselekvésnek, annak a tudata, hogy ő most ezrekkel és ezrekkel dolgozik együtt, és hasznos munkát végez. Ez olyan belső erővel, büszkeséggel töltötte el, amely gyorssá teszi a kezet, élessé a szemet. Hát még mikor először megkapta a fizetését meg a természetben kiadott élelmiszeradagot! Odahaza előre elkészítette a tarisznyákat és kézikosarat — ahogy a többi munkásnő csinálta —, és odaállott a sorba. Sohasem engedte volna meg, hogy Arisa menjen el helyette a „fejadagért". Hát ki ő? Nem munkás-e? És ebben gőg is volt.

Hazacipelte a konyhába a zsákot, a kosarat, és letette az asztalra a pénzt. Az ezredesnének az ilyesmi roppant imponált. Összecsókolta a kipirult lányt, akinek az igazat megvallva fájt a dereka és a válla a szokatlan tehertől — de a szeme fénylett. Zina is megcsókolta anyját, és csókja igazi volt — őszinte köszönet az anyai elismerésért.

Vagyim vállat vont, egyet mordult, és kiment a szobából.

Margarita Dmitrijevna legyintett.

— Hagyd . . .! Ez reménytelen alak. Most a fejébe vette, hogy leteszi a tiszti vizsgát . . . Na, hadd járja a bolondját, mit csináljak vele . . .

És Zina érezte, hogy ő a családban is *kell,* hogy ő itt is erő, és van valami nagy-nagy értelme annak, hogy mindennap munkába jár.

Egy darabig testet pihentetően behúzódott a divány ölébe, de ez nem sokáig tartott. Egyszerre tettre készen felállott. A divány könyvpolcán feküdtek cédulákkal berakott, félig olvasott könyvei. Kezében ott volt az egyik

megkezdett kötet, amelyet közepén szétfeszített az ezredes ezüstnyelű papírkése.

Kiment a konyhába, ahol Arisa zörgött elmosni való edényeivel. A ragyogóan tiszta kövér asszony elébe mosolygott kedvencének.

— Mit olvasol, Zinuska?

— Egy könyvet, amely az asszonyokról szól.

— Képzelem... sok szerelem van benne...

— Szerelem? Az is — más is. Ez a könyv az asszonyok sorsáról szól, és egy német tudós írta.

— Ugyan mit írhat egy tudós az asszonyokról?

— Mit? Hohó, Arisa, nagyon lebecsülöd az asszonynépet! Hát hogyne lehetne írni? Hát például arról, hogyan, mint él, milyen a sora, milyen hasznot hajt az emberiségnek, és mégis csak kutyamódra becsülték.

— És ez benne van? — kételkedett Arisa.

— Hazugság nélkül.

— Aztán engedik a férfiak, hogy az asszonyok ezt olvassák?

— Látod, hogy engedik.

— De hisz akkor asszonylázadás lesz!

— Úgy gondolod? — érdeklődött Zina.

— Jaj, Zinuskám, de sokat gondolkodtam én ilyesmiről... Még olyan gondolatom is volt, hogy ha mi, asszonyok egyszer összebeszélnénk, és egy éjszaka, mind az egész világon összefogva, szépen összekötöznénk a férfiakat, és kivinnők őket a piactérre, aztán tésztanyújtófájával mindenik elverné a magáét, hát akkor volna csak jó világ...!

— És tovább? — érdeklődött Zina mosolyogva.

— Persze, most kinevetsz engem... — mondta Arisa megbántva.

Zina átölelte és összecsókolta.

— Dehogy is, drága, kedves! Mondd csak tovább, nagyon érdekes!

— Hát én ezt csak úgy gondoltam egyszer, de az már nagyon régen volt. Nagyon haragudtam a férfiakra.

— Hát aztán miért?

— Galádok a férfiak. Minden úgy történik, ahogy ők akarják. Ők háborúznak, ők kötnek békét — ők veszik el a lányt feleségül, ők verik a terhes asszonyt. Ők csalják meg először, de őket megcsalni — az tilos. Mindenben ők az urak.

— Hát ebben a könyvben éppen ez van megírva.

— És így — ápertén?

— De még hogy!

— Csak nem valami bolsevik írta tán?

— Miért bolsevik? — kérdezte Zina mohón.

— Ezek nem szégyellik az ilyenben az igazat, ezek megmondják. Most még az asszonynéppel is szóba állanak, nem úgy, mint eddig... Hej, ha ezek mind olyanok volnának, mint ez a mi Viktorunk itt...!

— Ugye? — szaladt ki Zina száján.

— Jaj, de rendes ember! Én, hidd el, Zinuskám, nem szeretem a férfifélét — de ennek még a lába nyomát is kár elseperni...

Zina egy percre elmerengett. Arisa pörgette a nyelvét, már valami másról beszélt.

— Nem volt az mindig így, ahogy most van. Az öregasszonyok beszélték azt a falun, hogy valaha asszonyország volt, amikor az asszonyok voltak a családfők... Jobb világ volt. Kevesebbet háborúztak...

— Ezt beszélték?

— Ezt az öregek... De lehet, hogy csak mese...

— Nem mese, Arisa — kapott a szón Zina. — Ebben a tudományos könyvben ez is benne van...

És Zina az agitátor magafeledettségével kitárta Arisa előtt az újonnan olvasott könyv értelmét. Elmagyarázta, honnan keletkezett a nő teljes leigázása és áruvá süllyedése, a tulajdonjog, a prostitúció, a fehér rabság...

A szavak csak úgy égtek. Arisa tátott szájjal hallgatta kedvencét, aki már mint egy valódi agitátor, fel s alá járt a konyhában, és hevesen hadonászott a könyvvel.

Egy-egy érdekesebb fordulatnál Arisa megállott a munkában. Ránézett Zinára, összecsapta a kezét, és megcsóválta fejét.

— Hallottak ilyet . . .!

— Na, a kutyafáját . . . Ez szent igaz! — mondogatta.

Zinából kivágyott, kitört a szó. A gondolatok forrtak. A példáit az ismerősökről, a mindennapi életből vette, és csodálkozott, hogy ilyen gyorsan megtalálta őket. Mikor befejezte a gondolatát, Arisa meg is jegyezte:

— Hát, nagy ördögök ezek a bolsevikok! Ezek mindenkit kitanítanak . . . Tudod, Zinuskám, ha te hallgatók előtt beszélnél így, a vállukra kapnának, és — jaj, mi lenne . . .!

3

A forradalom és ellenforradalom ezerváltozatú alakjai között Szimon Petljura egyike a legjellegzetesebb álforradalmároknak. Tipikus műkedvelő, aki a politikába sohasem megy a frazeológiánál mélyebbre. Ebben a frazeológiában néhanapján maga is őszintén hisz, de ez nem menti meg attól, hogy legőszintébb deklarációi ellenére az események, amelyek az ő vezetése nyomán fejlődnek, ne ellenkezzenek merőben a kimondott szóval.

Poltavai kispolgári családból származik. A család nem tehetős. A fiút papneveldébe adják, és Szimon kiveszi részét a szigorú és bornirt burszák-élet gyönyöreiből. Diákévei arra az időre esnek, mikor az oroszországi papneveldék vastag és penészes falai már nem tudják elzárni a szeminaristákat az olyan népszerűvé vált szabadgondolkodástól és a forradalmi eszméktől.

A papneveldékben erősen konspirálva, föld alá bújva, vastagon burjánzott a forradalmi irodalom. Szimon tagja lesz a mensevik diákszervezetnek. A kijevi bursza egy véres verekedésben és duhaj lázadásban végződő diáksztrájkjából kifolyólag (mellesleg később kitudódik, hogy ezt a „lázadást" a rendőrség ügyes provokatőr-apparátusa idézte elő) Szimont letartóztatják, mint a papnövendékek tiltott egyesületének aktív és vezető tagját, bíróság elé állítják, elítélik és Észak-Oroszországba száműzik.

Szimon végigcsinálja a száműzetés nehéz, unalmas és fanatizáló éveit. Aztán a háborút követő diadalmas forradalom haza, az otthonába teremti őt.

A lengyelek elszakadnak Oroszországtól. Az ukrán cár, Szkoropadszkij hetman, a német szuronyokra támaszkodva elfoglalja Ukrajnát. Ukrajna hadszintér lesz. A bolsevikok hallani sem akarnak a mensevikekkel való együttműködésről. A széles ukrán paraszttömegek nyíltan a bolsevik jelszavakat követik. De a zsíros ukrán kulákság, a kispolgári nacionalisták, az ukrán szeparatisták vezért keresnek. És erre a legalkalmasabbnak, legmegfelelőbbnek a „volt száműzött", a „muszkák" miatt megszenvedett szép beszédű, heves temperamentumú és „forradalmi" tendenciájú Szimon Petljura ígérkezik.

Petljura eleinte komolyan veszi a mensevik programot. De éppen ez dönti veszélybe, ez teszi kínzóan ingadozóvá és bizonytalanná, majd később menthetetlenül reakcióssá mozgalmát.

Az elején, mikor még a területrabló németekkel és a hetmannal folyik a harc a „demokratikus kormányforma", a „szabad Ukrajna" és a „népjólét" nevében, Petljura a munkásokhoz is fordul, és nem is egészen eredménytelenül. De mikor a hetman már elszökött, és a hatalom tisztán a Petljura-direktórium kezébe jut, a munkásság egyszerre felismeri a helyzetet, és egyenesen, nem titkolva ellenszenvét, elfordul Petljurától.

2248/II.

Szimon bolsevizmussal, hazafiatlansággal vádolja az ukrán proletariátust, de ez keveset használ. A munkásság a bolsevikok után megy, és ahol csak teheti, leszámol a mindjobban süllyedő és züllő Petljura-rendszerrel, visszaállítva a szovjet hatalmat.

Mi az oka annak, hogy ez a véletlen ember, ez a romantikus fantaszta olyan sokáig tudta tartani magát, és olyan sokat tudott ártani az ukrán proletariátusnak, de különösen a földmíves népnek és az ukrán szovjet rendszernek?

Az ukrán egyike volt azoknak a nemzetiségeknek, amelyeknek puszta létezését is kétségbe vonta a pánszláv nagyorosz sovinizmus.

Ukrajna? Blöff, amelyet galíciai értelmiségiek, jól fizetett osztrák ügynökök meg tehetségtelen, ukrán „zsargonban" dolgozó irodalmárok gondoltak ki! Lehetséges, hogy valaha tényleg volt egy Ukrajna, a záporozsjei szjecs meg a hajdamákok, akik a lengyelek és a tatárok ellen harcoltak, a tincset hordó „hoholok" ... De Bogdan Hmelnyickij óta, aki szőröstől bőröstől behódolt az orosz cárizmusnak — ilyen Ukrajna nincsen többé!

Így kezelte az orosz nacionalizmus az ukrán kérdést.

Ukrán nemzet pedig volt, van és lesz is mindaddig, amíg a szocialista társadalom magasabb fejlettségi fokán meg nem szűnik minden nemzeti forma.

Mikor kitört a Nagy Októberi Forradalom, az ukrán burzsoázia megragadta a nemzeti kérdést, s így akarta a szélesebb tömegeket szembeállítani az „orosz" bolsevizmussal. Az ukrán nagyburzsoázia és tőkések azonban egy kissé elvetették a sulykot. Túl cinikusan dolgoztak. Szövetkeztek a német hódítókkal, beinvitálták az utolsó hetman család leszármazottját, Pavlo Szkoropadszkijt — aki nem kevésbé volt szélhámos, mint Petljura, de feltétlenül tehetségtelenebb színész —, és „elfoglalták" Ukrajnát.

Ezzel magukra zúdították az ukrán munkásságot és a harcos hangulatú paraszti szegénységet. Az ukrán munkásság felvette a harcot a tanácsrendszerért, a bolsevizmusért. Az ukrán parasztság felvette a harcot a földért, a szovjetekért, az okkupánsok és a hetman ellen. Az ukrán kispolgárság és kulákság is a hetman és németjei ellen ment csülökre.

A németeket kisöpörték az események, a hetmant pedig már 1918 novemberében seprűnyélre kapta a nép.

Most jött Petljura:

Ukrán parasztság, ukrán munkásság! Az ukrán szabadságért...!

Eleinte mentek. Petljura tömegei akkor még azok voltak, akiknek tényleg volt miért harcolniok: a munkásság és parasztság.

De aztán jött az a jelszó:

Ukrán testvérek, ukrán hazafiak, a muszka-bolsevikok ellen, az ukrán nemzeti szabadságért! Üsd a zsidót!

A tömeg kezdett differenciálódni.

Ohó! És kié a föld, kié a gyár, a bánya?

A nagy ellentmondások felszínre kerültek. A „nemzeti" plattform túlságosan szélesnek bizonyult, és a mozgalom szétbomlott.

Jellemző, hogy a Petljura-csapatok eleinte vörös zászlók alatt mentek, tisztek nélkül, választott parancsnokokkal. Aztán jött a kék-sárga zászló, jöttek a tisztek, jobbára volt orosz tisztek, galíciai kalandkeresők, nagyon, nagyon kevés meggyőződéses ember.

Petljura serege elolvadt. Az ukrán partizánok bolsevik vezetés alá kerültek, bolsevik programot akartak. Sok ezres zászlóaljak, tízezres brigádok alakultak, majd az első, a második, a harmadik Ukrán Vörös Hadsereg, Scsorsz, Bozsenko, Kvjátek, Katovszkij, Petrovszkij, Dubovij és más tősgyökeres ukrán parancsnokokkal és politikai vezetőkkel az élükön likvidálták, kiszorították Petljurát.

Ez a harc három évig folyik váltakozó szerencsével, de a Petljura-mozgalom teljes züllésével.

Mikor a széles tömegek elfordulnak Petljurától, Szimon tovább megy jobbra. Hozzá sietnek a kulákfiúk, az ukrán nacionalista értelmiségiek, a nacionalista propagandában felnőtt, falusi tanítók, a történelmi múltat sirató „hazafiúi" szédelgők, a kalandkereső zsebhősök meg az egyház ellenforradalmi papsága.

Hogy valamivel szédíteni is lehessen a „népet", egy kissé feleleventik a „múltat". A csapatokat a régi szabadkozákság, a hajdamák-formációk, az ázsiai lovagkorszakot mímelő szecsevikok mintájára szervezik. Az ezredek középkori elnevezéseket kapnak. Megkezdődik Petljura operettkorszaka, s hogy valami „szaga" is legyen, odadobják gyakorló-szalmabábunak, „dühösítőnek", az Ukrajna területén elszórt sok védtelen zsidó városkát.

Kidobják az jelszót:

Üsd a zsidót, ők a bolsevikok ügynökei!

A hajdamákok is mindig ütötték a zsidókat!

Az ukránnak ütni kell a zsidót és a lengyelt!

És mert a bolsevik csapatok minden döntő ütközetben elrakták a Petljura-hadat, az operett-hajdamák atamánok a védtelen zsidó városkákon töltötték ki bosszújukat, gyilkoltak, raboltak és — készültek a bolsevikok ellen.

A lengyelek? A lengyel kérdés — más dolog. A szovjetellenes nyugati, főleg a francia burzsoázia felfedezi Petljurában a maga emberét. A francia és a lengyel diplomácia is elküldi hozzá a maga képviseletét. Elismerik a franciák, elismerik a lengyelek. Petljura gyors lépésekkel megy az ellenforradalom és a pusztulás útján. Petljura könnyű ember, rossz szervező, sok benne a széllelbéleltség és nagyravágyás. Petljura „esze", az író Vinnyicsenko, maga sem különb, bár ő igyekszik megmaradni a mensevik elvi állásponton.

Így válik Petljura tömege kispolgári szédelgők, lum-

penproletárok, volt orosz tisztek, ukrán nacionál-hebehurgyák, pogromisták bandájává. És ahogy a harc elmélyül, Petljura nyomában csak a pogromlángba dobott zsidó fészkek üszke-bűze marad.

A francia orientáció, az „orosz" bolsevizmussal való harc prése alatt az ukrán nacionalista Petljura — lengyel ügynökké válik, annak a burzsoá Lengyelországnak az ügynökévé, amely Pilsudski fasizmusa alatt ezrével pusztítja a galíciai ukrán dolgozókat. 1919 nyarán az Ukrán Vörös Hadsereg kiszorítja Ukrajna területéről Petljurát, akinek a francia orientációjú lengyel kormány ad védelmet és alakulási lehetőséget.

Galíciában ez időben Petrusevics csapatai harcoltak a lengyelek ellen. Petrusevics szintén ukrán nacionalista volt, az önálló Galíciáért vette fel a harcot a mind agresszívabbá váló lengyel légió ellen. Jól ismerte a lengyel légiók vezéreit, Pilsudskit, Zeligorskit és a többieket, hiszen együtt szolgálták az osztrák—magyar ármádiát a háború alatt: Pilsudski a lengyel, Petrusevics az ukrán légió organizátora volt.

Ausztria a galíciai ukránokkal és lengyelekkel szembeni türelem politikáját színlelte, ezzel a politikával szembeállította magát a bornírt orosz nacionalizmussal. Mikor aztán Bécs és Berlin a történelem porába dőlt, mikor a cári Pétervárat a Vörös Moszkva váltotta fel, a lengyelek étvágya nagyra nőtt, és ez a kérdés is fegyveres elintézésre került.

Petrusevics — maga köré gyűjtve a háborúból kimaradt és főleg a fegyverben maradt fiatalságot — megalakította belőle az „uszuszok" első dandárját. Fegyverben semmiféle hiányt nem szenvedtek (hiszen Galícia az osztrák ármádiának valóságos fegyvertára volt), a csapatok mintaszerűen voltak fegyelmezve, és a nemzeti felszabadulás eszméje erőt és lobogót adott nekik.

Ezekben a csapatokban az intelligencián kívül csak a

parasztság vett részt. A galíciai városok proletariátusa át volt itatva a bolsevizmus eszméjétől. A drogobicsi petróleumművek munkássága kihirdette a tanácshatalmat. A galíciai és lengyel munkásság kereste az együttműködést. A drogobicsi petróleumtulajdonosok, akik eleinte pénzelték Petrusevics mozgalmát, most megkövetelték tőle, hogy indítsa el csapatait a drogobicsi felkelő vörösök ellen.

Petrusevics csapatai azonban itt erőtlennek bizonyultak. A petróleumosok ezek után a lengyelek felé orientálódtak, s Petrusevicsnek nem adtak több pénzt, mert a parasztkatonák — bármennyire óvták is őket a bolsevik agitációtól — mind nyíltabban beszéltek a földosztásról.

Petrusevics csapatainak legjavát, gerincét a városi és falusi intelligencia ifjúsága tette ki. Ezek a volt osztrák—magyar tisztek, át voltak itatva az „önálló, szabad Galícia" eszméjétől. Ezek a fiatalurak nem értették ugyan, de annál jobban megérezték, hogy osztályérdeküknek legjobban egy szabad nemzeti állam felel meg, amelyben akad annyi kizsákmányolható munkaerő, hogy annak a profitjából ők, ha győznek, fényesen egzisztálhatnak életük végéig. Gyűlölni a lengyelt és félni a bolsevikoktól — ez jellemezte a magatartásukat.

Petrusevics és Petljura között nem állott fenn rendes együttműködés. 1919 tavaszán Petrusevicset nagyon megszorongatták Haller generális és Zigulinski ezredes légiósai. Az uszuszok — egy jó gyalogsági hadtestnyi — kezdtek visszavonulni kelet felé. Zigulinski végzett a drogobicsi tanáccsal. A galíciai petróleum véres lett. Mihác Gric elvtárs, a drogobicsiak bátor vezére, kiejtette a kezéből a tanács lobogóját.

Petrusevics csapatai Ternopol felé húzódtak. Petljurát kiszorították Vinnyicából, kiűzték Kamenyec-Podolszkijból. És itt a történelmi sors összehozta a két ukrán „nemzeti vezért".

Petljura felajánlotta Petrusevicsnak a vörösök ellen való együttműködést. Terve szerint a két ukrán „nemzeti kormány" és a két hadsereg egyesülne. Mihelyst Kijevet elfoglalják, azonnal megfordulhatnak, és akkor a dnyeperi csapatok közvetlen együttműködésével Petrusevics felveszi a harcot Galícia felszabadításáért a lengyelek ellen.

Vinnyicsenko ebben az egyesülésben „Nagy-Ukrajna" kontúrjait látta. Készült egy költőien szép „testvéri szerződés" — de akkor Petrusevics véletlenül megtudta, hogy Szimon már tárgyal a lengyelekkel. Petrusevics úgy érezte, hogy becsapták. Színleg folytatta a tárgyalást, de közben ő is elküldte embereit a lengyelekhez, és felajánlotta nekik, hogy kész megkezdeni a béketárgyalást. Pilsudski, aki főleg a nyugati részeken volt elfoglalva, szívesen fogadta az ukrán delegátusokat, és közölte velük, hogy a lengyelek teljesítik a feltételeket:

Önálló Galícia, ukrán szabadság, Lengyelországgal való államegység . . .

Petrusevics értesítette csapatparancsnokait. Háromnapos nagy vita után kitűnt, hogy a csapatok egy része sem fogadja el a kapitulációt, de nagyobb részek, az uszuszok első brigádjai is Petrusevics után mennek.

Azok a csapatok, amelyek nem ismerték el az egyesülést, kiváltottak, és átmentek Petljurához. Petljura ezek után már nem is igen tárgyalt a lengyelekkel, mert úgy érezte, hogy megnövekedett hadserege erőtől duzzad és harcra kész. A zagyva és összetört ezredeket reorganizálták, és az uszuszok hozta nagy intendatúra bőven adta a fegyvert és ruhaneműt. Petljura kihirdette, hogy májusban megkezdi az előnyomulást, és vezérkarának utasítást adott az offenzíva előkészítésére.

Keleti ügynökei is kedvező híreket hoztak. A bolsevikok egy cseppet sem okosodtak meg. Még mindig a mezítlábosokkal barátkoznak, a jó gazdákat, tanyatulajdono-

sokat, malmosokat meg a városi, vállalkozó szellemű polgárságot semmibe sem veszik. Nekik csak a semmitlen paraszt, a falusi napszámos, zsellérnép, a városban meg a munkásság és a kishivatalnok a cimborái. A kulákság elégedetlen. A városiak, a háztulajdonosok, a becsületes iparos vállalkozók, gyárosok meg azok, akiken az élet alapja nyugszik, akik tudnak Ukrajna felszabadításáért pénzt, marhát meg miegymást áldozni — azok elégedetlenek a vörösökkel. És most híre jött annak is, hogy a fiatal és agilis Tyutyunnyiknak sikerült a maga oldalára hajtania Grigorjevet, aki az egész bal parti területet képviseli. Most csak a hajrázás zúgott Szimon zavaros fejében.

Gyorsan, gyorsan, készíteni az előnyomulást, nehogy Grigorjev előbb kezdje a dolgot!

Lázasan hozzáláttak a munkához. Petljura módszere az volt, hogy mielőtt megkezdődött volna az előnyomulás, a hadsereg politikai emisszárjai kiválogattak egypár száz értelmes és mindenre kész agitátort. Ezeknek az volt a feladatuk, hogy előre menjenek, és az elkövetkezendő mars vonalán hadba szólítsák az ukrán lakosságot.

Ezek az agitátorok elég zavaros emberek voltak. Egyet azonban mindenik tudott: a nacionalista demagógia szótárával mindegyik fel volt szerelve.

Ezek a „komisszárok" előrementek, átsurrantak a vörösök gyér és elővigyázatlan frontján, és megkezdték az agitációt a falvakban.

Minden faluban akadt egypár kulák, aki már meggyűlölte a bolsevikokat. Ezeket a kulákokat összeszedték. Petljura agitátorai leitatták a falu alját, a mindenre kész, lezüllött katonát, a vörösöktől dezertált bujkálót, a megsértetteket, azt, akinek személyes okai voltak arra, hogy gyengítse a szovjetek erejét. És hogy tápanyaga is legyen a haragnak, hogy „értelme" is legyen a dolognak, ne csak puszta szóbeszéd — megállapodtak, hogy a felkelők kira-

bolhatják, és ha kell, egy kicsit meg is kínozhatják az ukrán falvak közé szorult, kis, kézműves zsidó városkákat. Ez arra jó, hogy az emberek kezére tapad miegymás — a vértől mindig megbolondul a nép —, és a zsidók megvédésére a vörösök csapatokat küldenek. Ezzel egyrészt elvonják az erőket a frontokról, másrészt harcba, tűzkeresztségbe kergetik a felkelőket.

Petljuráék most is kidobtak egy ilyen garnitúrát, de így módosították a feladatokat: Nem kell sietni! Elő kell készíteni mindent, de a „felkelést" csak akkor kell megkezdeni, mikor megadják a jelet!

Grigorjevhez viszont küldöncöt menesztettek, hogy megegyezzenek vele, a felkelés időpontjában. Petljura úgy gondolta el, hogy míg a galíciaiak Zsitomirnak, a szecsevikok Proszkurovnak és a zsaporozsjei kozákok Kamenyecnek támadnak, addig Grigorjev elfoglalja Ogyesszát, az egész bal partot és Kijevnek fordulva, egyesül Petljurával. Ehhez jól megszervezett, pontos együttműködésre, a hadseregek terveinek ismeretére volt szükség.

Grigorjev viszont akkor már fellázadt, a jobb parti részeken pedig kigyulladtak a pogromok tüzei.

Ukrajna új megpróbáltatások előtt állott.

4

Május közepén Kijevben már megérzett a megingott déli front idegessége. A város képe egyszerre szigorúvá vállott. Eltűnt a parádés, ünneplős lelkesedés, meg a befészkelődött tempótlan nyugalom.

Petljura tényleg beváltotta az ígéretét. Egyszerre kibújt, mint a szög a zsákból, és Proszkurovot közvetlenül bevétellel fenyegette. Proszkurovval Kijev igen sokat veszített volna, de főleg az internacionalisták tekintették mintegy saját kérdésüknek ezt a frontot.

Podvojszkij magához hívatta tanácskozásra a stábot.

Csasztek és Nett hangosan és a többiekkel nem sokat törődve csehül beszélgetett egymás között. Vajda és Paposy Garával vitatkozott halkan, a falat betakaró térkép mellett, amelyre értelmetlen, de nem tudását szégyenlő, farkasgyanakvó szemmel meredt a hatalmas testű Horváth. Pilisi az idegeskedő Daskót biztatta, hogy kevés orosz tudására hivatkozva az operációs terv előadását rábízhatja Vajdára. Tardy ugyancsak ott állott a divizionárius mellett, és ráhagyta, amit a komisszár mondott. A terv... a terv régen ki volt már dolgozva... A nemzetközi hadsereg... a nemzetközi hadtest... a nemzetközi hadosztály...

Igen, Vajda már az elején sem vállalkozott többre hadosztálynál, de a katonadolgokban jártasak látták: a terv úgy van összeállítva, hogy egy jól felszerelt, önálló dandár is elvégezheti. A stáb és a moszkvai vezetőség nemzetközi hadseregről, hadtestről beszélt — de az operatív osztály nagyothalló vezetője igen jól hallotta e mögött az agitációs hűhó mögött az organizációs lehetőségek igazi tempóját.

A tervek ott feküdtek, a kockába hajtott, kék mappákban. A stáb várta, hogy a népbiztos elengedje az ukrán népdivízió parancsnokát, aki most érkezett vissza a poltavai körzetből, ahol megszervezte „felkelő hadosztályát".

Az internacionális divízió operatív tervében az újonnan kialakult körülmények már egypár olyan változtatást követeltek, amelyeket a süket Vajda katasztrofálisnak minősített. Először is az összes kijelölt dátumok már idejüket múlták. Paposy adatai szerint az ellenséges vonal is teljesen képet változtatott. Ma Vinnyica elveszítette elsődleges jelentőségét, mikor Proszkurov közvetlen veszélyben volt. A ternopoli, a sztanyiszlavi népkormányokról igen

különféle hírek jöttek. Csak a kárpátaljai talaj volt még a régi, sokat, biztos és gyors előnyomulást ígérő.

Az ajtó kinyílt. Podvojszkij szaporán, a mindig elfoglalt ember gyorsan orientálódó tekintetével nézett végig a szolgálati pózba meredt elvtársakon.

— Tessék helyet foglalni! Sok időm nincsen, de az elvtársak talán két szóból is megértik a helyzetet. Most nincsen idő fontolgatásra. Mekkora az interdivízió reális ereje?

— Csak egy dandár: gyalogság, lovasság, tüzérüteg — mondta váratlanul és tendenciózusan aláhúzva Csasztek.

— De kérem... — fordult feléje rosszallóan a népbiztos.

— Kijevben tényleg nincsen több egy dandárnál, de azok a csapattestek, amelyek a felsőbb hatóságok parancsai folytán...

— Értem! Azonban arról van szó, hogy eltérve az internacionális divízió elsődleges operatív tervétől — de ugyancsak ennek a nagy, nemzetközi jelentőségű tervnek a biztosítása érdekében — az elvtársakra most egy közvetlen feladat vár.

— Közvetlen feladat ... — Gara rámosolygott Ácsra, aki idegesen elfordította a fejét.

Podvojszkij be sem várva, míg a magyarok álmélkodásukból magukhoz térnek, gyorsan odalépett az egész falat betakaró térképhez, és már onnan beszélt.

— Az elvtársak, mint katonaemberek, meg fogják érteni a kialakult helyzetet, és mint kommunisták és forradalmárok megérzik a pillanat fontosságát. A déli fronton ránk nézve kedvezőtlenül alakul a helyzet. Hadseregeink jobb szárnyának gócpontja Kijev. Gyenikin útjának fővonala nem mi vagyunk, de Kijev mindenesetre várhatja az elkerülhetetlen csapást.

A népbiztos mutató pálcikája idegesen mozgott a har-

kov—kurszki, majd poltava—kijevi vonalon, és szeme egyszerre rátévedt Garára.

Gara ott állott a térkép azon része mellett, amelyen sötétbarnán hernyóztak a kárpáti hegyek és amelyen túl homloktisztán simult a magyar alföld.

— Azonkívül a magyarországi kommunának ma, a jelen pillanatban nincsen feltétlen szüksége azokra a csapatokra, amelyek Kijevben vannak. Már telegrafáltam a moszkvai magyar szovjetnek és forradalmi bizottságnak. Ők valószínűleg még ebben az órában kiadják az utasítást, hogy a magyar internacionalista csapatok vegyenek részt Kijev védelmében . . .

A szobában nehéz lélegzetű csend állott be. Az emberek egyszerre megérezték az elkerülhetetlen cselekvés közelségének durva érintését.

— De azután . . . — csendült fel egyszerre a népbiztos hangja, amelyben már ott nótázott egy forradalmár naivan szép optimizmusa. — Elkergetjük Gyenikint és Petljurát! Az egész nem lesz több, mint egy kis tűzkeresztség, s utána az internacionalista divízió azonnal hozzáfog nemzetközi feladatának kiviteléhez. Úgy hiszem, megértettük egymást?

— Meg! — mondták egyszerre többen is.

— Igen . . . de megengedi az elvtárs . . . míg mi Moszkvából utasítást nem kapunk . . .

— Szamárság! — tolakodott előre Blau. — Értsék meg az elvtársak, hogy Gyenikin előnyomul, és a mi kárpáti útunkból semmi sem lehet, ha a hátunk nincsen biztosítva!

— Kérem! Vitára most nincsen idő. Az elvtársak rendelkezésére adom a mai napot. A mai nap leforgása alatt ki kell dolgoznunk a munkatervet.

Daskót olyan váratlanul érték ezek a dolgok, hogy alig titkolhatta tovább lehangoltságát.

Raáb szólalt meg:

— Elvtársaim, gyerünk a párthelyiségbe! Meg kell beszélnünk a teendőket, főleg pedig elő kell készítenünk a tömeget.

Már kifelé menőben voltak, mikor egy katonaféle ember jött be a népbiztoshoz porosan, szakállasan.

— Várjanak az elvtársak! Vinnyicából és Proszkurovból jelentés érkezett. A helyzet nagyon komplikált. A Fekete-féle ezred helyzete megrosszabbodott, és ha nem kapnak idejében segítséget...

— Kimegyek én az ezredemmel — lépett elő Tardy.

Vajda egyszerre dühös lett.

— Mit akar maga, Tardy? A maga ezrede van a legrosszabbul felszerelve! Géppuskája nincsen elegendő és fegyvere sem mindenik katonájának van!

— Eh, fegyver, gépfegyver... Van Petljuránál elég!

Daskó elmosolyodott.

— Derék legény maga, Tardy!

Gara félhangosan — de a körülállók jól hallották — megjegyezte:

— Így nem szabad harcba menni!

— Na, majd én megmutatom — mondta Tardy, de most már dühösen.

Ez a párbeszéd magyarul folyt le, de a népbiztos a gesztusokból megértette az értelmét.

— Tardy elvtárs még ma vagoníroz az ezredével? — Brávó, brávó, elvtárs! — örvendezett Podvojszkij.

De már ekkor Vajda, a stábfőnök, sarokba szorította a proszkurovi embert és kikérdezte.

— Mondja, legalább géppuska akad?

— Hogyne! Hogyne! — mondta az.

— És töltények?

— Minden van! Nagy lőszertár, fegyverek, lovak is vannak... Adunk mi a magyarok alá lovakat, kérem, egykettőre lovasítjuk...

Gara oldalt állott, hallgatta az atyafi beszédét, és a fejét csóválta.

A proszkurovi ember könnyelműen színezte a helyzetet, mint a megszorult emberek általában. Vajda sem igen hitte, de nem volt mit tenni.

Nett odalépett Garához.

— Könnyelműséggel, hübelebalázskodással kezdődnek a dolgok . . .

— Egy jól oldala van azért neki!

— Micsoda?

— Meglátod, Nett elvtárs, a stáb rövidesen divizionárius nélkül marad . . . Márpedig ez nagy előny . . .

A szőke Nett, aki ellenzékben volt Daskóval szemben, hangosan felkacagott, és Csaszteknek is elmondta Gara szavait. Az hektikás, üres köhögéssel nevetett, úgy hogy válla görcsösen remegett.

Podvojszkij elbocsátotta a stábot, a proszkurovi vonal védelmét az interbrigádra hárítva.

„Interbrigád!" Ez a szó vérbe borította a divizionárius arcát. Még jobban elpirult Daskó, mikor a népbiztos mentegetőzve megjegyezte:

— Nagyon lassan megy a koncentráció! Vannak csapatok, amelyeknek már régen Kijevben kellene lenniük, de a stáb nem elég energikus ebben. Gara elvtárs ezrede például a fene tudja, hol késlekedik. Nekem nincs módomban, hogy gyakorlatilag beleszóljak ezekbe a dolgokba, de meg kell jegyeznem . . .

A népbiztos asztalán türelmetlenül, követelően felcsendült a telefon.

— Halló? Igen . . . Csak engem várnak az elvtársak? Azonnal . . . azonnal megyek. — Odafordult Daskóhoz, és a jóhiszemű emberek zavarával hozzátette: — Erről majd később . . . holnap . . . Bővebben szeretnék beszélni magával. Most sietnem kell. Nem tartóztatom az elvtársakat. A viszontlátásra!

Mikor mindnyájan lent voltak a lépcsőházban, Blau az ajtó elé állott.

— Elvtársak, egy szóra!

Az alacsony ember, mint egy nehéz kődarab, zárta el az ajtót.

— Ahelyett hogy szétoszlanánk, most azonnal menjünk így, ahogy vagyunk, tanácskozásra... Azt ajánlom, hogy menjünk Gara elvtárs lakására. Ez van a legközelebb, azonkívül teljesen magunk között beszélhetünk, a stábon viszont ki lennénk téve hallgatózásnak.

— Mi az, mi titkolnivalónk van? — kérdezte Tardy.

— Szamár kérdés! Semmi titkolnivalónk nincsen, de láthatja, hogy milyen a helyzet.

A *Vörös Újság* szerkesztője felemelte a kezét.

— Blaunak igaza van. A tanácskozásra haladéktalanul, és lehetőleg tényleg zárt helyen...

— Na, indulás Gara lakására — hagyta rá a stáb komisszárja, Pilisi, aki nem szerette a hűhót, és belátta Blau teljes igazát.

Mikor kimentek, Tardy, akit úgy lerántottak, odafordult Raábhoz:

— Elvtárs, magyarázza meg nekem...

— Majd meghallja az ülésen!

— Semmit sem látok veszedelmesnek. Ami pedig Petljurát illeti, az anyjának azt az égszínkék-sárga úristenit...

— Nagyon kokaskodik az elvtárs!

— Ej! — legyintett Tardy. — Maguk meg túl politizálnak! Csodálom, hogy még nem vásott bele a foguk...

Az utcán két ló, két kocsi várt. Mindnyájan elindultak Gara és Ács után.

Gara odaszólott Sárközinek.

— Zsiga, menjen előre, és ahogy lehet, hozza rendbe a szobát. Az íróasztalról szedje le az írásokat meg a térképet, és vigye át az én szobámba.

Az öreg már keményen fogta a kantárszárat, és mikor sódarjával megszorította a keselyt, az ideges reszketéssel ügetésbe pattant.

Mire Zsiga bácsi rendbeszedte a szobát, és lenyergelte a keselyt, az udvar már tele volt emberrel. A ház előtt, az utca felől a helyért veszekedtek a lovászok.

A stáb és a politikai osztálybeliek teleülték a szobát. Az emberek gyorsan cigaretta után nyúltak, és mindenki azt kérdezte:

— Sokáig fogunk ülni?

— Hát a kérdés nem olyan egyszerű . . .

— Hiszen katonák vagyunk, kevés szóból is értünk.

— Nem parancsolvasásra gyűltünk egybe! Meg kell gyúrni a dolgokat, fenékig.

A parancsnokok kihajoltak az ablakon, és egyre-másra bocsájtották el a lovászokat.

— Egy óra múlva gyere vissza!

— Másfél óra múlva is ráérsz!

A divizionárius kocsija maradt egyedül az utcán.

— Ki fog beszélni? — kérdezték egyszerre többen is.

Egy kis csend támadt, végre Csasztek kért szót.

— Szerintem — mondta — a szervezési kérdéssel kell kezdenünk. Azt mindenki tudja, hogy ma csak egy dandárunk van. Ezért az operációs helyzet azt követeli, hogy ez a dandár teljesen egységesen működjék. A divízióstábtól senki sem vonja meg azt a jogát, hogy tovább toborozza a második dandárt, de a helyzet azt követeli . . .

— Ebből is veszekedés lesz — jegyezte meg Ács. — Erre pedig most nincsen idő.

— Várjanak! — szólalt meg Daskó. — Nekem még nincsen utasításom Moszkvából . . .

— Azt most nem fogják kérdezni magától!

— Azonkívül az adott helyzetről személyesen akarok jelentést tenni.

— Ahá.

— Ezért még ma felutazom Moszkvába . . .

Nett oldalba lökte Garát, aki még el sem mosolyodott azon, hogy így eltalálta a dolgot.

— Na, barátom — súgta Nett —, te jövendőmondó vagy!

— Csak egy a baj — én nem hittem, hogy a jóslatom ilyen hamar beteljesedik.

— Addig, míg távol vagyok, a divízió ügyeit átadom Csasztek elvtársnak.

— Helyes, én vállalom, de brigádparancsnoki minőségemen addig nem lépek túl, míg csapatom nem haladja meg a brigád létszámát!

Mikor Daskó kocsija elgördült az ablak alatt, Raáb kért szót.

— Nézzék, elvtársaim, csak a rövidlátó ember számára nem világos az, hogy most nagy jelentőségű fordulópont előtt állunk. Mert miről volt eddig voltaképpen szó? Fegyverrel a kézben — haza!

— És most?

— És most, Horváth elvtárs, a helyzet egy kissé megváltozik. Bár a cél ugyanaz marad: harc az osztályellenséggel — de az elsődleges irány, a Kárpáton túli Tanácsmagyarország . . . valahogy most eltolódik . . .

— Mi ma a helyzet Magyarországon?

— A legutolsó táviratok szerint Magyarországon a helyzet zavaros.

— Zavaros?

— Igen, nem lehet másnak nevezni. Az elvtársak olvassák az újságot és tudják, hogy az északi fronton a magyar Vörös Hadsereg győzedelmesen nyomult előre, Miskolc, Kassa, Tokaj, Igló . . . Brünnben a munkásság általános sztrájkkal zavarta össze a csehek hátországát, bénította a cseh hadsereg összes vonalait. Minden percben várható volt, hogy kitör az általános sztrájk Prágában,

s ez nem jelentett volna mást, mint a cseh tanácsköztársaság megalakulását.

— No és?

— A mai táviratok azt a hírt közlik, hogy a pesti Tanács parancsára a Vörös Hadsereg beszüntette előnyomulását, és állítólag megkezdődtek a béketárgyalások a csehekkel.

— De miért?

— Nem tudom elhinni, hogy ne volnának erős kényszerítő okok arra, hogy Pest kiadja ezt a parancsot a győzedelmes hadseregnek... Az okot pedig meglátjuk, ha a Tisza vonalára nézünk...

A szobában megdöbbenésbe merevedett a figyelem.

— Ezért ne csodálkozzanak az elvtársak, hogy a Tanácsköztársaságnak ebben a percben nagyon fontos a romániai Dnyeszter oldalának a megvédése az előnyomuló Gyenyikin ellen...

— Ez egy kissé nem egészen így van! — jegyezte meg Gara.

— Viktorkám, én nem vagyok valami híres hadász, azért inkább a dolog politikai oldalánál maradok.

— Halljuk! Halljuk! — sürgették több oldalról.

— Na most, elvtársaim, ebből kifolyólag mi forog fenn? Az, hogy a tömeg, a katonaság, a vörösbataljonok, a sorozottak és az önkéntesek, a lelkesedők, az öntudatosak elé ma új jelszóval kell lépnünk. És a mi katonai feladatunk minden sikere attól függ, hogyan fogadja ezt a jelszót a tömeg.

— Annak a jelszónak meg úgy kell hangzania, hogy „Előre!" — kiáltotta a Kis-Kovács az ablaktól.

— Előre? Hová?

— Az ellenségre!

— Az orrod után? Szamárság!

— Elnököt kell választani, különben sehogy sem érünk az ülés végére!

Elnöknek megválasztották Farkast, aki az izgatottságtól rekedt hangon csendet teremtett.

— Kérem az elvtársakat, viselkedjenek nyugodtan, és kérjenek szót...

— Befejezem a mondanivalómat — mondta Raáb. — Én feladtam a kérdést. Most az újságra óriási feladat hárul. Az újságnak most igazi irányítónak, vezető csillagnak kell lennie. Mint újságírónak van bizonyos fogalmam a tennivalókról, de lehetséges, hogy az elvtársak szintén ajánlani fognak valamit.

— Nem fogunk parlamentesdizni, elvtársak — mondta Gara, egy kissé előrelépve. — Te, Nándor, tudod a tennivalókat. Tény az, hogy a politikai osztálynak most előtérbe kell lépnie az események előkészítésében, és a parancsnok elvtársaknak mindenben a komisszárok segítségére kell lenniük.

— Mi az, a komisszárok fognak parancsolni?

— Kérjen szót, Horváth elvtárs...

— Parlamentesdi!

— Csend!

— Igenis, a komisszárok fognak parancsolni! Mert mi most a feladat a csapatoknál? Tud lőni a katona? Tud! Masírozni tud? Tud! Felderíteni, árkot ásni, fát dönteni, rohamra menni is tud. De egyet nem tud még mindenki. Azt, hogy ha az orosz Tanácsot védi, akkor a maga magyarországi érdekét is védi. És ezt kell most nekik megmagyarázni!

— Ez igen! — hagyta rá Horváth, egyszerre magára eszmélve.

— Ezért még ma különkiadást kell csinálni az újságból. Ebben óvatosan, csínján rá kell fordítani a katonák figyelmét a közeledő oroszországi eseményekre... fel kell kelteni az érdeklődést...

Alig múlt el egy óra, az emberek szétszéledtek. A politikai osztályon egyszerre megelevenedett az élet. Gara is otthon maradt, hogy megírja azt a rövid cikket, amelyben az oroszországi frontok operatív jelentéseit fűzte egybe a magyarországi diktatúra eseményeivel.

A stábot még aznap átvette Csasztek. Azonnal magához hívatta Tardyt és Telekit, s pontos létszámot, fegyverállományt követelt tőlük.

Estefelé, mire a kaszárnya udvarán az őrség kürtjele felharsant, már meg is jelent a *Vörös Újság* rendkívüli száma. Benne főleg a Tardy-ezredhez szóló felhívás vonta magára a közfigyelmet.

A többi csapatbeliek irigykedve néztek a Tardy-ezredre, amely már megy.

— Mentek már... Ej, de szerencsések vagytok! Ti lesztek elöl a Kárpátokon...

— Jut még nektek is burzsuj! — mondták a Tardy-ezredbeliek, akiket aznap már Gara zászlóalja váltott fel az őrségben.

A kaszárnyát egyszerre betöltötte a marsbataljonok futkározós zűrzavara, készülős, cihelődős lármája.

Mire besötétedett, már lecsillapultak a kedélyek. Az újság nyugodt hangja, a konkrét feladat a biztonság érzésével töltötte el az embereket, és semmi nem tűnt fel különösnek, érthetetlennek.

— Proszkurov útba esik! Ott majd egy kicsit megszorongatja „Pétert" a Tardy-ezred, oszt' a többi is indul utána...

Az éjszakai vonattal Daskó elhagyta Kijevet. Az állomáson egyedül Kostya volt vele. Mikor a vonat elindult, Kostya elgondolkodva tapogatta meg hosszú orrának hűvös hegyét, és morfondírozni kezdett.

Nagyon hirtelen lógott maga el, kedves elvtárs! Csak nem állanak talán olyan rosszul az ügyek?

Másnap reggel a Tardy-ezred kiállott a kaszárnyaudvarra. Teleki bent volt Csaszteknél, és az asztalt csapkodta.

— Ilyen hallatlan könnyelműség! Tegnap este telegrafáltam Schmidtnek Proszkurovba — itt a válasz! Egy szál fegyvert sem tud adni, egyetlen géppuskát sem! A falvakban kell összeszedni a fegyverfélét, vagy pedig a banditáktól. Töltény sincsen ott elegendő. Hol van az a bitang Daskó? Mindennap ígérgette, hogy beszél Podvojszkijjal! Miért nem beszélt? Fegyver és töltény nélkül nem vállalom a felelősséget . . .!

Csasztek felvette a kagylót, és felhívta Podvojszkijt.

— . . . Azt jelentették, hogy fel vannak szerelve — ez tévedés . . . Gara ezrede fel van szerelve, de ez nem . . . háromszázötven fegyvert? . . . Jó! Öt gép? . . . Nem, legalábbis tízet! . . . Nagyon kérem . . .! Helyes . . . De még így is lesz felszereletlen . . . Lovas felderítőnek híre-hamva sincsen . . Igenis . . .

Csasztek letette a kagylót, és odafordult a komisszárhoz.

— Kaptok háromszázötven fegyvert, teljesen újat, és hét gépfegyvert. Lovasságot Schmidt ad nektek . . . azaz lovakat . . . Ló az van Proszkurovban . . . Na, lelépni!

— Helyes, de munícióť . . .

— Komisszár! — tört be az ajtón Tardy. — Ez nem a te dolgod! Ereggy, nézd meg a gyűlést, a katonák várnak!

Teleki végignézett a parancsnokon, és ebben a tekintetben sok volt a kicsinylés.

— Inkább adjon parancsot, hogy a szekerek és a gazdasági osztály, a fegyvermesterrel azonnal menjenek a fegyverekért és a munícióért.

— És a lovasság?

— Azt majd Proszkurovban!

— Így is jó — hagyta rá Tardy. — Nézd, Csasztek elvtárs, én amondó vagyok, hogy csak ellenség legyen — fegyver és muníció az majd lesz... Így csináltam én a kaukázusi fronton is... Húsz embernek volt fegyvere, kétszázat vettem el vele...

— Nagyon szép, nagyon szép — hagyta rá Csasztek.

A kaszárnyaudvaron már zúgott a gyűlés. A hangulat tényleg a várakozáson felül jó volt. A katonák valóban vágytak a cselekvésre, az indulásra, a harcra.

Gara egy kaszárnyaablakból nézte ezt a készülődős, mozgalmas képet, és azon gondolkodott: vajon hányféle érzés fűti ezt a sokféle, de egy bőrbe bújtatott, egy célba szorított népet? Most, ahogy innen oldalról, nyugodtan, mintegy a más dolgát szemlélőn, nézte az embereket — rájött, hogy sok mindent másképpen csinálna.

Az udvar közepére állított asztalról egyre-másra beszéltek a szónokok. Most egy stáb komisszárja beszélt, aki elmagyarázta az általános helyzetet. Raáb, a szerkesztő, felolvasta az utolsó magyarországi táviratot. Ebben arról volt szó, hogy a magyar Vörös Hadsereg most a bojárokkal fog egy-kettőre leszámolni a Tisza mellett.

— Az innenső ódalrul meg a besszarábiaiak! — kiáltotta valaki a katonák közül.

— Igaz, a besszarábiaiak — Kotovszkij elvtárs, az a'!

— Éljen Kotovszkij elvtárs!

Mikor a gazdasági osztály szekerei visszatértek a fegyverekkel, olyan nagy lett az izgalom, mint a lakodalomban, mikor a túrós csuszát hozzák be. Az emberek valósággal nyálcsurgató tekinteteket vetettek a szekérderékból kisárgálló vadonatújt fegyverekre.

— Ej, ha én ezzel... ej, ha én ilyet kapok...! Petljurán csinálom meg vele a belövést! Pontos célt veszek ám én, egy szovjet golyót se lüvök ki hiába!

A géppuskások már ostromolják is a szekereket. A fegyverkiosztás körül valóságos kézitusa támadt.

Délre az ezred menetkészen állott, és a szép napsütéses, forró utcákon nótás marssal mentek ki az állomásra a zászlóaljak.

Ahogy az ezred kikanyarodott a kapun, már itt is, ott is, virág csillant meg a fegyver csövében, a sapkák ellenzőjén.

Az állomáshoz pedig annyi asszonynép kísérte ki az ezredet, mintha legalábbis igazi kijevi legények mennének a frontra, akiket lányhúguk, szeretőjük, régi babájuk, feleségük kísér ki.

A rezesbanda agydagasztó, szívet repesztő marsokkal részegítette duhajra az amúgy is vidám kedélyeket.

Az állomásra kihajtott Podvojszkij meg a többi ukrán szovjet vezető búcsúzó, útravaló beszédét minden második szónál lelkes hurrázás szakította meg.

— Még vagy húszezer ilyen kellene ide . . .! — sóhajtott Podvojszkij.

— Tényleg temperamentumos nép!

— És verekedni is így fognak? — kérdezte Paposyhoz fordulva az egyik népbiztossági stábtiszt.

Paposy, akit majd felvetett a frontra-mehetnék, fogcsikorgatós mosollyal odaköpte:

— Ha akarja, megnézheti az elvtárs!

Körül nevetni kezdtek, és Paposy megjegyezte:

— Ellenben nem ártana még vagy öt gépfegyver nekik . . .

— Az igaz, hogy a felszerelés nem valami parádés — de ennek nem mi vagyunk az okai.

— Nem foglalkozom oknyomozással — vágta vissza a szót Paposy —, de az ilyen fene hangulatot szerintem csak úgy lehet jól kihasználni . . .

— Éljen!

A vonat elindult, a vagonok széles ajtaiból fejek, arcok, kezek csokrai libegtek a szemek elé. A vonat gyorsan

kezdett húzódni, és az utolsó vagonokból már csak egy formátlan búcsúkiáltás hallatszott ki.

Az állomástól hazajövet Gara lova félreugrott a népbiztos autójának tülkétől. Az öreg Sárközi rá is mordult a sofőrre:

— Később is bőghettél volna egy cseppet! . . .

Gara, aki elgondolkodva ült a nyeregben, a váratlan zökkenéstől egész testével a kantárszárra nehezedett, s ettől az ideges szájú csődör gyertyaegyenest felágaskodott.

A gépkocsi megállott, Podvojszkij megismerte Garát.

— Gara elvtárs!

— Igenis.

— Üljön át hozzám. A lovakat küldje el. Magát majd hazaküldöm a gépen.

Gara belépett a gépbe, és elporoztak az úton. Sárközi meg akarta volt kérdezni, hogy mikorára várja, de a világért sem szólalt volna meg. Olyan büszke volt Garára, mintha csak a fia volna.

— Nézd csak, a népbiztos hívja magához . . . Na, ezt elmondom Zina elvtársnak . . .

A népbiztos a rögtönözni szerető emberek leleményességével elhatározta, hogy amíg a gép visszaröpíti az állomástól a hivatalba, egyet-mást megtud Garától, aki meg volt győződve róla — tárgyilagosan tud beszélni.

— Szeretnék az elvtárstól informálódni egyes dolgokról.

— Tessék, a legnagyobb örömmel . . .

— Arról van szó, hogy . . . a helyzet igen komoly fordulatot vesz. Tudni szeretném, hogy mit lehet ma várni az interbrigádtól?

— Ez nem annyira a kérdés katonai, mint inkább a politikai oldalától függ . . .

— Ez teljesen igaz. Először is a vezetőségről beszéljen.

— Úgy találom, hogy a moszkvai magyar vezetés főleg értelmiségiek kezében van. Ez még nem volna baj, de kipróbálatlan és tehetségtelen értelmiségiekében... akik...

— Értem. Ebben sok az igazság... És az itteniek?

— Itt is, bár a politikai osztályra nem mondhatok semmi rosszat. A komisszár, Pilisi, igen komoly ember. A lap szerkesztése viszont nincs jó kezekben. Különben sem ártana több teret adni a munkáselemeknek.

— Például?

— Például Farkas elvtárs az itteni tanács ügyeit vezeti. Rokkant hadifoglyokkal veszekszik, amikor például Fekete ezredébe még ma sem találtak valamirevaló komisszárt...

— És a katonai vezetés?

— Tessék parancsolni...

— Vajda elvtársról mondjon valamit.

— Nagyon tehetséges katona. A helyén van. Most, hogy Csasztek vette át a vezetést, úgy érzem, jól fognak együtt dolgozni... Paposy...

— Igen, éppen őt akartam kérdezni.

— Paposy nincs a helyén. Ő nem stáb-ember, hanem igazi csapatparancsnok...

— Én is úgy gondolom. És Paposyt illetően van egy tervem. Igen, mert a Horváth-féle lovasságot egypár napra el kell kommandíroznom magától... Úgy hiszem, ők a maga ezredébe tartoznak most?

— Igen, de csak forma szerint.

— Különben is jönnek már a novgorodiak. Most kaptam meg az értesítést, hogy úton vannak.

— Ez igen jó — mondta Gara örömmel.

— Annál is inkább, mert lovasságra most nagy a szükség. Úgy gondolom, ezzel nem nagyon gyengítem meg a maga ezredét.

— Ez a lovasság ma még éppen csak az alakulását fe-

jezte be. Őrségszolgálatot az én első zászlóaljam végez.

— A maga ezrede, míg ki nem lesz egészítve, bent marad Kijevben. A tüzérséget szintén ide kell beosztani.

— Igenis.

— Ami pedig a lovasságot illeti... Itt, nem messze, Poltava irányban Zeljonij egy nagyobb bandita-csoportja disznóságokat csinál a vonalon. Nagyon tervszerűen működnek, látszik, hogy Gyenyikin ügynökei vezetik ezt az operációt. A stáb egy egész csomó parancsa semmisült már meg rajtuk, azonkívül a telegráf-összeköttetést is zavarják Kijev és Harkov között. Van nekünk ott egy kisebb csoportunk, egy petrográdi elvtárs vezetése alatt, de csak ukrán partizán-gyalogság... ott égető szükség van lovasságra is...

— Nem fog nekik ártani egy kis tűzkeresztség!

— Igen, helyesen mondja elvtárs. Nos, és — nekem úgy tűnt, mintha Horváth nem volna egészen alkalmas a vezetésre.

— Miből gondolja az elvtárs?

— Mikor először nálam volt, egy kis hiba történt vele... Ugyanis — a térképet... fordítva vette a kezébe... Ebből én...

— Ez igaz. Horváth különös ember. Ő volt altisztnek mondja magát, pedig mindenből látszik, hogy csak közhuszár volt. Ellenben megvan neki az a tehetsége, ami igen sok másnak hiányzik. Ért hozzá, hogy maga után vigye az embereket. Azonkívül nagyon jó gazda.

— De ez ma már kevés... Mindezek jó partizántulajdonságok, de mi nem akarunk partizánkodni...

— Nem vitatom, ez igaz.

— No és — úgy gondoltam, hogy Paposyt, mint volt tisztet az osztály élére kell állítani.

— Ezt nem tanácsolom.

— Miért?

— Horváthnak nagy becsülete van az emberek előtt.

Ő a Perm-Tyumen-i fronton lett közlegényből eszkadronparancsnok. Vakmerő ember, ami a lovasságnál éppen úgy szükséges, mint a helyes lőkezelés. Hanem — Paposyt kineveznék helyettesének . . .

— Hát elfogadja?

— Paposy kipróbált ember. Egy kissé szilaj gyerek — de jó kommunista, fegyelmezett ember. Csak egytől félek, attól, hogy összekapnak Horváthtal . . .

— Éppen ez az . . .

— Be kell őket hívatni, és rájuk kell parancsolni.

— Igen, ezt majd Csaszteken keresztül . . .

— Meg is érkeztünk.

— Köszönöm, elvtárs! Holnap vagy holnapután felhívom majd. Lesz nálam egy kis tanácskozás a helyőrség parancsnokságával.

— Igenis.

— A gép a parancsnok elvtárs rendelkezésére áll . . . — szólt oda Podvojszkij a sofőrnek.

— Igenis — szalutált a sofőr.

Gara hazahajtatott.

6

A ház elé érve Gara meglátta az ablakban Zinát. Elfeledkezve nehéz gondolatairól, vidáman intett kedves kis barátnője felé.

De valami egészen érthetetlen dolog történt. Ahelyett, hogy Zina örömmel fogadta volna a barátságos gesztust, elfordult, és eltűnt az ablakban.

A lépcsőn felfelé menet Gara találkozott Sárközivel.

— Itthon van Jóska? — kérdezte a lovászt.

— Éppen most mentek el sürgősen. Blau elvtárs repült ide érte, sürgősen . . .

— Igen . . . azt akartam kérdezni, hogy mi van a feketével? Majdhogy az égbe nem röpített.

— Nagyon elállotta már a lábát. Keveset járunk mi itt rajta. Véribe van. Hazajövet egy kissé megmaszíroztam.

— Igaz, néha nem ártana neki . . .

— Mióta Zina elvtárssal kilovagoltunk, nagyobb utat alig csinált.

— Hát Zina itthon van?

— Itthon. Oszt nem jó kedvébe van a lánygyerek.

— No? Mi a baja?

— Hát hunnén tudom én? Csak mikor bekanyarodok a kisajtón, ő itt volt az udvaron, az Ádival beszélgetett, akiér' a doktor elvtárs jött el . . . Nahát, az is megtanálta a fóttyát . . .

— Mi az, Imre csapja a szelet?

— Hát nem tudom én, ki csapja, a doktor-e vagy a jány . . .

— Nagy pletykás maga is! — kötekedett Gara.

Az öreg egyszerre sunyi arcot vágott. Úgy látszik, nem szőrmentén érte a szó.

— Igaz is, megyek itatni.

— Várjon, maga Zináról beszélt . . .

— Igen . . de elég volt a pletykából — legyintett az öreg, és már le is csengett-bongott a lépcsőn, hatalmas sarkantyúival.

Gara nem szólott többet neki. Úgy is tudta, hogy most már mézes madzaggal se húzhatja vissza. Nyomott hangulatban ment fel a lépcsőn. A verandán Arisa vasalt.

— Jó napot, Arisa!

— Jó napot, Gara elvtárs — mondta Arisa, aki már hozzászokott a parancsnok nyájasságához, szívélyességéhez.

— Na, hogy élünk?

— Csendesen — mosolygott a kövérkés asszony, és egyszerre óvatossá komolyodott arccal az ajtó felé fordult, és suttogóra váltott hangon hozzátette: — Baj van . . .

— Mi az?

Arisa intett Garának, hogy menjen előre, majd ő utána megy. A parancsnok bement a szobába. A dolgozószobában hűvösség, dohány- és nyeregszag fogadta, az ő szobájában a bezárt ablakoktól fojtogatós, száraz volt a levegő.

Arisa kopogtatott az ajtón.

— Tessék!

— Azt akarom mondani, hogy... De el ne tessék árulni.

— Dehogyis!

— Baj van... Zinuska ma sírva jött haza a munkából. Megsértették őt, és valószínűleg már nem is megy be többet...

— Csak nem tán? Hát ki sértette meg?

— Azt a világért se mondja meg, nem olyan az...! Hiszen ismeri...

Gara egy percig elgondolkodott. Úgy érezte, hogy valami semmiségről van szó, amit Zina...

— Arisa, tudja mit, fiam? Szóljon neki, hogy jöjjön át.

— Megpróbálom.

— Jó. Várom.

Arisa puha lépésekkel kiosont, Gara pedig felvette a telefonkagylót.

— Stáb! Igen, ki az? Á, Sugár elvtárs! Mi újság?... Honnan? Vinnyicából...? Vajdát... Nincsen bent? Hol van? És Paposy?... Jóska, te vagy? Szeretnék veled meg Vajdával egy kicsit beszélgetni. Gyertek el! Megbeszéled...? Na jó! Hívj fel, ha jöttök.

Az ajtóban ott állott Arisa. Kezében a vasaló és mosolyog.

— Nem jön... Azt mondja, ha akarja Gara úr, akkor tessék átmenni.

— Az ezredesné otthon van?

— Igen... Margarita Dmitrivejna otthon van, de a másik szobában, Zina meg az ebédlőben. Más senki sincsen itthon.

— Na jó, Arisa. köszönöm.

— Mit mondjak?

— Semmit, majd én.

— Igenis.

Gara néhány pillanatig szótlanul állott a szoba közepén. Álla alá dugta az öklét, és ráeresztett fejjel elgondolkozott.

Érezte, hogy most igazán szüksége van rá ennek a lánynak, aki olyan közel, olyan mélyen, rokonian fészkelődött be szívébe, mint senki más.

Mióta itt lakott ebben a házban Gara, még sose volt a lakás túlsó oldalán. A szokatlanság és idegenség hideg, nedves kézzel fogták át a szívét, és ez egyszerre haragba hevítette Garát.

Eh, a teremfáját neki, csak nem félek tán?!

Egypár gyors, határozott lépés, már az ajtónál van, most a folyosó, megállani nem szabad... Ez az ajtó... az ajtó ismeretlen, idegen, szokatlan, ellenséges.

Eh...

Az ajtó kinyílt és halkan megreccsent a sarka.

— Szabad?

Zina félig ijedt, félig dacos tekintete nézett szembe vele. Egypár bizonytalan lépés az ajtó felé, aztán halkan, hidegen:

— Tessék.

— Jó napot!

Kezet fognak. Ernyedt, ájult kezekkel üres, idegenül, ahelyett hogy...

— Hallom, hogy... hm... valami történt veled, Zina?

A lehajtott, konok fej fedetlen. Lányos hajkorona, aszszonyos nyak, tiszta, megható homlok, dacos orr, eltakart, ellenséges száj...

A szobában valami igazi tiszta, régen érzett otthonosságtól meleg a levegő. Csillogó bútorok, egy kis zsúfoltság, képek a falakon. Az asztalon egy ott felejtett kés, ezüst, nehéz nyéllel. A padló tükrözik, a díványon kis párnák, függöny . . .

— Vagy talán zavarlak . . .?

— Viktor Matvejevics . . .

— Nos?

Az arc kinyílik, felemelkedik a fej, a szemek könnyesen zavartak, a száj vonaglik, az orr reszket, a kezek . . .

Zina ujja tintás . . . Nem tudta lemosni a középső ujjáról.

— Gyere át hozzám . . .

— Nem megyek!

— Szabad leülni?

— Tessék.

Az ablak mellett egyik oldalról egy szék, a másikról a dívány karja.

— Hová?

— A székre . . . ide.

Zina a díványra ül, kissé odébb. Ez félhangos beszédre kötelez.

— Nos, mi történt?

— Semmi . . .

— No, ne makacskodjon, Zinaida Martinovna.

— Viktor . . .

— De Zina!

Nyílik az ajtó. Valaki bejön a szobába. Hűvös lesz. Zina arcán átvonaglik a kényelmetlenség, dac és kihívás.

Gara sarkantyúja idegesen rezzen.

— Jó napot, madame!

— Van szerencsém . . . jó napot . . .!

Az ezredesné arca nyílt. Szemei biztosak, egyenesen nézők, keze nagy, puha, és nem sértő a kézfogása.

— Én Zinaida Martinovnához . . .

— Igen helyesen. Beszéljen vele... ee...

— Viktor Matvejevics...

— Ja igen, Viktor Matvejevics... beszéljen vele, kedves...

Az ezredesné elveszi a kést az asztalról. Megigazítja a terítő rojtját, és mintha csak ezért jött volna, már megy is vissza a szobájába.

— Zina!

— Nem történt semmi. Semmi különös. Többet nem megyek vissza az Arzenálba dolgozni.

— Elbocsájtottak?

— Még csak az kellene!

— Zina, nagyon kérlek, beszélj érthetően.

— Nagyon érdekli magát ez a kérdés?

— Bevallom... igen.

Csend. Zina az orrát fújja. A válla remeg, fejét megint lehajtja.

— Igenis, nagyon érdekel ez a dolog, és ha előtted ez titok, hát még azt is hozzáteszem, hogy éppen temiattad...

Egy grimasz, amely hasonlít a mosolyhoz.

— Na látod!

— Semmit sem látok. Engem megsértettek, engem megszégyenítettek, kinevettek... nem, kiröhögtek ott... Én oda többet...

— Várj! Mondd el sorjában...

Gara szemében már nincsen melegség, hangjában nincs lágyság, és valahogy felállásra készen ül a széken.

Egypár pillanat csend. Aztán lejjebb fojtott hangon:

— Tudod, hogy egy héttel ezelőtt a csomagolóból áttettek az irodába...

— Tudom.

— Emlékszel rá, hogy én ennek nem örvendtem, nem is akartam ezt. De Bondarcsuk elvtárs azt mondta: „Tovaris Klimova, mi téged itt akarunk felhasználni!"

— Helyes!

— És innen kezdődik. Másnap már mindent láttam. Ebédidő alatt bejött Róza, és ő is... kissé gúnyosan...

— Nem tudom elhinni.

— De... Róza is... és különösen Sura Szliscsuk, annak a kommunistának a húga... tudod, a bátyja 17-ben az elsők között volt, és most hős... ennek a húga... ez a hosszú, szeplős, pattanásos...

— Nem ismerem a húgát.

— Sura ma az ebéd alatt, mikor én kimentem az udvarra, egyszerre elkezdte: „Hopp!... Kijött a kisasszony!" — Mondom neki: „Jó napot, Sura!" „Nem vagyok neked Sura! Tágulj innen!" — Kiabálja, hogy nekem nincs helyem az udvaron, az irodistáknak az utcáról van külön főbejáratuk. És ülnek körül az emberek. Ki eszik, ki iszik — és nevetnek. Röhögnek. És Sura — hiszen olyan nagyszájú, olyan utálatos — olyan szavakat dob felém, hogy én már rühellettem a pakolóban, és kijártam magamnak, hogy tegyenek át az irodába. Hogy én csak azért léptem be a pakolóba, hogy én...

— És aztán?

— Én csak azt mondtam, hogy: „te — hülye!"

— És ő?

— Mint a záporeső: „Burzsuj!... burzsuj... Gyenyikin generálisának a lánya... spion... burzsuj... akit még nem ütöttek agyon... befurakodott...!"

— Hm!

Zina törli a könnyeit. Az orra kiveresedik, de így olyan nevetséges és olyan bájos, mélységesen bájos gyerek, olyan jó volna megsimogatni őt...

— Hm! Na, ja!

— És én állok ott az udvaron. A lábaim a földbe ragadnak, a fejem zúg... és körülöttem nevető, röhögő arcok, fütyülés, kiabálás. „Burzsuj, spion, gyenyikinista, mars...! ki vele!!"

— Nehéz eset... Na és Bondarcsuk?

— Bondarcsuk nem volt bent az irodában... Én pedig hazajöttem... engedély nélkül... És az irodabeliek, azok csak nevettek, és... a hátam mögött... ó, mennyi alávalóság...!

Gara előrehajlik a széken. Megfogja a lány kezét. A kéz hideg, idegen, engedetlen.

— Zina! De hisz ez...

— Mi ez?

— Ez — a próba...!

Tágra nyitott szemek, ellenséges arc, idegen, gőgös most... Most egy helytelen szó, és mindennek vége.

— Micsoda...?

— Megengeded, hogy megmagyarázzam...

— Hiszen így is érthető.

— Nem, nem, várj, fiam, nem... Mondd csak, mi bánt téged a legjobban ebben az incidensben? Mi a sértő?

— Minden sértő, minden fáj!

— Tudom, de mégis?... Mégis, mi fáj különösen?

Zina felkapja a fejét. A szemöldökök egymásnak szaladnak.

— Különösen?

— Igen, próbáld magad elé idézni...

— Minden fáj... Fáj az, hogy engedtem becsapni magamat. Azt hittem, hogy ezek emberek. Emberek egyáltalán, és méghozzá jó, kedves emberek. Én úgy dolgoztam, olyan nagy kedvvel... Egyetlenegyszer sem késtem el... nem mint az a proletár Sura... az hányszor!... Emlékszem rá, egyszer hogy fájt a fejem reggel... nehéz volt. Nem is reggeliztem, még útközben is vissza akartam fordulni. De nem... Nem... és mikor bementem a műhelybe... az olaj ismerős szaga, a papiroskötegek, a munkaruha... az emberek... Még a fejfájásom is elmúlt... És én olyan egyszerű voltam mindenkivel... Engem is mindenki — Zina vagy Kli-

mova... És most egyszerre: burzsuj, tábornok lánya, Klimov kisasszony... És az a fütyülés...

— Egy pillanatra... Várj egy pillanatra, Zina — Nem tudod, mi ennek az oka? Nem is gondolod...?

— De tudom. Surának Firszov udvarolt. Egy ferde szemű, mosdatlan szájú legény, aki bent ül az irodában, és a létszámot vezeti... És az nekem nem hagy békémet...

— Nézd csak!... Hiszen ez valósággal romantikus történet...

— Romantikus?... Szép kis romantika!

— Egyszóval, féltékenység... És ha... Zina, és ha én is eljátszok egy féltékenységi jelenetet...?

— Butaság.

— Egyszóval tegyük fel, hogy féltékenység.

— Mondjuk, hogy Suránál az... És a többinél?...

— A többinél?

— Várj, már ezt is tudom... Viktor, tényleg... a többinél pedig az iroda.

— Az iroda! Bravó, persze hogy az iroda! Látod, magad is rájöttél... Persze hogy az iroda...

— És... De hiszen ez mellékes, ezt ezzel nem lehet megmagyarázni. Ez olyan ocsmányság, ez olyan alávalóság, ez olyan borzasztó...

— Nem tagadom, kellemetlen eset...

— És igazságtalan... Ilyen igazságtalanság!

— Az is igaz... És mégsem... én ebben mégsem látok tragédiát. És főleg nem látok okot arra, hogy...

— Azt akarod, hogy holnap reggel szépen keljek fel, és menjek be az Arzenálba... menjek be abba az irodába, ahhoz a Firszovhoz?...

— Hiszen van ott más is...

— Igen, ott van Sura bátyja, Szliscsuk...

— Ismerem Szliscsukot... Nagyon derék ember, igazán...

— Azt hiszed, az majd nem a húga pártját fogja?
— Meg vagyok győződve, hogy a jelen esetben nem.
— Nahát, én meg vagyok győződve az ellenkezőjéről!
— Már miért?
— Mert minden munkás egy —
— Mit akartál mondani? Hogy egy —
— Semmit!
— De akartál! Azt akartad mondani, hogy egy kutya!
— Azt.
— Na látod!
— Te sem vagy munkás, te is értelmiségi vagy!
— Na látod!

Zina arcában már sok a határozatlanság. Szemében ott vergődik a bizonytalan ijedtség, de szája még dacos.

Gara most elfordul. Kinéz az ablakon. Innen egyenesen belátni a szemben fekvő mellékutcába, ahol felnőtt férfiak játszanak csürköt.

— Szeretsz csürkölni?
— Fogalmam sincsen róla.
— Igen, ez proletárjáték . . .

Aztán megint csend. Gara nézi a csürkölőket, aztán egyszerre minden átmenet nélkül azt mondja:

— Engedd meg, Zina, szeretnék egypár szót szólni erről. Nem akarlak a meggyőződésed ellenére rábeszélni téged valamire. Dehogyis, csak egypár szóval . . . Ez az eset azt mutatja, hogy még nem eléggé nőttél ott össze az emberekkel. És főleg azt mutatja, hogy voltaképpen ellenségesen viselkedel velük szemben, és ezt tökéletesen kimutattad.

— Én?
— Persze!
— De mivel? Én egy szót sem szóltam!
— Talán éppen ezért . . .
— Nagyon érdekes . . . Ekkora finomságot nem is tételeztem fel az elvtársakról, ilyen szeizmográf-érzékeny-

séget... Sőt ellenkezőleg... lópatkós durvaságot... azt igen...

— Nem tagadom, durvaság az van. Hogyne. Hiszen alig van intelligens ember, csupa műveletlenség, goromba, durva és neveletlen munkások...

— Na, és én mit vétettem?

— Tudatosan semmit, de öntudatlanul sokat. De voltaképpen személyesen nem is terólad van szó... Megpróbálom megmagyarázni.

— Tessék...

— Egy szép napon, a május előtti burzsoá-mobilizálás után, egyszerre csak új munkásnő kerül a gyárba. Az új munkásnő fiatal, finom, kedves, szívélyes, napfénytiszta, de idegen, vadidegen.

— Igen...

— Az új munkásnő dolgozik... nem rosszabbul a többinél, dehogy... sőt, lehet mondani, még jobban is... Van iniciatívája és bájos egyenessége...

— Ez felesleges...

— Kérlek, ne zavarj!... Egyszóval...

— Már tudom, mit akarsz mondani.

— Tessék...

— Hogy nem vetettem le a burzsoá szokásaimat, mostam a kezemet, tisztán jártam...

— Ezt is.

— És még...?

— Nem részletezem a dolgot, hanem áttérek a fontosabb fordulatra... Egy szép napon az új munkásnőt átteszik az irodába.

— Igen.

— Könnyebb munkára, tisztább munkára, úri munkára, az irányítók mellé... Az új munkásnő alatt még jóformán meg se melegedett a szék és máris...

— Nem kértem ezt senkitől!

— És máris, mondom... Persze az új irodista nőről

sok a beszéd. Hogy így meg úgy... a papája, a mamája meg a babája... és az a fiatalember, aki csapja neki a szelet...

— Meg vagy bolondulva?

— Dehogy!... Csak elemzem a helyzetet.

— Viktor, te biztosan benn voltál az Arzenálban, és onnan tudsz mindent.

— Dehogy!... Nem voltam én ott tíz napja, mióta az én zászlóaljam átvette az őrséget...

— Igaz is, a tieid őrzik, de a munkások ezzel sincsenek megelégedve... Azt beszélik, hogy mindenféle németek, magyarok...

— Igazán?

— Igen. Úgy egymás között mondják. És vannak uszítók. Pedig mióta a tieid őrzik, nagyon szép rend van a ki- és bejárásnál.

— Látod, nemcsak teveled nincsenek megelégedve!

— Eh, azok mindenért csak zúgnak. Elkényeztették őket, a kommunisták folyton utánuk járnak... így munkás, úgy munkás...

— Bezzeg a régi világban másképp volt! Senki sem kényeztette őket, sőt...

Egy pillanatra csend áll be. Zina szemében fürkészés és gyanú. Nem akarja-e Viktor kinevetni őt? De egyszerre csak a szeme előtt egy kép lebben el... Az asszonyok beszélték el egyszer, munka közben, hogyan bántak a munkásokkal azelőtt, és hogyan dobták ki őket... egy vas nélkül... ha tél volt is...

— Mondom, az új irodista nőről sok a szóbeszéd, és a szeplős Sura dúl-fúl az udvarlója miatt... és bosszút forral... És akad egy alkalmas perc... az új irodakisasszony kijön az udvarra. Egypár csípős megjegyzés... Az irodakisasszony sértődött arcot vág, és tényleg olyan, mint valami kisasszony... És az emberek szeretnek nevetni... Hiszen a kisasszony apja tényleg fehértiszt, hi-

szen a kisasszony tényleg nem sokáig volt munkásnő és...

— Hiszen nem én kéredzkedtem az irodába!

— Ez igaz! De hát mi történt voltaképpen?... Te megsértődtél, végignéztél rajtuk, akik azelőtt „kutyák" voltak, most meg elkényeztetett gyerekek... És — elszakadt közöttetek az a vékonyka kis szál, amely összekötött, és egyszerre utat kapott az az évszázados ellenséges érzés, amellyel szemben állott egymással az úr és a szegény... Egyszerre mint egy szennyes árvíz, mint egy kőomlás rád szakadt az az ellenségesség, amelyet te is ellenségesen fogadtál. Ők azonnal megérezték ezt, és Surának sikerült őket felingerelnie. Mást vártál? Én nem vártam volna mást! Ezek az emberek nem kötelesek mindent elfeledni, ami velük történt, és nem kötelesek azt hinni...

— Értem!

— Érted, mert okos, drága gyerek vagy...

— Értem, de ezután mégsem tudok többet odamenni...

— Ez érthető. Egy úrilány soha nem bocsájthatja meg az önérzetén esett sérelmet.

— Viktor!

— Avagy?...

Kint valaki kaparászni kezdett, aztán kinyílt az ajtó. Sárközi, mint idegen helyeken szokás, földrengéses haptákba vágta magát.

— Az elvtársat a telefonhoz!

— Melyikhez? A városihoz?

— Nem, a másikhoz, az idétlen gyerekként síróhoz.

— Megyek.

Az ezredesné kijött.

— Viktor Matvejevics, talán velünk teázna?

— A legnagyobb örömmel, ha csak valahová hivatalosan el nem kell mennem. Pardon...

Sárközi előrebocsájtotta Garát, és becsukta az ajtót.

— Látom, egészen lecsillapodtál.
— Le!
— Miről beszélgettetek Garával?
Zina egy darabig hallgatott, aztán halkan megszólalt:
— Mama, hiszen úgyis tudod... Mire való ez?
— De én tőled akarom hallani!
— Ez teljesen felesleges...
— Na, hallod, neked egyáltalán nincs mit megsértődnöd ezeknek az „elvtársaknak" a gorombaságain!
— Nem is sértődtem meg...
— Nem?
— Nem.
— Nekem úgy tűnt fel... Arisa... Arisa fiam, terítsen teához...
— Hányra?
— Hatra — mondta Zina, és kiment a verandára.
Az ezredügyeletes, Kincses Laci adjutáns jelentette telefonon Garának, hogy az őrség elosztása a legnagyobb rendben megtörtént.
— Milyen időközökben kér az elvtárs jelentést?
— 11-ig óránként, aztán csak reggel 5-kor jelent és 7-kor, és persze, rendkívüli esetben.
— Igenis!
Mikor Gara letette a kagylót, maga elé képzelte Kincses Laci bolsevik katona rózsaszínű arcát, tipikus zászlósi frisseségét és szolgálati komolyságtól megélesedett állát...
Hát ez?... Ennek mikor lesz az első próbája? Mert lesz... hamarosan lesz! Mindnyájan próba előtt állunk...
Az ajtóban ott állott Zina.
— Viktor... gyere... teázz velünk!
— Okvetlenül szükséges?
— Én akarom...
— Ha te akarod, Zinuska, akkor megyek. Csak szégyent ne vallj velem...

A tea minden incidens nélkül, fesztelenül folyt le, eltekintve Vagyim gyűlölködő tekintetétől, amelyeket Gara jól látott a szemben levő szekrény tükörajtájából.

Zina a legnagyobb csodálkozással nézte, hogy Gara, akitől ő annyi fesztelenséget, annyi természetes szabadságot tanult el, most olyan előírásos, olyan szabatos volt, mintha most jött volna ki a tiszti iskola vizsgájáról.

Ez mulattatta és incselkedésre ingerelte Zinát. A társalgás semleges témákról folyt. Bár mindnyájan igyekeztek, hogy elkerüljék a politikai vonatkozásokat, egyetlenegy kényelmetlen pillanat sem némította el a fecsegést. Gara maga is csodálkozott azon, mennyire nem feledte még el a konvencionális üresség eket.

Szóba kerültek az ukrán és magyar nép sajátosságai, a két nemzet rokon vonásai, és itt Gara alkalmasnak találta a témát, hogy alaposan kivegye magának a szót.

— ... Ebből is láthatjuk azt az igazságot, hogy gazdasági és termelési együttélés sokkal inkább hasonlóvá tesz két egymástól vérbelileg teljesen idegen nemzetet, mint a véregység. Mondjuk — a magyarok. Száz és száz évig laktak itt a Dnyeper és Dnyeszter között, a Bug partjain, együtt a szláv-ukrán néppel, verekedve-barátkozva. És mindannyiszor, ha ukrán faluba kerülök, akaratlanul is magyarul szeretném megszólítani az első szembe jövő atyafit. Nagyon, nagyon sokat, kitörölhetetlenül sokat vett át ez a két nép egymástól. Ebben nem mást látok, mint az elkerülhetetlen internacionalizmus egyik bizonyítékát.

Kucserov szemében meglobbant a vita tüze, és bár hideg óvatossága eleinte minden szava mögött zárójelet sövényesített, a végén egészen belemelegedett, s ebben Gara igyekezett is vita-lojalitásával segíteni.

Már éppen ott tartottak, hogy Zina támadásai alatt Kucserov beismerte a gazdaság fontos szerepét a népek tör-

ténetében, mikor bejött Arisa és jelentette, hogy a parancsnok elvtársat keresik.

— Bocsássanak meg, de hivatalos ügyekben jöttek hozzám. Nagyon szépen köszönöm a teát és kedves társaságukat... Engedjék meg...

Gara meghajolt a háziasszony előtt, és ebben annyi volt a szabad nyugodtság, hogy senki sem érezte illetlenségnek, hogy nem csókolt kezet az ezredesnének.

Mikor a parancsnok eltűnt az ajtó mögött, azonnal rá terelődött a beszéd.

— Nagyon szimpatikus fiú! — jegyezte meg Kláva.

— Mindenesetre intelligens ember — hagyta rá Kucserov.

— Ronda bolsevik lakáj — sziszegte a foga között Vagyim.

Az ezredesné ránézett Vagyimra, s ebből az megérezte, hogy ezúttal nem talált visszhangra a családban. Felhúzta vállát, szótlanul felállott és elindult kifelé.

— Vagyim!

— Tessék!

— Te beszélsz bolsevik gorombaságokról... te, aki még a legelemibb illemet sem tartod be?

Vagyim, aki tudott hízelgő is lenni, megfordult, odament anyjához, és hízelegve kezet csókolt.

— Bocsáss meg, mamuska, én tényleg...

Zina látta, mint derül fel anyja, mint hálózza be őt Vagyim tettetett, ravasz gyengédséggel. Zina már sejtette, hogy ezt Vagyim csak azért teszi, mert valamit ki akar csalni az anyjától. Zina szívét elöntötte a keserűség, majd egy pillanatra megsajnálta anyját. De a következő percben már megérezte az utolsó hónapok hidegségét-idegenségét, és körülnézve a szobában, egyszerre üres lett, unalmas lett minden.

Kucserov szokásos bizonytalanságával engedelmet kért

a felállásra. Az ezredesné csókra nyújtotta a kezét, és bement a szobájába. Vagyim is beosont oda.

Az óra puha ketyegéssel szaladt az öt felé. Zinának eszébe jutott:

Elmegyek Rózához. Megbeszélem vele, hogy holnap...

Vagyim diadalmas arccal jött ki a szobából, és valami pénzfélét gyömöszölt kabátja zsebébe.

Bemegyek, holnap bemegyek! — nőtt Zinában az elhatározás.

7

A ház előtt két lovas állott meg. Ezt a hatalmas, fekete embert már ismerte Zina: Horváth volt, a lovassági parancsnok.

Zina kiment a folyosóra. Az udvaron öt katona állott, közöttük Gara is. Most bejött az udvarra Horváth. Gara házigazdai előzékenységgel elébe ment. Horváth, úgy látszik, jókedvében volt, kihúzta hatalmas kürasszír pallosát, és letisztelgett vele.

A hatalmas kard pehelykönnyen forgott Horváth kezében, és fényes-széles lapja megvillant a levegőben, de a fogások nem voltak biztosak, és a végén Horváth kissé zavarba jött.

— Vigyázz, levágod az orrodat — mondta Paposy barátságosan.

Horváth arca elsetétedett.

— Majd kérek egy fél orrot az elvtárstól.

Mindnyájan elnevették magukat. Paposy lekezelt Horváthtal, elkérte a kardját, és ő is letisztelgett vele. A kard suhanása, a precíz fordulatok mutatták, hogy Paposy helyesen kezeli.

Kis vita támadt arról, hogy mi a helyes tisztelgés karddal.

Ács megjegyezte.

— Nem a tisztelgés a fontos, hanem ki hogyan vág.

— Adjátok csak ide nekem! — mondta Blau, és elvette a kardot.

— Van vagy öt kiló — mondta, míg megemelte.

— No csak, a hat vágást, az istenit annak a gyalogos szentséginek! — komandírozott Horváth.

Blau megemelte a kardot, és előresujtott. A hatalmas csapás alatt felsikoltott a levegő.

— Hű, így lú fejit is könnyen le lehet vágni! — jegyezte meg Sárközi, aki éppen kijött az istállóból.

— Gyalogos! — mondta lenézően Horváth.

— Nem vagyok én gyalogos — vágta vissza Blau.

— Hát mi?

— Vadász voltam én, 9-es jäger... míg be nem tettek a 32-es jasszokhoz.

Nevettek.

Vajda vette át a kardot.

— Fene nehéz szerszám! Minek hurcol ekkora súlyt?

— Kell az! — mondta Horváth meggyőződéssel. — Ha evvel odavágok valakinek, annak se nő többé bajusza.

Horváth lovásza bejött az udvarra, és megállott, egy kissé odébb a csoporttól.

— Van egy öt kopejkásom, Horváth elvtárs... mutassa meg nekik!... — mondta mosolyogva a lovász.

— Add ide! — intett neki Horváth.

— Mi az? — kérdezték többen.

Horváth a tenyerére tette a nagy, kerek rézpénzt, és feldobta a levegőbe. A pénz felfelé lepkelebbenéssel forgott, leestében nyugodtan hullott, és nagyot püffent az udvar lágy földjén.

— Nahát, elvtársak! Itt van a kardom. Most feldobom

ezt a pénzt, oszt' el kell találni a levegőben... De úgy, hogy kétfelé vágja a kard!...

Vajda, akinek Paposy éppen azt magyarázta, hogy mi az előnye a lovas harcban az alulról felfelé repülő, parírozó támadó csapásnak, most visszafordult és elvette a pallost.

— Dobja fel!

A pénz felrepült a levegőbe, forgott, forgott. Paposy szétfeszített lábakkal, előrevetett karddal várta. Mikor a pénz visszafelé indult, Paposy egy kissé előrelépett, és egy villámgyors csapást tett. Hallatszott a levegőben a kard ideges suhintása, de a pénz sértetlenül esett a földre.

— Semmi!

Paposy átadta a kardot Vajdának.

— Na, próbáld te!

Vajda félreállott, és csendesen megcsóválta a fejét.

Paposy Ácsnak ajánlotta, de az csak kezével legyintett.

— Huszárstikliket én nem tudok.

— Na, Viktor.

Gara átvette a kardot, és Horváth feldobta a pénzt. Gara nyugodtan kivárta, míg a pénz felrepül, és mikor lefelé esett, akkor sietség nélkül elébe vitte a kardot. A pénz ráesett a kardra, és legurult a földre. Gara visszaadta a kardot Horváthnak, aki győzedelmes mosollyal csodálkozva kérdezte:

— Miért nem csapott oda neki?

— Úgysem érem el! Ehhez gyakorlat kell...

— Eh, a szenvedését! — kiáltotta Sárközi. — Engedjék meg nekem!

Az öreg huszár vállalkozása még Ácsot is érdeklődésbe hozta.

— Na, lássuk csak!

— Nézd csak a vén csontot!...

— Ez elcsapja.

— Meglátják!

Horváth ismét feldobta a pénzt a levegőbe, és mindenki várakozásba merevedett.

Az öreg csapása különb volt mindegyikénél. Erőteljes, ravasz, villámgyors. A penge éle belecsapódott a pénzbe, de csak a szélét érte. Az ötkopekes a kút mellé esett.

Most Horváth vette át a kardot. A lovász, aki a kút mellől felvette a pénzt, megkérdezte:

— Hajítsam?

Horváth csak intett. A pénz felrepült a levegőbe. Horváth mozdulatai egyszerre élesek, ragadozón óvatosak lettek. Egyet villant a pallos, és mint mikor a darázs elkapja a levegőben a méztől terhes méhet, olyan síró zúgás hallatszott. A pénzdarab egyik fele ott feküdt Horváth lábánál, a másik meg berepült a kertbe.

Mindnyájukat megragadta Horváth ügyessége. Még Vajda is kezet rázott vele.

— Ez igen! Magának tényleg gyerekjáték egy kis kézitusában részt venni.

Horváth legényes kényességgel felfújta a képét, megpödörte a bajszát, és leverte térdéről a port, amely ráragadt a kétfelé vágott pénzdarab keresése közben.

— Akadt rá eset — mondta —, már kipróbáltam...

Zina a verandaablakból nézte ezt a jelenetet. Horváth körül egy kis gyűrű támadt. A lovas parancsnok, úgy látszik, valami haditörténetet mesélt el hallgatóinak, s azok nagy figyelemmel kísérték Horváth gyors mozdulatait, kifejezésteljes arcának élénk változásait.

Gara ezalatt karon fogta Paposyt, és odébb állva a csoporttól, valamit magyarázott neki. Eleinte Paposy néhányszor tagadólag rázta a fejét, aztán mindjobban lekonyult. Gara beszéde, úgy látszik, meggyőzte, mert a végén még egy gyenge ellenállási próba után ráhagyta.

Gara megrázta Paposy kezét, és odament a csoporthoz.

— Talán menjünk fel hozzám, elvtársak...

Horváth még a lépcsőn felmenet is a történetét magya-

rázta, amely, úgy látszik, igen izgalmas fordulatot vett.

Zina mellett elhaladva a férfiak elcsendesedtek, és mindegyik igyekezett kíváncsi tetszelgéssel végignézni rajta.

Mikor a vendégek bementek a dolgozószobába, Gara visszament, és odalépett Zinához:

— Készülsz valahová?

— Rózához akarok menni.

— Nagyon helyes. Sokáig leszel?

— Hiszen te estig úgyse szabadulsz meg!

— Nem hinném, hogy . . .

— Akkor hamar visszajövök . . .

— Bekopogtatsz?

— Menj Viktor, várnak.

— Én is várlak téged . . .

Zina lefutott a lépcsőn. A szemében öröm meleglett, az arcán napszégyenítő pirosság. Gara utána nézett, és nem tudta elrejteni feltörő mosolyát.

— . . . Az elvtársakat azért hívtam meg, hogy egypár szóban, ha nincsenek ellene, megtárgyaljuk a mai helyzetet.

— Nagyon helyes.

— Azonkívül egy kis szerkezeti íze is van a dolognak . . . Hogy ne húzzam-halogassam a kérdést, azt akarom mondani, hogy Horváth elvtárs osztagát hamarosan ki fogják vonni az ezred kötelékéből.

— Már miért?

— Még nincsen rá parancs. Lehetséges, hogy még a brigád stábja sem igen tud róla, de ez minden percben várható. Ezért volna egy indítványom.

— Halljuk!

— Mivel a Horváth-féle lovasságra az elkövetkező operációban valószínűleg igen nehéz feladat vár, jó volna, ha az osztag parancsnokságát egy kissé megerősítenénk.

— Miért, miben hibáztam eddig? — kérdezte Horváth sértődötten.

— Ez az, ezt vártam — hogy Horváth elvtárs rögtön megsértődik! Pedig nincsen miért. Különösen rám, Horváth elvtárs.

— Én nem is . . .

— Dehogynem . . . Már az első szónál azt hiszi, hogy valaki maga ellen van, hogy valaki nincsen megelégedve magával . . . Pedig nem így áll a dolog. Elvtársak között az egyenes szó többet ér, mint a diplomácia.

— Ez igaz!

— Horváth elvtárs, nézzen egyenesen a helyzet elé . . . Ma már idejét múlta a partizánkodás, és most a szakértelem kerül előtérbe. Ezért elvtársiasan ki kell mondanunk, hogy Horváth elvtárs egy adandó, nehéz helyzetben nem tudja az osztagát kellőképpen . . .

— Más szóval adjam át az osztag parancsnokságát? . . .

— Ezt senki sem mondja!

— Hát miről van szó?

— Arról, hogy velünk szemben egy tiszti hadsereg áll . . . Meg kell beszélnünk, hogy kit adjunk Horváth elvtárs segítségére.

— Engem a legénység becsül és fél tőlem, értem, ha kell, tűzbe is . . .

— Tudjuk, hogy az elvtárs ebben a tekintetben tényleg jó parancsnok. Az emberek hisznek magának.

— Hát mi kell még?

— Az, hogy az elvtárs mellett legyen olyan parancsnok, aki ért a katonai tudományhoz, és aki mint parancsnok is összefér az elvtárssal.

— Szót kérek — lépett előre vártlanul Paposy.

— Tessék!

— Nézzék az elvtársak! Én beleegyeztem Gara elvtárs indítványába, hogy vállaljam el a lovas osztag parancsnokhelyettességét . . . de most látom, hogy nem lesz ebből

semmi. Horváth elvtárs nagyon féltékeny és bizalmatlan. Én sem vagyok a selyemfiúk közül való, én magam is — hogy úgy mondjam — igényt tartok a komisszárkézre . . . Jó lesz, ha már most, az elején . . .

Horváth előreugrott.

— Elvtársak! Egy szóra! Nem tudtam, hogy Paposy elvtársról van szó! Őt ismerem, tudom jól, hogy mi talán összekontrázunk, de ki is simítjuk . . . Beleegyezek, sőt, kérem Paposy elvtársat . . .

Csend lett, az emberek kellemes meglepődöttségének a csendje.

— Én . . . bevallom az igazságot . . . nem vagyok túlságosan jártas az írásfélébe. Én, ha már éppen arról van szó, közhuszár voltam a régi hadseregben, csak a legénységnek mondom, hogy őrmester, hisz másképpen a fejemre másznak . . . De csak addig kell nekem, míg egyszer harcba nem voltam velük . . . akkor ráncba szedem őket . . . Így volt ez a Dutov-fronton is . . . Én nem is akartam parancsnok lenni, ők maguk választottak annak, mikor Nagy István elvtársat, a parancsnokot, egyedül kihoztam négy kozák közül, akik összevagdalták.

Horváthot, úgy látszik, elragadta, szívén találta az őszinteség, és hozzátette:

— Azt hiszik az elvtársak, én nem szenvedek ettől? Mikor valami írást kapok, a fene esz, mert alig tudom elolvasni . . . Nem jártam soha altiszti iskolába, pedig küldtek. De nem akaródzott bezupálni . . . Ha Paposy elvtárs vállalja a helyettességet . . . itt a kezem . . . Megosztozunk. Övé a tudás, én meg megnyomom a gombot . . . Áll?

Paposy belecsapott Horváth kezébe.

— A demagógiát pedig . . .

— Értjük egymást . . .!

Gara maga sem hitte, hogy ilyen simán lefolyik az

egyezség. Most odaszólott a fal mellől, amelyre a térképet szegezték fel Áccsal:

— Jóska, holnap adj be Csaszteknek raportot erről, és a dolog kész. Úgy hiszem, hogy ti ketten majd csak elvezetitek az osztagot . . .

Gara leugrott a székről, amelyen állott, és a többiek felé fordult.

— Na, elvtársak, megkezdhetjük!

Mindenki széket keresett magának a szobában, és a térkép felé fordult.

Gara kezébe vette a lovaglóostorát, és odaállott a térkép mellé . . .

— A frontjelentések és magának a ma folyó operációknak a helyzete alapján még nem lehet pontos képet adni, de következtetni lehet azokra a fejleményekre, amelyeknek ma még csak tanúi, de holnap már részesei is leszünk. A déli frontról beszélek, amely most mint egy mérges daganat terjed a hadszíntér minden idegének és vérerének a vonalán. A nemrég lezajlott, és még teljes mértékben ma sem likvidált Grigorjev-árulás megzavarta operációs lehetőségeinket. Az utolsó jelentés megerősíti, hogy Mahno hadosztálya tényleg megnyitotta Gyenyikinnek a délnyugati front kapuját. Az urali frontról ma kielégítő híreink vannak, de a jövőbeni helyzetről, arról még nincsen tiszta képünk. Minden attól függ, rendelkezik-e Kolcsak új tartalékokkal. Ami a magyarországi eseményeket illeti, ott . . .

Az asztalon megszólalt a katonatelefon.

— Ki beszél? . . . Én . . . Igen . . . Mi az Csasztek elvtárs? . . . Vajda itt van . . . Horváth is . . . Egy kis megbeszélés, családi körben . . . Hogyan? . . . Azonnal . . . Mindjárt ott leszünk . . .

— Elvtársaim, mai megbeszélésünkből aligha lesz valami. Csasztek bent van a stábban, és sürgősen hívat engem és Vajdát . . .

Vajda felállott, és felcsatolta a szíját.

— Mehetünk.

— Tudjátok mit, elvtársak... Jöjjön velünk Horváth és Paposy is... Sárközi befog a géppuskás hintóba.

— Helyes.

— Azt hiszed, ilyen hamar? — kérdezte Paposy.

— Minden percben vártam, és meg vagyok győződve, hogy a brigadéros ezért hívat most.

Sárközi egykettőre kész volt a hámolással, és a kocsi kigördült a kapun.

Horváth osztaga egész éjszaka vagonírozott. Minden zaj nélkül, rendben vonult ki a lovasság az állomásra. Ugyancsak itt vagonírozott, az állomás túlsó végénél a kijevi munkásbataljon.

A nyezsini partizánezred Mirgorodtól nyugatra szorította a banditákat, és Horváthnak az volt a feladata, hogy a Dnyeper jobb partján bevárja, és átkelésük pillanatában megsemmisítse őket.

A csoport parancsnoka, egy szemüveges, sárga szakállú katona, az állomás egy elkülönített kis szobájában, térkép mellett, ismerkedés közben beszélte meg a munkászászlóalj parancsnokával és Horváthékkal az együttműködés módját, a feladatot és helyzetet. A parancsnok olyan volt, mint akit álmából költöttek fel, sokat ásított, sokat dörzsölte a kezét, és gyakran ismételte:

— Ha a magyarokat átadták nekünk, elvtársak, akkor nincs mitől félni... A magyar lovasság nagyon híres. Volt alkalmam az imperialista háborúban...

Közben odafordult adjutánsához, egy kis fehér képű, mozgékony és tisztforma legényhez:

— Hogy állunk a vagonírozással?

— Minden a legnagyobb rendben — szalutált az adjutáns, és eltűnt az állomás halk zsivajában, a lámpák, fáklyák és idegesen villanó arcok tömkelegében.

Gara, akire Csasztek rábízta a vagonírozás és útbaindí-

tás ellenőrzését, egészen hajnalig ott volt az állomáson. Már erősen virradt, mikor az utolsó eselon is mozogni kezdett. Gara megszorította Horváth kimelegedett kezét, és intett a lépcsőn álló Paposynak.

— Na, elvtársak . . .!

— Mindenről jelentést teszünk és . . .

A párától remegő mozdony beleordított a reggelbe, és leharapta a mondat végét.

Az állomástól hazafelé Gara lépésben hajtatott. Sárközi egész idő alatt nem szólott egy szót sem. Az öreg egész éjszaka ott állott a lovak mellett. Elunta magát, és most nem volt beszélős kedve.

A város különböző helyein gyárkürtök búgtak fel, és itt-ott belekolompolt egy-egy jókor kelő harangozó. Kapaszkodó következett, a lovak gyorsabban kezdték szedni a lábukat, és — a hazafelé menéstől kissé idegesen — galoppba mentek át.

Mikor az út tetejére értek, Sárközi megkérdezte:

— Oszt' sokáig odalesznek a huszárok . . .?

— Ki tudja . . .

— Márpedig az elvtársnak tudnia kell!

Gara nem válaszolt azonnal. Megint lépésbe fogta a feketét, és mikor már jól bent voltak az utcában, válaszolt:

— Egy biztos, Sárközi elvtárs, hogy a nagy előnyomulásnak egyelőre befellegzett . . .

— De csak nem tán? . . .

— De bizony . . .

— Az baj . . .

— Már mért volna baj? — incselkedett kíváncsian Gara.

— Nagy baj, elvtárs . . . nagy baj . . . fene nagy baj . . . — hajtogatta az öreg, de látszott, hogy másra gondol.

— Azt kérdezem, hogy miért baj . . .?

— Azért... azért elvtárs, mert... félek, hogy baj lesz belőle...

— Aha!

— Mer' már nagyon is úgy volt... nagyon is akaródzott...

— Na, majd rajta leszünk, hogy baj ne legyék belőle...

— Hát iszen nem is mondom én... persze, ha éppen arrúl van szó...

A lovak befordultak az ismerős, sokat járt utcába. A járdákon már imitt-amott sietős emberek topogtak... Alig voltak száz lépésnyire a háztól, mikor Gara megállította lovát. A kisajtón kijött Zina. A lány nem nézett sem jobbra, sem balra, ment egyenesen az Arzenál felé. Sietett, és az útszéli fák közül ki-kivillant ruhájának fehére.

Mikor már jó messze lehetett a háztól, Gara megindította a lovakat, és behajtottak az udvarra.

A veranda ajtaja félig nyitva volt. Gara megfogta a kilincset, és egy pillanattal tovább tartotta a kezében, mint kellett volna. Tekintetével a lépcsőn, a padlón, valami nyomot keresett, amelyet Zina hagyott maga után.

8

Öt nap múlva, teljesen váratlanul, de a moszkvai fejmosástól még érezhető bizonytalansággal, megjött Daskó.

A stáb helyiségében összegyűlt a parancsnoki kar. Daskó kijelentette, hogy az ő feladata a mai körülmények között nem lehet más, mint a divízió szervezeti ügyeinek általános felügyelete. A brigád operatív ügyeinek vezetését továbbra is Csasztekre hagyja.

A parancsnokok és a komisszárok hallgatással válaszoltak erre a kijelentésre, s az látható zavarba hozta a divi-

zionáriust. Hogy valamivel eloszlassa a közönyösség hangulatát, kijelentette:

— Holnap kimegyek a proszkurovi frontra. Ott most már meg is kezdődött az ütközet.

Ez a kijelentés tényleg egy kis mozgást idézett elő. Az egyik parancsnok odaszólott:

— Ne felejtsen el az elvtárs magához venni egy kis muníciót és egypár gépfegyvert, nehogy kellemetlen fogadtatásban legyen része!

— Micsoda? Micsoda partizánkodás ez? Kikérem magamnak... Ideje véget vetni a partizánkodásnak... Egy revolvergolyót sem viszek magammal!

Csasztek egy táviratot nyújtott oda Daskónak.

— Teleki komisszár jelentése... Az első napok sikerei után a csapatban...

— Eh, ez a Teleki!... Nyughatatlan ember... És különben is partizán... A parancsnokság feje fölött a moszkvai központot táviratokkal bombázza, panaszkodik és árulkodik... Kellemetlenségeim voltak miatta...

— Bocsánat, Teleki összes jelentéseinek másolata megvan nálunk a brigádstábnál...

— De muníció nélkül tényleg... — jegyezte meg valaki.

— Ez a brigád dolga!

— Sajnos, ezt annak idején a divízió nem tartotta kötelességének...

Ezzel vége is lett a gyűlésnek, amelynek így fogadtatás jellege volt. Daskó bement a szomszéd szobába, de mielőtt még belépett volna, meglátta Garát. Valami elhatározás villant át az arcán.

— Kérem az elvtársat egy pillanatra — intett Gara felé.

Gara bement. Mikor az ajtó becsukódott, a divizionárius egypár pillanatig gondolkodott, aztán megszólalt.

— Magáról... magáról volt szó Moszkvában és... —

De itt, mintegy meggondolva a mondanivalóját, másra csapott át. — Igaz is, a novgorodi bataljon már úton van . . .

— Tudom.

— Az elvtárs is hódol még kissé a partizán eszközöknek . . .

— Úgy látom, magának televerték a fejét partizánellenes instrukciókkal!

— Ideje véget vetni . . .

— Sok minden másnak is ideje volna már véget vetni.

— Mit akar ezzel mondani?

— Azt maga nagyon jól tudja.

A divizionárius, látva, hogy a beszéd nem úgy alakul, ahogyan szerette volna, egyszerre ideges lett.

— És a koncentráció? Tudja-e, hogy a kaukázusi és urali frontról csapatok jönnek!

— A koncentráció ma már elveszítette időszerűségét.

— Mit beszél? Elveszítette?

— El.

— És ezt maga mondja, akit mi az alakulandó második brigád élére jelöltünk ki?

— Bocsásson meg az elvtárs, de ebből aligha lesz valami.

— Miért?

— Maga egy katonai egység feje, hogy úgy mondjam, parancsnok . . . Tudnia kellene olvasni a kialakult helyzetből, következtetni . . .

— Azt hiszi . . .

— Meg vagyok győződve róla, hogy a helyzet nem kedvez a koncentráció folytatásának . . .

— Ha itt nem, akkor másutt . . .

— Az más dolog.

— Már ki van jelölve a koncentráció helye.

— Hol?

— Moszkva alatt, Szerpuhovban... A forradalmi tanács egy hadtestre adott engedélyt...

A divizionárius arcára olyan nyíltan ült ki a győzelem tudata, hogy Gara nem tudta elrejteni a mosolygását.

— Mit mosolyog?...

— Honnan veszi hozzá az anyagot...?

— Szibériában több mint egy millió fogoly van...

— Mondjuk egy félmillió.

— Nos!

— De Szibéria jó messze van, ha nem tévedek... Különben is — fordította egyszerre száraz-hivatalosra a hangot Gara —, hagyjuk ezeket a vasárnapias beszédeket. Engem nem lehet mindenféle tervekkel agitálni, és erre nincs is szükség...

— Egyszóval maga nem hisz...

— Engedelmet, elvtárs, elfoglaltságaim szólítanak.

— Ön szabad — mondta halkra fogott, majdnem ijedt hangon Daskó, és míg Gara ki nem ment, nem vette le róla szemét.

Harmadnap a divizionárius kiutazott a proszkurovi frontra. Kostya Bélának egy nyakig felfegyverzett csoportja kísérte el.

Daskó meggondolta a dolgot; vonatja végére odacsatoltatott egy muníciós vagont és két gépfegyvert is kikunyerált a parancsnokságtól. A munició nagyon is kellett, mert Tardynak keményre fordult a helyzete, és Teleki már nem is a brigádhoz címezte a muníciót követelő telegramjait, hanem egyenesen a Komintern kijevi képviseletéhez, Félix Konhoz.

9

Tardy ezredét várva várták Proszkurovban. A városban már pánikos volt a hangnlat, mikor végre nótás, vidám hűhóval megjöttek az állomásra a magyarok.

Ilyen csapatot senki sem várt. Ez a széles, katonás vidámság mindenkit lelkesedésre gyújtott, és a futásra hangolt félelem egyszerre önszégyenítő harckészséggé vált az emberekben.

A helyzet tényleg nehéz volt. A proszkurovi garnizon egy zászlóalj helybeli milicionérből állott, a frontot pedig a csigirini határőrezred tartotta, amely aznap reggel megüzente, hogy ha megerősítés nem jön, ők még ma vonatra ülnek, és hazamennek Csigirinbe, elbánni a helybeli banditákkal, akik meg akarják támadni az ezred szülővárosát.

Tardy ezredének az eselonjai már ott állottak az állomáson, és az ezredparancsnok felhívta telefonon a frontszakasz parancsnokát.

— Megérkezett az első internacionalista ezred. Tardy beszél, a parancsnok. Ló van-e a frontszakasz rendelkezésében?

— Itt Schmidt beszél, a frontszakasz parancsnoka. A front Csornij Osztrovnál áll. Az emberek ne hagyják el a vagonokat. Én azonnal ott leszek maguknál.

— Lovakról gondoskodjon! — kiáltotta bele Tardy a telefonba, és odafordult az őket kísérő emberhez, aki most hősként állott a proszkuroviak előtt, mintha azt mondaná nekik: „Látjátok, milyen ezredet hoztam?"

— Hallod-e, mondd meg a frontszakasz parancsnokának, hogy ha ló nem lesz . . .

— Hallgasson már az elvtárs azokkal a lovakkal — mondta idegesen a komisszár —, hiszen mi gyalogság vagyunk.

— De lovas század nélkül . . .

Az állomás körül összegyűlt nép elkezdte éljenezni a

magyarokat, akik úgy hatottak rájuk, mintha az égből hullottak volna le.

Kis idő múlva egy nagy poros, fekete, horpadásos, rézzel szegélyezett automobilból kikászálódott három katona. Egyikük, egy sovány, barna ember, fáradt szemmel, rekedt, de energikus hangon egyenesen odalépett Tardyhoz.

— Hány embere van?

— Egy ezred. Kihez van szerencsém?

— Dmitrij Schmidt vagyok, akivel telefonon beszélt. Gyerünk, nézzük meg az embereket.

Mikor Schmidt kiment a peronra, a katonák mozgékony, vidám ereje mosolyba nyugtatta.

— Ez derék! — és odafordult Tardyhoz. — Maga lovakról beszélt...

— Igen, van egy századnyi emberem, csupa régi huszár. Azonkívül a stáb részére is kell. Csak nem fogok gyalog járni?...

— Egy század?... Nehéz dolog, de egyelőre harmincnegyven lovat tudok adni.

— De honnan? — kérdezte az idősebb, úgy látszik, Schmidt stábjából való katona.

— Nem fogunk sokat teketóriázni. A milícia eszkadronjától elvesszük a fele lóállományt... Képzelje, ha egy magyar huszáreszkadronunk lesz...

— Csak konfliktus ne legyen belőle... El találjuk ezzel rontani a milicionérok hangulatát...

— Na, ezeknél, itt különb a hangulat. Hívják fel csak telefonon Voronát!

A fiatalabbik szolgálatkészen bement az állomásra. A csoportba verődött magyar és orosz stábbeliek szintén.

A kis szobában, ahol nagyon sok asztal és szekrény állott, erősen érzett a petróleumlámpa, papiros és spanyolviasz kevert illata. A falon levő telefont erősen megcsavarta az adjutáns.

— Nos, elvtársak — mondta Schmidt —, a helyzet a következő . . .

Tardy nézte a parancsnok repedt körmű mutatóujját, amely ide-oda húzódott a térkép zöld síkján. Ráköpött a felsepert, tintafoltos padlóra, és eltaposta.

— Azt mondja meg nekem, mennyi az ellenség?

— Az ellenség? Hm . . . egy dandár . . .

— Na, ez foghegyre való! — mondta Tardy. — Most egy óra van . . . esznek az emberek, és egy óra múlva el is indulhatunk.

— Ez helyes . . .

Tardy parancsot adott, hogy az eselonok ebédeljenek. A vonatból kiszállani, a városba bemenni tilos.

— Őrséget kell állítani a kapukba — ajánlotta Schmidt.

— Dehogy kell — mondta Tardy. — Senki be nem megy . . . de ha be is talál menni, idejében helyben lesz a baka . . .

Vorona, a miliclovasság parancsnoka sokáig ellenkezett, de a végén Schmidt már a revolveréhez kapkodott, és a telefonon keresztül is érzett, hogy nincs mit alkudozni.

Mikor a katonák megtudták, hogy ló áll a házhoz, elfelejtkeztek az evésről, és húsz ember, Tolmácsival az élükön, bementek a milíciához.

A huszárok — ki tudja, honnan vették — mind egy szálig karddal voltak felszerelve, és a gyalogsági fegyvert karabélyosan keresztülvetették a hátukon. A proszkurovi ember, akit Borisnak hívott már az egész ezred, ottmaradt a magyaroknál, és most is velük ment a milicistákhoz.

— Csak csínján, elvtársak! Nehogy baj történjen . . . Hiszen magatok is tudjátok: nehéz a lovas katonának egyszerre gyalogossá lenni . . .

— De hiszen mi csak egy-két napra visszük el, amíg lovat nem szerzünk magunknak. Aztán visszaadjuk.

Borisz nagyon megörvendett ennek a gondolatnak, és míg a magyarok a lovakat vételezték, folyton hajtogatta a milicistáknak:

— Csak egypár napra kell nekik, míg maguk is nem szereznek . . .

— Ezt meséld a nagyanyádnak . . .

A milicisták között négy magyar is akadt, akik rögtön átkérezkedtek Voronától. Vorona, aki dühös volt a lovak elmobilizálásáért, beleegyezett.

Az ebéd alatt távoli, de erős ágyúdörgés kerekedett Csornij Osztrov felől. A katonáknak egyszerre ízetlen lett a falat a szájukban. Mindenki felfigyelt. De mert a körülálló bámész nép ijedtsége nagyon szemmel látható volt, a magyaroknál nem lohadt le a tréfálós kedv.

— Pocsékul mángorol a „Péter"!

— A saját halottas ingét puhítja . . .

Az állomáson valaki talált egy köszörűkövet. Egy katona vizet öntött a köszörű vályújába, és élezni kezdte szuronya hegyét. Erre nagy tolongás támadt a köszörű körül.

A huszárok parancsnoka, Lőcsös Gábor az állomás előtti téren sorakoztatta a huszárokat. Lőcsös alacsony, vastag, pipafüstös, sárga bajuszú, őszes, bozontos szemöldökű ember volt. Fürgén mozgott, és intézkedéseiben érzett a gyakorlottság, az erély és a ravaszság.

— Felderítő század . . . húzd ki magad . . .!

Tolmácsi jelentette: harminckilenc ló, nyeregszerszámmal, zabos zsákokkal . . .

Lőcsös végignézett a lovakon, és ötöt kiválasztott közülük.

— Hát ez kinek lesz . . .?

A jobb szélén álló huszárnak odaszólott:

— Ugorj csak, és szólítsd az ezredparancsnokot. Nézze meg, kedvére való-e?

Aztán ugyanolyan mustráló szemmel, mint a lovakat

nézte, az emberek felé fordult. A huszárok mindenike igyekezett valahogy kihúzni magát.

Lőcsös előredobta a kezét, és egymás után szólította ki az embereket. A században egy pisszenés sem hallatszott. A kiszólított emberek egymás után odaléptek a sorba felállított lovakhoz, és csak a nyeregszíjat igazították meg hónaljhoz mérve. A gyalog maradottak titkolatlan irigységgel nézték meglovasított társaikat, de megjegyzést nem tett senki. Jól ismerték a parancsnokukat. Nem szerette a sok beszédet.

Lőcsös egy magas vasderest választott ki magának. Tolmácsi meg arra a sárgára mászott fel, amelyet csak nehezen sikerült elalkudni Voronától.

A huszárszakasz lóra ült. Lőcsös húzós vezényszóval elordította magát. Öblös, de nehéz zengésű hangja volt. Aztán derékba kapva a lovát, odafordult a gyalog maradottakhoz:

— Na, hogy ezek itt rövidesen szintén lúgirincen üljenek — ne lássak szájtátást! Igaz-e?

— Igaz!

Tardy kijött, és felugrott lovára. Körülkattogott a kikövezett téren, és visszaérve Lőcsöshöz, megjegyezte:

— A trappja jó neki, de lépésben ráz. No, megjárja, míg jobb nem akad . . .

— Akad az, akad. Hanem tán mehetünk is?

— Igen, a felderítő lovasság elindulhat. Mi is egy félóra múlva. Jelentést a vasútvonalra küldjön.

— Igenis . . .!

A lovasság meghúzta a kantárszárat, és elkocogott jobbra az állomástól. Az egyik utca elnyelte őket.

A katonák sietve adták le felesleges cókmókjukat a trénnek, amelyet az állomás elé hajtott fuvaros szekerekre raktak.

A század- és szakaszparancsnokokat behívták az állomás épületébe. Nem telt el egy félóra sem, kijöttek és

szétszéledtek vagonjukhoz. A katonákat behívták a vagonokba, és a szakaszparancsnokok kiadták az utasítást.

— Csak látható célra lőni! Minden embernek ötven patron jár, a géppuskának háromezer. A többi a szurony dolga. Ezt izeni az ezredparancsnok, és egy szót se . . .!

Az eselonok egymás után tíz perces időközökben elhagyták az állomást. A vagonok be voltak zárva, csak az átjárós vagonok kis teraszain állottak az őrszemek, akiknek az volt a feladatuk, hogy jelezzék az esetleges Petljura-repülőket.

— Még repülője is van a nyavalyásnak?

— Na, hála istennek, mindjárt meg is mondom a fiúknak az újságot . . .

Az automobil üléséről lekászálódott egy kis kövér emberke.

— Tardy elvtárs! A magyar revkom nevében . . .

— Szóljon csak, Kis-Kovács elvtárs, és mondja el, mit hozott!

— Üdvözlöm az elvtársakat a diadal napján . . .

— Nem vagyunk rá kíváncsiak. Jobb lesz, ha az elvtárs azonnal lovak vásárlásához fog. Száz nyereg van, de ló nincs. Ágyú van — ló nincs, érti . . .?

— Megsürgönyözöm Kijevbe.

Estefelé a felderítők jelentették: a petljurások ellógtak, és minden jel erre mutat, hogy a vasútvonalon Manacsinig meg sem állottak.

Tardy adjutánsa, Odry intézkedett, hogy állítsák fel a tábori őrséget. Kis-Kovács bekászálódott Schmidt autójába, és elpöfögött Proszkurov felé. Mikor az állomásra ért, leszállott, és sürgönyt küldött Kijevbe:

„Hadügyi Népbiztosság magyar parancsnoka. Világ proletárjai, egyesüljetek! Óriási győzelem, Csornij Osztrov a mienk. Nyolcszáz fogoly, tíz gépfegyver, húsz ágyú, nagyon sok nyereg. Tardy lovakat kér. Venni kell neki. Kérek pénzt és felhatalmazást. Kis-Kovács."

Horváthékat Belaja Cerkov körül utolérte a népbiztos vonata. Deress és a lemaradt tüzérség vagonjai a népbiztos vonatának végéhez voltak kapcsolva. Deress kiverekedett a kijevi parancsnokságtól huszonöt lovat, amit határtalan lelkesedéssel fogadott a társaság, annál is inkább, mert az Arzenáltól kapott vadonatúj nyergek sehogy sem hagytak nyugtot azoknak, akik eddig ló nélkül maradtak.

A népbiztos különben is pénzt és felhatalmazást adott az útba eső lóállomány vásárlására és mobilizálására.

Belaja Cerkov alatt megérkezett a kanyevi önkéntes lovas eszkadron is, csupa fekete képű, vidám szemű ukrán. Bravúros, nótás marssal defilíroztak el a népbiztos előtt.

— A lovaik... A szenvedését, honnan szedték őket?

— Hej, ha nekünk...

A népbiztos magához intette Horváthot, és közölte vele:

— A svadront magukhoz csatoljuk, és az osztályt ezreddé formáljuk át.

Az ukrán lovasok éljenzéssel fogadták a magyarokhoz való csatlakozást. Nagy lett az ölelkezés. A magyarok a lovak körül forgolódtak, az ukránok meg mindenáron el akarták cserélni bolyhos sapkájukat a magyarok veres huszársapkáival.

Közben a stáb összeült. A felderítők hírei alapján egy kissé meg kellett változtatni a taktikát. A folyó túlsó oldaláról előretörő nagy banditaraj már átverekedte magát a Dnyeperen, és az üldöző vöröscsapatok elveszítették velük az összeköttetést.

Minden jel világosan mutatta: a banditák fő célja, hogy megtalálják az összeköttetést Petljurával, s aztán együttműködve, egyesült erővel rajtaüssenek a jobb parti, szétszórt csapatokon, felmorzsolják őket, és ezzel megtisz-

títva az utat, bevegyék Kijevet. Ezért az internacionalista ezrednek az a feladata, hogy lehetetlenné tegye ezt az egyesülést. A többit maga a helyzet diktálja. A fő dolog a folytonos kapcsolat és összeköttetés fenntartása a bázissal és főleg Kijevvel.

A népbiztos vonata estefelé eldübörgött. A kijevi munkászászlóalj Umanynak vette az útját, a lovasság kivagonírozott.

Most tudódott ki, hogy az ukrán eszkadron nélkül nagyon nehéz lett volna a helyzet. Ők jól ismerték a terepet, és fényesen tájékozódtak a felderítésben. Az ezred már a második nap alkonyatán nyomra bukkant. Harmadnapra virradóra az első század rajtaütött Zeljonij elővédjén, és mire kireggeledett, már körül ropogtak a fegyverek.

A banditák hatalmas, mindent eláruló, rendetlen tüzet nyitottak, de Paposy nem engedte szétmászni az ütközetbe, attakba kívánkozó századokat. Azok az apró kilovaglások, amelyeket megengedett, csupán demonstrációnak voltak jók. Paposy ellentmondást nem tűrő gorombasággal gyűrte le a parancsnokok fékezetlenségét, mert mindenáron meg akarta érezni, hol a banda fő ereje. Délfelé már biztos volt benne, hogy az ellenség zöme a balra fekvő erdőben van, és óvatosan leplezve szándékát, ide koncentrálta az ezred zömét.

A megadott jelre a tüzérség gyúrni kezdte az erdőt. Ott tényleg nagy mozgolódás támadt. Ekkor Horváth kihúzta a kardját, és nekimentek az erdőnek.

Egypár eltévedt lövés fogadta őket. Az erdő tele volt a banda másodrangú trénjével. A fő erőnek sikerült jobbra elhúzódnia.

Három nap telt el szakadatlan hajszával, míg az ezred újra szembekerült a banda zömével. Már néha úgy volt, hogy teljesen elveszítik a kapcsolatot velük. Azt hitték, hogy Zeljonij szétereszti csapatát a községekbe, de ez

nem bizonyult valónak. Zeljonij emberei a bal partról valók voltak és így kénytelen volt tömegben tartani őket.

A hírek szerint Umany alatt erős Petljura-csapatok felderítős jelei mutakoztak.

— Ha Umany alatt sikerül nekik egyesülniük . . .

Horváth az asztalra csapott:

— Nem fognak egyesülni! Csak egy napot alhassanak az embereim, és egyszer abrakolhassanak meg a lovaim annak rendjén-módján . . .!

Ez idő tájt a reggelek ködösek voltak, az alkonyodások gyorsan mentek át a koromsetétségbe, de már tíz óra tájt tündéri tisztaságban világított a nagyudvarú ukrajnai hold.

Zeljonij elkerülve Zvenyigorodkát, Talnoje alatt komoly ütközetre készült. Az oldalvédek most már nem bujkáltak, és maguk is kezdtek aktívan felderíteni.

Az az ötnapos futás, amelyet Cserkasszi alól Umanyig végrehajtott mind a két csapat, meglehetősen megviselte őket, de Horváth nem akart tovább várni.

Különben is intézkedés jött a csapatparancsnokságtól:

— Forszírozni az összeütközést!

Horváth fel akarta használni az esthajnali ködöt, hogy közvetlen pozíciókat foglaljon el. Egész nap folyt a felderítés, a csapatok pihentek.

De mindent elrontott a Novák-féle zászlóalj első százada; a ködben nem ismerte fel a mellettük felhúzódó ukrán szakaszt, és tüzet nyitott. Erre Zeljonij oldalán is zaj támadt, a faluban verni kezdték a harangokat. Horváth határozott.

A sűrű, nehéz ködben valami elképzelhetetlen zűrzavar keletkezett, amelyben más nem volt érthető, mint a ropogós magyar káromkodások, a segélykiáltás, lónyerítés és a fegyverzaj.

Volt olyan pillanat, amikor Horváth és Paposy már fogságban volt, de a másik percben már egy mindent el-

söprő hajrával vágtatott segítségükre az egyik szakasz . . .

A hold közben feljött, és a félhomályban az emberek igyekeztek egy csomóba tömörülni.

Az ütközetnek tizenkét óra körül vége lett. Körülbelül száz fogoly, tíz gépfegyver és nagyon kevés halott, több sebesült. A magyarok tizenhárom embert veszítettek, az ukránoknál is hiányzott kilenc.

Hajnalban, mikor az ezred már elérte a vasútvonalat, az elveszettek közül visszajött hét ember, akinek sikerült a setétségben kivágni magát. Elbeszélték, hogy a zöldek között nagy a pánik, most már nem hisznek a Petljurával való találkozásban. A magyarokra éktelenül dühösek, és annak a hatnak, aki ottmaradt, rossz vége lesz.

Az elveszettek között ott volt a harmadik eszkadron politkomisszárja is, Jámbor Zsiga, akiért az eszkadron mindenáron üldözést akart indítani.

A nagy zsákmány és a lóállomány felemelkedése ellenére az ezredben nyomott volt a hangulat. Nem érzett a győzelem, volt ebben az egész hadjáratban valami érthetetlen, fárasztó, céltalannak látszó.

Az Umany előtti községben a járőrök meglelték öt huszár hulláját. A huszárok szét voltak darabolva. Jámbor Zsigát a banditák kezénél-lábánál fogva egy nagy deszkakapura szegezték. Négy lövést adtak le rá, de mind a négy jelentéktelennek bizonyult. Leszedték a kapuról a félholt komisszárt, és bevitték Umanyba. Még aznap levágták a bal kezét, amelyen már elharapódzott a vérmérgezés.

Umanyban evakuációs volt a hangulat. Zeljonij aznap hatvankilométeres ugrással megkerülte a várost, és hátba támadva a kijevi zászlóaljat, egyesült Petljurával.

Délután porosan-sárosan berobogott a csoportparancsnok automobilja Umanyba, és még mielőtt fogadta volna az internacionalista ezred törzsét és a plasztunok pa-

rancsnokságát — a főpostára ment, ahol hosszan beszélgetett Kijevvel az apparátusnál.

Umanyban nagyon érzett Petljura közelsége. Az emberek bezárt ablakok mögött, az utazó kosarakba gyömöszölt legszükségesebb holmijaikon ülve vártak, mikor szólal meg a vonat vészkürtje.

Kijev utasítása ez volt:

— Be nem engedni Petljurát Umanyba! És ami a legfontosabb: manőver-háborút folytatni, elvonni az ellenség erejét, szétforgácsolni koncentrációs tervét...!

A front Umanyon túl tíz versztnyire volt, és a vasútvonalat a kijevi és umanyi egyesült bataljonokon kívül a plasztunok brigádjának egyik ezrede tartotta.

A csoportparancsnok levette szemüvegét, megtörölte gyűrött zsebkendőjével egyik frissen maradt szögletével, és kijelentette:

— Az internacionalista ezred feladata az elért sikerek kifejlesztése, a felderítés, a szárnyak védelme.

— Kérek huszonnégy óra pihenőt — mondta Horváth konokan.

— Az elvtárs elfelejti, hogy...

— A huszonnégy óra pihenő kell! Ezt értse meg az elvtárs...

— Ha akarja, felhívom a népbiztost, beszéljen vele.

A vita talán sokáig eltartott volna, de egyszerre az utca felől éneklés hallatszott.

...Még azt mondják, hogy Umanyban nincs szép lány...

Az ezred első osztálya vonult be Umanyba: poros, tépett, borostás arcok, a lovak oldala éles, szögletes, némelyik láthatóan sántít. A gépfegyveres század majdnem kivétel nélkül kantáron vezette a lovát. De a piros sapkák hetykén, mákvidáman ültek a fejeken, és... Umanyban sok helyen kinyíltak az ablakok.

A csoportparancsnok megsimogatta hegyes szakállát, az adjutáns felakasztotta a telefon kagylóját, Deress odaszólott oroszul:

— Estig a társaság rendbeszedi magát, hiszen estélig úgysem lesz semmi . . .

Az utcán befordult a második osztály. A kürtös az ablaknak tartotta trombitáját, az üveg megrezegett.

— Látom, tényleg el van fáradva az ezred . . . Pihenő kell, bár most nincsen erre idő . . .

— Hiszen mi nem sokáig . . . Egy kis patkolás, abrakolás, beretválkozás . . .

A csapatparancsnok szemében már vidámság huncutkodik, gazda-büszkeség, meghatottság.

— Nézzék, nézzék, holtra vannak fáradva, alig másznak — de nóta, nóta és piros sapka, az igen . . .!

Az ezred a városka nyugati szélén, a már falusiasodó széles utcákban helyezkedett el.

Az elkvártélyozás módjából érezte a társaság, hogy a pihenő nem sokáig fog tartani. A város alatt, nem messze, világosan hallatszott a ritka ágyúzás. A huszárok megérkezése nagy élénkséget keltett, és a könnyen optimista városi kispolgárság nyertnek vélte a csatát.

Majd csak megmutatják nekik . . .

A huszárok pedig leszedték az egyheti hercehurcától fényesre ült nyerget, és nekifordították a vastagra dagadt izzasztókat a nyári napnak.

A lovakat fürösztení vitték, és maguk is szívesen lubickoltak a hűs vízben. Mikor a lovakat ledörzsölték, körülnyirták, nekiállottak a beretválkozásnak, fegyverpucolásnak.

És ki tudná, honnan kerül erejük a katonáknak, hogy este színültig megteljék velük a mozi a promenád és a grófi kastély parkja, s ott üljenek a főutca poros fái alatt, a bulvárok félrebillent padjain.

Este tízkor olyan volt Umany, mintha a front legalább-

is Kamenyec Podolszkijnál volna, nem pedig az orruk alatt...

Horváth kívánsága majdnem valóra vált. Másnap a fronton nagy csendesség támadt. Aztán egyszerre, úgy délután felé, egészen különös dolog történt. Az ellenség vonala mögött egyszerre csak éktelen lövöldözés kezdődött, amely nem sokáig tartott, s aztán hamarosan kiújult — de ekkor már egy kissé távolabb.

Az ezred riadózott, a csoportparancsnok automobilja kikacsázott a városból a front felé. Mire az ezred a tíz versztet letrappolta, már minden világos volt:

Petljura összeveszett Zeljonijjal, és mint jó szövetségesekhez és lovagokhoz illik — fegyverrel döntötték el a kérdést...

A front előrehúzódott öt verszttel, és a lovasság a vasútvonal mentén lekvártélyozta magát az alig száz lépésnyire fekvő faluba.

Ez mintegy három versztnyire volt a közvetlen rajvonaltól, de a háború törvényeihez szokott Paposy egész éjszaka erősen járőröztetett, és a huszárok szörnyű elégedetlensége ellenére kemény tábori őrsökkel vette körül a falut.

Az éjszaka egyetlen lövés nélkül múlt el. Csak a reggeli sűrű ködben történt valami.

A harmadik számú tábori őrs, amely közvetlenül a vasútvonalon állott, egyszerre csak látja, hogy a front felől a legnagyobb csendben mozog valami vonat. Kibújik a ködből, és látja ám Cigány Jóska szakaszparancsnok, hogy páncélvonat az ebadta.

A vonat meg, mintha éppen szóba akarna állani a tábori őrssel, lassít és megáll. A köd megszáll, sűrűen és szürkén. A hideg pára ráül a karabély csövére, a csizma orrára. Cigány Jóska felszalad a töltésre, és fegyvertusával megdöngeti az egyik vagon oldalát.

— Hé, kik vagytok... hová mentek?...

Semmi válasz.

— Hé, továris!... — kezdi újból Cigány Jóska.

Csak egy kis ablak nyílik ki, és az embernek is csak a szemei látszanak meg az orra.

— Psza krew!... bolsevik!...

Becsukódik a kis ablak, a következő percben egy lövés és a golyó közvetlenül Cigány elvtárs füle mellett süvít el.

De hisz ennek fele sem tréfa!

Cigány Jóska legurul a fűzfabokorba, belelép csizmaszárig az árokba, és mint egy bomba odaugrik a tábori őrshöz.

— Fiúk, Petljura-vonat!...

A pillanat döntő. Mi lesz, futás-e vagy pedig?...

De már ekkor a vonat felelevenedik, és megszólal belőle a géppuska.

— A lovakhoz!...

A tábori őrs fele a faluban, a másik felével Cigány Jóska törtet a front felé. Hiszen innen alig egy versztnyire áll a tüzérség.

A tüzérség... ez jár Cigány eszében ebben a pillanatban — csak a tüzérséget!...

A vonat pedig áll, tétovázik, elhallgat. Majd két ágyúlövés beszél arról, hogy a falu megmozdult. Gyors puskaropogás, a géppuska meg-megszakadó kattogása...

— A tüzérek... Hé, Valent, az apátok!... Petljura-vonat ment el az orrotok előtt!...

— Lehetetlen...

— Gyorsan, most visszajön!... Kartáccsal!...

A lövöldözés közeledik, a páncélvonat — úgy látszik — végre megérezte, hogy elveszítette a helyes irányt, és farol visszafelé.

— A köd, csak a köd ne volna!...

Cigány Jóska szemében düh villan.

— Várj... most ne lőj!... Egy ember hozzám!

A két lovas eltűnik a ködben. Egyszer-kétszer még hallatszik a lovak ideges galoppja, aztán távolabb a vonat közeledése...

Néhány várakozásteljes perc. Egyszerre a vasútvonal irányában valami sárgás sűrűség emelkedik fel, aztán valami lobban...

Valent szeme körül mosoly. A ködből megint kiválik a két lovas alakja.

A vasútvonal mellett két kis boglya széna ég.

A vonat... Mozognak a vagonok... óvatos-lassan nyikorognak a nedves síneken a kerekek...

Siketítő lövés, aztán még egy... A mozdony kifordul a sínről. Még két kartács, és egyszerre elhallgat az a gépfegyver is, amelyik még nem érezte meg a katasztrófát...

Beérkezik a lovasság első vonala. Rövid tusa. A ritkulni kezdő ködben a szerte szaladgáló alakokat, mint vércse a csirkét, meglepi a lovasság...

— Psza krew... bolsevik!

Cigány Jóska már ki is bújt a vagonból, és mutatja a huszárnak, aki a lovát tartja, azt a vadonatúj pár csizmát, amelyet most húzott le valakinek a lábáról.

Nem sokáig élvezheti a lovasság a páncélvonat legyőzését. A front irányából élénkség kezdődik. A tüzérség hámolja a lovakat, a lovasságot előrevonják.

Mire kireggeledik, a rajvonal már fut is visszafelé. A plasztunok rendetlen vonalát csak a géppuskások pontjai védik.

Paposy előreszimatol. A helyzet nem alkalmas lovas operációra. Domb, lejtő, árkok... A vonal mind hátrább és hátrább húzódik. A faluból nem messze síkra nyúlik a terep, ott van fás rész is...

— Géppuskás század... balra át! Támpont a kis major, gyorsan!... Megállítani a gyalogságot!... Első, má-

sodik osztály — az erdőcske széle, harmadik — a közép mögött!

Már látszanak is a hajdamákok figurái. Furcsa így — jön az ellenség... egy kis vonal... emberek... előrefut, lefekszik... De miért vonulnak olyan gyorsan visszafelé a plasztunok?...

— Előre!...

A plasztunok tüze erősödik, aztán elhallgat. Ott most egyszerre tetőpontra hág a tűz. De kevés az idő, már a lovak kinyújtott nyakán keresztül hull a revolvergolyó meg a karabély magva...

Szabdalás!...

Ez a legfelelősebb pillanat... itt tájékozódni, itt határozni, itt rendben tartani... Nézd csak, Horváth hogy vág!... Az ám — ez nem ötkopekos! Csakúgy repül utána a vér a levegőben... De oldalról — oldalról géppuskákat állítanak...

Ha egy szakasz, csak egy szakasz volna kéznél!...

— Küldönc, egy szakasz balra!...

Paposy és a küldöncök csoportja egymásba tömörül, az ideges lovakat alig tudják tartani...

— Hátra, hátra, vágd!...

Egyszerre csak oldalról, a bokrok közül, az árokból emberek másznak ki.

— Gyalogság! Nagyszerű! Ide, ide elvtársak!...

Paposy odaugrat hozzájuk... de már emeli is a fegyvert. Céloz, céloz — a szemét látja... Sárga a szeme — hosszú szál ember... mellette egy kicsi...

Hajdamákok!...

Egy ugratás... neki... A ló szügyét feltépi a szurony, de lövésre nincsen idő... A kard... Hol a kardom?... A ló felágaskodik... A kard... a kardot az alacsony hajdamák tartja, belekapaszkodott, letépte...

— Hé, az apád! Ez uráli kozák kard... add ide!...

Lövés, a ló felágaskodik, és megfordul . . . megint lövés, közvetlenül szembe . . .

Most a géppuska súrol bele a bokrok levelébe, mint a hideg eső.

Most ugrat elő a szakasz, Cigány Jóska szakasza.

— Cigány . . . a kardomat!

— Hol?

— Ott . . .

— Mindjárt . . .

A géppuskások elhallgatnak. Az árkon túl lovak tiporják a kukoricát, a kukoricában kiabálás . . .

— Elöl! . . .

Elöl már üldözés folyik. A plasztunok sáros-fáradtan gyülekeznek. Az emberek rágyújtanak, sápadt ajkuk körül a szégyenkező mosoly magavédő-szemtelenné melegedik.

— Sorakozó! . . .

Cigány Jóska a lovak előtt kergeti az alacsonyt, az magasra tartja kezét, és benne a kard . . .

— Pane . . . Pane! . . .

Paposy lehajlik a kardért, kirántja a fogoly kezéből, és hosszan piszmog vele, míg visszakapcsolja a helyére.

— Parancs . . .

— Hagyd élni, úgy is parancs van, hogy a foglyokat be kell kísérni a városba . . .

— Csak ne én kísérjem . . .

— Nem, terád nem bízzuk . . .

Paposy farkasfogát legényesen rávicsorítja a szakaszparancsnokra, a fogoly pedig halálra vált arccal várja: melyik csap le rá a karddal. Az-e, amelyik kiverte a fegyvert a kezéből, vagy az, akinek most adta vissza a kardot . . .

A plasztunok sebesülteket küldenek visszafelé. Kevés a fogoly, két kísérő elég. A könnyebben sebesültek szintén . . . Már el is indultak . . .

A sebesültek, a foglyok visszafelé, az egészségesek pedig — utána a távolódó rajvonalnak . . .

A nap, amely a köd sűrű fala mögött eddig már jó magasra felkúszott az égen, most egyszerre kibújik a homályból, és szemkápráztató pompával ragyogtatja meg a fák nedves koronáját, a füveket és a fegyverek acélját.

11

A Fekete-ezred századai az előnyomulás vonalán garnizonokat állítottak fel, de az ezred törzse és az első zászlóalj nem mozdult tovább Vinnyicától. Őrizték a hidakat, hallgatták a Proszkurov felől néha odahallatszó ágyúszót, estefelé pedig Fekete „sétakocsikázást" rendezett: négyesbe fogott lovakkal őrült galoppban végighajtatott a géppuskás hintóval a város utcáin. A kaszárnya előtt meg szólt a cigányzene.

Gyurka viszont ezalatt „magához ragadta az iniciatívát", és lehúzott egészen Kamenyec Podolszkijig. Oda ment a második, a Lakatos-féle zászlóalj.

Lakatos fekete, harcsabajuszú, olajbogyó-szemű, hallgatag ember volt. Az intézkedéseiben sok nehézkesség érzett, de nem lehetett azt mondani rá, hogy határozatlan. A lovasság tovább ment a hegyekben. Július elején a veres sapkás katonák egy szakasza visszatért a felderítésből, és — átadtak Gyulának egy hosszúkás dobozt.

A huszárok parancsnoka láthatóan elsápadt, aztán elkezdett pirulni az arca, réveteg mosoly ugrált a szája körül, és szemében ott merevedett a meglepetés:

— Honnan vettétek?

— Innen nem messze, vagy kétnapi járásra, egy kis faluban vásároltuk.

— Magyarul beszélnek?

— Igen, de rosszul.

— Tovább!... Beszéljetek tovább, a szenvedését!

— Magyarul rosszul beszélnek, de mégis beszélnek. Aszongyák, hogy mindenütt várnak minket, aszongyák, hogy hozzájuk elhallatszik a Tisza felől az ágyúszó, és ha mi jövünk, akkor az ő járásukból négyezer ember fegyvert fog... Nem messze tőlük sóbánya van...

— És fegyver?...

— Rengeteg fegyvert dobáltak el ott a hadseregek... Van ott orosz is, osztrák is, még német is akad.

— Helyes... Most pedig, testvérek... rágyújtani...

— Hazai!...

— Dráma cigaretta... magyar királyi...

— Királyi?

— Egye a fene, ez még a régi nyomás...

— A Magyar Tanácsköztársaság cigarettája...

— Hazai... testvérek...

A katonák egyenkint, óvatosra görbített ujjal vették ki a rövid, szopóka nélküli cigarettát az elébük tartott dobozból. Ünnepélyes csendben sercentek a gyufák és ugyancsak mély hallgatás közepette szállottak fel a kékes füstgomolyok.

— Elvtársak... Itt vagyunk, a közelben...

— Két mars...

— Egyben megcsinálom — vállalkoztak többen.

— Na, csendesen... Mindent a maga rendjén... Én ma visszamegyek Kamenyecbe, és a nyílt vonalon, személyesen beszélek Kijevvel...

— Helyes... Sürgesd meg őket...

— Erről van szó... Megmondom ápertén; előnyomulás és — punktum!

— Ez az!

— A Fekete-ezred a második vonal, Tardyék az oldalvéd, Horváthék Mogiljev felé... Gara...

— Garáék fedezik az előnyomulást...

— Hiszen az igazi tartalék, az csak elöl van ám!...

— Nem hallottad? Sóbánya van, munkások, ötszáz ember... egy egész ezred... pajtás!...

A lovak patája alatt szikrázott a köves hegyi út a kaptatón. A katonák mélyen, mélyen tüdőre szívták a kék dohányfüstöt. Mindenik meg akarta benne érezni a faluja levegőjét...

Gyurkának nem volt olyan egyszerű Kijevvel beszélnie, mint gondolta. A huszárparancsnok bevonta a járőreit és az előretolt felderítőket.

Bozsai Gáspár szakaszparancsnok türelmetlenkedett.

— Én, elvtárs, innen nem messzire való vagyok...

Bozsai saját állítása szerint Borkútig volt, és kitűzte a jegyző házára a szakasz vörös zászlaját, amelyet a borkúti lányok varrtak sebtiben. A szakasz tényleg vitt maga előtt egy könnyű selyemzászlót, amelynek nyele, úgy látszik, azelőtt nemzetiszín lobogót hordott, és háromszínűre volt festve. A zászlóra tintaceruzával egy nagy, otromba ötágú csillagot rajzolt valaki meg egy parányi kalapácsot, amellyel szemben egy nagy sarló ágaskodott.

Bozsai Gáspár, aki már megszagolta volt a hazai levegőt, sürgette az ezredparancsnokot.

— Egy-kettőre kell ám dolgozni! Nem szabad halogatni a dolgot...

Az ezred zöme Nyedobojevci községben állott meg, egy részük pedig Hotyinban volt. Este, mikor már az őrséget kiállította az ügyeletes eszkadron, Gyurka felhívta Hotyint. Hotyin sokáig nem válaszolt. Gyurka már ott akarta hagyni a postát, mikor megszólalt a hotyini állomás.

— Ki beszél? — kérdezte Gyurka.

— Majd megtudod, ha a nyakad közé verünk!...

— Ki az?

— Az anyátok!

Többet Hotyin nem válaszolt. Gyurka fejéből egyszerre elpárolgott az ünnepi könnyelműség. Azonnal magához hívatta a parancsnokokat.

— Mindenre készen! Két óra múlva megyünk!

— Olyan sürgős? . . .

— Sürgős . . . Hotyinban banditák vannak.

Éjfél előtt megjött az elővéd küldönce.

— Hotyinban pogrom van, egypár helyen égnek a házak. A hajdamákok szerint Petljura csapatai ma hajnalban bevették Kamenyecet és az egész helyőrséget . . .

— Biztosított menet, középgyorsaság, mindenki a lova fülén tartsa a szemét! Ma-ars!

Hotyin előtt az elővéd parancsnoka Gyurka elé vezetett két véres arcú, holtra vált zsidót.

— Beszéljetek!

— Jaj, pán parancsnok — nem, elvtárs, elvtárs . . . Tudja, félek ezt a szót kimondani . . .

— A Hotyinban állomásozó magyar szakaszról nem tudtak?

— Hogyne! Azok lövöldöztek . . . Jaj, bár ne lövöldöztek volna, mert éppen ezért van a baj . . .

— És hová lettek?

— Azok először a Dnyeszter felé . . . aztán vissza, az országútnak. Sokan leestek a földre . . . lehet, hogy meg is haltak, mert a hajdamákok lehúzták a csizmájukat . . .

— Körülbelül mennyien lehettek?

A fiatalabbik menekült, aki úgy látszik, nyugodtabb volt, félretolta az öreget.

— Parancsnok elvtárs! Hajdamákok nincsenek sokan, de sok a helybeli . . . A milicisták nagy része is hozzájuk csatlakozott, a másik része elszaladt a magyarokkal együtt.

— Rendben van. Maguk itt maradnak, hátul. Messze ne menjenek! . . .

A lovasság irányt változtatott. Lekanyarodott az országúttól, és egyenesen a Dnyeszternek tartott.

— Ezek nem mennek be Hotyinba, látod? — hajtogatta az öreg.

— Mit értesz te ehhez! — intette le a fiatalabbik.

— Te csak hallgass, te nagyon okos vagy! . . .

— Nem, én buta vagyok és gyáva. Fegyvert kellene fognom, és ezekkel együtt mennem . . .

— Pha! Hát az mire jó? Egészen biztos megölnének, a legkínzóbb halállal . . .

— Aj, rebe, ez a mi átkunk, hogy így beszélünk! . . .

— Na, és ha másképpen beszélünk, akkor nem baj? Minket így is ütnek, úgy is . . . Ki nem üt minket? . . .

A fiatalabbik leugrott a trénszekérről, és eltűnt a lovak között.

Gyurka a folyó mentén közelítette meg a várost. Az első géppuskás kocsin már ott ült a fiatalabbik zsidó, és előnyomulás közben az utcákat magyarázta.

A rajtaütés hajnalban történt. A hajdamákok alig fejtettek ki ellenállást. Nem is volt itt komoly erejük, csapataik zöme, úgy látszik, Kamenyeccel volt elfoglalva.

Gyurka taktikája nagyon egyszerű volt. Gyors, jól biztosított, minden ellenállást felborító előnyomulás, rajtaütés, minden felesleges ballaszt elpusztítása, és a híradás lokalizálása.

Estére már a város alatt voltak, de nem támadtak azonnal délnyugat felől. Gyurka megint kerülővel dolgozott.

A város alatt apró csatározás kezdődött. Gyurka a nehéz trén védelmére és a támadás leplezésére otthagyta az országúton Csordás szakaszát.

Az ezred hangtalanul eltűnt a hegyi út nehéz, köves fordulójánál.

A város ki volt világítva, ünnepség volt, nagy dáridó. Zene hallatszott éjfélig. Éjfél után egész váratlanul támadás érte Csordás csoportját.

A trén eszeveszetten futni kezdett, Csordás pedig „rendezetten" elügetett a város alól.

Egy az árokba esett huszár jelentette, hogy a támadók

főleg civilek voltak és alig huszonöt lovas. Csordás összeszedte a trént, és egy kissé hátrább húzódott.

Hajnal felé rendetlen lövöldözés kezdődött, de hamarosan ez is elhalkult. Csordás egyetlen géppuskája a hídról lőtte a városból szaladókat, akik a folyóban kerestek menedéket.

A hajdamákok zöme Zalescsikinak ömlött, de sokan fogságba estek. Egy „nagyfejű" galíciai, aki nem akart az ellenség kezébe kerülni, a stáb lépcsőházában főbe lőtte magát, és teste eltorlaszolta a járást.

Gyurka azonnal Kijevet kezdte hívni. Sikerült is Proszkurovig eljutnia a vonalon, de itt megint különös dolog történt. Proszkurov erélyesen kérdezte, ki van az apparátusnál. Gyurka ravaszsággal válaszolt.

— A hajdamák parancsnokság . . .

— Személyesen?

— Csepura pan, a garnizon adjutánsa. És ott?

— Itt Prizselicky, napos komendáns.

Gyurka beharapta az alsó ajkát . . .

Reggel felé Gyurkánál civilbe öltözve jelentkezett Molnár, a Lakatos-zászlóalj komiszárja és még vagy tíz ember a Lakatos-zászlóaljból.

— Hát ti?

— Bejöttünk a városba . . .

— Mikor?

— Az elfoglalás után. Feladatunk volt . . .

— Micsoda? Kitől?

Molnár közölte Gyurkával, hogy Kijevből parancs jött, még a hajdamák támadás előtt való estén, hogy a várost ki kell üríteni, különösen a bankban fekvő aranyat . . .

— És hol az arany?

— Este bepakoltuk, és beraktuk a gazdasági osztály pincéjébe.

— És ezért jöttetek vissza?

— Meg akartuk próbálni, hátha . . .

— Ej, komisszár, hát rólunk — rólunk egészen elfelejtkeztetek?

— Dehogyis, de hiszen annyi a dolog... Lakatos Nyezsint tartja és...

— Le a vasútról! Proszkurov nem tiszta. Az utat Zsmerinkának vesszük. Menj, nézd meg az aranyad hült helyét és — mars-mars!...

A városban nagy volt a zűrzavar. A lakosság érezte, hogy a huszárok nem telepednek le hosszabb időre.

Molnár megtalálta az aranyat, hiány nélkül. A hajdamáknak nem volt ideje átnézni minden kolompéros pincét. Molnár olyan büszke volt az aranyára, hogy alig lehetett vele beszélni. Hajnal felé, mikor az egész város aludt, a lovasság kihúzódott a városból. Az amúgy is elnehezedő trénvonalat csak egypár ukrán kommunista és szovjet funkcionárius családjával toldották meg.

Mikor az ezred Kitaj-Gorodot elhagyta, Weisz, a trénparancsnok előreloholt a stáb oszlopához.

— Állj! Állj! — kiabálta messziről a komendáns.

— Mi az? Mi a baj?

— Az oldalvéd... az oldalvéd... Gyurka, jobbról biztosítás nélkül maradt a trén, és az ezred is... Nesze, olvasd...

Gyurka elvette a cédulát Weisz felindulástól remegő kezéből és olvasni kezdte. Mikor a második sorhoz ért, egyszerre eltorzult az arca.

— Géppuskát... Gyorsan... utánam!

A lovak patái szárazon ropogtak az országúton. A géppuskás hintó fenyegetően dübörgött. Az ezredparancsnok osztaga eltűnt a fordulónál...

Öt percnyi vágtatás után Gyurka odaért, ahol az út fordulója mint egy magas párkány függ a táj felett.

Az ezredparancsnok szeméhez vette a látcsövét, és keresgélni kezdett. Aztán gyorsan elkapta a kezét, és intett

a géppuskás hintónak. A lovak gyorsan megfordultak, a géppuskások lerántották a gépről a takarót.

— Várj . . . majd én . . .

A völgyben, ott, ahol az út a folyónak kanyarodott, tizenöt lovas libasorban ereszkedett lefelé. A lovak színei már egybeolvadtak, csak a lovasok piros sapkái égtek még a hegyoldal kőszürke alapján.

Gyurka magához rántotta a gépfegyver fogantyúját, és belenézett a célzó készülékbe . . .

— Kétezer . . . kétezerháromszáz . . . — suttogta félhalkan, de ujjai remegtek, míg felállította a készüléket.

— Add a szalagot . . .!

A gép hidegen, szárazon kattant, aztán kidobta az első golyót. Messzibe halló ekhós tra-ra-ra hallatszott válaszul. A völgyben húzódó osztag megérezte, hogy a tűz nekik szól. Lóról szállottak és megbújtak a lovak mögé.

Gyurka abbahagyta a lövöldözést.

A géppuskás-parancsnok odaugrott a masinához, és célba állította a gépét. Az első lövés után elesett egy ló.

— Állj . . . majd én! — kiabálta Gyurka. Az ezredparancsnok nem sokáig lőtt, de a géppuskások észrevették, hogy szándékosan magasra vette a célt.

— Elég . . . mars előre . . . — mondta Gyurka a géppuskásoknak. Ő ottmaradt, a három ordinánc huszárral, és látcsövéből hosszan nézte a menekülőket.

Az ezred már odébb kanyarodott a hegyi úton, mikor Gyurka lóra ült.

Az egyik huszár észrevette, hogy a parancsnok sokáig keresi bal csizmaszárával a kengyelt, és sehogy sem találja meg, aztán a nyeregbe is inkább kapaszkodott, mint huszárosan felpattant.

Lépésben mentek egy darabig. Gyurka kivette a zsebéből a cédulát, és egypár percre teljesen megállítva a lovat, végigolvasta:

Kedves Gyurka Elvtársam. Édes Jó Komám! Látom, hogy te most visszafelé vezetsz bennünket. Én nem tudok már visszafelé menni. Én megyek előre. Megyek és megszervezem a felkelést. Összecsatlakozunk az otthoni Vörös Hadsereggel. Kevesen vagyunk, de így van ez jól. Éljen a forradalom és a vörös világ az egész földgolyón! Mindnyájan várunk benneteket —

Bozsai Gáspár.

Gyurka egy percig úgy maradt a nyeregben, meghajolva, előrevetett fejjel. Aztán megsarkantyúzta a lovát, úgy hogy az felvetette a szügyét, és majd lefordult az útról.

A parancsnok gyorsan elérte az ezredet. Mikor odaért a stábhoz, már nyugodt volt.

— Oldalvédet küldtetek ki újat? — kérdezte.

— Igenis!

— Kit?

— Maga Sugár ment ki . . .

Szótlanul ügettek tovább. Aztán Gyurka megint nyugtalan lett. Előrekiáltott:

— Hé, élszázad! Nagyon lassan mozgunk! . . .

Elöl gyorsan verni kezdték a követ a fényesre kopott vasak. Az utolsó fordulónál eltűnt a folyó kékje, és lejtő kezdődött.

12

Mire Daskó kiért a frontra, már nem mehetett be Proszkurovba. A parancsnokság kurta vonata megállott egy kis állomáson, ahol körös-körül erdő zöldellt. Csak az állomástól jobbra kezdődött egy vékony sáv tisztás, amelyen túl a falu bujkált a fák között.

A divizionárius magánál tartva a kijevi mozdonyt, az állomásfőnöktől elvette egyetlen tolató mozdonyát, és öt

emberrel előreküldte Kostyát, akinek odaadta a vagon muníciót is.

Daskó átadta magát a természetimádásnak, és kisétált Kostya két emberével az erdőbe. De ezt az örömet nem élvezhette sokáig.

Séta közben betévedtek egy faluszéli házba, ahol egy öreg, kiszáradt beteg ember feküdt az eresz alatt a tornácon. Daskóban felébredtek a félbemaradt orvos hajlamai, és alaposan megvizsgálta az öreget. Azonnal ricinust rendelt neki, mert a hastájék megvizsgálása után megállapította:

Egyáltalán nem maláriás láz rázza az öreget, hanem az egész hőemelkedés tisztán gyomorrontástól van.

Itt találta meg őt a frontról megérkezett Kis-Kovács, aki azonnal szétrombolta az idillt.

— Ronda gazember ez a Tardy! Partizánkodik, és ezzel mindent elrontott! Különben is az egész ezred banditáskodik. Jó, hogy Kostya letartóztatta azt a szélfejű Tolmácsit, mert baj volt vele.

Daskó hivatalos arcot vágott.

— Beszéljen rendesen! Hogy áll a helyzet?

— Hogyan? Igen rosszul. Proszkurovot ezelőtt négy órával Petljura elfoglalta.

Daskó faképnél hagyta a két beteg asszonyt és a csipás gyereket, akik arra a hírre, hogy osztrák doktor jött a faluba, azonnal ideszaladtak. A divizionárius karon fogta Kis-Kovácsot és félrehívta.

— Beszéljen értelmesen! Mi van?

— Kostyától tudtam meg, hogy maga itt van. Ő tegnap este jött meg, és azonnal rendet csinált. Azt a szájas Tolmácsit egykettőre elintézte.

— Mi az, hogy elintézte?

— Hát... ott a helyszínen...

— Micsoda?

— Az elvtársnak fogalma sincs róla, mit csinált ez a rabló zsivány . . .!

— De kérem, Tolmácsi kiváló forradalmár!

— Tévedés, Tolmácsi egyike azoknak a szemenszedett demagógoknak, akik folyton izgatnak a parancsnokság, a stáb ellen. Nem kár érte!

— Mi történt?

— Tolmácsi el akart futni, és Kostya megparancsolta, hogy lőjék le . . .

A divizionárius láthatóan elsápadt.

— Erről senki sem tud, ott most olyan nagy a zűrzavar — mondta megnyugtatóan Kis-Kovács.

— De kérem, ez . . . ez . . . — suttogta réveteg felháborodással Daskó. — Ki adott neki jogot? . . .

— Statáriális állapot van . . . és be kell fogni ennek a bandának a száját! Tardyt le kell váltani, Telekit rendre kell utasítani, és ha visszavesszük Proszkurovot, akkor majd . . .

Kis-Kovács elbeszéléséből végre kialakult a helyzet képe.

Csornij Osztrov elfoglalása után Kis-Kovács ottmaradt Schmidt stábjánál, mint „a magyar revkom képviselője", és — mint mondta — igyekezett hatni a dolgok menetére.

— Nem ez volt a maga feladata! — mondta ijedt hangon a divizionárius.

— Azt akarja mondani, hogy az én feladatom az utánpótlás, élelmezés volt. Ezzel Weinstockot bíztam meg. A helyzet úgy kívánta, hogy én, mint a revkom tagja . . .

— De hiszen maga nem is tagja a revkomnak!

— Ha az elvtárs kötekedik, akkor abbahagyom a jelentést.

Kis-Kovácson érzett az erő és a dinamika, amelyet még az elöl történő eseményekből hozott magával. Daskó valahogy kicsinynek és gyámoltalannak érezte magát vele szemben. De — mint a gyenge jellemű emberek — ezt

nem vallotta be magának, hanem ehelyett lázadó, magát lovaló haraggal dühbe gurult.

— Kis-Kovács, ne szájaljon sokat! Tudja, kivel beszél? No — hallgatom a jelentését! Beszéljen!

— Igenis — mondta Kis-Kovács jóval csendesebben. Hatott rá a katonás kitörés.

— Mikor Tardyék ezrede egy fegyverlövés nélkül elfoglalta Csornij Osztrovot... Hej, ha ezt látta volna! Schmidt, aki végigcsinálta az egész világháborút, azt mondta; ehhez foghatót még nem is álmodott...

— Na, látja...!

— Hiszen nem mondok én semmit, az ezred tényleg derekasan viselte magát... A parancsnok elöl...

— Tardy?

— Tardy — legelöl, mintha gyakorlat volna az egész... És ami a legfontosabb, egyetlen lövés nélkül! Képzelje, az ukrán csapatok, a helybeliek egészen eltátották a szájukat.

— Na, tovább — noszogatta Daskó idegesen a mindjobban fecsegő Kis-Kovácsot. Közben kiértek az erdőből, és a vasúti sínen a vonat felé tartottak, ahol az utolsó vagon mellett az emberek várták őket. A békés táj, a kurta vonat, a fegyveres emberek kontrasztja, valami mélabús ernyedtséget okoztak a divizionáriusnak, aki ebben a percben őszinte elkeseredéssel belátta, hogy ő valóban nem katona.

— Alig állapodott meg az ezred Csornij Osztrovban, Tolmácsi összeszedte a huszárokat, aki lovon, azt előre, aki meg gyalog, azt úgy, és... mars. Se tervszerűség, se stratégia. Mondtam én ezt Schmidtnek, de az csak mosolyog. Azt mondja, minden a legjobb rendben van, és Tolmácsi mindent jól csinál... Tudja, ezek az oroszok... csupa Hűbele Balázs. Minden jó nekik, csak legyen. Képzelje el — ez a hóbortos alak, ez a Tolmácsi, alig száz emberrel elfoglalja Manacsint, és meg se áll Volocsinsz-

kig. Jó hogy itt a folyó az útját állta, mert máskülönben Ternopolba is bement volna!

— Na és?

— Hiszen semmi, de nem volt rá parancs. Úgyszintén nem volt arra sem parancsa, hogy lovakat rekviráljon. Elkezdett a „hódított területeken" lovakat rekvirálni. Több mint kétszáz lóval és nyereggel jött vissza, és ezzel mindent elrontott.

— Nem értem. Magánál volt elegendő pénz — adnia kellett volna nekik, hogy fizessék ki a lovak árát!

— Hiszen éppen ez az! Nem hallgattak azok senkire, én magam pedig Schmidttel voltam elfoglalva. Nagygyűlést csináltunk Proszkurovban, ahol felléptem a Magyar Tanácsköztársaság nevében.

Kis-Kovács büszkén kidüllesztette kövér kerek mellét. Zsíros arcából önelégülten villogott elő zöld szeme.

A divizionáriusban már remegett a felindulás.

— És mit rontott még el Tolmácsi?

— Mikor felszerelte a lovasságot — kétszáz jó lovas, az igaz, csupa volt huszár — akkor azt követelte: „előnyomulni!" Csornij Osztrovban gyűlés volt, és követelték az előnyomulást. Ekkor érkezett meg Kostya, és én mindent elmondtam neki. Autón kimentünk Csornij Osztrovba, ott már megkezdődött az előnyomulás. De a mieink már nem mehettek be Manacsiba sem... Ott az egész környék fellázadt. A csigiriniek előőrsét visszaverték és azt üzenték, hogy ha mozgolódni fogunk, akkor Proszkurovból is kivágnak bennünket. Hiszen maga tudja, hogy dolgozik „Péter"... Most is felhasználták a magyarok erőszakos rekvirálását, és olyan mobilizációt csináltak, hogy na! Ennyi hajdamákja már régen nem volt „Péternek". És mindennek Tolmácsi az oka! Ezt maga Schmidt is beismeri. Az előnyomulásból — visszavonulás lett. Az éjszaka folyamán a csigiriniek és a 15-ösök leváltották magukat a frontról, és bementek Proszkurovba

vagonírozni. Erős köztük a „Péter"-agitáció. Mondom, otthagyták a frontot, és erre a mieink, ahelyett hogy megmutatnák, mi a prolibecsület, szintén otthagyták Csornij Osztrovot, és bejöttek a városba. A városban persze — pánik. Schmidt telegrafált Kijevbe, és megerősítést kért. A helybelieket egy kicsit megmobilizáltuk, és Kostya nekiment a stábnak: „Azonnal beásni magukat a város alatt! Felvenni a frontot!" Tardy visszavágott neki: nem elég a patronja, bár most minden embernél van százszázhúsz. Tolmácsi pedig egyenesen nekirohant Kostyának: így, úgy, nyavalyás pincérje, mit jön ide parancsolgatni — parancsolni azt tudnak, rendőrösködni...

— Ez disznóság! Mit akar ez a Tolmácsi?

— Anarchista...

— És tovább?

— Az ezred kiment a város alá, de „Péter" nem abból az irányból támadott... Megkerülte a várost, és — egyenesen az állomásnak. A 15-ösök szétszaladtak. Pánik, a csigiriniek kiugráltak a vagonokból, és felvették a frontot. Lőcsös belógott a lovassággal. A petljuristákat visszavágtuk, de ekkor elkezdődött az irgalmatlan ágyúzás. Az ezred megkerülte a várost, és két ágyút elvett a petljurásoktól, azok pedig ezalatt bementek a városba. A fene ismeri ki magát ebből! Mi kétszer vettük vissza Proszkurovot — egyszer egy óráig sem voltunk benne, másodszor estig. Már azt hittük, minden rendben van, mikor megkezdődött a támadás... Én még annyi embert sohasem láttam! Ki szekéren, ki gyalog, ki lovon — még talán tehénen is voltak... Schmidt elrendelte a visszavonulást...

— Most hol a front?

— Gyerazsnyánál áll az ezred...

— Kostya hol van?

— Én Bogdanovcin láttam utoljára. Itt sikerült neki elcsípnie Tolmácsit... Egyszerűen behívatta, mikor a

lovas század elhagyta a falut. Azok ellentámadásba mentek át...

— És miért lőtte főbe?

— Hiszen tudja, Tolmácsi lenézte őt, mindig a tekintélye ellen tört, és...

Kis-Kovács elhallgatott, mint aki többet mondott a kelleténél.

— Csak ez?... — És Daskón látszott, hogy megrendítette az eset.

— Én nem tudok semmit. Kostya azt mondta nekem, hogy nem akarta megadni magát, és el akart szaladni...

Daskóból kitört a gyenge emberek könnyfacsaró dühe. Nehezen lélegzett, és eltorzult szemmel keresett valamit, amin kitölthette volna a bosszúját.

— Önkényeskedés... kiskirálykodás, gazemberkedés... És a maguk hülye fejéért majd én feleljek az orosz parancsnokság előtt...!

— Hiszen itt nincsen semmi különös... Kostyának van felhatalmazása... Tolmácsi nem engedelmeskedett... — A beszédet félbeszakította egy kisfiú, aki futva jött az állomás felől.

— Bácsi...! Az állomásparancsnok, Ilja Artyemovics kérdi, ki itt a vezető... a távíróhoz kérik!...

Egyszerre két helyről is keresték Daskót — és a végén csak annyit tehetett, hogy végighallgatta Kijev és Gyerazsnya telegráf beszélgetését.

Schmidt jelentéséből kitűnt, hogy a Petljura-csapatok, amelyeket az internacionalista ezred olyan egykönnyen felborított, Ternopol alatt megerősítést kaptak, és a rekvirálástól meg az agitációtól talpra állított községek segítségével elfoglalta Proszkurovot. Egy részeg pogrom után kirabolták a város amúgy is szűkölködő raktárait. Gyerazsnyánál Schmidt be fogja várni a zsmerinkai vasutasok és a kommunárok csapatát, és velük meg az ott levő interezred egy részével együtt támadásba fog át-

menni. Éppen e végett az internacionális ezred végett kereste Daskót. Kategorikus parancsot kért tőle Fekete számára, mert enélkül az egy szál katonát sem akar adni.

Daskó itt beleszólott a beszélgetésbe és telegramot küldött a Zsmerinkában időző Marton elvtársnak, hogy haladéktalanul adjon utasítást Feketének a kellő csapatrészek kikülönítésére.

— Gyerazsnya patront kér, és kérdezi, hol van Kostya Béla.

— Ki beszél?

— Teleki, a komisszár!

— Mit akar maga Kostya Bélától?

— Kostya Béla egy utolsó pribék! Az ezredben fel vannak háborodva Tolmácsi letartóztatása miatt. Követelik a komisszár azonnali szabadlábra helyezését.

— Tolmácsit dulakodás közben véletlenül lelőtte a katonai ellenőrző bizottság egyik embere. Teleki, a maga kötelessége mint komisszáré, odabatni . . .

— Maguk gyávák és gyilkosok . . .!

— A maga kötelessége, mint komisszáré, odahatni . . .

Gyerazsnyával megszűnt a beszéd, Kijev kérdez.

— A népbiztos kérdezi, mi van a fronton?

Daskó elfehéredett arccal int a telegrafistának, hogy ne válaszoljon . . . Kijev elhallgat . . .

13

A Tardy-ezredben a lovasság nyugtalankodott Tolmácsi miatt. Rosszat sejtettek, és mikor a gyerazsnyai állomásról Teleki megjött, már mindent tudtak.

Most tudódott csak ki Tolmácsi hatalmas népszerűsége. A lovasság megtudva, hogy a komisszárt Bogdanovci alatt egy tanyán Kostya lelőtte, körülállotta Lőcsöst, végül az kiadta a parancsot a nyergeltetésre.

A front Korzsevci és a Bug között húzódott, gyér, hirtelen árokteknőkkel. Az ezred várta a megerősítést.

Mikor Tardy meglátta a kivonuló lovasságot — elébük állott a stábbal. Odry megkérdezte:

— Hová?

— Ide, nem messzi, a tanyára. A komisszárért megyünk.

Kertész, a zászlóaljparancsnok dühösen odakiáltott:

— Ez partizánkodás!

— Mi csak oda meg vissza megyünk — mondta Lőcsös kérőn, csendesen.

— Na, csak csínján!... — hagyta rá Tardy, aki látta, hogy nem ér itt semmit a parancs, sem a fenyegetés. Az emberek olyanok voltak, mint a bikák. Senki egy szót sem szólott, csak a parancsnok beszélt. Az első szakaszból kiugratott egy kis tömzsi legény, és mikor odaért Telekihez, a sapkájához emelte a kezét.

— Én, Teleki elvtárs, nem tudok semmit sem csinálni az emberekkel. Így határozták el.

— Na, Szász, én most kinevezem magát komisszárnak, de oszt' jól vigyázzon!

— Ne féljen az elvtárs, mi Lőcsös bácsival jóba vagyunk...

A huszárok lekanyarodtak az útról, és gyorsan, por nélkül behúzódtak az erdő zöldjébe.

A tanya alig öt kilométerre volt, Tolmácsi holttestét a kocsiszínben találták meg. Sáros volt a ruhája.

— Hogy történt a dolog? — kérdezték a huszárok.

— Idejött a maguk komiszárja tegnap estennet, oszt' megkötözve hozták. Behozatta ide hozzám, a szobába. Sokáig kiabáltak, oszt' egyszerre csak két ember lekísérte ezt a patakhoz, itt nem messze, oszt' két lövést hallottunk. Mikor azok felültek a hintóba, mi lementünk a patakhoz. Ott feküdt. Még meleg volt, de mán meg volt halva.

— Hogy feküdt?

— Az arcán, a keze hátra volt kötve.
— Hátra?
— Kötéllel. Arisa, hozd csak a kötelet!
A háziasszony egy vékony kötelet tartott a kezében. Szász elvette, és belegyűrte a nyereg zsákjába.
— Erre húzzuk fel a nyavalyást!
A huszárság, ahogy elment, olyan hangtalanul érkezett is meg. Még az este eltemették Gyerazsnyán a göndör hajú komisszárt. Kereszt helyett oszlopot állítottak neki, s két hatalmas szeggel rászegezték piros huszársapkáját.
Tolmácsi ártatlan halála, a fronton elszenvedett vereség nagy visszhangot keltett az emberekben, és még jobban kiélezte a kijevi stáb és a frontezred közötti ellentétet. Teleki részletes jelentést tett az egész dologról a kijevi Csekának. A jelentés egy-egy másolatát elküldte Felix Konnak, a III. Internacionálé kijevi megbízottjának, a népbiztosnak és a divízióstábnak.
Magában az ezredben is mindenben meglátszott a rossz hangulat. Kertész majdnem hajba kapott az ezredparancsnokkal, mikor kimondta:
— Ha ez így megy tovább, meglátják, hogy hamarosan leszerelési hangulat lesz az ezredben!
Gyerazsnya alatt Kertész zászlóalját kétszer attakolták a petljurások. Mind a kétszer könnyedén visszavetették a támadást, amelyet félig regurális, félig felkelő csapatok hajtottak végre. De a patronkészlet alaposan megcsappant, és az ígért megerősítés is elmaradt. A csigiriniek fele beváltotta fenyegetését, s elment gyalog Berggicsev irányába. Schmidt képtelen volt megállítani a 15-ik ezredet, amely egyenesen vonatra ült és ellógott.
Negyednap a felderítő járőrök jelentették, hogy az ellenség irányából rendszeresen jelennek meg katonai csapatok, és hihetetlen könnyelműséggel, szinte fedezet és felderítés nélkül, egyenesen, menetoszlopokban nyomulnak előre.

Az ellenség tényleg meg is jelent az ezalatt már teljesen kialakult lövészárkok előtt, és sokáig keresgette a helyet, hol ássa be magát.

Az interezred egy lövést sem tett egész idő alatt. Délután megérkezett Kijevből egy századnyi magyar internacionalista, nagyobbára sorozottak. Jött velük két könnyű ágyú is, és amint mondták, nem messzire áll a vonalon egy páncélvonat, javítják. Schmidt stábja megerősítette a hírt:

— Magukhoz megy megerősítésképpen a „Luxemburg Róza" páncélvonat.

A páncélvonat estig nem jött meg. Litki állomáson foldozta sebeit, amelyeket a napokban kapott. Megfiatalodva akart megérkezni új rendeltetési helyére.

Estefelé az állomás telefonja megszólalt:

— Ki beszél!

— Ki beszél ott? — kérdezte egy hang, tiszta magyar kiejtéssel.

— Az interezred komisszárja, Teleki.

— Itt Petljura atamán 3. dandárjának a stábja.

— Akkor nincsen mit beszélnünk.

A telefon szünet nélkül csengett.

— Ki beszél?

— Petljura összukrán atamán 3. dandárja. Ide figyeljetek magyarok!

— A többit tudjuk könyv nélkül is . . .

— De azt nem tudjátok, amit én mondok.

— Mit?

— Azt, hogy Pesten felkelés van, a cseh fronton pedig . . .

— Tudjuk, tudunk mindent, hogy Kun Béla leharapta Szamuely orrát, és hogy te egy hülye burzsuj vagy . . .

— Ha nem hallgatsz végig, megdögönyözlek.

— Dögönyözz, majd meglátjuk . . .

A telefonbeszélgetés elhallgatott. Telekinek alig volt

ideje kimenni az állomásból, a falu alatt hihetetlen ágyúzás kezdődött.

Odry láthatóan izgatott lett. A stáb elhatározta, hogy bemegy a rajvonalba.

Ekkora tüzérségi tüzet csak a régi háborúban kaptak az emberek. Nyolc halottat és vagy harminc sebesültet számoltak meg rövid félórai „dögönyözés" után az ezred vonalán. Közben bealkonyodott. Az ágyúzás megszűnt. Az állomásról megint küldtek.

— Ki beszél?

— Na, éltek még?

— Mind egy szálig.

— Alig hiszem! Láttam, hogy hordtátok a dögjeiteket.

— Mit akarsz, te disznó?

— Fogsz máskor beszélgetni?

— Csak fegyvercsővel és ágyúlövedékkel!

— Eltaposunk benneteket!

— Hiszen azért vagyunk, hogy eltapossatok!

A beszélgetés megszűnt, és egypár perc múlva ismét megkezdődött az ágyútűz. De alig múlt el tíz perc, az ágyúzás megszűnt. A lovasság egy öt versztes kerülővel oldalba fogta az ellenség vonalát, és megindult a gyalogság is.

Késő éjszakába nyúlott az ütközet. Gyerazsnyától visszanyomták az ellenséget, és elvettek két ágyút lőszerrel együtt. Az ezred Moszijevci felett állott meg, és másnap, nem messze a falutól, halmos, búzatáblás nyílt terepen ásta be magát. Innen jól látszódtak a város távoli háztetői és a templomok kupolái. Reggel a rajvonal felett két Petljura-repülőgép húzott el. Eleinte magasan keringtek, aztán az egyik gyorsan lejjebb szállott, és több helyen apró kis csomagokat dobott ki. A csomagok estükben szétfoszlottak és a rajvonal előtt a széltelen, csendes reggelben, mint őszi levelek, fehér hasukat csillogtatva hullottak a papirosok. Petljura magyar nyelvű felhívást intézett az interezredhez.

Magyarok!

Titeket elcsábítanak, titeket erőszakkal mobilizálnak. Kik? Bolsevikok, szélhámosok! Van-e nekik erre joguk? Nincsen. Ki adta nekik a jogot? A nép? Nem! Senki sem választotta, senki sem bízta meg őket. Maguk tolakodtak fel a hatalomra. Hát nem volt elég a háborúból, hát nem volt elég a hadifogságból? És titeket, akik mindenáron csak hazafelé, az 1914-ben elhagyott tűzhelyeitek felé igyekeztek — fegyverbe állítanak ezek az árulók.

Ők azt mondják, hogy csak harccal lehet hazamenni. Ne higgyetek nekik! Én, Petljura, demokratább vagyok, mint ők, én kinyitom számotokra az utat; menjetek haza! Ne álljatok két ellenség közé, rakjátok le a fegyvert, mi szabad utat adunk nektek! Ne hagyjátok felhasználni magatokat védőgátnak köztem és közöttük.

Én nem harcolok ellenetek. Én a zsidók és az oroszok ellen harcolok, akik elnyomják az én szabadságszerető ukrán nemzetemet. Nektek nincsen közötök ehhez a harchoz! Szereljetek le, magyarak, dobáljátok el a fegyvert, szabad az út szép hazátokba!

A katonák egy része gyors gépfegyver- és fegyvertűzzel válaszolt ezekre a cédulákra, de voltak olyanok is, akik körülnéztek, hogy nem látja-e senki, és zsebre gyűrték a nyomtatott cédulát.

Petljura elhatározta, hogy végez az internacionalisták csapataival, és erre a célra felhasználta a stábjánál szolgáló magyar fehértiszteket. Teleki azonnal összeszedette a röpcédulákat, és elküldte Kijevbe a *Vörös Újság*-hoz. Közben összehívta a politikai munkásokat, és ébersége intette őket.

Tardyra nagy hatással voltak ezek a röpcédulák.

— Nézd csak, a gazemberje! Egész bolsevik módon dolgozik! Na, de valamit tenni kell!

Egész nap csend volt a frontvonalon. Délfelé Schmidt bekérette a faluba Tardyt a stábbal együtt.

Tardy keményen kezet fogott a frontparancsnokkal.

— Hogy állunk?

Schmidt sápadt, fáradt volt, és egy kissé idegesnek látszott.

— Hol a pácélvonat? — kérdezte háromszor is Odry.

Schmidt nem felelt rögtön, az asztalt nézte, nehezen lélegzett.

— Mi a baj?

A frontparancsnok elkapta tenyerét fáradt szemétől, és körülnézett a szobában ülőkön.

— Bajok vannak — mondta egyszerűen, de érzett szavában a megdöbbenés. — Az elvtársak tudják, hogy Zsmerinkából segítséget vártunk,

— Hogyne, a Fekete-ezredtől.

— Nemcsak tőlük. A zsmerinkai pártszervezet mozgósította a kommunistákat, a vasúti munkásokat. Egy bataljonra való embert szedtek össze, gépfegyvereket, patronokat, lovat és emberanyagot. Elindultak tegnap este — várjuk őket, várjuk, hogy jönnek és . . .

— Mi történt?

— Mind egy szálig . . . Négyszázötven emberből alig maradt meg tizenhat . . .

— Hogyan . . .?

— A vonalon csupa árulás, csupa kém ül . . . Bemondták, rajtuk ütöttek . . . itt, már majdnem az orrunk előtt . . .

A frontparancsnok üres, vak szemmel nézett maga elé egypár percig.

— Zsmerinkából nem szabad kihozni senkit . . . egy lelket sem . . . Ez még nagyobb veszélyt jelentene . . .

— Egyszóval?

— Magunkra vagyunk utalva . . .

Lovas küldönc vágtatott az utcán. Meg sem kötve a lovát, leugrott és beszaladt az udvarba.

— Lőcsös századparancsnok jelentése . . .

Az alaposan összegyűrt papiroson egypár szó: Medzsibozs irányába erős csapat közeledik. Tüzérségük is van. Körülbelül két zászlóaljnyi lehet.

Tardy szó nélkül átadta a cédulát Telekinek, aki azonnal lefordította oroszra Schmidtnek.

A frontparancsnok felállott.

— Elvtársak!

Nem volt idő egy szóra, egy gondolatra sem. A falu felett szétrobbant két srapnel, a front felől a nagy nyári csendességben visszhangosan felharsant a fegyvertűz.

Mire a stáb kilovagolt a falu szélére, a nagy lövöldözés meg is szűnt. A front itt odébb volt, a falu alatt kiszélesedő Bug mocsaras lapályán túl. A faluból a fronthoz egy karfás fahíd vezetett, körülötte még magasan állott a por és a füst a nemrég robbant gránátoktól.

— Mi történt?

A hídon átlovagolt a stáb és a füzes alatt lóról szállva, egyenként előre mentek.

Szembe a stábbal, gyorsan, búj kálva futott az Aranyossy-zászlóalj küldönce.

— Nagy lovassági támadás volt. Egyszerre csak — magunk sem tudjuk, honnan, honnét nem — kiömlenek, mint a hernyók, oszt' fekete tőlük körös-körül minden. Oszt' ezalatt ugyancsak nyomják ám ágyúból.

— Bruszilov — kicsiben — jegyezte meg Odry tréfásan.

— Visszavertük őket. Ottmaradt a java. Sokan fekszenek elöl a fűben.

— Hova húzódtak vissza? . . .

— Kertészék felé, mert azok is tüzet nyitottak.

Mikor a küldönc eltűnt a vonal irányába, Schmidt elkérte a térképet Odrytól. Ráterítve az út mellett emelkedő szénakupacra, sokáig nézte, aztán megjegyezte:

— Ez a hely alkalmatlan védelemre, támadásra pedig igen előnyös.

— Bocsánat, mi magasabban vagyunk . . .

— Tudom, Odry elvtárs, de egy erősebb nyomás alatt, ha esetleg visszavonulásra kerül a dolog, ez a híd . . .

— Az elvtárs mit csinálna?

A stáb széttúrta a szénakupacot, és ott a helyszínen megbeszélték a további teendők tervét.

Alig múlt el egy félóra, Schmidt búcsút vett a parancsnokoktól, és eltűnt a falu irányában.

Az volt az érzése, hogy Tardy feleslegesen önfejű és túlbecsüli az erejét. Nem akart vitába elegyedni vele, bár félt, őszintén szólva, félt az ezred miatt. Ilyen vakmerő és lendületes parancsnok sok jót csinálhat, de sok bajt is okozhat alkalomadtán. Most is — taktikázik, ahelyett hogy . . .

De Schmidtnek be kellett vallania, hogy szíve mélyén elismeri Tardy hajthatatlan optimizmusának, kissé naiv és faragatlan, de mindenesetre egészen eredeti stratégiájának a helyénvalóságát.

Odry tudása és nyugalma alaposan fékezte Tardy hevességét. Aztán meg: az ezred csupa öreg katona, és az elmúlt ütközetekben is lehetetlent produkáltak.

Bár sikerülne! — gondolta Schmidt félhangosan, miközben behúzódott kopott autójának horpadt ülésébe.

Teleki sem egészen értett egyet Tardy tervével, de a komisszár nem volt katonai dolgokban tekintély sem az ezredparancsnok, sem a zászlóaljparancsnokok előtt. Az igazat megvallva, mindig a civil gyámoltalanság benyomását keltette ebben a számára kissé érthetetlen és veszélyes zűrzavarban. Odry nem is nevezte másképpen, csak „Rábeszélő elvtárs"-nak. De azért az adjutáns és a komisszár között sajátos jó baráti viszony állott fenn, mert alkalomadtán együtt befolyásolták a túl heves Tardyt.

Most, hogy az ő közvetlen szerepének kellett előtérbe jutnia, Teleki megrázta magát, mint tyúk a porban eső előtt, és két lovas kíséretében elkocogott a falu felé.

Még be sem alkonyodott teljesen, a zászlóaljak már bent voltak a faluban. Kertész szekérre ültette zászlóalját.

A komiszárnak tényleg sikerült megszerveznie a falut. Az Aranyossy-zászlóalj egy százada gyorsan megerősítette a hidat, pontosan bemérve minden talpalatnyi helyet. A Kijevből érkezett századokból alakult zászlóaljat az alacsony, fürge mozgású Roskó vezette. Nemrég érkezett volt huszadmagával az ufai frontról, ahol ezredkomisszár volt.

Roskó zászlóalja Medzsibozs irányába kimasírozott a faluból, de alig mentek egy fél kilométert, mikor szakaszonként, minden mozdulatukat leplezve, megváltoztatták az irányt. Messziről megkerülték a falut, és annak a vasút irányában fekvő oldalán látatlanul, hangtalanul befeküdtek egy napraforgós táblába. Mire besötétedett, felvették az érintkezést az Aranyossy-zászlóaljjal.

Kertész zászlóalja Gyerazsnyának vette az útját. A szekerek hosszú sora kihúzódott a faluból, de alig kocogtak másfél kilométert, máris találkoztak Lőcsös lovasaival.

A lovasok egy kis dűlőút kereszteződésénél állottak. Lehetett vagy egy szakasznyi. Szász volt velük, a komiszszár.

A helybeliek legnagyobb csodálkozására az egész oszlopot behajtották a dűlőútra.

— De hisz ez Medzsibozsba vezet, nem Gyerazsnyába!

— Hiszen oda megyünk!...

— Hát akkor mire a nagy kerülő? Hiszen a faluból egyenes út vezet!

— Nem a te eszeddel mérik ezek a dolgukat! — kiáltott egy bronzképű, csonka fogú legény a második szekérről a naiv gazdának.

A többiek nevettek rajta. A körmönfont eszű, katonaságot szolgált ukrán gazdáknak tetszett a magyarok ravaszsága.

— Ezeket sem adhatod el egy ködmönujj kásáért! —

— Nem eszik ezek hiába a rántottát!

— Lehetett volna kisebb kerülővel is!...

A puha dűlőúton zajtalanul gördült előre a zászlóalj. Oldalt, ahol sűrűsödtek a fák, meg-megvillant a zöld között egy-egy ló oldala. Egy félórai ügetés után a tehéngázlónál átvágtak a folyón. A parasztfuvarosok most már teljesen elveszítették a tájékozódásukat. Nem messze oldalt felcsillantak Medzsibozs fényei. Fehér házacskák, pislákoló ablakok, mint kucsma alatt a ravasz szemek. A lovasok eltűntek valahová a setétségben. A szekerek megállottak.

Az első kocsiról leugráltak a katonák, és előrementek. Valahol, nem messze hangok hallatszottak. Rövid tanakodás. Kertész visszajött, és jobbra fordította a szekereket. Letértek az útról, és mezsgye mentén, átszelve egy krumpliföldet egy másik útra húzódtak át.

A hellyel ismerős gazdák most már látták, hogy a magyarok teljesen megkerülték a falut, és nem a folyó felőli oldalán, hanem a mezőnek fekvő részéről közelítik meg, ahol az út Proszkurovval köti össze a helységet.

Feljött a telehold, és majdnem nappali lett a világosság. A szekereket a lovasság bezavarta a falutól nem messze húzódó füzesbe. A katonák gyors macskalépésben elindultak a falu felé. A szekereknek megparancsolták, hogy el ne hagyják a helyüket, és figyelmeztették, hogy minden percben szükség lehet rájuk. Úgy látszik, Kertész nem nagyon hitt a gazdák hangos becsületszavában: öt lovast ott hagyott velük.

Odry feltevése igaznak bizonyult. A setétség beálltával a Petljura-zászlóaljak elhagyták Medzsibozst, hogy hirtelen támadással elfoglalva Moszijevcit, elvágják a magyarok visszavonulási útját, és belekényszerítsék őket a mocsárba.

Lőcsös lovasai egész nap szigorúan látatlanul maradva dongták körül a falut, és most nyomon követték az előnyomuló ellenséget. Kertész zászlóalja már csak az ágyúk-

nak nézett lovas bombavető osztagot találta a faluban. A bombavetők éppen kivonulóban voltak, mikor a hídon megállították őket. Amikor pedig a váratlanul megjelent ellenség elállta a hidat, a Petljura-tiszt nekivágtatott a gyalogosoknak. Két lövés dördült el, a lovak felágaskodtak, a híd gyenge karfája leszakadt. A következő pillanatban a megvadult lovak magukkal rántották a kétkerekű, nehéz alkotmányokat, és lezuhantak a vízbe.

A kiabálást és zűrzavart elnyomta a feltörő, távoli gépfegyverzaj.

Az Aranyossy-zászlóalj fogta kereszttűzbe a vele szemben előnyomuló lovasságot. Ekkor érte el a Petljura-zászlóalj azt a magaslatot, amelyen Moszijevci felé húzódik át az út.

Közvetlenül a faluba való bevonulás előtt, a Bug füzeseiből dübörgő hajrával oldaltámadást kapott a Petljura-zászlóalj. A lovasság a rémület váratlanságával dolgozott, a zászlóaljak nem tudtak egyszerre felfejlődni. A parancsnokok visszahúzták a hátul menő századokat, és a felvett rajvonal feltartotta az elölről ömlő futók gomolyagjait.

Ekkor egészen váratlanul és mindent eldöntően megszólalt Kertész zászlóaljának össztüze. A harc alig tartott egy óra hosszat. A füzesekbe behúzódott gyalogság még védte magát egy darabig, de a fejvesztett rémület kiverte a katonák kezéből a fegyvert. Egy ötven katonából álló csoport megadta magát. A petljuristák kiadták tisztjeiket. Akik a menekülésben Medzsibozsba futottak vissza, azokat az otthagyott század fogadta. Moszijevci felől elhallgatott a fegyvertűz. A lovasság felvette az összeköttetést. Kertész visszahúzódott Medzsibozsba. A csatározás az egész vonalon nem tartott sokáig. Éjfél előtt megjött a páncélvonat is. Megkezdődött az előnyomulás. Roskó zászlóalja már a hajnalodás szürkületében a „Luxemburg Róza" fedezete alatt megközelítette a vasútvonal mentén a várost.

Aranyossy reggelig tartotta a hidat, de mire kivilágoso-

dott, az ellenségből már csak az elesettek torz tetemei maradtak a híd előtt. Kertész zászlóalja ugyancsak szekeren verte a port. A jobb szárnyon Lőcsös eszkadronjának huszárjai setétlettek.

Schmidtet Volkovinci állomáson érte utol Tardy sifrírozott telegramja.

„Délelőtt 10 órakor a 2. interezred elfoglalta Proszkurovot. Forszírozom a Csornij—Osztrov-i állásokat. Az emberek ki vannak merülve, megerősítés okvetlen szükséges."

A telegramot fontossága következtében Teleki is aláírta.

Schmidt elolvasta a táviratot, és mert a volkivinci állomáson ott állott egy századnyi gyorsan összeszedett letyicsevi önkéntes, és Vorona is szervezett lovasságot a proszkurovi milícia meg a zsmerinkaiak maradványaiból — a frontparancsnok sürgős utasítást adott, hogy ezeket a csapatokat azonnal meg kell mozgatni. Schmidt telefonon felhívta a csigirini 15-ösök töredékét. A csigiriniek zöme Lityinben állomásozott ez idő tájt, a vezérkari főnök tárgyalt velük a frontra való visszatérésük ügyében. Schmidt jónak látta, hogy a helyszínen legyen, de mindenekelőtt telefonon értesítette a csapatokat és a vezérkari főnököt a győzelemről.

A szürke automobil, a hátsó ülésről kilógó gépfegyvercsövekkel elporzott az úton Proszkurov felé.

Proszkurov csúnya képet mutatott a Petljura-garázdálkodás után. A bevonuló magyarokat ijedt, hitetlenkedő arccal fogadták az elárvult, megijedt utcák. Schmidt autója után nemhogy gyereksereg nem futott, de még egy kutya sem ugrott ki a kapuk alól.

Proszkurov váratlan bevétele július közepére esett. Ez idő tájt Kijev minden figyelme délkeletnek fordult, a nyugati oldalt most nem tartották döntőnek, az itt mutatkozó agresszív jelek ellenére sem.

A proszkurovi diadal, és az ezt követő nagy csendesség meggyőzte a kijevi parancsnokságot, hogy még jókor lenne elhagyni ezt a pozíciót, és visszahúzódni a garnizonokkal az előkészített zsitomiri vonalra. Ebből a „szűkítésből" Kijev erőt és tartalékot akart nyerni a délkeletről előretörő Gyenyikin ellen. A harkovi vonalon tragikusan állott a helyzet, és Kijev a támadás lökéseiben érezte a fenyegetést maga ellen.

Gyurka ezrede erőltetett menetben gombolyította fel Lakatos garnizonjait. Egy ideig a hátvéd folyton jelentette a sarkukban ragadt hajdamák előőrsöket, de Novaja Usica közelében egyszerre elmaradtak a kurucos kucsmájú lovasok.

Novaja Usicában nem volt minden csendes. Azelőtt három nappal a helybeli tanács két tagját megölték, és késő éjjel belőttek a kaszárnya ablakán, meg is sebesítették az őrszemet. Gyurkát mellesleg itt egy kis személyes kellemetlenség érte. Ugyanis Nyina, a felesége, itt maradt Usicán a nagynénjénél, mialatt ő a podolszki fronton volt.

Mikor Usicát elöntötték Gyurka lovasai, a városban látható volt a megdöbbenés.

Ugyanígy fogadta Nyina nénje is Gyurkát. Mikor a parancsnok felkereste a megadott címet, és megrázta a nehéz tölgyfakapu kisajtaján függő húzós csengőt, először rekedt kutyaugatást hallott, aztán bizonytalan lépéseket.

— Ki az ott?

— Itt lakik Nyina Alekszejevna Donyecko?

Lánc csördült, az ajtó kinyílott. Egy öreg, kampós orr, egy körülnyírt lógós végű, sárga bajusz jelent meg.

— Itt lakik. Ki keresi?

— Én vagyok . . . azaz mondja meg, hogy Gyurka Sándor, a magyar huszárok parancsnoka.

A kampós orr előrenyúlott, a bajusz megrándult, a ravasz szemek láthatóan kárörvendős mosolygásba húzódtak.

— Nyina elutazott.

— Hová? Kijevbe?

— Nem . . . azaz nem tudom, de elutazott . . . Férjhez ment, annak rendje és módja szerint . . . — és az öreg szemtelenül végignézett a parancsnokon.

Gyurka előbb egy fél lépéssel visszahúzódott, egy nagyot nyújtózott, és érezte, hogy a fáradtságtól recseg a nyakszirtje. Szeme találkozott a két várakozó huszár csintalan, incselkedést rejtő tekintetével.

— No csak, bátyám, nyissa ki a kaput, hiszen én is rokonféle vagyok vagy mi!

— Milyen ágról? — kérdezte felijedten az öreg.

— Milyen ágról? Hát én is háltam Nyinával vagy hétszer . . . Az is rokonság . . .

— Ejnye! . . .

— Na! — De már ebben benne öblögetett Gyurka bikadühe.

Az öreg maga sem tudta, miért, becsapta a kisajtót, de már a másik pillanatban el is esett, mert Gyurka jobb kézzel nekiesett a kilincsnek. A zárat őrző „beszélgető lánc" úgy elszakadt, mintha cérnából lett volna. Estében az öreg leült a virágágyra, és csak arra volt ideje, hogy felálljon — a lóról ugrott huszár már kitárta a kaput, s bevezették rajta a három fáradt lovat.

— Istálló van-e?

— Nincsen . . . azaz . . .

— Na, vén disznó, mozogj gyorsan, az apád teremtését! Zabot, szénát! És hol az a nagynéni?

A nagynéni, kövér, rózsaszínű asszonyság, ott állott az ajtóban, és hangtalanul hápogott, mint egy ijedt kacsa.

— Na, nagynénike, fogadja a vendéget! Én vagyok az a Gyurka — Nyina férje . . . oszt' . . .

Nyina nagynénje okosabbnak bizonyult a férjénél. Úgy látszik, jobban ismerte a férfifélét. Azonnal zab, széna a lovaknak, vacsora a katonáknak, és mert Gyurka lovásza megsúgta neki, hogy a parancsnok nem iszik pálinkát, bort is kerített valahonnét. Mire a parancsnok visszatért az ezred elkvártélyozásából, már tíz emberre való vacsora várta őket, terített asztalon.

Novaja Usicában egy hajszálon lógott a tanácshatalom, és minden percben várták, mikor foglalják el a nagy faluvároskát Petljura katonái. Az ukrán lakosság kereskedő- és értelmiségi része már befűzte a cérnát a tűbe, hogy felvarrja mundérjára a Petljura-csapatok színes rongyait. A zsidóság és a lakosság orosz része bezárkózott vagy idejében elment a városból.

Gyurka elrendelte a biztosítást, patrulírozást. Lakatos gyalogsága helybeli szekeres gazdákat hajtott a kaszárnya udvarára.

A vacsora, a bor, és a nagynéni rendíthetetlen mosolygása dühbe hozta Gyurkát, aki sokáig és ormótlan gorombasággal kegyetlenkedett Nyina madár-erkölcsein.

Úgy tizenegy felé Gyurka hangulata megváltozott. Bevallotta, hogy nagyon megszerette Nyinát, és innét van minden rendetlenkedés és duhajság.

A nagynéni, akit meghatott a hatalmas, szép szál legény megindultsága, maga is elítélte Nyina lépését.

— Hiszen én nem is képzeltem a dolgot . . . — mondta majdnem könnyezve. — Nyina azt mondta, hogy te goromba, műveletlen ember vagy, nehéz természetű és . . . Na igen, az igaz, Nyina maga is beismerte, hogy szép legény vagy, Sándor, de — az igazat megvallva, nincs mit sajnálni Nyinán . . . Bolond az! Most is kivel fogott össze?

Gyerekkori szerelem, helybeli tanító, Petljura-apostol... Eh!...

A gyászmenyegző talán sokáig elhúzódott volna, de éjfél felé az egyik patrul három civilt hozott be. Gyurka gyorsan összeszedte magát, és átment a stábhoz.

— Kik vagytok?

A civilek hallgattak, az egyik elfordult.

Az őrvezető jelentette:

— Gyanúsak voltak. Kettő előreszaladt, és el akart a kapuban bújni, az meg, a harmadik, revolverből lőtt, de nem talált.

Gyurka öklével vállon csapta azt, amelyik elfordult. Az egy álltó helyében összeroskadt, mint egy összecsukható katonai alumínium-pohár. A másik kettőnek kitágult a szeme a rémülettől.

Mikor az elesettet talpra állították, Gyurka a másik kettőre mutatva megkérdezte:

— Hát ezeknél fegyvert találtatok?

— Három revolvert, két bombát töltve — mondta a huszár.

— Bomba? Kivinni őket az udvarra!

Ebben a percben a város túlsó vége felől lövöldözés hallatszott. A három fogoly összenézett.

Gyurka kinyitotta az ablakot, és hallgatózott az éjszakában. A lövöldözés megszűnt, és galoppozó lódobogás hallatszott az utcán.

— Ezek a tieitek?

— A mieink! — mondta váratlanul, büszkén a fiatalabbik.

A másik kettő dühösen feléje rándult. De már nem volt idejük összenézni se — Gyurka irtózatos erővel és démoni gyorsasággal vérbe borította mind a hármukat. Úgy húzták ki őket az udvarra. A három hullát a fáskamrába dobták.

Míg az ezred el nem hagyta Usicát, a mind közelebb

férkőző hajdamák lovasság kétszer is attakolta a hátvédposztokat.

Gyurka az utolsó percig a hátvédekkel volt, maga vezette a tüzet. A huszárok fel akarták robbbantani a Kaljusz folyó hídját, de a parancsnok nem tartotta szükségesnek.

— Tüzérségük úgy sincsen a nyavalyásoknak, ha volna, akkor már régen megszorítottak volna bennünket, lónak meg a vizes árok úgysem akadály.

Gyurka visszanézett a híd felé, amelynél Petljura-lovasok és gyalogosok csoportosultak, de a hídra féltek rálépni. Oldalról gépfegyver kezdett kattogni. A huszárok gyorsan elugrottak.

Már a második versztet kocogták. Gyurka észrevette, hogy a hátvéd üresen üget. A város elhagyása után az ellenség nem tartotta fenn az érintkezést az interezreddel.

Gyurka megerősítette az oldalvédeket.

Az ezred nem tért le az országútról, amely közvetlen a Kaljusz partján húzódott északkeletnek. Öt versztes erőltetett menet után Gyurka utolérte az ezredet, és ott, ahol az út elkanyarodott a folyótól, a parancsnok lova nyakába dobta a kantárszárat, s átugratva az árkon, átvergődve a fűzfasűrűn, megállította az elővéd zömét. Csak az elöl- és oldaljárőrök vékony vonalkái bujkáltak tovább előre.

A parancsnok tíz perc pihenőt rendelt el. Mint ilyenkor szokás, azonnal köréje gyülekeztek az alsóbb parancsnokok és a komisszárok.

— Nagyon hosszúra nyúlunk! — mondta Gyurka rosszallólag.

Sugár elértette a célzást, és rögtön kész volt az ellenvetéssel. Molnár a pártjára állott.

— Hát mit csináljunk a néppel? Ezek szovjet funkcionáriusok, nem hagyhatjuk őket vesztükre!

— Zsmerinka amúgy sincsen már messze, otthagyjuk őket.

Szakáll Ali álmos szemmel nézte a térképet.

— Merre megyünk? — kérdezte a parancsnokot.

— Ne adj fel rébuszokat — morogta a komisszár —, nálad a térkép, olvass belőle!

— A térképen kívül a parancsnoknak más fontos szempontjai is lehetnek az útirányt illetőleg — vágta vissza az adjutáns.

— Csak nem fogunk veszekedni?

— Itt két irány lehetséges. Govoriba vezet az országút, amely a technika és a trén számára jobb — itt pedig, jobbra, Govori, Primoscsenyicának dülő utak visznek, ez a rövidebb . . .

— Ami a mi technikánkat illeti!

— Tiltakozom! A trént és a menekülteket nem hagyhatjuk magukra!

— Jól van, na — legyintett félig tréfásan Gyurka —, az a tizenöt-húsz kilométer . . .

Az ezred elindult. A parancsnokság ottmaradt a helyszínen, csak az eszkadronparancsnokok és a politkomiszszárok hajtottak be a csapatok vonalába.

— Tényleg fertelmesen megnyúlt az ezred vonala, ez kezd több mint tréfa lenni . . . Idestova egy kilométer hosszú.

— Ettől a népségtől meg kell szabadulni — dörmögte Szakáll.

— Nem a te dolgod! — vágott vissza a komisszár.

Gyurka menet közben átformálta az ezred vonalát. A menekülőket az élszakasz fedezete alatt előreküldte, és ötszáz lépés távközzel az egész ezredet tömör egységbe szervezte át. Középen mentek a géppuskás hintók, a lőszeres trén és az iroda.

Alig mentek egy fél órát, elöl megállott az oszlop és egy kis torlódás támadt.

— Mi az?

Az elővéd két huszárja egy parasztszekeret hajtott

maga előtt, amelyen egy alacsony földműves gazda ült. A gazda erősen csapkodta a lovát, és szigorúan összeráncolta a sűrű, fekete szemöldökét.

— Jelenteni valója van — mondta az egyik kísérő katona.

— Beszélj, elvtárs!

A gazda felnézett Gyurkára.

— Te vagy a legmagasabb parancsnok itt?

— Én!

— Nahát, nesze. — És ezzel a vattás kabátja beszakadt zsebének legcsücskéből, könyökig mászva a vatta közé, kihúzott egy kis papirost.

Sugár elvette az írást, és elolvasta.

— A legközelebbi faluban bajok vannak . . .

— Mi az?

— A szovjetet eltörölték, és Petljura-csapatok jelentek meg. Ezt a szovjet egyik tagja írja a börtönből. Usicába küldi az üzenetet, hogy lázadás van.

— Hogy állanak a dolgok? — kérdezte Gyurka a parasztho fordulva.

— Minden rendben van. Tegnap a mieink . . . azaz a hajdamákok voltak ott, oszt elmentek. Barnál ütközet van . . . Engem tegnap beosztottak a fogolyőrségbe, és Petro adta nekem a cédulát. Aszongya: ha letelik a szolgálatod, vidd el Usicába ezt, add át a szovjetba, hogy és mint. Gyalog — aszongya — ne menj, kérd el az aszszonytól a lovat, mintha legeltetni vinnéd.

— Ki az a Petro?

— Petro, nálunk Govoriban volt Rádaelnök. Jó komám, oszt, mert bajba van, gondolom, mér' ne segítsek neki.

— Szóval le van tartóztatva?

— Bezony, a pincébe ülnek mind az öten, és ha valaki jó szót nem szól értük, akkor aligha látják meg ma este a holdvilágot.

— Csak nem?

— De bion!

— Katonaság van Govoriban?

— Tegnap voltak, nem sokan, főleg a mieink. A helybeliek fegyvert is kaptak meg ruhaneműt, pénzelőleget.

— Oszt' sokan vannak?

— Lehetnek vagy hetvenen. De Jaltuskovban, ott sokan vannak. Még galíciaiak is.

— Barnál, azt mondod, ütközet van?

— Azt már elfoglalták, oszt' Zsmerinkát szorongatják.

Egy kis csend támadt. Gyurka szemöldöke rángatózott, és mint izgalmas pillanatokban mindig, arca izzadni kezdett.

— Hát maguk milyen csapat?

— Mi magyarok vagyunk!

— De hisz . . .

— Mi az, mit akartál mondani?

— Jaltuskovban tegnap vagy százat a magukéi közül lelőttek a petljuristák . . .

— Százat?

— Nem mindet, de a nagyobb részét lelőtték, levagdalták. Láttam őket a falu szélén, ott fekszenek, nagyobb részük már pucéran.

— Beszélj értelmesebben — mondta Sugár izgatottan.

— Mondom, hogy magyarok, mint maguk. Önként jöttek át, megadták magukat, nem akartak harcolni tovább. A zsmerinkai ezredből valók voltak.

— És tovább?

— Oszt' itt meg megint azt mondták nekik, hogy csak akkor engedik tovább őket, ha egy hónapig fegyverrel szolgálnak Petljuránál. Mind egy szálig megtagadták, oszt' pucér kézzel nekimentek a strázsának. Persze, leverték őket, a falu szélén meg lekaszabolták. Csak kettő maradt meg, azok elszaladtak. Lőtték őket, de nem estek

el. Hiába keresték őket egész nap, nem találták sehol. Nyomuk veszett.

A gazda megdöbbentően egyszerű előadása nagy hatással volt a körül álló huszárokra és parancsnokokra. Szakáll a térképet nézte, és elsőnek szólalt meg.

— Bozsainak sem lesz különb sorsa! Az a marha honvágy csak lépre csalja az embereket... Jaltuskov nem messze van Govoritól, ugye...? És Minkovciról tudsz valamit?

— Ott sem csendes. Megbolondult a nép körül, mind a Ráda ellen van. Aszongyák, hogy a Ráda Moszkvának dolgozik, eladott minket a muszkáknak.

— Várj csak... hát Primoscsenyicában?

— Primoscsenyicán? Ott még a legcsendesebb. Onnan sokan mentek el a Vörös Hadseregbe önkéntesnek...

A gazda már harmadízben beszélte el a mindjobban sűrűsödő körnek a léprement magyarok szomorú történetét, mikor a parancsnokok vezényszava szólította a legénységet.

Govoriban nagy csendesség, zárt kapuk fogadták az ezredet. A helybeli Ráda tagjait szó nélkül az első követelésre kiadták, sőt a két őrt álló milicista fegyverét is kiszolgáltatták.

— Nem mi tartóztattuk le őket, nem a mi dolgunk zár alatt tartani. A milicisták napidíjat kapnak...

Sugár követelte, hogy azonnal adjanak ki felhívást a fegyverek leadására és a vezetők letartóztatására. Gyurka ellene volt, és ezért Sugár, bár nagyon felingerelte a parancsnok makacskodása, visszavonta indítványát.

Az usicai menekültek azt ajánlották, hogy vegyenek a helybeliekből túszokat, az ezred vigye ezeket magával a kerület határáig, és csak akkor eressze szabadon, ha... A kiszabadult Ráda-tagok óvatosságra intették a komiszszárt, és azt tanácsolták, hogy mihamarabb hagyják el ezt a határt.

Gyurka kategorikusan ellene volt a túszok szedésének, és feloszlatta a hosszú vitaülésnek ígérkező tanácskozást.

Az ezred elkapta a zabos tarisznyát az alig pihent lovak elől, s máris elhagyta a községet. Govoriban csak a gyalogsági fedezet, a trén és a menekültek hosszú oszlopa maradt. A szekeresek az utca két oldalán, a fák alatt etették a lovaikat, és a nyugodt táborozás melegedő teáskannáinak füstjei emelkedtek a szekerek között.

Lakatos bevárta a megbeszélt időt, és akkor a gyalogsággal teleült szekerek eldöcögtek Jaltuskov felé.

Alig mehetett a gyalogság oszlopa egy fél órát, mikor a Novaja Usica felőli oldalon hagyott gyalogos hátvédszakasz közvetlenül a palánkok, árkok és napraforgóföldek felől erős tüzet kapott. Megszólalt a falu mind a két templomának a harangja. Elképzelhetetlen pánik keletkezett. A gyalogságból három ember azonnal elesett. Sós szakaszparancsnok a bal vállán megsebesült.

A faluba vezető utcán a golyók szakadatlan záporában vonult vissza a szakasz.

Sós nem veszítette el a hidegvérét. Az embereket közvetlen a házak falainál, a palánkok és kapuk alatt futtatta. A golyók csak az utca közepét verték.

Némelyik udvarra kézigránátot dobtak a katonák, és itt azonnal elhallgatott a lövöldözés.

Minden rendet felborított a falu közepén gomolygó szekérkáosz: lovak, emberek, szekérderekak, kifordult kerekek, eltört rudak és szétszórt tárgyak tömkelege, amely körül füstölgő fegyverrel, részeg csataordítással kerengett nehány lovas és egy csomó civil ruhás, gyalogos felkelő.

Sós szakaszának sortüzére a támadók egy pillanat alatt eltűntek a templom mögött vezető utcában, és csak egyes lövésekkel szították onnan tovább a zavart.

Sós emberei igyekeztek rendet teremteni, de ez teljesen reménytelennek bizonyult. A gyalogosok ekkor az ezred

trénjéhez futottak, amelyet szintén megzavart ugyan a pánik, de eddig még tűrhető rendben tartott a parancsnok.

Az ezred trénje egy lépést sem tehetett, mert az útnak mind a két irányát elállotta a szekerek káosza. Eljött az a pillanat, amikor mindenki csak önmagára gondol, mikor a csapatból futó csorda lesz. A két templom tornyából szüntelenül kongott a vészharang.

Ekkor meglátta a parancsnok azt az alacsony fekete embert, aki kezét az arcához szorítva rohant át a szekerek csoportján, és ujjai között sűrűn ömlött a vér.

— Ide, ide . . . hé!

A gazda megállott egy percre, és kitágult, megrémült szemében egyszerre értelem villant meg.

— Hol lehet itt valahogy kikászálódni? — kérdezte Sós.

A gazda felállott a trénszekéren és körülnézett.

— Törjétek be ezt a kaput . . .

A kapu kinyílott. Széles parasztudvar vezetett a csűr felé, amelyen túl kert kezdődött.

— Gyorsan . . .!

A nehéz szekerek egymás után begördültek az udvarra. A csűr mellett már feldöntötték a könnyű kerítést, és az első kocsik lágyan gördültek a kert lucernásán. Sövény következett, a sövény mögött utca. Egy perc alatt eltiporták a sövényt, és a nekivadult lovak egy rántással átröpítették a szekereket a sekély medrű kiszáradt árkon.

A trén példáját egyre-másra követni kezdték a menekültek épen maradt szekerei is, és a széles utcán versenyt hajtották lovaikat a kocsisok. Az utca dűlőútban folytatódott, amely átszelte a mezőt és az erdőnek tartott.

— Hová?

— Mihalovciban már petljurások vannak.

— Előre, Primoscsenyicára!

A legutolsó szekér kasából egy gépfegyver szórt rövid szalvékat a gorovi kertaljak felé.

Gyurka a helyi viszonyokat ismerő Ráda-tagtól, aki a zűrzavarban elmenekült, megtudta a tragédia körülményeit. Az első és második eszkadron már lóról szállott, és gyalogos harcban igyekezett megközelíteni Jaltuskov első házait.

A dombos hely kényelmes kilövést adott a védőknek. Rövidesen sebesültek és két halott is akadt a vonalban. Sugár idegeskedett, és levéve nyergéről osztrák karabélyát, bement a tűzvonalba.

Gyurka nem volt megelégedve a helyzettel. Különösen nyugtalanította őt a pucéron hagyott hátvédvonal. Parancsot küldött az első vonalnak:

— Egy lövést sem adni látható cél nélkül. Az előnyomulást folytatni, egyenként, jó fedezék-választással előrejutni!

Nemsokára megcsendesedett a lövöldözés. Az előrenyomulók vonalában hol itt, hol ott bukkant fel egy-egy előrefutó katona figurája.

A falu felől gyér lövöldözés hallatszott, és csak egy géppuska kattogott néha.

— Aufrichtig!

— Igenis!

A hatalmas termetű, szép szál, fekete képű Vilmos bajuszú századparancsnok megállott Gyurka előtt.

— Melyik oldalt nézted ki magadnak attakra?

— Innét balról lapályosabb... A fő dolog, hogy a lovak ki ne dögöljenek, míg beérünk...

— Nem kell rögtön galoppal kezdeni.

— Én a fák között háromszáz lépésig látatlanul hozzáférkőzöm.

— Végrehajtani!...

Aufrichtig századának voltak a legjobb lovai az ezredben, de az emelkedő terep nyugtalanította Gyurkát.

Nem volt idő sok okoskodásra.

— János, hallod?... A géppuska elhallgatott!

Az utat szegélyező fák setétjéből rendetlen csoportban kiömlött Aufrichtig százada, Gyurka dühbe gurult, de gyakorlott szeme észrevette, hogy a huszárok erősen kantározzák a lovakat. És tényleg, alig tettek száz lépést, a század előirányos-pontosan felvonult kettős vonalú rohamkaréjba.

A lovak pár perc alatt átszelték a dombot, és eltűntek az utcában. A gyalogosított vonal bal szárnya berohant a kertekbe. Gyurka kihajtotta a lovakat a jobb szárny mögé.

A lovas ezred elfoglalta Jaltuskovot. Jaltuskov alatt megtalálták a magyarok holttestét. Szakáll lefényképezte őket úgy, ahogy a kiszáradt árokban egymás hegyén-hátán feküdtek. Harmincegy ember volt, nem száz ...

A govori tragédia, az elveszett trén — mind arról beszélt, hogy a további óvatlan előnyomulás igen könnyen végződhet azzal, hogy bekerítik és megsemmisítik az ezredet. A faluban minden udvart felkutattak, letartóztattak ötven idősebb gazdát, a jobbmódúak közül, és kijelentették:

— Ha csak egy lövés is eldördül a faluban — a túszok felét lelőjük!

Az utcán, az udvarokon még ott feküdtek a lekaszaboltak hullái. Az asszonyok jajgattak és sopánkodtak.

Osváth körüllovagolta a falut, és felállította a gépfegyvereit.

Délután kelet felől tisztán hallatszott az ágyúszó.

A Govoriba visszaküldött fél századdal megjött Molnár.

— Nohát, pocsék egy történet! Tíz szekér félreismerhetetlenül egymásba gabalyodva ... Az utca közepén fekszik egy kislány — a mellén átment a szekér ... Halottak, sebesültek és nyolc szekér ló nélkül. A falu csendes — férfit alig látni — az asszonyok azt mondják, hogy a „banditák" Sztarij Garmakiba vonultak vissza ... Kérdezem: „Hát a ti férjetek, fiaitok hol vannak?" „Azokat

elvitték magukkal a banditák, mobilizálták . . .” — Szerencséjük, hogy nem volt időm, én is megmobilizáltam volna őket egy kicsit!

Az ezred temette a halottait. A stáb összeült tanácskozásra. Megjött Sós küldönce.

— Primoscsenyicában csend van, Matvejevka felől lövöldözés hallatszik, Noszkovci felé szabad az út . . .

— A trént nem szabad éjszaka fedezetlenül hagyni!

— Az emberek és lovak ki vannak dögölve . . .

— Tizenöt verszt nem a világ!

Az ezred elhagyta a falut. A túszokat magukkal vitték a huszárok. Esteledett, mikor elérték Primoscsenyicát, ahol a helybeli Ráda parancsára idejére elő volt készítve a széna és a zab. A sebesülteket lerakták az iskolába.

Az éjszaka csendben telt el. A lovakat nem volt szabad beállítani az istállókba. Eresztett hevederrel vagy nyergesen állottak a csikók, tízes csoportokban. A katonák sem mentek be a házakba. Tornác alatt, hevenyén odadobott szalmán horkoltak a huszárok. Egész éjszaka felváltva patrulíroztak a századok, a konyhákat éjfélkor felfűtötték, hogy reggelre megetessék az embereket.

Sugár éjfélen túl tanácskozott a helybeli és menekült szovjet emberekkel. Világos volt, hogy körül lázadás van, a feldagadt Petljura-csapatok Zsmerinkát támadják, amelyet a magyar ezreden kívül csupán a helybeli milícia és egy munkászászlóalj tart.

Gyurka álmában is a revolver agyán tartotta kezét, és mikor Sugár végignyúlt a széles ukrán ágyon, a parancsnok, mintha nem is aludt volna, felült a lócán, és megkérdezte: — Mire jutottál velük?

A komisszár végighúzta kezét fáradt homlokán, és csetlő-botlós nyelvvel kérte:

— Hagyj aludni . . . Majd aztán . . .

És még le sem tette a fejét az összehajtott köpönyegre, máris aludt.

Kijev kérői

1

Míg a kárpáti utakat kereső interbrigád háromfelé szórva „közvetlen feladatokat" teljesített, Kijev körül mind jobban sűrűsödtek a veszélyek.

Kijev körül, amelyet februárban foglaltak el a bolsevikok, megint suttogó beszéd támadt. Kijevre megint megvásott a foga sok régi kérőjének, akik szerelmes tekinteteket szórtak a gazdag, aranysisakos, dnyeperi menyecske felé.

Az udvarlók megint versenyre keltek.

Az öreg Dnyeper partjain megint könnyű lovas hordák taposták a homokos utakat, kerülgették a süllyedős lápokat, és a rég elfelejtett hadak ingyen abrakot, fizetetlen vacsorát követeltek a lakosságtól.

Nyugatról csak messziről fente a fogát a maga otthoni dolgaival még rendbe nem jött lengyel slachta, de a bandita-tempókat kedvelő Petljura-had ököllel rohant a falnak, délkeletről pedig dörömbölt a mindinkább közeledő, nehéz lépésű cárizmus, amelynek zászlaját Gyenyikin generális tartotta vaskos kezében.

A világban megint olyasmi készült, amit a jámbor gondolatokhoz szokott fej nem egykönnyen érthet meg.

Felfordult a világ.

Petljura Kijevben látta céljainak Mekkáját, és ezt hadmozdulataiban egyáltalán nem is titkolta.

Újonnan formált csapataival elhagyva a galíciai részeket, feleleventette már-már elhaló agitációs ügynökségeit,

és minden szovjetellenes szervezetet a maga hatása alá igyekezett vonni.

A Vörös Hadsereg elől dezertáló ukrán kulákok, az apró bandacsoportok, a „nemzeti szabadság" mézesheteiből még mindig ki nem ábrándult, burzsoá jelszavakat gyártó városi értelmiségiek Petljura felhívásának kész eszközeivé váltak.

„Kijev a miénk!" — ez volt a jelszó.

De Petljurát egészen váratlanul és érezhetően akadályozták az internacionalista ezredek. A fegyveres ütközetekben Petljura hirtelen összeeszkábált csapatait bámulatos könnyedséggel morzsolták fel a jóval kisebb, de keményen fegyelmezett internacionalista csapatok. Összeforrottságukon megtört Petljura minden stratégiája: a tőrbe csalás, orvtámadás és a gerilla-rajtaütés. Az internacionalisták nagyon éberek voltak, gyorsak, határozottak és biztos kezűek.

Petljura ravaszsághoz fordult. A Lengyelországot és Galíciát elárasztó magyar menekült intellektueleket, főleg a magyar Vörös Hadseregben és a cseheknél szolgálni nem akaró magyar tiszteket használta fel céljaira. Stábjaiban megjelentek a jól képzett és háborús tapasztalatokban gazdag idegenek, akik lovasságot szerveztek, tüzérséget tanítottak, repültek és agitáltak.

Mikor besötétedett, kibújtak ezek a tisztek a magyarok rajvonalai előtt, és átkiabáltak:

— Magyarok! Testvérek! Ne tétessétek magatokat bolonddá! Mit vétett nektek Petljura? Hiszen ő maga is demokrata! Ő az oroszokat akarja kikergetni Kijevből! Mi közötök nektek ehhez? Gyertek át, és gyerünk haza! Feleségünk és gyermekeink várnak! . . .

Az ilyen átkiabálások eleinte nagy hatással voltak. Volt olyan, aki ledobta a fegyvert.

De nemsokára megjelentek a visszafutók.

— Ne higgyetek a petljurásoknak! Tisztek, urak —

fegyvert akarnak fogatni veletek a Magyar Tanács ellen . . .!

Petljura akadályt nem ismerve történetett Kijev felé. A nála szolgáló magyar tiszteknek jogot adott, hogy az „átfutók"-ból és az egyenként, csoportonként átszivárgó magyar hadifoglyokból csapatokat szervezzenek. Megjelentek a felhívások. A fronton átszivárogtak az agitátorok. Dr. Raáb lángoló szavakkal fordult az interbrigád katonáihoz:

Elvtársak!

Petljura agitál közöttetek írásban és szóban, és minden eszközt felhasznál arra, hogy megbontsa soraitokat. Ígéretekkel csábít benneteket, mézes-mázos szavakkal csalogat magához, abban bizakodik, hogy még nem vert elég erős gyökeret bennetek a felébredt osztályöntudat.

Elvtársak! Mutassátok meg Petljurának, hogy hamis utakon jár. Elvtársak, leplezzétek le azokat a bujtogatókat, akik közöttetek júdáskodnak, akik el akarnak titeket adni az áldz ellenségnek, Petljurának.

Adjátok tudtul Petljura úrnak, hogy aki a proletáriátus ügye ellen fog fegyvert, annak osztályrésze a legszörnyűbb halál.

Ne felejtsétek el, elvtársak, hogy minden kardcsapás és halálos döfés, minden elfoglalt talpalatnyi föld közelebb visz bennünket oda, ahova minden érzésünk húz, Tanácsmagyarországhoz, s végső célunkhoz, a szociális világforradalomhoz. Megölt ötven proletártestvérünk vére legyen előttetek intő példa. Ezek a szerencsétlenek, akiket megingatott Petljura bérenceinek kecsegtető ígérete, ma már mind néma halottak.

Ne ingasson meg benneteket semmiféle balsiker, ne hűtse forradalmi lelkesedésetek melegét semmiféle szenvedés, nélkülözés, áldozat.

A végső győzelem napja mind jobban közeledik. Előt-

tetek Nyugat egész proletáriátusa. Hátatok mögött egy hősi harcát vívó hadsereg, amely segítséget, és erőt nyújt nektek a küzdelemben.

Adjátok meg Petljurának a választ, hozzátok, nemzetközi vöröskatonákhoz méltóan. A Magyar Tanácsköztársaságba vezető útról le kell söpörni ezt a bandát. Ti fogjátok ráírni a szabad Galícia földjére:

Halál a burzsoáziára!

Halál a szocialista forradalom minden ellenségére!

Éljen a nemzetközi Vörös Hadsereg!

Éljen a III. Internacionálé!

Ezt a felhívást az öreg Goldberger tata vitte ki a proszkurovi frontra, ahol ez időben csak kisebb felderítő és védelmi harcok folytak mind a két részről.

A katonák nagy lelkesedéssel olvasták a felhívást, amely le volt fordítva orosz, ukrán, román és német nyelvre is. A frontvonalban levő bakaság és a huszárok nagy paksamétákban szórták szét az ellenség vonala előtt.

Gara megállapításai várakozáson felül valóra váltottak. Az események aprópénzre váltották az interbrigád fényes lehetőségeit. A szétszórt csapatokat egy ideig még a megalakult divízió-stáb próbálta kézben tartani, de ez később teljesen feleslegessé vált. Tardy és Fekete ezredeit Schmidt teljesen a saját hatásköre alá vonta, és — érthetően — csak rajta keresztül jutott érvényre mindenféle utasítás.

Gyurka papíron még mindig Kijev közvetlen parancsnoksága alá tartozott, de a huszárok gyors előnyomulása, a nagy távolság és a stáb merevsége miatt kénytelen volt a maga feje szerint dolgozni, s ez nagy veszedelemmel járt. Így történt az, hogy Gyurkát csak a legutolsó pillanatban értesítették a visszavonulásról.

A brigád közvetlen parancsnoksága alatt igazában csak a Gara-ezred maradt. Megjött végre az ezred asztrabányi

része is, a Pados-féle novgorodi töredék, úgy háromszáz ember körül. Gara átgyúrta, átformálta az ezredet, arányosan szétszórva benne az önkénteseket és mobilizáltakat. Az ezred nehéz, mindennapos garnizonszolgálatot teljesített a városban, amit csak a kínaiak kedveltek.

Nyugodt élet volt ez. Vételezés idejében, lénung teljes mértékben, és minden második nap ki lehetett menni a piacra „lökdösődni". A kínaiak fenemód szerették a bazárokat látogatni. Tele volt velük minden vásártér.

A politikai munkával egy kis baj volt náluk. Nemigen volt kínaiul beszélő politikai munkás, és Szifulin maga is keveset konyított a dolgokhoz. Ács megpróbált egyszer előadást tartani a kapitalista és a Vörös Hadsereg közötti különbségről, de előadása közepén már a bataljon nagyobb fele nem is titkolt pózokban jóízűen aludt.

Horváthék umanyi hadjáratát már egyáltalán nem koordinálta a brigád. Ez a frontszakasz jelentőségénél fogva magára vonta a legmagasabb parancsnokság folytonos figyelmét, úgy, hogy az innen érkező jelentéseket a népbiztos előbb olvasta, mint a brigádparancsnokság.

Gara néma szemlélője volt annak a már teljesen leplezetlen harcnak, amely Daskó és Csasztek között a fensőbbség kérdésében támadt. Ezt az ellenségeskedést az a bizonytalanság is szította, amellyel annak idején a népbiztos elintézte ezt a kérdést.

Majd csak megegyeznek valahogy, hiszen elvtársak vagyunk!

Daskó kijelentette, hogy ő a felelős a divízió ügyeiért. A divízió csak az ő fantáziájában és Moszkvába küldött jelentéseiben létezett ugyan, de ez őt egyáltalán nem zavarta.

— Divízió és slussz! Csasztek pedig csak brigádparancsnok, kérem tehát a legszigorúbb szubordinációt!

Eleinte, míg a csapatok Csasztek kezén voltak, e> a szubordináció érzett is. Csasztek szerette és be is tartotta

a katonai fegyelmet. De mikor a csapatok kisiklottak a brigadisták hatásköre alól, a tényleges dolgokhoz és a cselekvéshez szokott Csasztekben felborult minden.

— Menjen maga a fészkes fenébe a divíziójával! — mondta egészen őszintén a pártgyűlésen Daskónak. — Miféle divízió az, amelyik csupa stáb, csupa politikai igazgatóság — csapat nélkül?

— Az elvtársból hiányzik az organizátor képzelő tehetsége!

— Az elvtársban meg ezenkívül minden hiányzik!

— Mit akar ezzel mondani?

— Azt, hogy ha nem lesz csapat a rendelkezésünk alatt, akkor kérnünk kell a divízió- és a brigád-stáb likvidálását!

— Lik-vi-dálását?

— Igen, mert annak az erőnek, ami itt le van kötve, másutt is hasznát veheti a Vörös Hadsereg!

2

Fekete garnizonjai ez idő tájt Noszkovcin, Kopajgorodban, a Murafánál voltak.

Fekete zupás őrmester volt a közösöknél, színészies, vidám, jóképű, szőke, göndör hajú legény. Szeretett öltözködni, szeretett énekelni, és az ezredben hamarosan egész cigányzenekar alakult, Duska Jani, debreceni prímás vezetésével, akit a hazamenés vágya vezetett ebbe az ezredbe. Fekete szerette regulázni is az embereket, de amúgy nem lehetett valami nagy, öntudatos fegyelemmel dicsekedni az ezredben.

Fekete komisszárjává a voroncovói központ Bátorit nevezte ki, s ő az első időben egyebet sem tett, mint ruhál adjusztáltatott magának, evett, evett, és nagyokat aludt.

Sovány, beesett képű, alázatos, de szemtelen nézésű, bélpoklos-éhes, rókaképű ember volt ez a Bátori, aki régi

szociáldemokrata szakszervezeti ember hírében állott, és állítólag a kremli agitációs iskolában a szakszervezeti mozgalom történetét tanította.

A szociáldemokrata mozgalomból hozta magával virágos beszédmodorát és agitációs gyakorlatát. De Fekete hamarosan fölébe kerekedett a politikusnak, akit „ideküldtek az ő nyakára".

A mogiljovi vasútvonalon nyugtalanság volt észlelhető. Gyakran fordultak elő kisiklatások, és az utóbbi időben szemtelen vonatmegállítások is, rablásokkal, a kommunistáknak, komisszároknak és zsidóknak azon helyszínen való kivégzésével. Ezek Petljura aktivitásának voltak biztos kísérő jelei, és Fekete parancsot kapott, hogy biztosítsa a vonalat.

Gyurkától ez időben olyan hírek jöttek, hogy már csak egy ugrás, és a huszárok magyar földön abrakoltatnak.

Fekete, aki szerette a garnizonéletet, vonatra ültette zászlóaljait, és elhatározta, hogy Mogiljovba teszi át az ezred székhelyét.

— Az mint város is különb Zsmerinkánál... Meg aztán közelebb is fekszik a célhoz...

Vegyicsani állomáson értesült Fekete arról, hogy Mogiljov evakuál, és egyáltalán — bajok vannak.

Az ezredparancsnok azonnal utasítást adott, hogy a mozdonyokat kapcsolják át, és ő maga, a stáb és a stábőrségre kirendelt század Zsmerinkán termett vonatával.

Út közben néhány erdősebb helyen apró lövöldözéssel fogadták, de ez nem állította meg Fekete mozgását.

Másnap a telegráf vonala nem működött, és harmadnap reggel megjött a második zászlóalj. A zászlóaljparancsnok, Dénes, berohant Fekete vagonjába és szemrehányást tett neki.

— Az elvtárs otthagyta az ezredet, és az vezetés híján majdnem fogságba esett...!

— Beszéljen rendesen!

Dénes jelentéséből kitudódott, hogy a zászlóaljnak sikerült kivágnia magát a körülfogásból, de a harmadik zászlóalj bent maradt.

— Hol a harmadik zászlóalj? — ordított Fekete.

— Kopajgorod alatt körülvette a felkelt Petljura-horda, és elkezdte szorongatni minden oldalról. Gál, a zászlóaljparancsnok, aki éppen Kopajgorod és Noszkovci garnizonjaiban szolgált azelőtt, kiszállította az embereit, és megverte a petljuristákat. Azok sok halottat és sebesültet hagyva hátra, visszavonultak Verhovka—Usica irányába. A harmadik zászlóalj gyalog igyekszik Kopajgorodon és Noszkovcin át Zsmerinka felé.

Gál zászlóalja egyike volt a leggyengébbeknek, mert ebből vette Fekete a stábőrséget, és azonkívül a zászlóaljnak csak a kisebbik fele volt önkéntes.

Fekete azonnal intézkedett. A stábszázadhoz vett még egy századot a második zászlóaljból, mozgósította Zsmerinka összes fiákerjét, és nagy dérrel-durral elindult Noszkovci felé.

Dénes berakta embereit az állomáson hagyott vagonokba, és vele párhuzamosan, vasúton nyomult előre.

Gál a Murafa partján ásta be magát. Háromszor attakoltak ott Petljuráék.

Aznap estennet megint alakok jelentek meg a folyón túl, magyar nemzetiszínű zászlóval, és átkiabáltak:

— Magyarok!... Hát hagyjátok magatokat bolonddá tenni?... Pesten megbukott a szovjet!...

Gál elrendelte az össztüzet, de a századból alig tízen lőttek. Éjfél után egy szakasz átment Petljurához. Gál visszahúzódott Zsmerinka felé.

Reggel utolérte a visszavonulókat két, egy inges-gatyás, sapka nélküli alak. Elbeszélték, hogy a tisztek fegyverbe akarták állítani őket, de a szakasz megtagadta. Tíz embert a szemük előtt levagdaltak. Mikor a második tízet

kivitték a falu alá, ők elszaladtak. Hogy azokkal mi történt, azt nem lehet tudni.

— Kik vagdaltak?

— A tisztek is... Van ott altisztje is magyar...

A zászlóalj végighallgatta az elbeszélést, és elhatározták, hogy Noszkovcit elfoglalják, ha mégannyiba kerül is. A két megmaradottat fegyveres kísérettel elküldték Zsmerinkába.

A magyarok megfordulásából az őket nyomon kísérő Petljura-csapat azt következtette, hogy váratlan megerősítés érkezett, és gyorsan visszavonult.

Az ellenfelek délre elfoglalták a murafai állomást, Gál pedig erőltette az átkelést.

A Murafa nem széles folyó, de partja meredek. A magyarok négyszer mentek rohamra, és negyedszer egy szakasznak sikerült felkapaszkodnia. Kegyetlen közelharc fejlődött ki, amelybe beleömlött az ezalatt teljesen átkelt zászlóalj. A petljurások megfutottak Noszkovci irányába.

Ebben az ütközetben el is párolgott a zászlóalj dühe. Tizenhét embert vesztett a bataljon, közöttük egy századparancsnok, a félszemű Madarassi is ott feküdt, közvetlenül egy hosszú, lakkcsizmás ukrán mellett, akinek teljesen szétloccsantotta koponyáját a századparancsnok utolsó golyója. A halottakat eltemették, az ellenség halottait kitallózta a bakaság, és kis csomókba hordta. Több mint negyvenet számoltak össze.

Gál elhatározta, hogy nem ássa be magát, és megvárja a megerősítést. Felderítőt küldött előre, és befektette az embereket a domb emelkedése alá. A katonák sehogy sem tudták még megszokni a mozgó harcot, és rosszul érezték magukat, ha nem állottak legalább derékig a földben, fegyver alá emelt kupacok védelmében.

A felderítők sokáig nem jöttek vissza. A hallgatódzó katonáknak hol fegyvertűz rémlett, hol géppuska-kattogást hozott az enyhén lengedező szél.

Az emberekben kezdett megint növekedni a már szűnőben levő idegesség. Nem feküdtek egy helyben, hanem felszaladtak a dombra, és sokáig kémleltek előre.

A percek óráknak tetszettek, és az emberek nyugtalansága mind jobban nőtt. A lövöldözés hol közel hallatszott, hol távolba lohadt. Nem lehetett megállapítani, honnan hallatszik, hány kilométerre innen folyik a harc.

A zászlóalj megérezte az éhséget is. Gál kiadta a parancsot: „Előre! Irány a falu!" És gondolatban hozzátette: „Lesz, ami lesz!" Óvatos, háromoszlopos menetvonalban nyomult előre a kis csapat, minden percben készen arra, hogy harcvonalba fejlődjön. Egy kis erdős rész következett. Gál odakiáltott:

— Futólépésben... szuronyra készen... gyorsan, utánam!

A zászlóalj valósággal ostromolta a hallgatag fákat, és egypár perc alatt túl volt rajtuk.

Az erdőcske után következő sík terepen hosszú, szétszórt vonalban mozgó pontok setétlettek.

— Rajvonal... hé! az ellenség elöl!...

— Mennyi?

— Ezrednyi lehet!

— Feküdj! Cél — ötszáz!

Elhangzottak az első lövések, mikor a nem messze fekvő mélyedésből kimászott az elöljárőr három katonája.

— Állj! Hiszen ez tehéncsorda...

Délután Gál harc nélkül elfoglalta Noszkovcit. Az ellenségnek híre sem volt. A harc zaja egész délután hallatszott. Estefelé először hallott ágyúszót a zászlóalj. A noszkovci lakosság szíves fogadást mutatott, megetették a magyarokat. Ahogy beesteledett, az emberek lefeküdtek, az utcán csak a patrulok maradtak.

Mikor a Dénes-féle zászlóalj megérkezett a bari állomásra, az egyik vasutas bejött a parancsnok vagonjába, és figyelmeztette:

— Óvatosan, bajok vannak . . .!

— Mi az?

A vasutas, úgy látszik, szűkszavú ember volt, és csak azt válaszolta:

— Hiszen maguk is tudják, mit beszéljek én! — és leugrott a kocsi lépcsőjéről.

Matvejkov állomása sokáig nem fogadta az eselont. Kint állottak az erdős úton, egy félóráig vesztegeltek, aztán hirtelen minden oldalról óriási lövöldözés támadt. Ott állott a vonat a szemafor előtt, kétoldalt öt lépésre sűrű erdő húzódott. Dénes, aki éppen a mozdonynál állott, felugrott a gépre, és bedübörgött az eselonnal az állomásra. Ez egypár perc pihenőt adott a zászlóaljnak. Mindenki kiugrált a vogonokból, felállították a gépfegyvereket, és a zászlóalj elfoglalta az állomást és környékét. Az erdőből a lövöldözés nem szűnt meg. Dénes orientálódni próbált. Felhívta Bart, de a telefonista jelentette, hogy sem Bar, sem Zsmerinka nem válaszol — a petljurások támadnak.

Dénes otthagyta a vasútvonalat. Egy meglepő, nem várt fordulattal kivonult az állomásból, és szélesre dobott rajvonalban nekiment a három kilométerre fekvő községnek. Itt gyenge tűzzel fogadták a támadókat, akik a kerteken és udvarokon át benyomultak az utcába.

Egészen alkonyatig tartó harccal elfoglalták a falut. Veszteségük alig volt.

Dénes úgy gondolta, hogy bevárják az estét, és akkor csendesen kivonulnak a faluból. A környék ismerős volt nekik, és a visszavonulás nem tűnt fel veszélyesnek. Nyugtalanította őket, hogy hol lehet Gál zászlóalja.

A katonák összegyűjtöttek vagy hetven szekeret, és a templomtérre terelték össze őket.

Már éppen indulóban volt a zászlóalj, mikor az előreküldött járőrt a falu szélén össztűzzel fogadták. A szekeres gazdák meghallva a lövöldözést, felborították a katonák sorát, és hajrás kurjongatással szétrebbentek. A téren csak tizenöt olyan szekér maradt, amelyiken asszony ült vagy gyereklegény.

Hamarosan kitudódott, hogy a falu körül van véve, és kiút csak egy van: a kitörés.

Dénes parancsot adott, hogy a zászlóalj szállja meg a falu belsejének legmagasabb részét. A katonák felhúzódtak a templomhoz, és kezdték gyorsan beásni magukat az összevissza szórt házak és veteményeskertek között. Kezdődött a harcot megelőző egyes lövés, puhatolás.

Ekkor váratlanul, a vonal háta mögött, a templom tornyának alsó ablakaiból két gépfegyver szólalt meg. Egyszerre halottak buktak ki a sorokból, felsírt a nehéz sebesültek hajmeresztő segélykiáltása, amely úgy panaszkodik, mint egy gyermek, és úgy vádol, mint egy férfi. Rémült szemek, vért bugyogó szájak, kezekből kihullott fegyverek gurulása, mozdulatlan vállak a földön . . .

Egyszerre tízen is odaugranak a templom bejáratához. A nehéz tölgyfaajtó belülről be van zárva, és a két géppuska irgalmatlanul szórja a golyót a hátát mutató vonalnak. Az ostromlók dühe nem ismer halálfélelmet. Két kézigránát robban a bejáró bolthajtásában. Az ajtó közepén rés támad — de abban a percben megjelenik a résben két fegyver csöve és a golyók szemberepülnek az ostromlókra. Két halott bukik ki a sorból. Ott fekszenek, a különös, jól ismert pózban, előrevetett karral, arcra bukva, frissen, a mozgás még benne van utolsó mozdulatukban.

Egy lóca áll a templom udvarán, nehéz deszkája jól leszegezve. A felháborodás Góliát-erőt ad, a lócát kitépik

a földből, mint egy rossz fogat és — neki az ajtónak. Az ajtó sarkostól kiesik. A templom homályos, hűvös hajójában visszhangos lövések, jajkiáltás és halálordítás. Rövid tusa. Már rohannak is felfelé a kanyargós lépcsőn. Liheg a mell, ég a szem . . .

— Vigyázz, kézigránát . . .!

Valami nehéz tárgy csattog a lépcsőn. Már tovább ment, lent robban. A lépcső megremeg, a lélegzet eláll. A gépfegyver kilőtt hüvelyei csilingelve hullanak lefelé. A visszhangtól megsokszorozott erővel siketítően csattognak a lövések.

A géppuskánál öt embert találtak a magyarok. Az egyik a szemük láttára öngyilkos lett, a többit ököllel terítették le, és förtelmes káromkodások közepette ledobták a templom alá.

Az egyik dühös katona le akarta dobni utánuk a gépfegyvert is, de az ostromlókkal együtt harcoló politkomisszár, Suszter Karcsi elkapta a kezét.

— Mit csinál Péterfi elvtárs! Hiszen erre szükség van!

A szemekben még nem ült el az őrület, de Weiner már kinéz az ablakon. Valahonnan idelőnek, az ablak párkányán már kétszer is koppant a golyó.

— Ott . . . — mutatja az egyik katona. Egyik háztól a másikig rendetlen csoportban fut át egy csomó ember.

A géppuska már kattog is. Kettő . . . három . . . öt ember terül el.

— Az apjuk istenit!

4

Fekete fiákeres karavánját motorbiciklis küldönc érte utol. Az ezredparancsnok elolvasta a garnizonparancsnok céduláját, és füttyentett egyet, mint mindig, ha valami kellemetlenség történt. Parancsot adott, hogy a karaván

forduljon vissza. Mikor a várostól távolodtak, a fiákerek minden fordulónál, minden mélyebb keréknyomnál megvizsgálták, nem tört-e el a rugó az alatt a három katona alatt, aki szuronytüskésen rángatózott a kényelmetlen szerszámban. Most megcsapkodták a lovakat, és egykettőre beértek a városba.

Az állomáson nagy volt az élénkség és a riadalom. Zsmerinka evakuált. A garnizonparancsnok céduláján az állott:

„Evakuálunk. Proszkurovval megszűnt az összeköttetés. Zsmerinka és Vinnyica között nem biztonságos a vonal. Azonnal forduljon meg, és jelentkezzék az állomáson."

Fekete berontott az ezred kaszárnyakörletébe — de Schwimmer már régen „megtette az intézkedéseket": az ezred összes cókmókja mind vonaton volt. Az asszonyok és a betegszolgálatosok hősi cselekedetet végeztek.

Az ezred gazdasági irodájának kinevezett vörös teherkocsiban Fekete szembetalálta magát Kostya Béla gúnyos arcával. Kostya igen hevesen vitatkozott valamiről Bátorival, a komisszárral, és kiabálásuk kihallatszott a vagonból.

Mikor Fekete megjelent a vagonban, beállott az a csend, amely sokkal többet mond az egyenes szónál is.

— Hol az ezred? — kérdezte Kostya, nem minden kötekedés nélkül a hangjában.

— Kinn van a fronton.

— Hát a front hol van?

— Mi az, maga leckéztetni akar engem? — Fekete hangjában felvillant a könnyen izguló emberek dühe.

— Hát azt tudja-e, hogy a Gál-féle zászlóalj megadta magát? Hát azt tudja-e, hogy a Dénes-zászlóaljat bekerítették, és most a fene tudja, mi van vele?

Kostya, aki „éppen jókor" érkezett meg, az állomáson elkapta a két visszafutót a kísérőikkel egyetemben, és

mindent „kiszivattyúzott" belőlük. A detektív már a stábnál járt, s ott bizonytalan híreket hallott Dénes és Gál sorsáról.

Feketét meglepték és megrendítették ezek az újdonságok. Leült a lomok közül kihalászott székre, és őszinte elkeseredéssel legyintett.

— Tudja mit, elvtárs, vegye át maga az ezredet, ha olyan jól tud mindent!

Kostyát nem hozta ki sodrából Fekete kijelentése.

— Az ezrednek majd akad parancsnoka, az elvtárs pedig még ma elutazik Kijevbe. Itt a parancs.

Fekete elolvasta a téglanagyságú, hivatalos kopertájú levelet, és azzal a könnyed mosollyal, amely a léha, de okos emberek sajátja, odaszólt.

— Éppen jókor. Utazom, utazom! Hol vannak a holmijaim? Hamar csak, írjatok nekem egy vasúti igazolványt! Két személyre Kijevig. A lovászomat nem hagyom itt. Igen, és abból a szürke posztóból, amelyet a múlt héten szerzett az ezred, vágjatok le nekem két rend ruhára valót meg cukrot és mazsolaszőlőt meg egy hónapi fizetést. Erről írjátok meg a parancsot, és Bátori elvtárs majd aláírja . . . Ami pedig a Gál-század átfutását illeti, erről majd jelentést teszek Kijevben. Ez a nyavalyás — és itt rámutatott Bátorira — egyetlen politikai foglalkozást sem tartott a legénységgel.

A vagon előtt megjelent két ember. Fekete odanézett. A szőke, kerek fejű, cvikkeres emberben megismerte Nettet.

— Á, nazdar Nett! Csak nem te veszed át az ezredet? Gratulálok . . . — és lenyújtotta a kezét Nett felé. Nett belekapaszkodott Fekete kezébe, és nagy termete ellenére is könnyen ugrott fel a kocsiba.

— Szervusz, Fékede — mondta Nett szelíd mosollyal. — Az ezredet én veszem át. De amint látom, te csak egy fél zászlóaljat hagytál meg nekem! Hol a többi?

— Annyit tudok, mint te — mondta Fekete könnyedén. — Nesze, fiam, írd alá ezeket az írásokat. Utazom, nem akarnám lekésni a gyorsvonatot.

Nett elnevette magát ezen a lapos viccen, megnézte a parancs szövegét, és egy szó megjegyzés nélkül aláírta.

Mikor Fekete elhagyta a vagont, Nett arcáról lesuhant a mosolygás, és ridegen odafordult Kostyához.

— Maga elvégezte a dolgát? Menjen másfelé. Nekem itt szükségem van a helyre.

— Nekem jogom van bárhol jelen lenni — mondta Kostya.

— Ne sokat beszéljen, tudom, mi a joga és mi nem!

Nett ridegségében érzett a Csasztek és Daskó közötti ellentét. Nett megbízásával Csasztek ellensúlyozni akarta Daskó esetleges befolyását. Bátori feljelentése, és más hírek alapján egyszerűen felmentette a Daskó-orientációjú Feketét a parancsnokság alól, és ezzel — a pikantéria kedvéért — Kostyát bízta meg. Nett odafordult Bátorihoz:

— Maga a komisszár?

— Igen.

— Van szerencsém. Most pedig menjen az eselonhoz, ahol a katonák vannak, és magyarázza meg nekik a helyzetet. Láttam itt egypár embert a szamarai frontról, akik nálam szolgáltak, azok segítségével mutasson be nekik engem. Megértette?

Ez úgy hangzott, mintha parancsot adott volna valamelyik alantasának. Bátori meg akart sértődni, de ekkor Nett már háttal állt neki.

Az új parancsnokot tényleg nagy örömmel fogadták a katonák, akiknek a szamaraiak elmondták:

— Ez aztán katona! Ez velünk lesz mindenütt! Szamara alatt olyan homok van, mint a sivatag, de ő étlen-szomjan is mindenütt velünk volt, és úgy megraktuk a cseheket, hogy csak úgy porzott.

— Hisz ő maga is cseh!

— Annál inkább! Ez kommunista ám a javából! Nem gyenge szívű ember. Volt úgy, hogy foglyul ejtettünk valakit. — Hová való vagy? — kérdezte tőle. — Á, rózsahegyi? Hol soroztak be? Cseljabinszkban? No... akarsz nálunk harcolni?... Nem?... Fiúcskák, adjatok neki útlevelet Rózsahegyre... És ismerte ám mindeniket... hiszen ő is köztük szolgált, míg a szovjet ellen nem fordultak.

5

Schmidt beváltotta ígéretét. Proszkurov második visszafoglalásának délutánján a csigiriniek visszafordultak, és felváltották a fáradságtól támolygó magyarokat. A csigiriniek másfélszer annyian mentek vissza frontra, mint ahányan elmentek. Tardyék nagyot csodálkoztak ezen.

— Egy kicsit megagitálták az útba eső falukat — magyarázta a csigiriniek komisszárja, egy hatalmas szál, szoborszép, szakállas ember, akin festőien állott a nyári hőségben szőrivel kifordított fekete suba.

A csigiriniek vállra vetett fegyverrel nyolcan egy sorban masíroztak ki a frontra.

A magyarok most értették meg, mit tudnak az ukránok kiállítani, ha akarnak. Nyugodt, sorbeli katonaság masírozott el a fáradt ezred előtt.

Az ötnapos folytonos ütközet után Tardy ezrede alvásnak dőlt. Egy egész napig senki sem látta őket a sebeit nyaldosó Proszkurovban. De már a harmadik pihenőnapon kivitték őket a frontra. A csigiriniek bevagonírozták, és elmentek Zsmerinka felé, ahol megkezdődtek a harcok.

Tardyék kemény ostrommal tartották a frontot. A lo-

vasság hol Manacsinban, hol Kupelben járt „tejfelezni", ahogy ezeket a kisebb kiruccanásokat nevezték.

Az öreg Goldberger szíves szóval, szélesen ábrázolta a kijevi helyzetet.

— Hamarosan a nyavalyába megyünk valahányan, hiszen azt a gazember Gyenyikint sehogy sem tudják megállítani... Harkovval már régen nincsen meg az összeköttetés.

— És a mieink mit határoztak?... — kérdezte Odry.

— A mieink? Mit tudnak a mieink? Daskó — egy szerencsétlen szanitéckáplár, akire ilyen nagy feladatot bíztak. Most is — ujjat húz Csasztekkel, aki őt, mint katonát a lajbizsebébe teszi...

— Szóval, veszekednek... — mondta Teleki.

— Ők veszekednek, mi meg verekedünk...

— Mi van a Kostya-ügyben? Ül az a gazember?

— Dehogy ül! Csasztek letartóztatta, és átadta a Csekának, de Daskó kihozta a Csekából, és elküdte Zsmerinkába, hogy rehabilitálja magát...

— Hogyan?

— Feketét leváltották. Képzeljétek, felvett az ezredébe két alakot, aki önként jelentkezett. Hogy honnan valók és kicsodák, azt nem nem is kérdezte. Kostya lefogta őket: két tisztecske volt, Petljura-ügynökök.

— De azért Tolmácsiért még megkapja a magáét! — mondta Tardy nyugodtan.

Az öreg Goldberger tudta, hogyan kell beszélni. A frontcsapatok parancsnokai mind Csaszteket ismerték el, de a stáb és a politikai osztály Daskónak engedelmeskedett.

Kostya kérdésében Csasztek kérlelhetetlen volt, de Daskónak sikerült rehabilitálnia a detektívet. A zsmerinkai küldetés nagyot lendített Kostya ügyén. Az eredményes felderítés megenyhítette az embereket, és az ügyet kezdték elhallgatni.

Teleki, aki titokban önmagát tartotta a legalkalmasabb-

nak a politikai vezetésre, mindenben Daskó ellen volt, akit tehetetlennek és üres embernek tartott. Most is megragadta az alkalmat, hogy figyelmeztető levelet küldjön Csaszteknek. Ebben hivatkozott az ezred hangulatára, és erélyes felelősségrevonást követelt.

Mikor Goldberger átdöcögött Proszkurovba, nyugtalanságot látott a városban. Sehogy sem tudta megérteni ezt, de mikor már a vonatban ült, világos lett minden. A vagon ablakait vattás ököllel verte a távoli ágyúszó.

— Hol lőnek? — kérdezte a vasutast.

— Egy hétig csend volt. Most megint kezdi... — mondta a munkás komor arccal. — Most elutazom Kijevbe, de mire visszajövök, aligha látom meg a feleségemet...

— Az lehetetlen! Proszkurovot senki el nem veszi, elvtárs! — mondta meggyőződéssel Goldberger. — Hiszen elöl olyan kemény ezred áll...

— Keménynek tényleg kemény, de egy ezred mégiscsak egy ezred. A csigirinieket Zsmerinkának kellett vinni, ott bajok vannak. Azt sem tudjuk, átjutunk-e Zsmerinkán...

— Csak nem tán?

— Petljura nagyon nekifohászkodott az utolsó időben. Nem akar elmaradni Gyenyikintől. És ravasz ám, mint maga az ördög... A bátyám, Zsmerinkában szolgált, elpusztult a vasutas bataljonnal...

Az öreg Goldberger megtapogatta oldalán a Browningot, és kinézett az ablakon. Szelíd, zöld tájak húzódtak el a vonat mellett. Búzaföldek, veteményesek, erdőcskék, patakok. Ide már nem hallatszott az ágyúdörgés, és az már úgy rémlett az öregnek, mint egy rossz álom reflexe.

— Háború! A fene egye meg... De hisz' — „ez a harc lesz a végső..."

Az öreg agitátor sietett Kijevbe. Várta őt ott az a

szőke német asszony, aki benne, a vén tartalékos főhadnagyban, a bohém agitátorban a késői szerelmet találta meg, s akihez ő a régen érzett, asszony csinálta, házi kényelem miatt vágyott.

6

A forradalmi haditanács ülése után Podvojszkij magához intette Garát. A népbiztos mellett ott állott Daskó. Úgy látszik, Podvojszkij eddig vitatkozott vele, és most Garát mint hozzáértőt vonta be a vitába.

— Mondja kérem, elvtárs, az interbrigád elő van készítve egy esetleges frontváltoztatásra?

— Ha ezen az elvtárs azt érti, hogy vajon az interbrigád meg tudja-e érteni a kárpáti előnyomulás lehetetlenségét és az orosz forradalom belső frontján való további küzdelem szükségességét — akkor én őszintén kimondom, hogy *nem.*

Daskó idegesen elnevette magát.

— Gara elvtárs mindig szkeptikusan látja a dolgokat. Azonkívül nincsenek is pontos adatai, amelyekkel ezt bizonyíthatná.

A népbiztos megint megérezte az ellentétek, a vita szelét, amelyet most sehogy sem tartott szükségesnek.

— Úgy hiszem, elégséges azt mondanom, hogy a brigád nagyobb része mobilizált katona, és csak egy része az az önkéntes elem, amely már kiállta a próbát a többi fronton.

— És ha sorozott is! Mi szövetséges Tanácsállam vagyunk, és a vöröskatona köteles ott harcolni, ahová küldik!

— Engedelmet: mi ezeket a katonákat azzal a jelszóval öltöztettük be, hogy: „fegyverrel a kézben — haza."

— Ez igaz — szólott bele a vitába Podvojszkij —, és

éppen ezért, elvtársam, lassan, óvatosan, de biztosan át kell térni más jelszavakra... A nemzetközi szolidaritás, és egyáltalán, az újabb helyzet.

— Erről nem lehet az újságban írni — vetette ellen Daskó.

— Hiszen nem is az újságról van szó. Van az újságon kívül más út is... a politkomisszárok apparátusa.

A forradalmi haditanács ülésén most először volt szó Kijev közvetlen védelméről, és a népbiztos ebben nagy szerepet jelölt ki az interbrigádnak. Mikor elköszönt Daskótól, odaszólt neki:

— Az umanyi vonal elvesztette előbbi jelentőségét. Gyenyikin — úgy látszik — nemigen forszírozza a jobb parti részt, Petljura pedig csak a Proszkurov — Zsmerinka vonalon támad. Horváth ezredét vissza kell hívni, hogy kéznél legyen.

— A Gyenyikin—Petljura-alakulatok egyesülésének veszedelme teljesen elmúlt volna?

— Az igazat megvallva, ennek kevés reális alapja van. Az én adataim szerint azok a Petljura-alakulatok, amelyek Umany—Gajszin körül alakulnak, Kamenyec felé igyekeznek. Horváthra ott nincs feltétlenül szükség, a plasztunok brigádja és a nyezsini ezred teljesen elégséges Tyimofejevnek, hogy ezt a rajont sakkban tartsa. Másról most nincs szó.

Az egyedül maradt népbiztost azonnal emberörvény vette körül, s magával sodorta, belepte kérdésekkel.

Daskó odafordult Garához.

— Nem értem az elvtársat, miért vitatkozik velem idegenek előtt? Mit akar ezzel elérni?

Gara megérezte a divizionárius hangjában a megsértett fensőbbséget, és ez mulattatta.

— Mit akar ezzel mondani?

— Nézze, elvtárs, én mégis... hogy úgy mondjam, a maga parancsnoka, fensőbb irányítója vagyok.

— Engedelmet, hogy közbeszólok, de maga még a szubordinációt sem tudja. Minket egy nálunknál magasabb rangú ember kérdezett. Igaz-e?

— Igaz — de . . .

— És aztán minket egy idősebb elvtárs — érti: *elvtárs* — kérdezett, és én kötelességemnek tartom, hogy az elvtársak előtt nyíltan beszéljek! . . . Ha maga tényleg elvtársiasan gondolkodik, akkor levonja a konzekvenciát, és még ma megfogalmazza vagy megfogalmaztatja a politikai munkások számára azt a titkos körlevelet, amelyre ma majdnem olyan szükség van, mint a patronra . . .

A komisszár megérezte Gara hangjában az őszinte tónust, és figyelmesen végighallgatta.

— Látja, végighallgattam magát, de ne higgye, hogy magamtól nem tudtam volna kitalálni ezt . . .

— Nem az a fontos — mondta őszinte akarattal —, a tények a fontosak!

Az utcasarkon barátságosan váltak el — de alig tett Daskó tíz lépést, már az volt az érzése, hogy Gara tanította és gúnyolta őt, s ettől megint elromlott a hangulata.

7

Mikor Horváth megkapta a „bevonulási parancsot", ezrede Lukasevkán állott. Több mint egy hete színét sem látták az ellenségnek. Petljura hadai többször próbálták támadni Umanyt, de mindannyiszor sok veszteséggel és eredménytelenül.

Most a csoportparancsnok, Tyimofejev pihenőt engedélyezett Horváthéknak. A huszárok kistafírozták magukat a harcokban, és most, istenigazában kialudva csontjaikból az izomszárító fáradtságot, vidám színre kaptak a falusi tejfelen. Meglátszott a pihenés a lóállományon

is. Az ezredkovács műhelyében egész nap, de még késő este is csengett-bongott a kalapács. A huszárok patkoltattak, nyírtak, fontak, varrtak és lakkoztak.

Horváth szerette rendben tartani gazdaságát, és napközben mint egy megelégedett kakas járkált a sürgő-forgó katonák között.

Lukasevka alatt legelő is volt, víz is akadt, a vasút sem volt messze, az ezred annak rendje-módján üdült.

Mint mindig, a postát most is Garasin bontotta fel. Az irgalmatlan vastag paksamétából először kifordult a kijevi *Vörös Újság* néhány száma, aztán egy kisebb levél a komisszár részére és egy másik, még kisebb, de piros „sürgős" felírással a parancsnok, Horváth „saját kezébe".

Vukovics Ferkó, a komisszár kibontotta a levelet. Mezítláb ült a széles ukrán ágyon az ablak mellett, és az álmot dörzsölte szeméből.

Paposy felvette az egyik újságot az asztalról, és olvasni kezdte a hazai híreket.

„. . . a magyar Vörös Hadsereg a Tisza vonalán vívja harcát az előnyomuló bojár hordákkal . . ."

Vukovics elrántotta szemét a kijevi körlevélről, és ránézett Garasinra.

— Mi az? — kérdezte Paposy is, közelebb lépve.

— „Az ezred azonnal vagoníroz, és a legrövidebb úton Kijevbe jön." Aláírás: „Daskó s. k."

— Egyszóval megkezdődik a nagy előnyomulás vagy mi? — mondta Garasin.

— De miért Kijevbe? — kérdezte Paposy.

— Éppen ez az! — mondta Horváth elszomorodva, és látszott az egész emberen, hogy a váratlan parancs nem a legkellemesebben érinti.

— A parancs — az parancs! — szólalt meg szárazon Paposy, és szeme találkozott Garasinéval. — Azt nem lehet . . .

— Tudjuk — mondta rekedten nevetve Deress. — És mi lesz a parancs? — kérdezte Horváth felé fordulva.

Vukovics, aki egyszerre megértette, hogy neki Paposy álláspontján kell állania, megjegyezte.

— Nincs mit teketóriázni . . .

Horváth végignézett az emberein, és megérezte, hogy egyedül maradt álláspontjával. Elhatározta, hogy egyelőre hallgat.

— Hát Tyimofejev mit fog szólni? — bökte ki aztán hirtelen örömmel. Úgy gondolta, hogy Tyimofejev nem egykönnyen fogja elengedni körletéből a huszárokat. Horváthnak nem akaródzott elmozdulni a kellemes kvártélyról.

Asszony is volt a dologban. Horváth udvarán nem volt férfinép. A fiatal menyecske férje „elment valahová", s Garpina a maga módján belekötött az állott csődör-forróságú magyarba. Ő az első este elszakította a korcot a barna képű, setét szemű fiatalasszony szoknyáján, aki ezért hajnal felé vérig harapta Horváth ajakát.

Az asszonyon kívül Horváth főleg azért nem akart visszamenni a városba, mert itt ő volt a gazda. Győztes háborúból nehéz elcsalni a katonát. Horváth is igen megrakta a trénszekereket mindenféle talált jóval. A huszárok nyíltan beszéltek arról, hogy a parancsnok szekerén van egy láda, amelyben petljurásoktól elvett arany van, és erről senki sem tud.

Horváth nagyon jól érezte a huszárság hangulatát. Asszony, étel, pihenő — ez kell a fáradt katonának. És Lukasevkán, mint Ukrajnában általában, pacsirtatorkú lányok énekeltek esténként úgy, hogy a magyarokban kánkánt járt tőle a honvágy.

Mikor Umany alól egyszerre csak eltűnt az ellenség — eltűnt, elszikkadt, mint a tavaszi mocsár —, a katonák mind sűrűbben kérdezték a komisszártól.

— Ferkó, mikor megyünk Mogiljovba?

Mert az volt a vélemény, hogy — Umanytól Vapnyarkáig vasúton, onnan aztán tovább, a bal szárny védelmében, a Kárpátokon át, egyenesen haza.

A közelmúlt harcokban az ezred jól összeszokott, megdürückölődött, mint a káposzta a hordóban, és — az igazat megvallva — meg is szedte magát.

Az ezred tizenkét géppuskával kezdte meg a harcot. A géppuskák csak úgy, kétkerekű talyigán dübörögtek. Most negyvenkét nehéz gépfegyver volt az ezredben, és mind egy szálig háromfogatú hintó hátsó ülésén guggolt. Majdnem minden huszár oldalán régi pengéjű hajdamák kard fityegett. Kiöltözött a társaság. Azoknak a kijevi fiákeres lovaknak, amelyeken kivonultak Kijevből, már régen híre-hamva se volt. Útközet, falu elfoglalása után, portyázás közben, kvártélyozás alkalmával cserélt-berélt kancát heréltre a lovas. A géppuskás eszkadron szilaj csikairól már az ellenség is tudott. Wirthig két ágyúból hatra nőtt batterijának minden fogata mellett tartalékos lovak rágták a zabot.

Horváth úgy érezte, hogy ha ilyen czreddel megy haza, nem vall szégyent. Felső-tiszavidéki fiú volt Horváth, és úgy gondolta — a faluja így is, úgy is útba esik — majd megmutatja ő akkor, mit tud.

Erről úgy beszéd közben nemegyszer nyíltan szó is esett, és Paposy előtt igen világos volt a helyzet. Deress sem magyarázta félre Horváth hirtelen komorságát.

— No, hogy leszünk, mikor indulunk? — kérdezte Paposy.

Garpina éppen behozta a reggeli tejes kancsót és egy nagy karaj, vajjal megkent kenyeret. Letette az asztalra, és szoknyájával nagyot lendítve a levegőn, kiment a szobából, de mielőtt az ajtót betette, szégyenlősen visszanézett Horváthra és elmosolyodott.

— Ennek is csorba az első foga — kötekedett Vukovics.

— A papkisasszony se különb, mi? — kérdezte Horváth kacsintva.

Paposy elértette. A parancsnok kerülgette a választ. Felállott a festett lócáról, amelyen ült, és belegyűrve az egyik újságot az oldalán lógó irattáskába, kiment a szobából.

Az udvaron utolérte Deress.

— Nos?

— A parancsot teljesíteni kell! — mondta vállán keresztül a helyettes. — Semmiféle móka ne legyen. Te beszélj vele. Én most elmegyek az állomásra, és felhívom Tyimofejevet. A parancs másolatának nála is ott kell lennie.

— Mit gondolsz, Horváth megtagadná a parancsot?

— Azt nem, de elodázná, és ezt nem szabad megengedni. Olvastad a komisszárnak küldött levelet...

— Mi van benne?

— A kárpáti előnyomulásból egyelőre aligha lesz valami, ezért nekünk itt nincs is mit csinálnunk.

— Na, menj — mondta Deress megértéssel. — Majd beszélek vele.

Paposy elment a lakására. Innen a harmadik ház volt, a templom mögött. A helyettes szeretett a falu papjánál kvártélyozni. Ezt mindig így választotta ki lovásza, Nyíri Pista.

A papok be szoktak ijedni, mikor Pista lovastól behajt az udvarra. Ez mulattatta a legényt, amúgy pedig igen helyeselte Paposy taktikáját. A papné asszonyok zsírosan főznek, vastagon cukroznak, és ami a fő dolog — a szentatyáknál mindig akad bor is a ház körül, ha más nem, hát gyenge templomi lőre.

Most is kicsi híján egy hete a helybeli papnál kvártélyozott a helyettes. Ritka derék embernek bizonyult ez a pap, különbnek mindazoknál, akiket eddig látott.

Miron atya szikár, magas termetű, gyér szakállú, veres

orrú ember volt. Nem erről a vidékről való, Novgorod tájékáról szakadt ide, és nyíltan megmondta, hogy nem érez egyet Petljura törekvéseivel. Azt persze, nem vallotta be, hogy ő inkább Gyenyikin generális sikerei iránt érdeklődik — de mint okos ember, nem mutatott ellenségességet a kellemetlen vendégekkel szemben sem.

Különben is, az elején egy kis incidens támadt, amiből Miron atya azonnal megtanulta, hogy korrekt emberrel van dolga.

Mielőtt ugyanis a faluba bekvártélyozott volna az ezred, a szállászcsinálók csoportjával Nyíri Pista előrejött terepszemlére.

A szállászcsinálók elrendezték az ezred és a parancsnoki kar elszállásolását, és csak azután vonult be a csapat. Mikor Paposy felkereste lakását, két dolog ütötte meg a szemét. Az egyik — a tornácon álló szemrevaló kisasszony, a másik pedig az, hogy a vendéget fogadó tiszteletes sarkantyús csizmában jár.

Paposy elővette huszáros gálánsságát — asszony közelében nem illik a nyerseség —, és bemutatkozott a papnak, a feleségének, és gyengéden megszorítva a kisasszony kezét, halkan összekoccintotta a sarkantyúját, ami feltétlenül igen csinosan festett.

A fene tudja, hogyan rekomendálta Nyíri Pista a parancsnokot — elég az hozzá, hogy terített asztal várta a vendéget. Eleinte minden feszesen, kimérten, hallgatagon ment, de Paposy mindig elsőnek öntött a tiszteletesnek, s az már a harmadik vizesüveggel hozatta a tűrhető, bár kissé édeskés templomi bort.

Lena mind bájosabbnak tűnt fel Paposy szemében. Miron atyának kékespiros lett az orra. Apró, szőr mögé bújt szemeiben már emberi vidámság bujkált. A papné félénkségét sokban enyhítette a parancsnok előzékenysége. És — a hang teszi a zenét — hamarosan ledőltek a korlátok.

Jár-kél Miron atya és cseng-bong. Csetlik-botlik a reverendában... mulatságos. Ebéd után kimentek a tornácra teázni.

És itt kitudódott, hogy Miron atya „elcserélte" vadonatúj sevrócsizmáját Nyíri Pista bagariájával, azon sarkantyústól.

Paposy összeráncolta a szemöldökét, és kihívatta a konyhába Nyíri Pistát.

— Hallod-e...!

— Igenis!

— Mi történt azzal a csizmával?

Mikor Paposynak az egyik szemöldöke felugrik a homlokára, akkor — Nyíri Pista igen jól tudja — nem jó tréfálni.

Miron atya szólott közbe.

— Ugyan Joszip Joszipovics, nem nagy dolog az egész! Az a csizma az én testvéremé volt, ő katonaember, és — én igazán nem voltam ellene a cserének...

— Nem! — mondta Paposy szárazon. — Miron atya valószínűleg nem tudja, hogy a mi ezredünkben szigorú törvény van erre. Tudja, mi jár ezért?

— Mi? — kérdezte Lena elhalványulva.

— Főbelövés!

A szentatya felugrott az asztal mellől, és valamennyien kérni kezdték Joszip Joszipovicsot:

— Az isten szerelmére, csak nem csinál ilyet?!...

Paposy kérette magát, és így történt, hogy Miron atyánál ottmaradt a sarkantyús csizma. De a parancsnok megmondta, hogy csak abban az esetben hallgatja el az ügyet, ha Miron atya azon sarkantyústól hordja a csizmát.

Most is a tornácon állott a tiszteletes, rajta a sarkantyús csizma, úgy várta a parancsnokot.

— Hol volt ilyen jókor, kedves Joszip Joszipovics? Reggeli nélkül elszaladt, míg én a templomban voltam!

Paposy nyergeltetett, gyorsan felöntött két pohárka pá-

linkát, azon álltában lenyelt két darab porhanyós sütemény, és megköszönte a reggelit.

Lena nagyon szerette a lovakat, és Paposy, hogy még jobban megpuhítsa a lány szívét, nem engedte kinyittatni a kaput, hanem egyenesen az istálló mellől galoppban átugratta a kerítést.

A lányka sikított, Miron atya krákogott az élvezettől, és Paposy trappra fogva a kantárt, elnyargalt az állomás felé.

A hrisztyinovkai állomáson fűvel nőtte be a nyár az unalmat, a csendességet és a nemrégi harcok nyomait.

Tyimofejev Umanyban volt, és hamarosan jelentkezett. A parancsról, persze, már tudott, de egyúttal sietett mást is mondani:

— A népbiztosság parancsát még tegnap este megkaptam, és már beszéltem is táviratilag Kijevvel. Azonnal indulnotok kell Tarascsa irányában hazafelé, mégpedig gyors tempóban.

— Miről van szó?

— Tarascsa és Rokitno környékén bandák jelentek meg, veszélyeztetik a vonalat, amelyre most nagy a szükség. A népbiztos nem változtatja meg a titeket bevonó parancsot, de módosítja azzal, hogy a ti ezredetekre bízza ennek a kisebbfajta, de azért elég kellemetlen bandának a likvidálását.

— Kérünk azonnali írásbeli parancsot.

— Egy félóra múlva magam jövök Hrisztyinovkára.

— Nyergelünk!

— Legyetek készen!

Az állomástól visszafelé való úton Paposy megkerülte a falut, és a patak melletti zöld pázsiton, ahol dombnak szalad a cserjés, felzavarta a legeltető huszárok tábori őrsét.

A patkócsattogás közeledtére a lovak felkapták fejüket, és a nyerítés végigszaladt a ménesen.

— Elvtársak, gyülekező, és — be a faluba!

— Mi az, Paposy elvtárs?

A faluból már kettesével kitrappoltak lóháton a huszárok, és kezdték összefogdosni a lovakat.

Az iménti csendes kép hirtelen kiabálós, táborzajos mozgalommá változott. Egy óra múlva menetkészen állott az ezred a templomtéren.

8

Hogy biztosítsa a zsmerinkai vonalon elért sikereit és magának Zsmerinkának a megtartását, a Kamenyec Podolszkijban befészkelődött Petljura-stáb megújította a támadást Proszkurov ellen.

Akadt erre tartalékja is az atamánnak. Gyenyikin közeledésének hírére a jobb parti ügynökök talajt kaptak a lábuk alá. Kisebb-nagyobb csoportokban szivárogtak a bandák az „összukrán atamán" zászlaja alá. Ternopol, Bucsacs, Tyerebovlya szintén adott galíciai utánpótlást.

Aznap délután, amikor Goldberger elutazott Proszkurovból, az ellenség nagy hűhóval megkezdte az előnyomulást. De a nagyon előrefutott rajvonalat saját tüzérsége szétgyúrta, és mire rohamképes lett volna, Lelkes srapneljai betetőzték a már jól végzett tüzérségi temetést. Tardyt az Aranyossy-zászlóalj frontján érte a támadás. Az ezredparancsnok — szokása szerint — nagyon előreszaladt, és egy teljesen jelentéktelen ellenséges járőr meglövöldözte.

Két golyót kapott Tardy, egyet a bal karjába, egyet a bal combjába. Ez a második lövés harcképtelenné tette a parancsnokot. Az öreg Józsa „doktor" azt mondta, hogy ha el nem megy a frontról, komoly bajba kerülhet. Tardyt Proszkurovban betették a szalonvagonba, és két kísérőt adtak mellé.

Az ezredet Kertész vette át, az első zászlóalj parancsnoka. Kertész más temperamentumú ember volt, mint az előző parancsnok. Kevésbé járatos ugyan, de nagyon jól megértették egymást Odryval. Az ezredben a változás nem okozott nyugtalanságot.

Másnap éjszaka az ezred parancsot kapott Schmidttől a visszavonulásra. Észrevétlenül, a hajnali köd leple alatt visszahúzódtak Proszkurov felé, de a városba már nem mentek be.

Mikor átvágtak a vasútvonalon, a város felől ágyúzást és fegyverzajt hallottak.

— Mi az?

Megkerülték a várost, és Jarmolincinál visszafoglalták „Luxemburgot", a páncélvonatot. Vorona maga is sebesülten, véres fejjel jött vissza.

A városból vezető úton a menekülők hosszú szekérsora húzódott Medzsibozs felé.

Csendes, biztosított menettel, utóvéd-távolságra engedve az ellenséget, vonult vissza az ezred. Medzsibozs és Voloszovci között elmaradt az ellenség, és az oszlopok megállottak.

Borisz visszatért az ezredhez, és hozott egy kis cédulát Telekinek a feleségétől. Telekiné Józsa kötöző-kórházában dolgozott, de mert terhessége nagyon előrehaladott állapotban volt, Kijevbe készült szülni. Telekit meglepte a cédula kuszáltsága és különösen két szó:

„Sei vorsichtig!"

— Mi az? — kérdezte Borisztól. — Miért nem küldtétek el az asszonyt Kijevbe? Hiszen készült...

— Az utolsó percben meggondolta. Mondtam neki: menjen, elvtársnő, hiszen itt most olyan muri lesz... Azt felelte: „Mintha még életemben nem láttam volna murit!"

Teleki szerette volna megkérdezni, hogy mit jelentenek a titokzatos szavak, de egyszerre maga is elmosolyodott rajta.

— Persze, hiszen a fronton vagyok... és mert hamarosan apa leszek, hát figyelmeztet... Szép kis kommunista nő ő is! — gondolta gúnyosan a komisszár.

Teleki felesége galíciai menekült zsidó lány volt. Jól beszélt németül, agilis nő volt, aki istenítette férjét, és mert Telekinek az volt a véleménye, hogy kommunistának csak kommunista nő lehet a felesége, mert különben a házasságnak polgári értelme támad — az asszony is belépett az ezred jacsejkájába.

S ha az asszony eddig csak odaadó feleség volt, aki megosztotta férjével a front ezer kényelmetlenségét, most elvtárs lett. Ez hihetetlen öntudattal töltötte el az asszonyt, s emiatt nem kevés ellensége támadt a komisszárnénak, de Telekinek is.

Egy dolog azonban megmaradt régiben. Telekiné továbbra is istenítette férjét, és egy oroszlánnőstényt utánzó macska tehetetlenségével őrködött annak tekintélyén. Az ezred asszonyai szívesen szapulták Telekiné dölyfös taktikátlanságát.

Teleki zsebre vágta a cédulát, és megkérdezte Odryt:

— Hogy állunk? Maradunk, vagy tovább megyünk?

A kerítés mellett lovas küldönc fordult ki a nyeregből.

— Arkadevciből kijöttek, az egész mező fekete tőlük... — mondta lihegve. — Itt a jelentés.

Kertész átvette Lőcsös jelentését, felült a lóra, és Odryval együtt elvágtatott a falu széle felé, ahol a rajvonal állott.

Az iskolaudvaron és kívül az utcán a stáb rendes képe alakult ki. A kerítés mellett lovak állottak. Az udvaron ordináncok lődörögtek. A telefonisták húzták a drótokat. Bent a ház pitvarában már kiabált az egyik telefonista.

— Halló, ki beszél? Második zászlóalj...! Halló, ne zavarj, az apád szenvedését! Második zászlóalj... Hallom, igen... hallom... első zászlóalj...

Teleki éppen be akart menni az épületbe, mikor az egyik stábbeli írnok megállott előtte:

— Az elvtársat kéretik. Itt, a ház túlsó végénél, az utcának vezető kisajtónál . . .

Az iskola sarokház volt, két kisajtóval. Teleki gyorsan megkerülte a ház szögletét, és kilépett a kisajtón.

Két revolver meredt a komisszárra.

— Mi az? Mit akarnak? — kérdezte a váratlanságtól lélekjelenlétét vesztett komisszár.

— Sallai — vegye el a revolvert!

Kostya embere fürgén odaugrott a komisszárhoz, és mielőtt még az cselekedni tudott volna, már lecsatolta derékszíját.

— Micsoda haramia tempók ezek? — ripakodott Teleki a detektívre.

Kostya válaszra sem méltatta. Gyorsan a fogoly háta mögé került, és revolverének hosszú csövét beledöfte a komisszár hátába.

— Futólépés! Irány a kocsi, mars!

— Egy lépést sem teszek! — mondta Teleki. — Mondja meg, miért vagyok letartóztatva?

— Mars!

Teleki érezte, hogy Sallai erős marka fogja a bal kezét és hátrahúzza a háta mögé. Fájdalmat érzett a csuklójában, a szégyen és a komikus, majdnem lehetetlen helyzet elvette az eszét.

— Segítség! Segítség! — kiáltotta, de érezte, hogy amúgy is vékony mellhangja rekedt-tompán jön ki a torkán.

Valaki hátulról erősen fejbe vágta. Csak annyit érzett még, hogy hányás fogja el.

Mikor magához tért, első tekintete a vágtató lovakra esett. Kocsiban ült. Egyik oldalról Kostya, a másikról Sallai tartotta. Most már megértette felesége figyelmeztetését.

— A fene egye meg magukat, legalább azt mondják meg, miért tartóztattak le!

— Miért, te nyavalyás? Azért, mert el akartál szökni az ezredtől! Hát hová futottál, miért készítettél magadnak ki kocsit?

— Meg vannak maguk bolondulva?

— Majd kitudódik, ki van megbolondulva!

Estére megérkeztek Hmelnyikbe. Az állomásépületben Kostya átadta Telekit a Cseka két katonájának.

— A második ezred komisszárja. Az ütközet alatt el akart futni. Letartóztattam. Bekísérni a törvényszékre!

Telekit bevitték egy marhavagonba, és a menekültvonat elindult. A komisszár szívét úgy körülfogta a keserűség, hogy vérig harapta ajkát, nehogy kicsorduljon a könnye. Ebben a pillanatban, egy puha tenyér érintette meg a kezét. A komisszár felriadt.

— Ruhig! — suttogta az asszony.

Körül setét volt, a vagon színültig tele menekülőkkel. A vagon sarkában, mint egy megázott csirke, ott gubbasztott Telekiné, és nehéz, terhes hasát térdeivel védve a lökdösődő emberkásától, átnyújtott férjének egy hideg, főtt tojást meg egy darab kenyeret.

— Azonnal értesítsd a történtekről Felix Kont. Egyenesen a stábtól loptak el. Beszélj azonnal Csasztekkel.

— Polgártársnő, nem szabad foglyokkal beszélgetni! — mondta az egyik katona.

Telekiné engedelmesen odébbhúzódott, és csak távolról nézte tovább férjét a setétségben.

Kostya Zsmerinkán Goldbergerrel találkozott. Elvette az öregtől Teleki levelét, kiszedte belőle, hogy milyen hangulatok vannak Proszkurovban, és elhatározta, hogy még mielőtt Kijevbe visszatérne, ártalmatlanná teszi ezeket az ellenfeleit. Felmutatva tábori csendőrségi megbízólevelét, szerzett egy mozdonyt, azzal Vinnyicán keresztül Hmelnyikben termett, s ott megrendezte Teleki futását.

Kostya nem volt buta ember. Hogy elhihetőbb képet adjon Teleki futásáról, visszaküldte Sallait a frontra, s azt közölte az ezredstábbal, hogy Telekit Kostya a hmelnyiki pályaudvaron fogta el, amikor éppen a kijevi vonatra akart ülni. Sallai megíratta erről a stábbal a jelentést Kijevnek és visszament Hmelnyikbe.

Kertész, az új ezredparancsnok aláírta a jelentést, de Szirmai, a komisszár, aki Teleki helyébe lépett, megtagadta az aláírást, és csak azt mondta:

— Valószínűleg nem egészen így áll a dolog!

De az ezredben már mindenütt beszéltek a komisszár futásáról. A konyha hírszolgálata működött. Sallai itt is, ott is elejtett egypár szót, és elég volt arra, hogy mindenki tudjon róla.

9

Nett nem szólt bele Zsmerinka kiürítésébe, csak arról értesítette a garnizonparancsnokot, hogy addig ő nem vonul vissza, míg nincs a kezében az ezred többi része, kivéve a kikülönített Lakatos-féle zászlóaljat, amelyért Gyurka felelős.

Nett hangjában annyi volt a száraz tárgyilagosság, hogy az evakuációtól dagadt fejű stábtiszt ráhagyta.

— Tegyen úgy az elvtárs, ahogy jónak látja. A viszontlátásra, sok szerencsét kívánok! — és továbbszaladt az őrült zűrzavarban.

Nett próbálgatta a vonalat Vapnyarka irányába. A telegráf Rahni Laszovijeig szuperált. Ez teljesen elég volt.

Rahni Laszovijeből valami intendáns könyörgött, hogy küldjenek segítséget, mert az állomástól nem messze leszaladt a sínről az egyetlen mozdonya, s a vonat, amelyet hoz, nagyon fontos. Nett megígérte, hogy küld neki kisegítő mozdonyt. Ezért a vonat elé egy kisebb tolató

alkotmányt, a farkába pedig egy rendes mozdonyt állíttatott be. A mozdonyra géppuskát és mind a két oldalra őrséget állított. Maga pedig bement az állomás épületébe, és telegrafált Csaszteknek Kijevbe.

„Gyurka—Lakatos csoportnak nyoma sincsen. Valószínűleg el vannak vágva. Körül felkelések és egy szabályszerű offenzíva előjelei. Két századom van, megyek összeszedni az ezred többi részét."

Megparancsolta, hogy az ezred gazdasága igyekezzék eljutni Vinnyicáig, ott álljon valamelyik tartalék-útvonalra, és várják be a további fejleményeket vagy a parancsot.

A nyolc marhakupéból és két mozdonyból álló vonat este tízkor elhagyta Zsmerinkát, és óvatosan délnek húzódott.

Éjfélkor Sztaniszlavcsikban voltak. Hirtelen megelevenedett az állomás. Előbújtak a helybeli Ráda-tagok. Az állomás tele volt menekültekkel, akik körüldongták a vagonokat.

A két századra acélozó hatással volt Nett egyszerű nyugalma és cselekedeteinek tudatos határozottsága. Nett cvikkerje hidegen csillant. A magyar szavakat nehezen énekelte, de érzett rajta, hogy tudja, mit csinál, és minden mozdulata imponált a magyaroknak.

A nemsokára előkerült Cseka-megbízottól Nett megtudta, hogy itt a helyzet nem biztonságos. Banditák még nem jártak ugyan erre, de a helybeliek csak a jelet várják.

A nem messze fekvő Noszkovci irányából reggel és délután nagy fegyvertüzet hallottak. A mezőről jött falusiak azt híresztelték, hogy tegnapelőtt a Murafán ütközet volt, és a folyó partjain igen sok halott fekszik. Estefelé csend volt, csak távolabbról, talán Primoscsenyica felől hallatszott ágyúzás.

Nett megparancsolta a csekistának és a Ráda-tagoknak,

hogy az ő visszatéréséig nem hagyják el a helyüket. Figyeljenek, és ha valami történik, azonnal keressék meg a vonalon.

Megállapodtak egy primitív sifrben, ami, úgy látszik, nagyon tetszett a csekistának, mert többször megismételte:

— Hogyne, mindent jól megjegyeztem; a víztorony működik, mozdony nincsen — vagy mozdony van, és a víztorony nem működik... Helyes, hogyne, nagyon is megjegyeztem...

Nett vonata zajtalanul eltűnt az éjszaka lágy setétségében. Az állomás fényei kialudtak.

Reggelre Jarosinka állomásig értek. Itt Nett megparancsolta az első mozdonynak, hogy menjen Rahni—Leszovijéba és minden állomásról küldjön jelentést a helyzetről.

A mozdonyvezető látható izgalommal hagyta ott a vonatot, de alig telt el egy óra, Lapatyinból telegrafált:

„Minden csendes."

Ugyancsak ez idő tájt futottak be a kiküldött járőrök, és figyelmeztették Nettet, hogy hátulról fegyverzaj és ágyúdörgés is hallatszik. Nett megnézte a térképet, és hallás szerint kezdte találgatni.

— Noszkovci?... Nem... Primoscsenyica?... ez közelebb van... Bar?... ez távolabb esik... Matyejkovo?... ez valószínű...

Az állomásépületből kijött a hivatalnok, és a telegráfhoz hívta Nettet.

— Sztaniszlavcsik beszél. A vízvezeték... na igen — Noszkovciban a mieink vannak, akik a minap a Murafánál verekedtek... Az ágyúzás Matyejkovból hallatszik — jöjjenek azonnal!...

Nett a mozdonyvezető mellé ültette Viola Jóska szakaszparancsnokot. A mozdony csak úgy sziporkázott, s a vonat csattogva, csörömpölve elkarikázott Sztaniszlavcsik

felé. Mire megérkeztek az ágyúszónak már vége lett. Noszkovci—Matyejkovo irányában nagy volt a csend.

— Meddig tartott az ágyúzás? — kérdezte Nett.

— Úgy egy óra hosszat, aztán egyszerre megszűnt.

— Csak nem adták tán meg magukat — gondolta Nett, de ezt a gondolatot elhessegette magától. Nem így ismerte a magyarokat.

Gálék ezalatt csendben kireggeledtek Noszkovciban, és a századparancsnokok már éppen arról tanakodtak, hogy melyik lesz a leghelyesebb irány, mikor Matyejkovóban kiújult a fegyvertűz, és ágyú is elegyedett a harcba.

Gál meg volt győződve, hogy az ágyú a vöröscsapatoké, s azok valószínűleg a banditákat szorongatják, akiket ők elriasztottak maguk elől. Ezért elhatározták, hogy kimennek a vasútvonalra az összeköttetés végett, és egyúttal hátba támadják a faluba befészkelődött petljuristákat.

Biztosított, de gyors menetben elhagyták a falut, és közvetlen az emelkedések, dombok mentén siettek Matyejkovo felé.

Bal oldalt zöldes füzes húzódott és patak lankázott a sűrű, fás rész mögött. Alig mentek két kilométert, a füzesből rájuk tüzeltek.

Egy szakasz rajvonalban nekiment a füzesnek. Lovasok rebbentek tova. Kevés számú, felderítés erejű, kis csoport szemtelenül keringett körülöttük. Gálék meggyorsították a lépést.

Mielőtt megközelítették volna Matyejkovót, nem messze a falutól tehéncsordára bukkantak. Két fiatalabb meg egy öregebb csordás hajtotta a fás dombnak a teheneket.

— Mi van a faluban? — kérdezték az öregebbik csordástól.

— Már második napja, hogy nem mehetek be a faluba. Csetepaté van ott...

— Ki van a faluban?

— Valami osztrákok vannak ott vagy mi a fene.

— Osztrákok?

— Az. Vasúton jöttek, oszt beszorították őket a faluba.

Gál emberei szétszéledtek a tehenek között, és azon mulattak, hogyan föcskendezik a tej ujjuk puszta érintésétől is a megdagadt csecsekből.

Gál előre küldött egy szakaszt felderítőbe.

Mialatt a katonák friss tejjel lakmároztak, a vasútvonal felől megújult az ágyúzás.

— Honnan lőnek?

— A hajdamákok lőnek a páncélvonatból — mondta a csordás.

A helyzet világos lett, de annál fenyegetőbb: a Dénes-zászlóalj — kelepcébe jutott. Két lehetőség van: nekimenni a falunak vagy szótlanul visszahúzódni.

Almássy, az egyik századparancsnok döntötte el a kérdést.

— Ha egyedül is, de én bemegyek a faluba! — mondta.

Ilyenkor nagyon sokat jelent egy helyénvaló szó. A katonák félbehagyták a tehenek bajának megkönnyebbítését, és megszámlálták patronjaikat.

Amilyen hirtelen kezdődött az ágyúzás, olyan gyorsan el is hallgatott a páncélvonat. Gálék látták a magaslatról, mint húzódik a szürke, alacsony vonat odébb, be a fák közé, és megkezdték a támadást a falu ellen.

Dénes arra használta fel ezt a szünetet, hogy véget vessen második napja tartó körülfogatásának. Felrakatta sebesültjeit a gazdátlanul maradt szekerekre, és egy előre megbeszélt jelre a Noszkovci felé vezető utcára vetette magát a zászlóalj. Igaz, hogy egy kicsit összetorlódtak, de a géppuskák türhetően fedezték az átcsoportosítást. A Noszkovci oldalán levő gyűrű felengedett. A felkelők egy lövést sem tettek, s Dénes egyszerre kint volt a faluból.

És ott szembe találta magát Gálék rajvonalával.

Egy pillanatig kételkedett, igaz-e, amit lát, de Gál már futott is eléje, és a találkozás megtörtént.

Úgy örültek a segítség beérkeztén, hogy senki nem vette észre, hogy nem üldözik őket. A két zászlóalj olyan gyorsan, ahogy csak bírt, Noszkovcinak tartott. Gyorsan elérték a falut. Itt egy félórás pihenő után, és miután még vagy tíz szekeret mobilizáltak a betegek és könnyű sebesültek alá, átkeltek a Murafán, és most már nyugodtabb menetben igyekeztek Zsmerinka felé.

Az egyesült zászlóaljak itt találkoztak Nett két századának az elővédjével, és ugyancsak itt várták be az új ezredparancsnok beérkezését.

Gyurka nem akart beleelegyedni a tőle balra folyó ütközetbe. A lovasság mozgását megnehezítette a trén, a menekültek és a gyalogság oszlopa. Noszkovciban tartott pihenőt, s itt meghallotta, hogy alig egy félórája vonult ki innen két magyar zászlóalj.

A parancsnok megörvendett a magyarok közelségének, és biztosítva érezvén magát Zsmerinka felől, előrebocsátotta a trént és a menekülők oszlopát. Alig érte el a trén eleje a murafai átkelőt, mikor elöl óriási lövöldözés keletkezett. Gyurka azonnal intézkedett, hogy a trén forduljon vissza, és az első osztállyal kilovagolt előre.

A Murafán túl, az út egy mélyedéses kanyarulatánál Gyurka elé tárult a Nett-ezred tragédiája.

Ebben a percben az ellenséges lovasság setét tömege másodszor gázolt bele Nett ezredébe, amelyről sikerült leszakítania egy századnyi nyúlványt. Elkezdődött a lovassági öldöklés. Az ezred zöme négyszögbe húzódott, és egyre-másra adta a hosszan ropogó össztüzeket.

Gyurka azonnal parancsot adott, az ezrednek, hogy fejlődjön fel. A tüzérség előrerobogott. Ekkor Gyurka figyelmét az vonta magára, hogy a körülfogott ezred tömegéből kivált mintegy szakasznyi ember, és belevetette magát a századot aprító lovasság sűrűjébe. A kis csoport előtt egy magas alak szaladt. Cvikkere megvillant a napfényben.

— Ki az? — villant fel Gyurka agyában a gondolat. Csak nem Nett? . . . Honnan?

A lovasok csoportja kavarog. Az emberek dőlnek a csapások alatt, és balról a füzesből kibontakozik még egy raj attakoló.

Gyurka kihúzza a kardját, és elordítja magát.

— Rajta, rajta . . .!

— Raaajt . . . aaa . . .!

A tüzérség srapneljei a tömeg legsűrűjébe prüszkölnek.

Most a körülvett ezred felkapja a fejét. A támadó lovasság gomolyagja beleszalad Gyurka élesen határolt vonalába. A tüzérség beszünteti a tüzet, és hátrarobog a hídon, mert Noszkovci felől veszekedett lövöldözés kezdődik.

Az ellenség egy csoportja támad Matyejkovo irányából. A támadást visszaveri Lakatos készenlétben álló zászlóalja, amely száz lépés távolságra engedi magához az előnyomulókat.

A harc rövid és tragikus. Viola Jóska hiába kapta vállára a halálosan sebesült Nettet — az egy szó nélkül meghalt. Az egyesülés és találkozás felemelő pillanatát elhomályosítja a nagy veszteség: az ezredparancsnok holttestc, amely előtt egy percig szótlanul áll Gyurka. Nett hősi példája még ott játszik az emberek szemében.

Gyurka azonnal intézkedik a további előnyomulásról. Az egyesült interezredek még aznap délután bevonulnak a kiürített Zsmerinkába.

10

Csasztek kopogtatás nélkül nyitott be a népbiztos szobájába. A brigadéros most még soványabbnak, még idegesebbnek látszott, mint máskor — de volt benne valami feldúltság és halálos határozottság. Még köhécselni is el-

felejtett. Hosszú, formás ujjai között remegett a kis papiros, amelyet kezében tartott.

— Nyikoláj Iljics, egypár pillanatra . . .

— Tessék, tessék elvtárs.

Podvojszkij az utóbbi időben gyakran volt békebíró Daskó és Csasztek között, és a sok felelős munkában ez már kezdte egy kissé untatni.

— Arról van szó, hogy táviratot kaptam Gyurkától.

— Végre! Hol vannak?

— Gyurka tegnap délután bevonult a kiürített Zsmerinkába, amelyben már csak hátvéd-csapatok voltak. — Itt megerősítette magát, és egy hátba támadással elfoglalta Bart.

— Mit mond? Bart? De hiszen . . . És a proszkurovi vonal?

A népbiztos, mint minden operatív beszélgetésnél, most is azonnal átment a térképhez, és mintegy ujjaival tapogatta meg a téma tárgyát.

— Még nem adtam semmiféle utasítást, annál is kevésbé, mert nem tudom, hogy mi ebben a felsőbb parancsnokság álláspontja.

— Ez helyes, ez helyes, elvtárs . . . De Bar . . . hiszen innen . . . De hát ez most már egy kissé késő . ..

— Gyurka ezrede és a *volt* Nett-ezred teljesen ütközetképes.

— Gyurka és a volt Fekete-ezred . . .?

— A *volt* Nett-ezred . . . — Csasztek élesen, a szívéből jövőn köhögni kezdett, és váratlanul leült.

— Igyon egy kis vizet, fiam! — mondta Podvojszkij előzékenyen.

— Köszönöm . . . Arról van szó, Nyikoláj Iljics, hogy abban az ütközetben, amely Zsmerinka alatt lefolyt . .. Nett elesett . . .

— Nett . . . ejnye . . .

— Ezért, elvtárs, kérem az engedélyét . . . Nekem itt

most már igazán semmi dolgom sincsen ... Engedje meg nekem, hogy haladéktalanul leutazzak Zsmerinkába, és átvegyem a csoport felett a gyakorlati parancsnokságot ... Van ott két rendes ezred ... és ...

— Helyes, nincsen semmi kifogásom ellene ...

Podvojszkij átkísérte Csaszteket a stáb helyiségébe, ott két katonai szakértővel megbeszélték ennek a frontszakasznak a helyzetét és az interezredek szerepét az elkövetkező operációkban.

— Ennek a csoportnak a jelen körülmények között nincs más szerepe, mint az, hogy biztosítsa a bal szárny nyugodt visszahúzódását és ezen rayon evakuálását.

— Utóvédharc.

— Defenzív, nyugodt, fékező helyzet ...

— Értem. Melyik a legmélyebb pont az aktív megállásig?

— Vinnyicát mindenesetre egy darabig tartani kell ...

— Értem ezt is ... A további az adott körülmények szerint.

Aznap Csasztek vonatra ültette feleségét, akinek már megszerezte az úti igazolványokat Moszkvába, és ő maga kiutazott a frontra.

Vajda szintén megkapta a népbiztosság parancsát, és a Daskó által mellé adott Kováccsal elutazott Mahnovka felé.

Csasztek és Daskó búcsúvétel nélkül vált el egymástól. Csasztek, bár a brigád irodája csak az utca túlsó oldalán volt, telefonon közölte Daskóval a brigádstáb feloszlatását és az ő frontra való kinevezését. Úgy állította be, mintha mindez felülről jött volna.

Daskó nem titkolta örömét, és mikor felakasztotta a kagylót, gyakorlatlan kézzel tréfásan keresztet vetett magára.

— Na, ez is elmegy végre innen! — mondta tele szájú

kárörömmel. A divizionárius örömét még az sem rontotta, hogy táviratot kapott Moszkvából Martontól.

„Újabb csapatok szállításáról és a frontról való kikülönítésről szó sem lehet. A központ szerint ez ma már nem aktuális. Én itt maradok a szerpuhovi ügyeknél, és a velem jötteket is ide osztom be."

Daskó maga is érezte, hogy itt, a kijevi irányban az előnyomulási lehetőségek ... de meg általában is ... — s egy homályos, bizonytalan gesztussal fejezte be ki nem formálódott gondolatát.

Raáb, aki átvette a táviratot, most, mint az utóbbi időben gyakran, hirtelen idegennek érezte magát Kijevben. Szeme előtt egyszerre körtáncot jártak életének legszebb álmai: ügyvédi iroda, jól vasalt nadrág, feleség az oldalán, kávéházas esték, cigányzene, esetleg színház ... A kávéházi dolgokról Raáb sokkal több lírával tudott beszélni, mint a világforradalomról.

— Na, divizionárius, mikor szedjük mi a sátorfát? — kérdezte tréfába bújtatott komolysággal.

Daskó ideges lett ettől a kérdéstől, és hogy elüsse ezt a hangulatot, megkérdezte:

— Akarsz velem jönni ma a Revvojenszovjetbe? Nagyon érdekes ülés lesz ...

— Elmehetek ... — mondta Raáb, aki titokban magának kroki-feljegyzéseket csinált egy készülő memoárkönyve számára, és eddig még nem írta meg egy ilyen nagy ülés vázát.

— Miről lesz szó?

— Kijev közvetlen védelméről. Podvojszkij nagy szerepet szán ebben a interdivíziónak ...

— Nem is volna butaság, ha csakugyan volna egy divízió — csipkelődött Raáb.

A szobába valósággal beesett Kostya.

— Jó napot! Maguk itt hűsölnek? ... Azt a! ...

— Nana, Kostya, mi van magával? ...

— Most jövök a frontról!

— Nem látod? Egy negyvenkettes ment át a... nadrágján, ettől van úgy oda! — évődött Raáb.

— Könnyű itt maguknak!...

— Ne jártassa a száját! — rivallt rá hirtelen dühvel Daskó. Mialatt Kostya oda volt rehabilitálódni, neki sok kellemetlensége volt őmiatta, és ha nem áll mögötte a „Magyarországi forradalmi bizottság" megbízólevele, magának Daskónak is baja történt volna.

Kostyát a kiáltás egyszerre magához térítette. Hosszú orra mögül felsandított Daskóra, és felállt a bőrszékről, amelybe belevetette magát.

— Mi újság a fronton?

— Petljura nyomja a gombot. Aligha áll meg Kijevig.

— A mieink hol állanak?

— Én Hmelnyikben hagytam őket. Éppen támadtak. Büdös a hangulat. Le akarnak szerelni, és kérik a leváltásukat.

— Tud erről Podvojszkij? — kérdezte Raáb.

— Szépen tud... Visszafelé jövet találkoztam Vajdával. Mi történt itt?

— Csasztek kiment a frontra!

Kostya láthatólag vidám lett. Közlékeny, bizalmaskodó hangon megkérdezte Daskót:

— A csomagot meg tetszett kapni?

— Miféle csomagot?

— Hát — Telekit...

Raáb, aki ki nem állhatta Kostya testőrös lakájkodását felfelé, zsarnokoskodását a „közneppel" szemben és partizánkodó terrorista önkényét, most érdeklődéssel közelebb jött.

— Mi van Telekivel? — kérdezte Daskó.

— El akart lógni a frontról, és én lekaptam.

— És?

— Elküldtem Kijevbe. Még nem jött meg?

— Semmiféle Telekit sem láttunk mi itt!

— Letartóztatva?

— Se szabadon, se letartóztatva.

— De hiszen ide indítottam ...

— Újra valami disznóság kezdődik! — mondta Raáb teljes meggyőződéssel.

Daskó megint dühbe jött, de nem is volt ideje, hogy Kostyára ripakodjon — megszólalt a telefon.

— Halló ... Igen, Daskó ... Én, személyesen ... Á, Ignatyenko, jó napot! Kostya? ... Ő ... a fronton van ... Micsoda? ... Nem hallottam ... Hogy a frontról szökött el ... Nem igaz? ...

— Írás van róla, az ezred jelentése — súgta Kostya.

— Írás van róla, az ezred jelentése ... Hogyan? ... Helyes, helyes ... Küldjétek ide, majd itt kinyomozzuk a dolgot ... Kostyát beküldöm, mihelyt megjön ...

Daskó felakasztotta a kagylót. Arca savanyú volt, szeme dühös.

— Mi történt? — kérdezte Raáb.

— Tudja mit, Kostya? — mondta Daskó, higgadtságot mutatva, de fojtott dühvel. — Menjen tőlem a fenébe! Hagyjon nekem békét a folytonos skandalumaival! Elég nekem magából! Ha ma este hatig el nem hagyja Kijevet, a Cseka le fogja tartóztatni. Megértette? ... Na ... És most csináljon, amit akar.

Kostya megérezte Daskó hangjában a határozottságot és ellenszenvet. Ravasz fejében egyszerre szétvillámoztak a tervek. Szarka-ravaszul féloldalt ránézett a divizionáriusra, és rekedten odasúgta:

— Hát jól van ... ha ennyi az embernek az értéke ...

Ebben nemcsak engedelmesség, hanem fenyegetés is volt, de Daskó ezt nem akarta észrevenni.

Mikor a vonat Telekivel a kijevi állomásra ért, az asszony nem tágított férje mellől. Telekit mint letartóztatottat, a kövezeten kísérték, az asszony pedig a gyalogjárón ment mellettük.

Egy rendetlen ruhájú, sápadt arcú ember, két fegyveres katona között, akkor már nem keltett valami nagy feltűnést. De mikor Teleki megkérdezte, hová viszik, és az volt a válasz, hogy a magyar szovjethez — Teleki kategorikusan kijelentette, hogy egy tapodtat sem megy tovább.

Ez a Bibikov bulvár sarkán történt. Persze, azonnal csődület támadt.

— Hát hová vigyünk? — kérdezte végre az idősebbik katona.

— A Csekába, az oroszokhoz! — kiabálta Teleki. — Csak azokhoz a csirkefogókhoz ne . . .

— De ha ez a parancs . . . Hiszen magad is komisszárius vagy . . .

Komisszár? A tömeg megszagolta a szenzációt.

— Vigyétek a Csekába! — mondta az egyik.

— Nincs hozzá joguk . . . Ha más a parancs . . .

— Lőjétek le itt — úgyis lelövik — mondta valaki gúnyosan.

— Hátrább — kiáltotta a fiatalabbik katona és ráfogta a puskát.

— Komédia! — kiabálták körül a gyerekek.

Telekiné közel férkőzött, és németül kiabálta.

— Légy makacs! Követeld, hogy a Csekába vigyenek, érted?

Az idősebbik katona végre megemberelte magát.

— Gyerünk! — mondta. — Gyerünk a Csekába. De ha ott nem fogadnak el, akkor futólépésben mész a magyarokhoz!

— Helyes . . .

Mikor Teleki eltűnt a Cseka épületében, az asszony azonnal fiákerbe ült, és elhajtott Félix Konhoz.

Az öreg forradalmár belenyúlt cigarettafüstös szakállába, és recsegő, népszónoki hangon csodálkozott:

— Teleki? Letartóztatták? Mi a csoda! És miért?

— Képzelje el, elvtárs, Kostya... ez az önkényeskedés — ez tűrhetetlen... Segítsen az elvtárs...

Kon felhívta a Csekát. Az osztályfőnök még semmit sem tudott a dologról. Megígérte, hogy azonnal utánanéz.

Telekiné eddig észre sem vette az éjszakai izgalmakat és a mai fáradtságot, de most egyszerre valami setétet látott, és körülötte táncba kezdett a szoba.

Kon utasítást adott a befutó hivatalnokoknak, hogy óvatosan vigyék ki az elájult asszonyt, maga pedig megindulva az asszonyi kitartás ilyen makacs példáján, elhatározta, hogy azonnal végére jár a dolognak. Személyesen hajtatott el a Csekába.

Telekit már délben szabadlábra helyezték, Kostya ellen pedig kiadták az elfogatóparancsot.

Mire a komisszár felment a Komintern hivatalába, a világforradalom már egy harcossal többet számolt. Telekiné szült.

— Micsoda? — kérdezte a komisszár a sápadt, de mosolygó asszonyt, akinek most még nagyobbak voltak a szemei.

— Lány...

— Lány... Hm... Akkor Piroskának fogjuk nevezni...

— Mi az a pi-ros-ka?

— Piros — ez a forradalom színe...

Az asszony mosolyában benne volt a férjét imádó egyetértés.

A Klimov-házban egy kis kellemetlenség történt: eltűnt az egyik küldöncnek a karabélya.

Zsiga bácsi sosem tartott semmit könnyű kézen, és most is meg mert volna esküdni, hogy ez a fegyvereltűnés aligha történt Vagyim közreműködése nélkül. A fegyver oda volt támasztva a szénás kocsi kerekéhez, amely mellett az ordinánc lova zabolt. A katona fenn járt Garánál, aki levelet írt, és ezalatt történt a dolog. Zina nem volt odahaza. Az udvarban a háziakon kívül nem volt senki, csak Vagyim és Gricko Nyegyiló, egy angyalképű, falusiasan tiszta, rózsaszín arcú, szőke legény, aki csak mostanság jelent meg a láthatáron.

Gricko Nyegyilo régi iskolapajtása volt Vagyimnak és játszótársa Zinának is. A fiú Kijevben tanult a gimnáziumban, de mikor megszűnt a tanítás, hazament. Apja hajógépész volt, és Cserkassziban laktak.

Gricko Grigorijnak nevezte magát, és a nevét Nyegyilovnak szerette írni, bár tősgyökeres ukrán volt. Az idősebb Nyegyilo, akinek saját háza volt Cserkassziban, nem nagyon szimpatizált a forradalommal és Zolotodubék, akiknél a fiú lakott, maguk is inkább eszereskedtek, mint a bolsevikokkal tartottak. Zolotodub vasesztergályos volt egy podoli gépgyárban, és mint műhelyvezető, sehogy sem volt megelégedve az új rendszer demokráciájával.

A családban egyedül Ivan Zolotodub volt bolsevik. Fiatal, erős ember volt. Iván az Arzenálban dolgozott, és agyafúrt feltaláló ember hírében állott. Járt Amerikában is, és bátyját, Fjodort kinevette eszereskedéséért.

— Majd megtanulnád ott, hogy mi a rend! Mire negyvenéves vagy — mehetsz a lomtárba... — így beszélt Amerikáról, amelytől bátyja el volt ragadtatva.

Mostanság, hogy délen megint megkezdődött a rendetlenség, Nyegyilo visszaküldte a fiát Kijevbe.

— Az nagy kosár, ott sok búzaszem elfér! Ha rálépnek, akkor sem talál mindenki fejére...

Zolotodubék nagyon el voltak foglalva önmagukkal. Gricko nem járt iskolába, csak várta, mikor nyílik meg, és eljárt Klimovékhoz, akikhez két szál is fűzte.

Az első Zina volt. Gricko, gyerekszerelemben ritka állandósággal, szótlan imádatot érzett Zina iránt. Ez a szerelem még akkor kezdődött, amikor a felnőttek tréfásan beszélnek ilyesmiről, és hangosakat nevetnek rajta, csak a gyerekek pirulnak mélyen, lelket égetően.

Soha be nem vallott és lehetségesnek nem képzelt szerelem, kínos, szótlan, ki nem mondott érzés ez. Gricko nemegyszer játszott lakodalmat, esküvőt Zinával, Kláva és a felnőttek mulatságára. Senki nem vette észre, hogy forrón, mint egy apród, beleszeretett Zinába. Egyetlenegyszer életében meg is csókolta remegő ajakkal. Zina ködösen, de az utóbbi találkozásokon mind kellemetlenebb érzéssel vette tudomásul a fiatal legény szégyenlős — égő pillantásait.

Vagyim, aki az utóbbi időben teljesen egyedül maradt, külső rezignációval, de belül igen nagy örömmel fogadta Grickót, akiben szófogadó médiumot sejtett. Jura Zsmenko régen elvált tőle. A fekete képű gyerek határozottan ukrán hatás alá került, és beváltotta ígéretét: elutazott Novograd-Volinszkijba. Már több mint egy hónapja, hogy egy szó hírt sem adott magáról. Vagyim csak egyetlenegyszer kérdezte még az erősen megöregedett Vaszilij Geraszimovicstól, hogy mi van Jurával. Zsmenko mondott valamit, aminek az volt az értelme: „Hát lehet ma a fiatalsággal bírni?..."

Gricko mindennap együtt volt Vagyimmal. Együtt ácsorogtak az udvaron, együtt faragták zsebkésükkel a lóca szélét a kertben. Vagyim sokat és titokzatosan beszélt, Gricko meg szomjasan, szőkén, rózsaszínűn és szemmel láthatóan ártatlanul hallgatta Vagyim nagy bosszúénekét.

Mikor az ordinánc fegyverének eltűnését észrevették, sem Vagyim, sem Gricko nem volt a házban. Az udvaron sem látta őket senki.

Gara áristomba csukatta a küldöncöt, és este megemlítette Zinának a dolgot:

— Zsiga meg van győződve, hogy a karabélyt a fiúk lopták el. Beszélj a tieiddel — tréfás hangon is lehet —, mert ebből nagy kellemetlenségek lehetnek. Ács a Csekát akarja kihívni nyomozás végett.

A vacsoránál Zina szóvá tette a karabélyt. Margarita Dmitrijevna rátámadt Vagyimra:

— Add elő a fegyvert!

— Nem én vettem el, nem is láttam . . .!

— Azt akarod, hogy házkutatás legyen nálunk? Azt akarod, hogy egészen kidobjanak a házból?

— Maga is csak ettől fél! Félti azokat a rongyos aranyneműket, az óraláncokat . . . ezért fél . . .

— Hát ki fog nekem ezek helyett újat ajándékozni, ha a Cseka elveszi? . . .

A vallatáson jelen volt Kucserov is, aki az utóbbi időben már hivatalosan is családtag lett, megkérte Klávát, és gyűrűt is váltottak. Minden csendben történt. Az esküvőt „jobb időkre" halasztották.

Úgyse soká . . .

Kucserov egy idő óta tekintély lett Vagyim előtt, s most magára vállalta az „intim lélekre beszélést". Átment a fiúval a másik szobába. Mikor Vagyim kijött, az arca vörös volt, de szája körül még élesebben húzódott a makacsság mély vonala.

— A fegyver nincsen a házban, Vagyimnál sincsen, erről kezeskedem — mondta Kucserov, miután Vagyim kiment az ebédlőből.

— Egyszóval tényleg nem Vagyim vette el a fegyvert?

Kucserov elmosolyodott, és ránézett Zinára. Az utóbbi időben nem mindenről beszéltek Zina előtt.

— Becsületszóra megkérdeztem Vagyimot, utóvégre is majdnem felnőtt ember. Nincs és nem is volt nála a fegyver. De magától értetődik, hogy minden Cseka-molesztálás kellemetlen.

— Mondd meg Garának, Zina, hogy nálunk nincs az a fegyver.

Zina felhajtotta teáját és hallgatott. Előtte világos volt a kép. A fegyvert Vagyim lopta el, és eldugta valahová a házon kívül. Különben Vagyim őrzött már egy revolvert is valahol. Erről is esett már szó. Aztán az utóbbi időben valami bombán törte a fejét, és ezért lőporra volt szüksége. Töltényeket vásárolt valami katonától, és azokat is dugdosta.

Mindebben volt valami fojtó, ködös és ellenséges, ami csak jobban ingerelte Zinát. De a Cseka-kutatást mégsem akarta. Nem, ez csak új megrázkódtatásokat hozna a családnak, ahol már-már tűrhető csend támadt.

Zina mindig élesen érezte, hogy ő két, egymás számára idegen és néha nyíltan ellenséges világ között jár. Mikor munka után hazament, az volt az érzése, mint mikor forró, napos nyárban jéghideg vízbe kell valakinek belegázolnia. Ez a szívszorító érzés fogta el, valahányszor átlépte házuk küszöbét.

Viszont mikor az Arzenál kapuján lépett be, más izgalom vett rajta erőt. Még mindig nem találta egészen otthon magát ebben az erőt lehelő, rokonszenves világban. Igaz — elmúlt már az első napok újdonsága, szorongása. Már ismerték. Rózával baráti viszonyuk elmélyült. Igazi lánybarátok lettek. Sura Szliscsuk esete is feledésbe ment. A nagy, szeplős lány maga fogta karon, és mintha semmi sem történt volna, megkérdezte:

— Hát jobb az irodában?

— Nekem jobban tetszett a műhelyben . . .

— Nem, te odavaló vagy, az irodába . . . Ne haragudj, Zinus, de így van . . .

Zina minden reggel az elsők között ment be az Arzenál irodájába. A kapuban fel kellett volna ugyan mutatnia belépési engedélyét, de ezt már majd másfél hónapja elfelejtette. Az Arzenál külső őrzését ez időben az interezred végezte, és Zinát majdnem minden őrálló katona személyesen ismerte.

Egy reggelen az őrségen ismeretlen fiatal katona állott, aki hivatalos hangon és tiszta oroszsággal lökte oda:

— Az engedélyt!

Zina kivette retiküljének belső zsebéből az igazolványt és odaadta:

— Melyik zászlóalj van ma szolgálatban? — kérdezte.

— Nem szabad beszélgetni. Menjen tovább.

Zina odébb ment, de a nyugtalanság szíven szúrta.

Vele szembe az udvaron nyolc emberből álló felváltás közeledett. Csupa ismeretlen katona. Oroszul beszéltek.

— Mi történt?

Az irodában még alig volt valaki. Zina odalopózkodott a telefonhoz, és felhívta otthoni számukat. Nem válaszolt senki.

Zina az utóbbi időben egyre növekvő izgalommal várta az események fejlődését. Úgy rémlett neki, hogy hamarosan nagy változás áll be az életében, és minden változásnak a kulcsa Gara volt.

Ma a Sibó-féle első zászlóaljnak kellett volna szolgálatban lennie... De ezek nem Sibóék... Az internacionalisták helyett a harmadik penzai ezred vette át ma reggel a szolgálatot. Mit jelent ez?

Már nemegyszer volt úgy, hogy Gara ezrede riadózott és útra készen állott. Mikor nemrégiben Proszkurovnál visszaszorították a második ezredet és az ezredparancsnok is megsebesült. Majd mikor Sztruk bandái egészen a város alá húzódtak, és még a vonatokat is kezdték nyugta-

lanítani. Orbán zászlóalja két napig üldözte a banditákat, de azok megint csak visszatértek. Ezen a két napon Gara is kinn volt az operáción, és részt vett az üldözésben. Mikor visszatért, fel volt frissülve, vidám idegesség sugárzott a szeméből. Zina ekkor vette észre, hogy Viktor már unja a garnizon-életet.

Iván Zolotodub, aki mint kommunista, szerette elmondani neki a friss híreket, ötödiknek jött meg, és Zina beszélgetésbe kezdett vele. De Zolotodub — nem úgy, mint máskor — ma mélyen hallgatott. Zina igyekezett belemerülni a tennivalókba. Nagy nehezen sikerült is neki, és mármár teljesen megnyugodott. De mikor az ebédidőre megszólalt a kürt, olyan ideges lett, hogy halkan, senkinek sem hallhatóan, elsikoltotta magát. Gara ezrede itt van, nem messze, a Moszkovszkáján . . .

Ahelyett hogy evéshez látott volna, sietve elindult a kaszárnya felé.

A szapőrkaszárnyánál semmi különöst nem vett észre. Az őrszem ismerős katona volt, a Pados-zászlóaljból. Elmosolyodott, és barátságosan megkérdezte:

— Kit keres, kisasszonyka?

Zina megszokta, hogy a magyarok udvariasak hozzá, és most is természetes hangon kérdezte meg:

— Nem tudja, hol van Gara elvtárs?

— Kinn vannak azok, az egész ezred, a gyakorlótéren . . . — mutatott arrébb a katona.

Zina megköszönte, és gyorsan átvágott az utcán. A lóversenytér mögött levő téren meglátta az ezred setét foltját. A gyors menéstől és az izgalomtól észre sem vette, milyen sápadt. Mikor átfutott az árkot átszelő, fényesre taposott gyalogúton, alig állott a lábán.

Az egész ezred együtt volt. Nem gyakorlatoztak. A parancsnokok egy nagy csomóban álltak, és néha-néha elvonultattak maguk előtt egy-egy szakasz katonát, teljes fegyverzetben. Megjegyzéseket tettek, bírálgattak.

Lépéseket hallott a háta mögött. Megfordult, és szemben találta magát a palánk mögül kilépő Kuthyval.

— Á, doktor!

— Zinaida Martinovna? Maga? — A kis orvos arcát azonnal rózsaszínű tűz lobbantotta meg.

Zina hamarabb tért magához, és nehogy felesleges kérdésekre kelljen felelnie, ő támadt.

— Mit csinálnak itt maguk?

— Ezredszemle van.

— Ezredszemle? Hát az mire jó?

— Hát... megvizsgáljuk, minden rendben van-e... Megvan-e az embereknél minden előírott tárgy... egészségesek-e...

— Értem... De mire való ez?...

— Hogy is mondjam...

— Kuthy, ugye, maguk készülnek valahová?

— Beszéltek ilyesmiről ma reggel... mintha parancs is volna...

— És ezért váltották fel az őrséget is nálunk?

— Valószínű...

— Tudja mit, ne szóljon Viktornak semmit arról, hogy itt voltam... Hiszen estig úgysem mennek sehova.

— Nem tudom...

Az út felől automobil zaja zúgott fel. A kis doktor sietősen elbúcsúzott.

— Bocsánat, most magas vendégek jönnek hozzánk, elvonul előttük az ezred...

Az automobil átkanyarodott a gyakorlótérre. A kis orvos futólépésben elindult az ezred felé.

— Még ma?

Az autó közeledtére az ezredben élénkség támadt, vezényszavak hallatszottak, és minden megmerevedett.

Az autó megállott, Gara előrement egypár lépést, és jelentett az érkezőnek.

Az autóból három katonaruhás alak lépett ki. Kezet fog-

tak Garával, és közelebb húzódtak az ezredhez. A parancsnok mögött ott állott Ács, akivel szintén kezeltek.

Zina várta, hogy azok üdvözölni fogják az ezredet, de mély csend volt.

Gara felült a lovára, Ács is, az öreg Zsiga hátraugratott. A rövid, vezényszavas kiáltásokban Zina alig ismert rá Gara hangjára.

Elsőnek a lovas század vonult ki. A kis, alacsony Koncz Bálint ugratott elöl egy nagy sárga lovon, aztán a tüzérség két ágyúja dübörgött . . .

Az Arzenál felől rekedten, kelletlenül felzúgott a kürt. Zina futva ért a kapu elé.

14

Zina számára a Garával való együttlét könnyed, szivárványos, napfényes-boldog érzés volt, gondolat-mély, újdonságokat magába itató, amelytől egész lénye frisseséggel és új akarással telt el.

Hányszor riadt eleinte önmagára, lányság-vesztettségére! De aztán kinevette magát. Úgy volt a Garával való viszonyában, hogy ha visszanézett egy héttel későbbre, mindig csodálkozva látta:

Milyen zavaros fogalmaim voltak akkor minderről! És ma — ma már tudom ennek az okát, annak a helyét . . .

Aztán megint eltelt egy hét, és más nézőfokról, magasabbról megint világosabban látszott minden. Így ment ő a ködből a fény és a biztosság felé, egy szeretett, erős karú, okos férfi-elvtárs oldalán. A ködös, először tisztán csak asszonyi vonzódás világos, érthető, lelkes, új élet felé siető viszonnyá vált nála. Néha elgondolta:

Mit adhat egy régi tartalmú házasság, még ha van is benne szerelem? . . .

Máskor meg önkéntelenül elmosolyodott:

Ez hát az a híres „Élet", amelytől úgy reszketnek az emberek . . .

Zina talán nem tudta volna elemezni érzéseinek igazi összetevőit. Egy szerelem harmóniájában átélte az emberek nagy érzéseit, világszemléletének a megtalálását. Zina maga is érezte, és Garával is gyakran beszélgettek arról, hogy ezért a világszemléletért ma fegyveres harc folyik az emberiség maradi és előrekívánkozó elemei között, és ezért ennek a világnézetnek az elfogadása ma harcot követel meg.

— Mi lesz a harc után? — kérdezte egyszer Garától.

A Dnyeper partján, a Cár-kert egy kiugró dombjának lejtőjén ültek. Viktort váratlanul érte a kérdés.

— Nem is tudok most azonnal válaszolni neked . . . Ami a harcok után következik az olyan nagy feladat, hogy egy-két szóval nem is lehet . . . Hiszen ez a harc azért folyik, hogy megtörténjen az, aminek rögtön be kellett volna következnie: az átalakítás . . . a felépítés . . . az újjászervezés . . . az emberek teljesen újfajta viszonya . . .

Gara szavai töredeztek, keze a füvet tépte. Aztán egyszerre megtalálta a fonalat. Késő estig beszélgettek. Lehet, hogy mindaz, amit elmondott, önkényes, rögtönzött kép volt arról, amit még senki sem épített meg, de amiről már olyan sokan gondolkodtak, és amiért olyan sokan szenvedtek meg jó előre.

A hajók fényei már kezdtek kialudni a vizen, mikor hazaindultak.

— Azt mondod: a gépek tökéletessége megszabadítja majd az embert attól, hogy energiájának termékeny részét fizikai munkába legyen kénytelen ölni . . . De nem vezet-e ez elkorcsosuláshoz?

— Hát a sport?

— Igaz . . . — mondta a lány meggyőzötten. — Nagyon érdekes . . .

Zina lélegzet-visszafojtva várta, nem dobják-e ki Garáék

ezredét valamelyik közeledő frontra. Hiszen Kucserov láthatóan feléledt, Vagyim agresszivitása is folyton nőtt, és az ő hatására Grickónak is az volt a nyílt vágya, hogy junker legyen Gyenyikin hadseregében. Mind arról beszéltek, hogy közeledik a front...

Zsmenko is levelet kapott a fiától. Az Kamenyecben van, az atamán személyes gárdájában, és azok is Kijevet akarják...

— Kijev Gyenyikiné lesz — mondta Vagyim setéten.

— De a történelmi igazság szerint Kijev ukrán város!

— Kijev, ahol a Ruszt keresztelték?

Kijev igénylői mind agresszívebben küldték előre a kérőiket.

Zinát felháborította az ilyen beszéd, de egy szóval sem elegyedett bele. Legjobban az nyugtalanította ebben, hogy Garának nem beszélt erről egy szót sem. Ezt valahogy árulásnak, tisztességtelenségnek találta volna. Irtózott attól, hogy a család a harc közvetlen színterévé váljon.

Martin Filippovicsról igen ellentmondó hírek jöttek. Egyesek szerint Maj-Majevszkijnél dolgozik, és igen magas állásban van, mások szerint Bredov csoportjában szolgál valami kis felelősségű beosztásban.

Zinának apjához fűző szeretete betetézte azt a zűrzavart, amelyben fel kellett találnia magát a futó mindennapban.

És most — elérkezett a nap. Gara elmegy és — mi lesz? Egész nap szenvedett. A munka sehogy sem ment. Minden percben a szívébe markolt Kuthy szava.

Lehet, hogy még ma...

Nem, ezt nem mondta... De ez volt az értelme... Milyen furcsák ezek a férfiak! Például ez a Kuthy is... „Lehet, hogy még ma"... Pedig szerelmes Adába, és most is, mikor elkésve szaladt, talán éppen tőle búcsúzott. És Viktor... Viktor talán búcsú nélkül akar elmenni?... Ennyire se érdemesít?... Pedig tudja az iroda telefonszámát...

Zina munkából jövet sietve, elfúló mellel közeledett hazafelé. Az utca felől közelebb lett volna, mégis az udvar felé került.

Jaj, istenem ... ha nem lesz ott a kocsis ... ha az istálló üres lesz ...

A szobák ablakai nyitva voltak. Ez még nagyobb nyugtalansággal töltötte el.

Elmentek, és szellőztetnek utánuk ...

Benyitott a kisajtón, és egy percre behunyta a szemét ...

Az udvaron ott állott a parancsnok könnyű kocsija, de nem úgy, mint rendesen. Fegyveres őrszem állott mellette, és nem széna tornyosodott rajta, hanem vízhatlan vászonba húzott géppuska ült a hátsó ülésen. A rudakra rá volt dobva a lószerszám, és az istállóban egyszerre több ló legyezős dobogása hallatszott.

Még nem mentek el ... most készülnek ...

Szemben a lépcsőn Zsiga bácsi ereszkedett lefelé. Zina régen látta teljes fegyverzetben az öreget. Kard volt az oldalán, karabély a hátán és Gara második irattáskája fityegett a revolveres oldalán. A bajusza is mintha hegyesebben ki lett volna pederve.

— Zsiga bácsi! — mondta Zina könnyedén.

— Jó napot ... hm ... Zina elvtárs ...

— Mit akart még mondani? ...

Zsiga körülnézett, nem látja-e valaki, és előrenyújtotta a kezét. Zina egyszerre elhalványodott.

— Mi az?

— Jó egészséget kívánok — mondta az öreg, és szigorúan a szemébe nézett.

Zina beletette ájult kezét az öreg száraz, forró tenyerébe, és minden másról elfelejtkezve megkérdezte:

— Gara hol van?

— Azt izente Gara elvtárs, tessék itthon tartózkodni, hamarosan hazajön.

— Mikor mennek?

— Errül nem szoktak beszélni, Zina elvtárs... De különben — hamarosan...

Zina öntöttvas-lábakkal ment fel a lépcsőn. Sápadtságát fáradtsággal okolta Kláva előtt. Vagyim nem volt sehol.

— Megkérhetnéd Garát — mondta ebéd után Margarita Dmitrijevna —, hogy tartassa fenn a maga számára a lakást. Galina Nyikolajevnáéknál is így tett a katonaparancsnok, és a mai napig sem lakoltattak hozzájuk senkit.

— Megkérem... — mondta Zina rezignáltan.

Nem figyelt arra, mit beszél anyja. Ült az ablak mellett, és szinte fizikailag érezte, hogyan szorítja mellét durva abroncsaiba a fájdalom.

— Megkérem... — mondta még egyszer, de ezt már önmagának.

Talán egy óra hosszat is így ült, mozdulatlan ernyedtséggel, mikor a lépcsőnél hangokat hallott. Ajtók nyíltak. Felfigyelt. Kiment a verandára. Az udvaron katonák állottak, lovakat jártattak. Gara szobája felől hangos beszéd hangzott. Egy katona a telefondrótokat csavarta fel.

A kert egyik útkereszteződésén meglátta Adát, aki kart karba fűzve, összeolvadva sétált a doktorral. Ada arca nevetett, szeme vidám volt. A kis doktor sóvárogva simogatta a lány kezét.

Kuthyt szédítették Ada álmodozó, ébredő asszonyiságtól huncut szemei. Nehéz, gyümölcsérett, anyaföld-testének nagyszerűsége megrészegítette a kis orvos városi, virágházkultúrájú lényét. Kuthy fizikaian kívánta ez a testien kifejező teremtést, formás lábait, szoknyája alól kidomborodó buja combjait, rugalmas és már asszonyi mellét, csinos, ravasz arcát, amelyet apró szeplői csak pikánsabbá tettek. Ada igazi kora-asszony volt, tele lázas vágyakkal és a teljesítésükhöz vezető ravasz utak keresésével, de telve bátortalan félelemmel, gyávasággal és korlátoltsággal.

Most együtt sétáltak, egybehajolva, vadul csókolózva, léhán és vidáman. De Zina tudta, hogy Borisz Brodszkijnak már sikerült meghódítania Adát. Ada most már igazán és minden cél nélkül csak játszott a szenvelgő kis doktorral.

Nehogy megrontsa búcsúzásukat, Zina visszament a házba. A verandán már várta Gara. Viktor ki volt melegedve a sok lótás-futástól, és szemében ott fénylett az aktív emberek tett-öröme.

— Zinuska, alaposan meg kell egyet-mást beszélnünk.

— Hát elutaztok, Viktor? . . .

— Mindent sorjába. Tudod, mit? Itthon úgyse hagynak békét, több hivatalos dolgom pedig mára úgysincsen — menjünk hát valahová.

— Menjünk . . .

Kiléptek az utcára. Szótlanul mentek. Gara kezdett valamit érezni, amit úgy hívnak, hogy izgalom. Mikor az utca sarkára értek, Gara karon fogta a lányt, és befordultak a Lavra felé vezető csendes, kormos utcába.

Zina érezte, mint fátyolozza el szemét a feltörő könny, de arca egyszerre büszkén, lányos, áldozó büszkén kigyulladt.

— Viktor . . . most azt gondolod, hogy sírni fogok . . . Nem, nem sírok, ha ömlik is a könnyem . . .

— Nem is kell sírni . . . — mondta Gara bizonytalanul.

Mind a ketten fel voltak indulva. Mindkettőjüket eltöltötte az elválás nyugtalansága. A velük szembejövő emberek arcáról látták, hogy feltűnik nekik a szokatlanul sápadt katona és a csillogó könnyekkel a szemében is mosolygó, szinte büszke lány. Nem várták be, míg elérnek a park kisajtajáig. Átbújtak a bedöntött kerítést helyettesítő szögesdróton, és eltűntek a fák között.

Nem sokáig voltak a parkban, de úgy tetszett nekik, hogy ezalatt mindent, mindent megbeszéltek. Zina persze bent marad az Arzenálban. Gara mindennap írni fog, ha

nem lesz ütközet. Ha meg ütközet van, akkor másnap két levelet ír.

— Szóval, bent maradsz az Arzenálban. Ma reggel találkoztam Zolotodubbal és Szliscsukkal meg... hogy hívják azt az öreg elvtársat?...

— Bondarcsuk?

— Az, az...

— Hol találkoztál velük... minddel egyszerre?...

Gara zavarba jött. Kitudódik, hogy telefonon beszélt velük, és megkérte őket, hogy Zinát tekintsék úgy, mint... na igen... mint az ő menyasszonyát, ne pedig mint ezredes lányát...

— Ezt kár volt tenned — mondja Zina egy kis haraggal.

— Nem volt kár. Erre szükség volt... Aztán nagyon lehetséges, hogy Kijevet nem kerüli el a harc.

— Lehetséges?

— Nagyon könnyen... És akkor...

Kiértek az utcára. Itt nem szívesen beszélgettek. A Krescsatyikon nyárias-könnyelműen hullámzott a kijevi nép. Elvegyültek a tömegben.

— Mikor mentek?

— Éjszakára várjuk a parancsot.

— Miről van szó?...

— Majd később... Várj...

Bementek egy mellékutcába. Zina jól ismerte ezeket az utcákat. Átszelték a sima kövezetet, és Gara benyitott egy üzletbe. Cukrászsütemény vaníliaillata csapott ki az ajtón. Zina elgondolkozott:

— Hányszor voltam itt kislány koromban — tavaly...

A cukrászdában még „jókor" volt. Ide rendesen este tíz órakor szállingózik be a mozit látott, hangos nép egy kis fagylaltozásra.

Kávét kértek.

A lengyeles gazdasszony gyorsan elcsoszogott papucsá-

ban a süteményekkel megrakott üveges pultok mögé és csengetett. Garáékkal szemben megnyílt az ajtó, és egy konyhalány jött ki rajta.

— Tessék . . .

— Két kávé . . . Habos?

— Habos . . .

— Gyorsan . . .

A szolgáló eltűnt az ajtó mögött, amelyet elfelejtett bezárni maga után. Zina most mindent élesen, felfokozva látott. Látta az üzlet tapétáit, selymes, büszke virágminták futottak felfelé, és aztán visszaomlottak a bordür dús rózsáinak vízesésében. Látta a finom székeket, apró asztalkákat. A nyitva hagyott ajtó mögül a meztelen fal dühösen vicsorította téglafogait. A városi házak ezernyi hazugsága — gondolta Zina. Most ez gorombának, sokat jelentőnek tűnt fel a szemében.

Rajtuk kívül csak egy öreg falusi zsidó ült ott, az egyik sarokban, és az üzlet kövér gazdájával alkudozott a tojás árán. Az öreg zsidó flegmatikus, bágyadt volt, és mialatt a cukrász valamit számolt a papiroson, ábrándozva nézett maga elé. Olyan volt ez az ember, mint egy napfényre került, vörös bagoly. Tar homlok alá bújt szemek, fáradt, pislogó, kerek szemek, kicsiny szakálla közé esett arcából kiugrott a görbe, vörös orr, szeplős, hegyes körmű ujjai ernyedten fogták ostora nyelét.

Milyen furcsa minden . . .

A szolgalány átadta a kávét a cukrásznénak, és az ünnepélyesen letette az asztalra.

— Mit parancsolnak még az uraságok?

— Hozzon egypár süteményt . . .

— Az ezredünk nem megy messze Kijevtől . . . Egészen közeli feladatról van szó. Az is lehet, hogy ha elvégeztük a feladatot, visszajövünk. Egyelőre az ezred gazdasága is itt marad . . .

— De hiszen magad mondtad: nincs kizárva, hogy itt is harc lesz . . .

— Nincsen kizárva . . . de ez még egy kissé távolabbi dolog . . .

— Nagyon gyorsan nyomul előre Gyenyikin?

— Gyenyikin célja Moszkva . . . Ma nem lát maga előtt mást, és ezzel — hogy úgy mondjam — kezdi is elveszíteni a hatalmat önmaga fölött.

— Ezt nem értem.

— Egyszóval — sokféle helyzet állhat elő . . . Mi hír az öregről?

— Semmi újdonság. Papa, úgy beszélik, hogy Majevszkijnál van.

— Éppen nála?

— Miért kérded ezt?

— Mert ez a generális vezeti most az előnyomulást errefelé . . .

Egypár percre elhallgattak. A kávé mindkettőjüket felfrissítette, de mert erről a témáról eddig sosem beszéltek alaposan, most mind a ketten felneszeltek.

— Mondd csak, Zinuska . . . Ha esetleg . . . például . . . visszavonulásra kerülne a sor . . . velem jönnél?

— Én? . . . Előbb apát akarom látni . . . De persze veled mennék . . . persze . . .

— Ez biztos?

— Viktor . . .

Este tízkor már odahaza voltak. A ház aludt. A géppuskás kocsik mellett ott állott az őrszem.

— Senki sem keresett?

— Ács elvtárs kereste.

— Hol van a komisszár?

— Fent. Azt mondta, ledől.

Bementek a kertbe. A filagória setétjében sokáig ölelkeztek szótlanul. Zina megint sírt egy kicsit, aztán felállott.

— Menj . . . Ki kell pihenned magadat . . . holnap egész

nap talpon kell lenned... Viktor... csak egyet... Én neked mindenért, mindenért, ami eddig volt — csak tartozom...

A csók eszeveszett hevében, mikor a lehunyt szemek az öröm lángkarikáit látják buborékolni, Zina elbágyadt ajkai közül Viktor szájába csurrant egy kristálytiszta nyálcsepp. Viktor még karjai között tartja Zinát, és érzi, menynyire az övé és mennyire szereti ő ezt a teremtést.

A lépcsőn kart karba öltve mentek fel. A verandán még egyszer elbúcsúztak, összeborultak.

Gara arcán végigfutott az a boldog mosoly, amely a győzőket és optimistákat vezérré szépíti.

15

Horváthnak sehogy sem fért a fejébe a visszavonulás szükségessége, de a hirtelen támadt tarascsai irány kibékítette.

Mikor az ezred Tyimofejev előtt elvonult, a frontszakaszparancsnoknak elfacsarodott a szíve.

Milyen egység...!

Az ezred tényleg sudármagasan emelkedett ki az akkori idők csapatainak átlagából: a lovak, a szerszámolás, az öltözet, a fegyverzet, a gazdaság, a harcképesség, a fegyelem...

Igaz, hogy a fegyelmet illetőleg lehetett volna egyetmást mondani, de a front-szakaszparancsnok az elválás pillanatában tiszta szívből meg tudott bocsájtani bizonyos dolgokat.

— Hát igen, a fegyelem... Horváth nagyon szereti a partizán-gazdálkodást. Nézd, a trén felől több mint hatvan szekér! Ez egy kissé sok egy ezrednek... Aztán mire az a negyvenkét gépfegyver, mikor a plasztunoknál tizenöt sincsen? Horváth kapzsi és egy kissé önfejű. „Vegyenek a plasztunok maguknak az ellenségtől, mi is tőle vettük"

— mondja. Az aranyon is ül, mint a kutya a szénán. Ő maga akarja leadni. Hová? — A front-szakaszparancsnoknak kezdett romlani a hangulata. — Kardélre csak nem állíthattam ezt a kérdést! Mindössze két pud aranyról van szó, és Vukovics, a komisszár kezeskedett érte.

Az ezred kivonult a faluból, és a front-szakaszparancsnok vagonja visszahúzódott Umanyba. Tyimofejev kissé árvának érezte magát ebben a pillanatban. Sajnálta az ezredet.

— Egy a tény — ahová átdobtam a magyarokat, ott úgy belevágott az élük az ellenségbe, mint vajba a kés. Összeforrott társaság, és tudnak harcolni! . . .

Horváth kapzsisága, az ezredben előfordult minden rendetlenségnek feltétlen palástolása az oroszok előtt kiélesítette a lappangó ellentéteket a parancsnok és helyettese között.

Az első harcokban, mikor az ezred egyre-másra borította fel a vaktában nekiugrott Petljura csapatokat, alaposan megszedték magukat fegyverrel és mindenfajta zsákmánnyal. A petljurásoknál sok volt az osztrák felszerelés. A lovasság úgy tekintette ezt, mint a „saját" prédáját, a frontszakasz érdeke másodrendű volt számára.

A géppuskákat mint az érett gyümölcsöt szedte le a huszárság az árokba szaladt Petljura-trénről. A parasztfuvaros boldog volt, hogy vége a háborúnak és hazamehet. De nem mindenikük tért üres szekéraljjal vissza.

Nem csoda hát, hogy a lovasok lassanként hozzászoktak, hogy a maguk szakállára harácsoljanak, és ha valami kedvükre valót meglátnak, felemeljék, akkor is, ha nem az ellenség portáján fekszik. Az ilyen panaszok nem nyugtalanították különösebben Horváthot.

— Tréfálnak a fiúk . . . Hisz' ezért háború a háború . . .

Ha a polgári panaszkodó nagyon okvetetlenkedett, Horváth parancsot adott: készpénzben kifizetni! És fizettek katonás bőkezűséggel. Nem volt ok panaszra.

Mikor az ezred úgy egy óra járásnyira volt Lukasevkától, még mielőtt bevonult volna Szokolovkába, a komisszár követelésére Horváth megállította az ezredet.

— Na, gyűlésezzetek! — mondta látható fitymálással.

Paposy, mióta elhagyták Lukasevkát, a géppuskás eszkadron egyik kocsiján ült, Deressel együtt. Igen elmélyedve vitatkoztak valamin.

Paposyt nyugtalanította az ezred fegyelme, az ezredparancsnok hangulata és sok minden más. Deress a ravasz emberek hideg, józan ítéletével nézte a helyzetet, és nem tartotta ilyen reménytelennek, de azt elismerte, hogy most, mikor megfordulnak, a pillanat nagyon alkalmas arra, hogy hassanak az ezredre.

Vukovics egy kissé elrontotta beszédével a dolgot. Zavarosan beszélt arról: lehetséges, hogy ma nem is az az első feladat, hogy — a Kárpátokon át hazafelé. Ki tudja, mi van odahaza? . . .

— Hogy? Mi? Mi van odahaza? Tán meg is bukott a tanács? . . . Ellenforradalom? . . .

Az ezred ismeretlen szájasai, a konyha-agitátorok, egyszerre előtérbe léptek.

Paposy állott fel a trénszekér tetejére. Kivette az újságot a zsebéből, és olvasni kezdte.

— A románok tiszai előnyomulását az északi hadosztály győzedelmes útja áthúzta. A Tisza frontján most folyik az az átcsoportosítás, amely megadja a végső döfést a bojárok hadseregének. Ez van az utolsó újságban, elvtársak! Most másról van szó . . .

— Na és Magyarországon? — okvetetlenkedtek némelyek.

— Most arról van szó, elvtársak — törte a szót kalapácskeményen Paposy —, hogy amikor vissza kell vonulnunk egy olyan területen, amely nem éppen a legbarátságosabb irántunk — akkor mit mond a *harcászati szabályzat* . . .

Egyszerre csend lett. A beszéd teljesen áttért a katonai szolgálat nyelvére, amelyben Paposy otthon érezte magát.

— Szabályszerű viselkedés, semmiféle tejfelező kirándulás, lócsere csak az ezredparancsnok engedélyével, lányozás nincs! Értjük?

— Értjük . . .

— Aki a menettörvény ellen vét, az meg is kapja a büntetését. Előttünk nemcsak nehéz menetelés, de lovasok is állanak. Azért minden kéz a kardmarkolaton, minden szem a rend betartásán! . . .

Szokolovkán megetetett az ezred, és egy órai pihenőt adott a lovaknak, amelyek az ötnapos lustálkodást még nem rázták ki inukból.

Horváth vállvonogatva beszélt a gyűlésről.

— Sokat értetek el vele? . . .

Paposy nem szólt semmit, de érezte a kötekedést. Deress a gyűlés védelmére kelt.

— Ilyenkor ez nemcsak hogy nem árt, de használ . . . Nagyon szabadjára hagyottnak érzi magát a banda!

— Nagyon sokat tudtok ti! Csak a fejetek meg ne fájduljon tőle . . . — nevetett Horváth.

Az ezredstáb határozott a további útirány felől. Az ezred Ohmatovnak megy, aztán balra fordul Zsaskovnak, és Zsidovszkaja Greblyát jobbra hagyva Sztaviscsen át Osztraja Mogilának . . .

— A többit majd meglátjuk a helyszínen — mondta ásítva Horváth, és ezzel be is fejeződött a tanácskozás.

Alkonyatkor az egyik jobbvéd-járőr lövöldözést hallott, aztán egy másik járőr ugyanarról az oldalról valami lovasság vonulását jelentette.

Estére faluba értek. A parancs az volt: a házakba be nem menni, az udvaron aludni, a ló mellett.

Este tízkor az ezredügyeletes felkeltette Paposyt, és jelentette, hogy négy huszárt letartóztatott.

— Mi a baj?

— Betörtek egy házba. Követelőztek. Először zabot, szénát, aztán mikor észrevették, hogy egy lányon meg egy fiatalasszonyon kívül csak egy idős ember van a házban, más témára fordították a beszélgetést. Jó, hogy a lánynak sikerült kifutnia, és sikoltozására a járőr odaszaladt. A négy huszár nem adta meg magát a járőrnek, és verekedésre került a sor. A járőrből egy ember a karján megsebesült.

— Hol az a négy huszár?

— Le vannak tartóztatva.

— Főbe kell őket lőni! — mondta Paposy az éppen belépő komisszárnak.

— Hogyan?

— Főbe, irgalmatlanul főbe lőni, most, az elején, nehogy később többet kelljen a másvilágra küldeni!

Az emberek felkeltek a lármára. Az udvar tele lett huszárral. Egyszerre gyűlés támadt.

— Főbe lőni!... Úgy kell nekik!...

— Micsoda?... Főbe lőni? Nem eleget lő minket az ellenség, még a sajátunk is lövessen?

— Hát a rend?

— Tiszti rend, egye meg a fene!...

Az éjszaka csendje elmúlt, minden felkavarodott, a sötétségben ide-oda szaladgáltak az emberek. A falusiak bezárkóztak házukba és reszkettek. A kutyák eszeveszett ugatásába csak itt-ott hasított bele egy-egy lövés, amitől a kutyasereg fülvásító kórusban vonított.

— Főbe lőni! A rend kedvéért!

— Tiszti beszéd — kutyaugatás!

Ez a két motívum verte egymást, mint hab a partot.

Paposy érezte, hogy ma döntésre kerül az ezred vezetése. A „tiszti beszéd" jelszót is azonnal észrevette. Ez az első eszkadrontól indul ki, Verestől...

Paposy elindult az ezredparancsnok udvara felé. Itt tényleg majdnem az egész Rózsa-osztály együtt volt.

— Igaz, nem is kérdeztem — fordult most fennhangon

az ezredügyeleteshez —, melyik eszkadronbeliek a garázdálkodók?

— Az első eszkadronból a második szakasz . . .

— Ahá, értem! A Veres-eszkadron . . . Vizsgáznak . . .

Horváth úgy tett, mintha most kelne álmából.

— Mi az?

Az ügyeletes jelentésére nyugodtan válaszolt:

— Le kell őket szerelni, letartóztatni. Kijevben majd meglátjuk, mi lesz . . .

A katonaság szétszéledt, és úgy látszott, minden nyugovóra tér. Éjfél felé Paposy udvarába belopózott két huszár.

— Paposy elvtárs! Tudja-e, hogy maga ellen törnek? Követelik Horváthtól, hogy tartóztassa le magát . . Aszongyák, hogy maga tiszti rendet akar . . .

Paposy lobbanékony ember volt. Elveszítette a türelmét, leugrott a szekérről, amelyen aludt, gyorsan felöltözött, és eltűnt a setétben. A géppuskás eszkadron nem aludt.

— Elvtársak! Az ezredparancsnok a rendetlenséget és kihágásokat védi! Ideje . . .

— Ideje . . . — mondták a géppuskások.

A kocsik kigördültek az utcára. Horváth udvarát akkor vették körül, mikor onnan egy nyolc tagból álló patrul kanyarodott ki az utcára.

— Hová?

— Parancs van! — mondta a járőr parancsnoka.

— Miféle parancs?

— Majd megmutatjuk mi a tiszteknek, hogy lövetik le a vöröshuszárt!

— Állj! Egy lépést sem!

Reggelre az ezredparancsnok, Rózsa meg Veres le volt fogva. Hajnalban a letartóztatott huszárok közül az egyik el akart szökni, de az őrszem utána lőtt, és fején találta. A huszár kiömlött vérét felszívta a száraz föld kérge.

A többi három erre a huszárra kente rá a kezdeményezést, és azt kérte, hogy még most bocsássanak meg nekik.

Az ezred parancsnoki kara úgy határozott, hogy a parancsnok és helyettese elfelejti az éjszakai incidenst, de minden fegyelmi kérdésben Paposy dönt, statáriális joggal. A géppuskás század egyöntetűsége, a tüzéreknek Paposy iránti rokonszenve lecsillapította a kedélyeket. Horváth egész nap tüntetően együtt lovagolt Paposyval. Elismerte, hogy van tekintélye az ezredben.

Sztaviscse után jelentkezett az ellenség. Lovassága egy kanyarodónál belegázolt az előretolt trénbe, és elkapott többek között négy gépfegyvert.

— Ahá, kezdődik . . .! — mondta Deress.

Aznap leszakítottak egy járőrt is. Csak két ember maradt meg belőle. Mindez csak távoli csipkelődés volt, de az ezred felfigyelt. A menetoszlop két odalán frissen rajoztak a járőrök, és egy helyen az ellenségnek mégis sikerült belepuskáznia a menet legsűrűjébe. A bokros helyek, a lejtők kedveztek ennek.

Mikor Ivanovkába beérkeztek, szokatlan időben minden ok nélkül harangozni kezdtek a toronyban. Egy huszár belelőtt a toronyablakba. A harangozás félbemaradt, csak a harang nyelve kondult még kétszer magától. Osztraja Mogilából az a hír jött, hogy ott kisebb ellenséges erő van. Kiküldték a Veres eszkadront felderítésre. Veres, aki Horváth kedvence volt, ki akarta köszörülni a csorbát.

Mikor egészen beesteledett, az ezred nem nyugodott le, hanem Paposy megparancsolta: — Zajtalanul kivonulni — irány az erdő!

Az ezred szakaszonként, különböző utcákon át kivonult a faluból, és beszivárgott az erdőbe. A trént Paposy behajtotta egy tisztásra, nem messze az országúttól, és itt lepihentek.

A kiállított járőrök és tábori őrsök semmi különöset nem

vettek észre. Horváth az egész készülődésről azt tartotta, hogy ez csak az ezred felesleges molesztálása.

— Okoskodtok ti, Jóska! — mondta Paposynak. — Maradtunk volna bent a faluban, sokkal jobb lett volna!

Tizenegykor az előreküldött eszkadron nem adott hírt magáról, mint megállapodtak volt. Tizenkettőkor Paposy elveszítette a türelmét, és tíz embert magához véve, ellovagolt Ivanovka felé.

Enyhe júliusi éjszaka volt. Az erdő hűvösét a mező száraz, forró levegője váltotta fel. A lovak puhán léptek a fűverte útszélen. Az erdő elmaradt, learatott búzaföldek húzódtak. A búza már keresztben állott, és az apró, szabályszerű kupacok, mint rajvonalozó katonák guggoltak a sötétben.

Paposy lova idegeskedett és trappba ment át. Az útszéli bokor mögül két ember csapott ki, és a búzakeresztek felé szaladt. Két huszár a nyomukban.

— Állj!

Paposy lova felágaskodott. A parancsnok még csak annyit látott, hogy a keresztek első sora mögül kiömlik egy csomó fekete alak, és körülkapja a két huszárt.

— Vissza!

Az egyik huszár kiesik a nyeregből, és nagyot, messzibe hallót kiált:

— Jaaj!

Aztán két lövés, aztán megint egypár lövés. Valaki hátul kizuhan a nyeregből, a lövések egészen közel reccsennek, a bokrok közül.

— Galopp . . .!

Süvít a szél a fül körül. Golyó — falevél — harsogás — kiabálás — lópata-dübörgés —

Most Paposy már túl van a körülvett vonalon. Háta mögött hat ember, két ló üresen, az egyik sántít. A búzakereszteken túlról a bokros setétség mintha megindult volna, kiömlik a mező sárgásszürke síkjába.

— Géppuskás század — előre! Cél: a közeledő ellenség!

A géppuskás század két szakasza élbe fejlődik. Húsz gépfegyver ontja acélt olvasztó tüzét. A búzakeresztek megmozdulnak, futkosás támad, a kiömlött sötét folt megvonaglik, felnyög, feljajdul.

Most valahol oldalt, jobbra hallatszik gépfegyvertűz . . .

— Veres . . .

Az erdőbe előretolt vonalat majdnem két lépésről vakmerően, homlokegyenest szembe támadja a bekerítő sereg. A hátvéd behorpad, a trén lovai megvadulnak, szakad az istráng, összebogozódik a gyeplő. A vak éjszakában a kartácsok sepernek fát, bokrot . . .

Van olyan pillanat, hogy minden összekavarodott. A láb alatt kúszó ellenség egészen az ezredtáborhely közepéig befurakodik, ott robban a kézigránát.

A gépfegyverek tüze egyszerre megszűnik, és két eszkadron élén Horváth galoppíroz, magasra csóválva hatalmas huszárpallosát.

Tarascsa körül Petljura egyik legjobb szervezője, Tyutyunnyik vezette a partizánháborút. A csapatok elhelyezésén, a támadás pontosságán érezte Paposy, hogy komoly ellenséggel áll szemben.

Az ezred technikájával és fegyelemmel győzött. A stáb azt hitte, hogy az éjjeli harcban legalábbis megtizedelték az ezredet. Tizenhét halott, harmincegy eltűnt és sok apróbb-nagyobb seb.

Veres eszkadronja elfoglalta Zsidovszkaja Greblyát és éjfélig „tejfelezett". Mikor a harc megkezdődött, az eszkadron kiugrott a községből, és az erdőn át az ezredhez igyekezett. Egy alapos tűz kiseperte az eszkadront az út két oldaláról. Verest elsőnek lőtték le. A fehér lova árulta el a parancsnokot. Az eszkadront Bresztler, a komisszár vette át. Visszavonult vele, és kitapogatva, hol az ellenség, gépfegyverrel hátba kapta.

Horváth attakjánál a jobb szárnyat nyújtotta meg, és

összevagdalta az elfutó ellenség egy szakaszát. A huszárok kérték, hagyják meg parancsnokuknak Bresztlert, aki az éjszakai ütközetben igen jól feltalálta magát.

Tarascsán ünnepelték a magyarokat. Halottjaikat áthordták Osztraja Mogila alól, és a városi temetőben ástak nekik közös sírt.

A vasútvonalon egyszerre csendesség támadt. Tyutyunnyik visszavonult, és három nap múlva híre jött, hogy elfoglalta Umanyt.

Az ezred már második napja pihent Tarascsán, mikor a stábnál jelentkezett egy huszár, akit már az eltűntek közé számítottak.

Hórihorgas, hallgatag legény volt Somogyi Gyula, a Veres-században szolgált. Nem a fiataljából való volt. Odahaza már gazdaember, családapa lehetett. Meggondolt beszédéért „higgadtnak" csúfolta a század.

Most is higgadtan jelentette:

— Ezredügyeletes elvtársnak jelentem, bevonultam.

A huszár teljes fegyverzetben volt, sőt még nagyon is — mert a vállán, fegyverén kívül, keresztbe vetve egy nyereg feküdt, kengyelestől, egy vászon itatóveder és egy zaboszsák.

— Honnan jön az elvtárs?

— Én, kérem, megsebesültem volt. A lovamat tegnapelőtt éjszaka kilőtték alólam, és én azonmód beleestem egy bokorba. Ott feküdtem, ha nem csalódom, egy egész álltó napig. Nem bírtam felkelni.

— Hol sebesült meg az elvtárs?

— A fejemen. Fejbe vágtak kérem, és most is fejzúgásom van tőle. Oszt' mikor magamhoz tértem, levettem a lóról a nyerget, megtudtam, hová menetelt az ezred, oszt', ahogy az előírásban van, jelentkeztem a csapatomnál.

Somogyi nyelt egy szárazat és engedelmet kért, hogy leülhessen.

Az ezredügyeletes Deress volt. Leültette a huszárt, és

vizet adott neki. Somogyit felfrissítette a víz. Megtörölte a száját és megkérdezte:

— Oszt' sokáig leszünk még itt?

— Magának be kell mennie a kórházba — mondta Deress.

— A világért se, elvtárs! Már rendbe vagyok. Mert az ember vagy meghal, vagy felépül. Én egy napig feküdtem az erdőben. Valamennyire felépültem. Egészen meg úgyis csak egy dolog gyógyít meg: a lovaglás. Elmúlik attól még a kolera is . . .

— Honnan vegyek én itt magának lovat? Egyelőre itt marad a stábnál, kocsisnak.

— Hát jó . . . Hanem . . . lenne egy kérésem . . . Kérem az engedelmét, a nyereg hadd maradjon itt addig, míg vissza nem jövök . . .

— Hát — hadd maradjon!

Deress megilletődve nézte, hogy megy a hosszú huszár, teljes fegyverzetben, kissé imbolygós lépésekkel.

— Fene egy ember . . . — gondolta. — Nem is hittem volna . . .

Egy óra múlva Somogyi kantáron fogva egy nagy fekete csődört vezetett be a stábiroda udvarára.

— Hát ezt honnan vette? — kérdezte Deress megijedve.

— Vásár van ma, kérem, ittenség. Láttam a lúvásárt, mikor idefele jöttem . . .

— Csak nem vette tán?

— Vettem.

— Mennyiért? . . .

— Egy óráért . . . — Aztán hozzátette: — Igazi aranybul vót . . .

— Az óra?

— Az . . . Még Turkesztánbul való . . .

Deresst egyszerre megcsapta valami régen érzett hangulat. A magyar kisgazda lovat vásárol Tarascsán aranyóráért, amit Turkesztánból hozott . . .

Az udvarra már kicsődültek az ordinánccok is. A csődör nem hagyta nyergelni magát.

— Három és fél éves... Cigánytól vettem, alighanem lopta...

Végre megnyergelték a feketét, és Somogyi felült.

Tarascsa libatipró szenzációja volt Somogyi lóidomítása. A homokos templomteret körülállották a huszárok meg a bámész nép. Somogyi alatt két lábon táncolt a fekete, sokáig törte magát, aztán nekilódult. A huszárok tízen is utána eredtek. Estefelé jött meg a kavalkádról. Somogyi feketéje habos volt, és fénylett, mint a bogár.

— Hogy érzi magát? — kérdezte Deress a huszárt, mikor az ellovagolt a stáb előtt.

— Volt még egy kis fejzúgásom, de most már az sincsen. Ezt is kirázta belőlem a Bogár.

— Bogárnak hívják?

— Annak kereszteltem el. Jó orvos ez... — És talán hosszú idő óta most először valami mosolygásféle suhant át a huszár amúgy mogorva arcán.

Rakitninál Horváth ezrede szembetalálta magát a déli katonai és szovjet intézmények nagy kiürítési bacchanáliájával. A vonat tele volt mindenféle hadifelszereléssel, revolverpatrontól egészen nehéz ágyúig, egymás hegyébe hányva. A lustán, szinte fáradtan mozgó, vagonokon és platformákon mindenki Kijevnek igyekezett. De nemcsak a vasút volt színültig ezzel — az országutak és apró dűlők is mindenütt nyüzsögtek a visszavonulóktól. Vonultak itt betegtranszportok, sebesült-eselonok, törzsüktől elszakadt kis csapatrészek és trének, útirányukat vesztett nagyobb csapatok.

A vonal tele volt azzal a vagon-zagyvalékkal, amelyet csak egy ilyen mindent eltipró vihar hullámverése tud egybesöpörni.

Mozdonyok nem voltak.

Rakitnin Paposyt parancs várta: más beosztást kapott.

Elbúcsúzott az ezredtől. Horváth most már éppen kezdte megérteni a Paposy megkövetelte fegyelem előnyeit, s nem szívesen bocsájtotta el helyettesét.

— Legalább azt mondd meg, Jóska, hogy csináljam? A lóállomány — magad is tudod — nem rossz. Vagon itt akadna elég, ha az ember kidobná belőle a tartalmát. De honnan vegyek négy mozdonyt? Láttad ma reggel magad is, hogy a rakitni állomásfőnöktől sem szóval, sem revolverrel egy drezinát sem vehetek már ki . . .!

— Szerintem jobb, ha marsban mentek tovább. Kijev már úgyse nagyon messze van.

— Magam is úgy gondolom.

Paposy jól tudta, hogy ha arra kerülne sor, az ezred a föld alól is előteremtene mozdonyt — de Horváth most mintegy szentesíttetni akarja azt a szándékát, hogy lovas marsban vigye tovább az ezredet.

A rakitni állomáson ugyanis Horváth összetalálkozott Dobrovolszkijnével.

Dobrovolszkij hosszú fekete ember volt, kissé horpadt mellel, kiülő, ragadozó szemmel nehéz, erőszakos orra felett. Kifakult tiszti uniformisa, jól szabott, friss csizmája, lovaglóostora, huszonöt katonája, meg egy óriási trénje volt — állítólag egy Kremencsug-környékén harcoló divíziónak az egész gazdasága.

Dobrovolszkijné magas, fehér szépség volt, sikamlós, megközelíthető, ingerlő ígéret, nagy, égszínkék, naiv szemekkel, parányi, kényes ajakkal szabályos, meseszép arcán. Ez az élő bábu összecsapta formás két kacsóját, amikor Dobrovolszkij útszélen álló trénje mellett a büszke vörössapkás ezred bevonult Rakitnira.

— Isten! Hát ez honnan jön? Hiszen ez valóságos régi hadsereg! . . .

Horváth legényesen odatisztelgett az asszonynak aki sárga retiküljéből kirántott egy parányi zsebkendőt, és kipirult arccal üdvözölte a katonákat.

Egy óra múlva Dobrovolszkij felkereste Horváthot, bemutatkozott neki, és megkérdezte útirányát.

— Nekem vonaton kell mennem, és Popelnyán be kell várnom a többi ezred felcsatlakozását.

— Elvtárs, várjon! — mondta Dobrovolszkij. — Most azonnal telegrafálok Kijevnek... Nagy szükségem van kísérő csapatra... Tudja-e, hogy óriási értékű katonai anyagot viszek magammal? Elöl pedig megint banditák fogadhatnak...

— Én is nagyon kérem — mondta Dobrovolszkijné, aki elkísérte férjét Horváthékhoz.

— Ha az elvtárs kap a számomra telegram-parancsot — én nem vagyok ellene.

Dobrovolszkij elszaladt az állomás felé, és feleségét otthagyta a magyarok között. Horváth azonnal és észrevehetően belegabalyodott az asszony hideg, de most, a lovakért és katonákért való lelkesedésében felolvadt szépségébe.

— Mondja, honnan van ez a sok szép ló, ezek a katonák?

— A lovak innen, Umany környékéről, a katonák Magyarországból...

— Á, maguk magyarok...! Nekem egy nagybátyám Bukarestben lakik...

— Talán Budapesten.

— Igen, Budapesten... igen, igen... Nagyon szép város...

— Elhiszem azt! Tetszett már ott lenni?

— Nem voltam, de fényképeket láttam...

Horváth falta fekete égő szemeivel az asszonyt, az meg csiripelt, míg férje vissza nem jött a telegrammal. Ezalatt egy óra is eltelt, de lehet, hogy kettő is. A telegram megvolt, és — Horváth meg Dobrovolszkijné alig vette észre az idő futását...

Horváth ezrede még aznap este elhagyta Rakitnit, és

Kagorlik—Kijev felé menetelt, fedezve Dobrovolszkij és egy egész csomó hozzájuk felcsatlakozott visszavonuló szekéroszlop útját.

Mikor az ezred Sztariki alá ért, elöl már hallatszott az ágyúzás. Jobb oldalt, a Dnyeper partján szolgáló eszkadron folyton jelentette:

— Hajó Kijev felé!

Minél inkább közeledtek a városhoz, annál több volt a hajó, és annál élesebben hallatszott az ágyúzás.

16

Gara ezrede éjszaka egy óra táján csendesen riadózott, és hangtalanul, előre megbeszélt rendben elhagyta a kaszárnyát. Századonként mentek, különböző utcákon, és ezt a formát megtartották egészen Darnyicáig. Ott az ezred egy menetoszlopba sorakozott fel.

Az éjszakai mars kifogástalan pontossága, a századok idejében való felcsatlakozása még egyszer meggyőzte Garát arról, hogy az ezred a kezében van, és úgy teljesítik a parancsokat, mint egy engedelmes játékszer. Darnyicán az ezred utolérte a már előreküldött trén szekereit és Kagán tüzérségét, amely még délután kizörgött a városból. Keit, a trénparancsnok ravaszan kijelentette:

— Nem mentem tovább egy lépést sem. Hogyne, hogy trén nélkül maradjak! A banditák tegnapelőtt már Darnyicán jártak . . .

— Na, na, egy kicsit talán nagyon is közel lesz!

— Isten úgyse — bizonyította Keit —, ha nem hiszed . . .

Az ezred rövid pihenő után kihúzódott a breszt-litovszki országútra, és a régen járt nagy marsok emlékeivel lábában, gyorsan mozgott előre.

Mire kireggeledett, Kijev már elveszett az utat oldalazó fás, erdős zöldek koronái mögött.

Mikor így az ezred himbálódzó szurony-négyszögeivel, mint egy sündisznós karaván kinyúlott a hatalmas országúton, a taktus, a lépés elárulta, hogy itt frontot járt öreg katonák masíroznak, akiknek egy rövid ütközet nem is tűzkeresztség, csak egy nemrég zajlott harc emléke lenne.

Gurovscsináig az országúton haladt az ezred. Délre helyben voltak. Az ezredparancsnok rövid pihenőt rendelt el.

Keit előrobogott a párolgó konyhákkal, és a katonák csajkájukkal csörömpölve századonként sorba állottak.

Mindez nagyon hasonlított a régi frontvilágra, a harcba menést megelőző jól ismert, néhányszor átélt napokra. Az embereknek tréfás — ideges kedvük támadt. Emlékezetes, régi hadi kalandokról, Galíciáról, Volhiniáról esett szó, de sokan voltak már volgai, uráli, turkesztáni emlékekkel is gazdagok. Az ilyenek köré több ember gyülekezett, és a füvet alaposan megfeküdték az út szélén.

Gara összehívatta a zászlóalj- és századparancsnokokat. Azok gyorsan, szolgálatkészen gyűltek össze, és igyekeztek elhelyezkedni felsőbb parancsnokaik körül.

Gartner, az ezredügyeletes jelentette, hogy a parancsnoki állomány együtt van. Szertartásos csend állott be. Gara felállott a fűről. Vidám volt, szinte könnyed, tréfás, csak a szeme hideg.

— A feladat... — mondta hivatalos, száraz, parancsadó hangon Gara, és ebben a percben teljesen váratlanul megjelent szeme előtt Zina képe. Gara meghökkent, és egy kis szünet támadt.

— A feladat — ismételte, mintegy önmagára kiáltva — a következő. Az ezred mint Kijev északi védőcsoportjának egyik csapata, előrevonul Makarov községig, és ott garnizont alkot. Kijev közvetlen környékén, a front közeledése folytán mindenféle bandák ütötték fel a fejüket. Ezeknek

a bandáknak az a feladatuk, hogy megakadályozzák Kijev rendszeres megerősítését, zavarják a közlekedést, elégedetlenséget szítsanak a lakosságban és bizonytalanságot a szovjet szervek tekintélyével szemben. Ezért . . .

Gurovscsinától kezdve biztosított menetben mozgott tovább az ezred. Koncz előreküldött egy szakasz lovast, és szigorú parancsot adott:

— Egy lelket se eresszetek el a szemetek előtt megvizsgálatlanul! Körmönfont emberek ezek, a szekérderékban fegyvert tartanak, az abrakos tarisznyában kézigránátot! . . .

Gara csak akkor ült lóra, mikor az ezred már jó messze volt. Ő a hátvédet beváró huszárok mögött lovagolt.

Puha nyári délután ömlött szét az elvonuló tájon. A parancsnok átadta magát valami szokatlan, de most éppen ezért erős érzésnek. Erőt vett rajta az, amire sem tegnap, sem ma nem akart gondolni . . .

Nézd csak . . . — gondolta. — Nézd, nem is hittem volna . . .

A fekete lépésben ment, el-elmaradozott. A huszárok igyekeztek betartani az előírt távolságot, és idegesen nézelődtek visszafelé.

Garán mindinkább erőt vett a nyugtalanság. Melle elszorult, szeretett volna egyedül lenni. Körülnézett, és szembe találta magát Sárközi fürkésző, hideg tekintetével.

— Nem tudja, Zsiga bá', hányadika van ma?

— Hányadika? Hát, ha nem csalódom, hónap végén vagyunk. Alighanem huszonkilencedike, de lehet, hogy má' éppen harminc is . . .

— Akkor . . . — mondta Gara tréfára mosolyodva —, ha semmi különös nem történik, holnap harmincegyedike lesz . . .

Valahonnan, messziről, az elülső századoktól jól ismert, hetyke bakanóta hallatszott. Gara felült a nyeregben, ke-

zében megfeszült a kantár. A fekete idegesen balra-jobbra lendült, aztán előreugrattak . . .

Alkonyatkor az ezred elérte Makarovót, ahol már várták Keit szállásmesterei.

17

Zina riadtan nyitotta ki a szemét, mintha valaki felébresztette volna. Hajnalodott. Az ablakot teljes fénnyel vonta be a közeledő reggel. A lány gyorsan papucsba bújtatta lábát, és félretolta a csipkés függöny szélét. Az utcán nem volt egy lélek sem. Szürke világosság állott őrt a házak mellett. A fák aludtak az út szélén. Az ablakok hályogos szemmel néztek az utcára.

Zina macskapuhán átsurrant a szobán, biztos kéznyomással, zajtalanul kinyitotta az ajtót. Az udvar felől csend süketedett a fülébe. Szemével körülkapkodta az udvar sarkait, de mert szíve erősen dobogott, úgy rémlett neki, hogy a lovak „legyeznek" az istálló hídlásán.

Kinyitotta a lépcsőhöz vezető ajtót, és lesurrant az udvarra.

Az udvar üres. Hűvös volt, és a Zsiga bácsi seperte homokon friss keréknyom kanyarodott a bezárt kapu alá. Az istálló ajtaja nyitva. Az istálló — üres, üres, üres . . .

Úgy a szívébe nyilallott, hogy meg kellett hajolnia.

Jaj . . .

Müllerék konyhaablakában valaki odébbsurrant. Ez térítette magához Zinát. Most vette észre, hogy egy ingben áll az udvar közepén. Halkan, madárijedtséggel felsikoltott, és lábával alig érintve a lépcsőket, felfutott.

Keblét majd szétvető szívére szorítva a kezét, megállott a verandán, és az alvó csendességtől biztonságban érezve magát, besurrant Garáék lakásába.

Az ajtó engedett a nyomásnak. A szobák üresek voltak.

Gara szobájában, az íróasztalon egy csomó magyar újság feküdt. A papírkosár tele. Körül hideg üresség, takaratlan ágy, mezítelen matrác.

Zina, nehogy hangosan felzokogjon, gyorsan otthagyta a szobákat. Bezárta az ajtót, és visszafeküdt díványára. Hangtalan, nagy könnyekkel sírt reggelig. Akkor elaludt.

Különös, rég nem hallott lótás-futás ébresztette fel. A szobában nem volt senki, de az utcáról beszűrődő világosság egyszerre a tudatába vágott.

Elkéstem!

Azonnal öltözködni kezdett. Közben a hangok a tudatáig értek. A szomszéd szobában székeket, bútort tologattak, és valaki kalapácsolt.

Gyorsan magára kapta ruháit. Befutott a fürdőszobába, és míg végigment a folyosón, belesett Garáékhoz.

A szoba közepén Vagyim állott kalapáccsal a kezében. Vele szemben anyja, és valamiről tanácskoztak.

Milyen békés kép! — gondolta Zina egyszerre fellobbanó ellenséges indulattal.

A fürdőszobába bejött Arisa.

— Elmentek, lelkem... — mondta meleg fürkészéssel a szemében.

Zina mosakodott. A hideg zuhany a csontjait cirógatta. Nem válaszolt.

Arisa, hogy magára vonja a figyelmét, odalépett, és puha kezekkel végigpaskolta a lány formás hátát, megsimogatta az oldalát, és lefutott kezével a lábán.

— Nem kell, nyánya! — mondta Zina.

Arisa segített a törölközésben, és mikor Zina kibújt a bolyhos kendő mögül, Arisa puha, párnás, piros ajakkal arcon csókolta.

— Elmentek... — mondta még egyszer.

— El! — hagyta rá Zina.

— Észre sem vettem, olyan csendesen mentek el...

— Egyáltalán, keveset lármáztak.

— Milyen rendes ember ez a Zsiga! Mintha nem is katona lenne, hanem, hanem ... szobalány. A szobák felseperve, egy szem por sincsen sehol, az udvar felseperve, az istálló ... Margarita Dmitrijevna, de még Vagyim sem talált kifogásolni valót. Rendes emberek, nagyon rendesek ...

— Hát a mieink mit csinálnak ott?

— Vagyim be akar menni a szobájába, Klávocska is ... és Martin Filippovics dolgozószobáját akarják rendbe szedni ... Vagyim azt mondja, ha nem ma, holnap ...

— Ilyen hamarra várják? ...

— Én is mondtam, hogy nem kellene úgy sietni ...

A lakás felől kiáltás hallatszott.

— Arisa! ... Arisa!

Margarita Dmitrijevna hangjában a régi ércesség rezgett. Zinát egyszerre ellenséges érzés fogta el.

— Megyek már, megyek ... — dörmögte Arisa és kiment.

Zina elhatározta, hogy bár elkésett, nem marad odahaza. Bemegy az Arzenálba, megmondja őszintén ... Vagy azt mondja, hogy azért, mert a vőlegénye ... Forróság öntötte el egész testét.

Vőlegénye? Gara — az ő vőlegénye? ... De hiszen ...

Gyorsan megreggelizett. Bejött Margarita Dmitrijevna. Ahogy cigarettázott, ahogy lépett, ahogy Zinára nézett, nyílt, ünneplő vidám tekintettel — mind csak fagyasztotta Zinát.

— Szándékosan késtél el, Zinusa? — kérdezte vidáman, ravaszul mosolyogva.

— Nem, mama, elaludtam, és ti olyan későn keltek ... Senkinek sem jutott eszébe, hogy felköltsön ...

— Én nyolckor keltem, és az igazat megvallva — azt hittem, hogy te szándékosan ...

Bejött Vagyim, és utánakullogott Nyegyilo is. Mikor a fiú meglátta Zinát, egyszerre elbátortalanodott.

— Jó napot... Zina...

— Jó napot, Gricko! No, mikor nyílik meg az iskola?

— Aligha kerül rá sor... — mondta a fiú csendesen.

— Hogyhogy?

— A hadseregbe lépek be, Zina...

— Melyikbe?...

— Persze, az önkéntes fehérbe... — És a fiú hol sápadt, hol pirult. Szeme vak imádattal nézett. Zina valami bántót akart mondani, valami hideget és józanat.

— Messze van az még! — mondta csészéje mögül.

— Ugyan, Zina! Nem szégyelled magad, ilyet mondani? — elegyedett most beszélgetésbe Margarita Dmitrijevna.

— Miért szégyelljem, mama? És egyáltalán nem értlek titeket, miért alakítjátok át azokat a szobákat? Kissé talán még korai? Hiszen az interezred minden percben visszajöhet!

— Ki mondta neked? — kérdezte Margarita Dmitrijevna ijedten.

— Gara mondta. És azonkívül magad is kéretted, hogy tartsa fenn igényét a szobákra...

— Fenét jönnek ezek vissza! Menj ki a hajóállomásra vagy a vasúthoz, és nézd meg, mi megy ottan...!

— Mi megy? Kiürítés? Ez csak azt jelenti, hogy itt harc lesz...

Csend támadt. Vagyim egyszerre lekókadt, és Gricko kétszer is megtörölte homlokát.

— Zinuska, úgy gondolod, hogy még korán van?...

— Szerintem nagyon is korán. Képzelje, mama, ha valaki meglátja, hogy elfoglaltuk a rekvirált szobákat — csak kellemetlenség lehet...

— Ez igaz — hagyta rá Margarita Dmitrijevna. Az ezredesné arcára megint visszasuhant az a lehangoltság, amely az utolsó hónapokban mindig ott ült rajta. Egyszerre ingerlékeny lett és dühös.

— Ez te vagy, Vagyim, ezt te csinálod!... Hű, hó,

azonnal foglaljuk el a szobákat, készítsük elő apa dolgozószobáját... azonnal!... Ezek a... vörösök alig húzták ki a lábukat, és te már...

— Eh! — mondta Vagyim dühösen, és a földre dobta a kalapácsot. — Gyerünk, Gricko!

— Nem, állítsátok vissza az ágyat, ahogy volt, és az íróasztalt is! Aztán mehettek...

— Állítsd vissza te! — mondta durván Vagyim, és kiment az ajtón. Grickó bent maradt. Tétován, ijedten és kényelmetlenül nézett a családra.

— Megyek... megyek és beszélek vele... — mondta eltökélve, és kisurrant az ajtón.

Az ezredesné reszkető kézzel gyújtott rá egy másik cigarettára, és mélyen beszívta a füstöt.

— Reggeli óta nem hagy békét! „Mama, gyere — rendezzük be"... így, meg úgy... Őrült, őrült... Attól félek, hogy képes még valami bolondot csinálni az utolsó pillanatban...

Zina felállott és szótlanul, egy pillantást sem vetve anyjára, odaszólt.

— Bemegyek, mama, a hivatalba... Megmondom, hogy elaludtam a reggeli dudálást.

— Talán mégse mennél be, fiam... — kérte az ezredesné.

— Nem, mama, ez kényelmetlen lenne... Éppen most, mikor...

Nem fejezte be gondolatát, amely olyan hirtelenül és érezhető felindulással jött, hogy szinte elakadt a lélegzete.

Gyorsan lefutott az utcára, és csak itt eszmélt rá teljes egészében erre a gondolatra:

Most, mikor úgy sűrűsödik a levegő, és olyan nehéz pillanatok közelednek... éppen ilyen időben kések el először!...

Majdnem futva ment az irodáig.

Megmutatta az őrszemnek az igazolványát, és felszaladt az irodaszagú lépcsőn.

Szorongva lépett be, de már az első pillantásra megállapította, hogy késése nem keltett nagyobb feltűnést. Gyakori volt, hogy hiányzott valaki az irodából.

Ahmetova, aki mellette ült az ablaknál, megkérdezte:

— Miért jött be, Zina? Hiszen látszik, hogy beteg!

— Igen, rosszul érzem magamat...

Bejött Zolotodub, sietve keresett valamit asztalfiókjában, és már indult is kifelé.

— Zolotodub elvtárs, elkéstem, mert...

— Nem tesz semmit...

Zina leült a helyére, és hozzáfogott a munkájához. De hamarosan érezte, hogy nem tud semmit rendesen csinálni. Ahmetova biztatta:

— Menjen haza, Zina! Hiszen úgy sincsen munka... A fizetési listákat csak holnap állítjuk össze...

Sztukov, a könyvelő, szintén megerősítette:

— Ha rosszul érzi magát, Klimova, akkor okosabban teszi, ha hazamegy!

Zina indult haza. Az utcán lassan ment. Elkerült a kaszárnya felé. A kapu be volt zárva, őrszem nem látszott sehol.

Zina úgy érezte, hogy a város üres, a szembejövő emberek sietése érthetetlen, az autók, amelyek elzúgnak mellette, mintha kövek volnának, amelyek őrá hengeredtek...

Nem messze mozdonyok sikoltoztak, bőgtek. Zina szeretett volna felkiáltani. Katonák jöttek szembe.

— Nem ők jönnek-e visszafelé?

Haza nem akaródzott mennie. Az üres udvar, a szobák, Vagyim, az anyja, Kucserov — mindez most bántóan hatott rá.

A bulvár sarkán egy lányhang kiáltott felé.

— Zinusa!

Megfordult. Iskolatársa, Valja Galickaja volt az, egy fiatalember állt mellette. Igazi fiatalúr, fehér kabátban, fehér cipőben, kézfogása gyakorlott, gyors, és a pillantása ragadós . . .

— Nem ismered meg? Találkoztatok nálunk — Kolja Zimin. Csernyigovi rokonunk, most jött meg . . .

Zinában megint fellobbant az ellenséges érzés. Valami kellemetlent, visszataszítót akart mondani. De Galja megelőzte.

— Hallottam, hogy a vörösöknél szolgáltál! Igaz?

— Igaz — mondta Zina.

— Csak nem tán? És érdekes volt?

— Roppantul!

— No, a viszontlátásra . . . mi sietünk . . .

— Én nem sietek, de nem is tartóztatlak . . .

Mikor azok tovább mentek, Zina hallja:

— Képzelje, Kolja . . . a papája fehérgenerális, és ő . . .

„Fehérgenerális!" Zina életében először érzett idegenséget és haragot apjával szemben.

Leült egy padra, és sokáig ült itt magába mélyedős félájultan. Szavak ütődtek a füléhez . . .

— Cserkasszi? . . . Elkésett, kedves . . . már tegnapelőtt elesett . . .

— Igazán?

— Az ütközet Perejaszlavlnál folyik, és —

Zina odanézett. Két idős ember beszélgetett. Látszott rajtuk, hogy nem titkolóznak előtte.

18

Gara kikísérte Ácsot az országútig. Ellene volt annak, hogy a komisszár visszamenjen Kijevbe, de Ács mindenáron menni akart.

— Rosszat sejtek! — mondta a komisszár őszintén, az-

tán hozzátette: — Azonkívül lekapom őket a tíz körmükről, az anyjuk erre-arra... Kiküldenek egy ezredet, és se szó, se beszéd...

— Inkább arra vigyázz, hogy útközben rád ne lőjenek valami bokorból! — mondta Gara, aki Ács acsarkodásában megérezte a magabiztatást.

Gara öt huszárt parancsolt a komisszár mellé, de az Gurovscsinánál otthagyta őket, és Kijevbe csak a hintón zörgött be.

Az országút tele volt visszavonulókkal. A városba visszafelé menet Gara kissé kényelmetlenül érezte magát.

— Miért is adtam neki azt a levelet? Igazán nem a komisszár dolga, hogy a parancsnok szerelmi ügyeit intézze.

Hűlő, ragadós érzés kezdte eltölteni.

— Oszt' sokáig lesz-e a komisszár Kijevben? — kezdte a beszédet Sárközi.

— Már mért érdekli magát?

— Jó vóna má' tudni, hogy a többiek mikor jönnek utánunk.

— Miféle többiek?

— Hát az ezredek...

Bár senki sem mondott erről semmit a katonáknak, mégis erős volt az ezredben a hit, hogy az interbrigádot itt fogják egyesíteni, hogy Zsitomir-Proszkurovon át istenigazánban megkezdje az előnyomulást. Hogy az ezred feladata a rajon kitisztítása a banditáktól, azt senki sem hitte.

— Hát persze, ha útban van a szemét, elseperjük... De az igazi, az mégiscsak az lesz, ha előnyomulunk...

Ácsnak most nagy előnyére vált gyanakvó természete. A komisszár füle mindent meghallott. Tegnapelőtt délután például az a hír járta az ezredben, hogy Magyarországon rosszul állanak a dolgok. Suttogva, egymásnak valón be-

szélgettek erről, de senki nem kérdezett róla. Ebből látszott, hogy a hírt titokban terjeszti valaki.

Honnan indul ki ez a pletyka? Ezt kellett kiszimatolni. Ács olyan volt, mint a felingerelt, szimatoló vizsla.

— Csak egyszer csípjem el a végét . . .! — morogta dühösen.

Mikor behajtott Kijevbe, szemébe ötlött a nagy kavarodás. Az utcán katonaság ácsorog, trének, automobilok. Mindenfelé zűrzavar. A hajóállomás tele mindenféle járművel. Aztán mindenütt idegesség, nyers beszéd és néhol már fejetlenség is. A Kereskedő-kert előtt az utca legközepén székmerev lábú döglött ló fekszik. A kijevi megerősített rajon parancsnokságánál Ács senkit sem talált, sem a komisszárt, sem a parancsnokot.

— A haditanácson vannak.

Végigkocogott a Krescsatyikon, és a haditanács épülete előtt el is fogta a megerősített rajon parancsnokát. Az éppen autóba szállott.

— Elvtárs, két napja utasítás nélkül vagyunk!

— Melyik ezred?

— Harmadik internacionalista.

— Az, amelyik a hidak őrzésére van kirendelve?

— Dehogy, a harmadik, Makarovból!

— Makarovból? Igen . . . tudom, tudom . . . persze . . .

A parancsnok egy ideges mozdulatot tett, aztán felnézett Ács mogorva arcába, és felállott az automobilban. Ács megértette, hogy valami egészen bizalmas dolgot akar közölni vele. Közelebb lépett.

— Maga az ezred komisszárja, ha nem tévedek . . .

— Úgy van, elvtárs.

— Hát, ide figyeljen! A maguk oldaláról, Radomisl irányából Petljura egy oszlopának a közeledése várható. Ma küldtem maguknak egy század lovast a második ezredtől. Több megerősítést egyelőre nem kapnak, és ne is kérjenek. Most azonnal hívja fel telefonon az ezredparancsno-

kot, és adja át neki a következő parancsot: Az ezred elfoglalja Radomislt, bal szárnyával Korosztisevnél, jobb szárnya vegye fel a kontaktust Malinnal. Onnan az északi csoport parancsnoka, Golin elvtárs megadja a további intézkedést.

— Golin elvtárs?

— Igen — Golin, az északi rajon védelmének a parancsnoka. A többi utasítást a helyszínen megkapja.

— Értem!

Ácsnak az volt a benyomása, hogy mindenki fut. A magyaroknál is nagy a felfordulás.

Jókor reggel hagyta el Kijevet. Csend volt, és ez megnyugtatta.

Mikor áthajtott a sorompón, az őrség megállította. Már ki akarta venni az igazolványát, mikor az őrségparancsnok magyarul kiszólt:

— Nem kell igazolvány a komisszár elvtárstól . . . Úgyis ismerjük . . .

— Ki az? — kérdezte előrehajolva Ács.

A bódéból kibújt az őrségparancsnok rózsaszínű, betyáros képe. Az országút felől Viola Jóska szakasza állott.

— Hogy vagyunk, cimborák? — kérdezte a komisszár.

— Megvagyunk, nagyjából — válaszolták a magyarok.

— Hát a maguk ezrede hol van?

— Itt, egy kicsit elöl, úgy ötven versztnyire . . .

— Aszongyák, rövidesen mi is megyünk előnyomulásba . . .

— Nono, testvérek . . . A viszontlátásra! . . .

Ácsék továbbkocogtak az őrségtől, de egyszer csak a komisszár megállíttatta Kovács Pistával a kocsit.

— Pista, a szenvedését . . . — mondta Ács kelletlenül. — A levelet . . .

— Elfelejtette az elvtárs átadni! . . . Én is azon gondolkodtam, nem felejtettünk-e el valamit . . .

— Nahát . . .!

Ács a kezében tartotta a levelet, és arcán a kényelmetlenség vonása hirtelen dühvé változott.

— Ej, nem vagyok én szerelmi postás!

Már éppen visszagyűrte volt a levelet, mikor a sorompó felől valaki utánuk kiáltott. Kezét magasan csóválva közeledett egy futó alak.

Viola Jóska volt, a szakaszparancsnok. Most a futástól bazsarózsa-arccal, pihegve állott meg.

— Nem bírtam kiáltani, Jóska cimbora... utánad lógtam... Meg akarok tőled kérdezni valamit...

— Várj... mielőtt még kérdeznél... Itt van ez a levél. Bemégy vele a városba, felmégy a pecserszki részbe. Tudod, hol laktunk mi tavasszal?

— Tudom, ott a kis utcába...

— Nahát, add át ezt a levelet ott a kisebbik lánynak... Garától van, mondd meg...

— Átadom. Reggel leváltanak, átadom.

— No, most beszélj, mit akartál kérdezni?

Viola Kovács Pista felé sandított. Suttogóra fogta a dolgot.

— Jóska, tudod mit beszélnek?

— Mit?

— Hogy Pesten...

— Na?

— A szovjet... állítólag... lemondott...

Ács érezte, mint hűl meg a szíve, mint sápad el, mint remeg meg a térde.

— Ki mondja ezt?

— Azt beszélik...

— Ki beszéli?

— Hát, tudod — beszélik... Egyik is, másik is... De én, tudod, nem akarom hinni... Azért kérdezem tőled...

Ács mélyet lélegzett és nehogy hangja elárulja az izgalmát, halkan, de erélyesen kimondta:

— Jóska, én ismerlek téged. Csak azt mondom neked

— fűrészes szuronyt a torkába annak, aki ilyet mer beszélni!

— Nem igaz hát? — kérdezte Viola bizakodással.

— Még ha volnának is nehézségek... akkor is az ilyen beszéd — tudod, kinek jó...!

— Értem — hagyta rá Viola, magára eszmélőn... — Most már értem...

— Nahát, azért...

— A viszontlátásra, elvtárs!

— A viszontlátásra!

Szótlanul hajtottak vagy öt percig. Mikor a lovak maguktól lépésbe mentek át, Ács visszanézett. Az országút fehér simáján ott állott Viola fekete pontja.

— Míg ilyenek lesznek, addig sose bukik meg... — mondta Ács félhangosan.

— Mit mondott az elvtárs? — kérdezte Pista, felkapva a fejét.

— Derék legény ez a Jóska! — mondta zavarában Ács. — Még Pestről ismerem...

— Aszongyák, ő hozta ki a tűzből Nettet...

— Jó proli...

Gurovscsinánál egy egész szakasz lovasság várta a komisszárt. — Makarov alatt banditák keringenek — mondta Csiky, a szakaszparancsnok. — Azt beszélik, Sztruk visszajött a bandájával, és egyesült Mordaleviccsel...

19

A déli szünet alatt Róza utolérte az udvaron Zinát:

— Zina, egy szóra!...

— Mi az, Róza, hogy reggel nem láttalak?

— A mai éjszakát itt töltöttem az Arzenálban...

— Most látom, hogy nagyon sápadt vagy.

Róza elhárítón legyintett a kezével, és az arca sírós szomorúvá vált.

— Mi történt? — kérdezte Zina rosszat sejtve.

— Holnap ... de ezt még senkinek meg ne mondd ... már nem dolgozunk ...

Zina arcán olyan őszinte, olyan mély volt a megdöbbenés, hogy Róza nem bírta elhallgatni a valót.

— Az éjszaka kommunista szubbotnyik volt ... előkészítettük a kiürítést ...

— Róza!

— Zinusa, a te helyzeted nem is olyan rossz ...

— Mi lesz?

— A várost nem fogják védeni a mieink. Harc nélkül adják át ... Hogy ki foglalja el, azt még senki sem tudja ... Lehet, hogy Gyenyikin ... lehet, hogy Petljura ...

— Te mit fogsz csinálni?

— Este elmegyek hozzád ... Szeretnék veled egyetmást megbeszélni ... Tegnap este azt ajánlottam, hogy hívjunk meg téged is a szubbotnyikra ... Én úgy bízom benned, Zina, mint magamban ... de egyesek ellene voltak ...

— Köszönöm, Róza ...

A lány elveszett az ide-oda mozgó emberek mögött, Zina egy percig elmélyedt megdöbbenésében. Gara már negyedik napja van a városon kívül, és megígérte, hogy ír. Mi van vele? Vajon visszajön-e a városba?

Az ebédszünet végét jelző kürt náthásan eltüsszentette magát. Zina felszaladt a lépcsőn.

Az irodában egy csomó munkás volt, körülállották Zolotodubot.

— Klimova elvtársnő, kérem, pakolja össze az iratait, és tegye ide, Sztukov elvtárs asztalára.

Zina gyorsan kihúzta asztala fiókját, és kiszedte az iratokat. Átnézett a többi asztalokra is. Ahmetova spárgával fűzte össze a könyveit, Sztukov az íróasztala fiókjában

keresgélt. A munkások behoztak egy frissen eszkábált ládát, és letették a szoba közepére.

Még egy óra se volt, mikor Zina elhagyta a hivatalt. Két hónapi fizetését, egy csomó sárga és piros ropogós bankót, belegyűrte a retiküljébe.

— Ha holnap az Arzenál kürtje búg, az azt jelenti, hogy mindenkinek be kell jönnie munkába...

Zolotodub ideges volt, szaladgált. Az öreg Bondarcsuk odament Zinához, és kezet fogott vele.

— Hát, Klimova elvtársnő... találkozunk még!...

— Okvetlenül, Danyila lljics... okvetlenül... — mondta Zina melegen. Sírni szeretett volna, de úgy gondolta, ez ízléstelen volna, hiszen mindenki meg van hatva, mindenki fel van dúlva.

Zina azonnal hazament. A keresetét, mint mindig, átadta Margarita Dmitrijevnának.

— Miért ilyen sok?

— Valami különbözetet fizettek ki, mama.

— És miért jöttél ma ilyen jókor?

— Korábban végeztünk a munkával.

Zina átment apja dolgozószobájába, ott most minden úgy volt, mint a rekvirálás előtt: az ezredes szolgálati fényképe a falon, a könyvszekrény, az íróasztal...

Zina beleült az egyik fotelbe, és mélyen, magának valón elgondolkodott.

Ajtócsapkodástól ébredt magára. A lakásban ideges sietéssel járkáltak. Hangokat hallott.

A folyosón ott állott Müller úr, és sápadt-izgatottan mesélt valamit Margarita Dmitrijevnának. Az ezredesné valósággal ellentéte volt a sápadt és levert Müllernek: egész testével kiegyenesedett, fejét felvetette, arca szabad, büszke mosolygásba nyílott, és apró, ideges nevetés kukorékolt ki a szájából.

— Csak nem tán?... Ez érdekes!... — mondta aztán csendesen.

— Kérem, Margarita Dmitrijevna ... erről még nagyon korai lenne idegeneknek beszélni ... én csak a miheztartás végett ... teljesen titokban közlöm ...

— És mondja, kedves Franc Arnoldovics ... egészen biztosan tudja? ...

— Egész biztosan, Margarita Dmitrijevna ... hiszen az újság sem jelenik meg már többet ...

Müller a megjelenő Zina felé nézett, és gyorsan elköszönt. Az ezredesné vidáman utána intett, és odafordult Zinához:

— Ejnye, te meg az anyádnak sem mondtad volna meg ...

— Mit, mama?

— Azt, hogy a városban megkezdődött a kiürítés ... Most már értem, miért jöttél haza ilyen szokatlan időben, és miért adtak olyan sok pénzt!

— Miért, mama?

— Ne tettesd magad! Evakuálnak, mennek a fekete fenébe! ... Hopp, várj! .. — Az ezredesné arca eltorzult. — A pénz ... Hiszen ez szovjet pénz! Mit csinálok én ezekkel a papírokkal? Arisa, Arisa! ...

Zina nem hallgatta tovább anyját, aki egyszerre el volt foglalva a pénz értéknek a megmentésével. Még a kiürítés örömhírét is kicsavarta szívéből ez az ijedelem.

Zina kiment az udvarból, át az utcán, le a domboldalon, a folyó felé, és ott megállott.

Valahol, nem messze, két mozdony kiabált fel a mélységből. A gépek úgy ordítottak, mint a sebesült vadállatok. Zina egészen megrendült ettől a rekedt segélykiáltástól. Úgy tűnt neki, hogy a mozdonyok segítségért kiabálnak.

Most valahol lövöldöznek, messze, messze. Úgy hallatszik, mintha vasbádog-háztetőt verne az eső. Így állott sokáig céltalanul, hallgatózva.

Hova is megyek? ...

Megfordult, és sietve elindult visszafelé. Úgy érezte magát, mint még soha — egyedül, üresen, felzaklatva.

Hol van Gara?... — csendült fel benne a kiáltás...

Odahaza mindent felfordulva talált. Müller úr híre vidámra izgatta a családot. Margarita Dmitrijevna elküldte Arisát egy csomó pénzzel a harmadik utcában levő zsidó zugboltba, hogy fizesse ki a tartozásukat, és ha lehet, sajtoljon ki még egy csomó árut.

Három óra táján hazaszaladt Kucserov, és bezárkóztak az ebédlőbe.

— Képzelje, mama, azt mondja nekem Davidov, a komisszár: „Na, Kucserov elvtárs, négy órakor kivonulunk. A helyén legyen!" Igenis — mondom —, és a fene esz. Mit tegyek? Képzelje a helyzetet! Ha én kénytelen lennék visszavonulni velük! Ez a Davidov teljesen meg van bolondulva. Most, mikor már itt van a fehérhadsereg, akkor elfogja őt a nagylelkűség: ő nem hagyja el a bolsevikokat, őt itt becsülik, munkakört adnak neki... Azt mondja, a fehéreknél nem a legfényesebb a rend...

— És magával, mit csináljunk, fiam?...

Vagyim jött be:

— Vologya... Gyerünk...

— Hová?

— Gyere, minden kész van!

Kitudódott, hogy már jó előre előkészültek erre az eshetőségre. A szomszédos, elhagyott épület pincéjében helyet csináltak maguknak.

— Egy kissé romantikus a dolog — mondta Kucserov —, de azt hiszem, ez a leghelyesebb.

Megjött Kláva. Ki volt pirulva és újságolta:

— Képzeljétek! Egyszerre szekerek jöttek, felpakoltak, nekünk kiadták a fizetésünket termékekben, és alómars, evakuálnak!

— Hol az áru?

— Otthagytam. Több mint egy pud cukor van ott. Vagyimért jöttem haza vagy Vologyáért.

— Vologya nem mehet — mondta határozottan az ezredesné.

Mikor Kláva megtudta, mi vár Vologyára, elsápadt, és lemondott a cukorról, de Gricko jelentkezett.

— Klávgyija Martinova, majd én megyek...

Kláva elszaladt Grickóval, Kucserov pedig eltűnt Vagyimmal a kert irányba.

Megjött Arisa.

— A régi adósságot elfogadta a zsidóné, de új árut nem ád. Azt mondja, nincsen. Pedig tele a hátsó szoba, az ura meg nincsen idehaza.

Zina árván, szorongva, mint egy szögletbe vert vad, úgy érezte magát. Nem hitte el a kiürítés hírét.

Megálljatok csak, holnap megszólal a kürt! Majd adnak azok nektek!

Az a gondolata támadt, hogy most rájuk ijeszt. Azt mondja, hogy ez csak próbakiürítés. A Cseka ki akarja próbálni, ki igazi szovjet ember, ki nem. Előre elképzelte, milyen savanyú képet vág majd anyja. Kucserov meg visszaszalad a hivatalába.

De ebben a percben valahol, nem is olyan messze, egy robbanás hallatszott, aztán még kettő. Utána nagy csend lett, aztán távolabb pufogott még két robbanás.

Az udvarra berohant Vagyim, és kezében — Zina szeme elsötétedett —, Vagyim kezében egy rövid lovassági karabély sárgállott.

Garáék karabélya — villant eszébe.

— Ahá! Ahá! — kiáltotta Vagyim. — Kezdődik!

Zina odaszaladt, hogy valamit mondjon neki, hogy elvegye tőle a karabélyt, hogy... de a fiú már eltűnt a bokrok között.

Kucserov ott állott a kert kisajtajában, és megfogta Zina kezét.

— Zinusa, elég volt a komédiából. Ne kezdj ki Vagyimmal. Ő meggyőződéses ember.

— Maga is? . . .

— Én fehértiszt vagyok.

Az utca felől az ajtóban megjelent egy katona, alacsony, piros arcú. A kezében szuronyos fegyver. Bejött, és körülnézett. Kucserov idegesen rándult, és bokrot tiporva eltűnt a kertben.

Zina előrejött. Még hallotta, hogy fut eszeveszetten Kucserov a kertben, látta, mint integet neki Margarita Dmitrijevna.

— Kit keres?

— Levelet hoztam — mondta a katona rossz oroszsággal.

— Garától?

— Igen . . .

— Én vagyok, nekem hozta! . . . — és már nyújtotta is a kezét érte.

A katona a blúza zsebéből kivett egy összehajtott levelet, és megnézte.

— Maga Zinaida? . . .

— Martinovna!

— Martinovna, igen! . . .

— Én vagyok . . .

— No, a viszontlátásra — mondta a katona. — Választ nem kértek . . .

Zina repeső szívvel olvasta el a boríték ismerős betűit, és utánaszaladt a katonának.

— Elvtárs, elvtárs! Várjon egy percre! . . .

A katona megállott a kisajtóban.

— Mondja . . . hát Gara? . . . Hol van, hol vannak?

— Ott . . . kint . . . hátul . . . — mondta Viola, bizonytalanul hátrafelé intve karjával.

— És . . . bejönnek a városba? . . .

— Azt már én nem tudom . . . Mi parancsot kaptunk

a leváltásra... engem Ács elvtárs kért meg... No, de sok jó egészséget... sietek... A viszontlátásra!...

A katona gyors, kopogó lépésekkel továbbszaladt.

A kertből most kijött Vagyim. Az arcán leírhatatlan ijedtség fehérlett. A fegyver nem volt nála.

— Elment? — kérdezte Zinától leverten.

— El.

Kucserov is kibújt a bokrok közül. Az ajtón bebújt Gricko üres zsákkal a kezében, utána Kláva sietett. Az ajtót bezárták.

Így állottak egy darabig, aztán Kucserov megint visszahúzódott.

— Az utcán már lövöldöznek... Mi is futva jöttünk haza... Klávgyija Martinovna félútról visszatérített...

— Képzeljétek, az Insztyitutszkájáig sem értünk — lövöldöznek. Gricko azt mondja, menjünk tovább...

— Igen — mondta Gricko, és fényes szemével egy pillanat századrészéig belenézett Zina arcába.

— De én féltem... Nem tudja megérteni, bogy én félek a lövöldözéstől?

— Gyerekek, gyerünk a házba... — sürgette az ezredesné. Kucserov karon fogta menyasszonyát.

Vagyim odalépett a kipirult Grickóhoz, és fontoskodón megjegyezte:

— Képzeld, egy vörös volt itt, fegyverrel, egészen egyedül. Ha te itthon vagy, leszedtem volna a karabéllyal, és akkor most már két fegyverünk lenne. Valószínűleg sok töltény is volt nála... Mi a fenének mászkálsz ilyen időben?

Gricko őszintén szomorú képet vágott. Vagyim most vette észre Zina gúnyba torzult arcát és villogó szemét.

— Ne félj, Gricko, még ma meglesz a második fegyver is! Kimegyünk a hídhoz... Ez is csak egy hajszálnyival vitte el az irháját!...

Zina odalépett Vagyimhoz. Arca megvonaglott. Vala-

mit mondani akart neki, valami sértőt, igazat és gorombát, de érezte, hogy képtelen, képtelen egy szót is kimondani. A torkát sírás fojtogatja. Nem, nem fog sírni! De akkor már kicsattant száján a hang. Idegesen, messze halló, éles hangon felnevetett.

20

Csaszteknek Kazatyinnál sikerült egyesítenie a déli csapatokat. Ide érkezett meg a Rakitniból idevezényelt Paposy is, s átvette a Fekete-ezredet. A Tardy-ezred parancsnoka már jó ideje Kertész volt.

A népbiztos sürgetésére Csasztek csoportját a moszkvai kurszánt-brigád váltotta le.

Csaszteknek úgy tűnt fel, hogy az interezredek e mellett a friss fegyelmű, új katonák mellett — fáradt, elkopott csapatok. A kurszántokban érzett a fiatalság rugalmassága, a szigorúság és a nemrég elsajátított diszciplina előírásossága.

Csasztek bevagonírozta a katonáit, és elindult Kijev felé.

A vagonélet, a visszavonulás sok beszédre adott alkalmat. Mikor Kijevben kivagoníroztak, és nem messze az állomástól elfoglalták a kaszárnyákat, a Fekete-ezredben felbukkant a leszerelő hangulat.

— Elég volt... Harcoltunk, míg kellettünk, most már nem harcolunk...

Csasztek csak most ébredt magára. A katonák egész nap gyűléseztek. Gyurka huszárjai között is akadt egy-két leszerelő. A Tardy-féle ezredben meg pláne egy szakasz jelentette ki: „Elég volt!"

Mikor a politikai osztály kiküldte Telekit, hogy fordítsa meg a hangulatot — átkozódással és csúfolással fogadták:

— Mi az, a frontról elszaladtál, most meg szavalsz?

Hiába volt minden magyarázat. A népbiztos parancsot

adott: ne akadályozzák meg: aki akar, szereljen le, de az intercsapatot gyorsan át kell szervezni. A gyűlések folytatódtak, de Kijevben ekkor már annyira érzett a front közelsége, hogy nem lehetett tervszerű munkát folytatni.

Csasztek azt a parancsot kapta, hogy várja be Kijevben Horváth ezredét, aztán a csapatok egyesítéséből származó vegyes brigáddal fedezze a hadsereg visszavonulását, és az utolsó percig tartsa Kijevet.

A két gyalogezred a rakpartokat őrizte, a hidakat és az utakat. Gyurka remontált. Lőcsös eszkadronját a stáb magához rendelte.

Csasztek már nem találta Daskót Kijevben. A divizionárius elutazott, és Raáb az újság utolsó számát nyomatta. Teleki írt ebbe forró vezércikket a győzedelmes visszavonulásról:

„A visszavonulás nem mindig vereség . . . Egy jó visszavonulás néha többet ér, mint egy ki nem használt győzelem . . ."

A politosztálynál Csasztek már mindent összecsomagolva talált.

Mindenki vagonokért szaladgált, Farkas evakuálta az Osztrák—Magyar Hadifoglyok Tanácsát. Most már nem titkolta senki, hogy evakuál, de pánik nem látszott.

Két napig tervszerűen folyt a kiürítés. A harmadik nap délutánján valami váratlan dolog történt. A város különböző pontjain lövöldözés hallatszott. A közeli ágyúharc már bekiabált a városba. Csasztek riadóztatta a brigádot, Gyurka huszárjai szétmentek az őrszemekért. A magyarok a Krescsatyikon gyülekeztek.

Csasztek felszaladt a népbiztoshoz, de nem találta meg. Az egyik stábtiszt parancsot adott, hogy a két gyalogos ezred szállja meg a lánchidat, és biztosítsa az utolsó csapatok kivonulását.

Csasztek lefutott az utcára. A harmadik háznál, a rajonparancsnokságnál megállott.

Nem talált ott csak egy öreg kapust.

— Hol a stáb?

— Egy órával ezelőtt kivonultak . . .

Az őrségek futva csatlakoztak fel az ezred törzséhez. A huszárok visszahúzódtak az utcákba, és a gépfegyveres kocsik előredübörögtek.

A város egyszerre kihalt. Itt-ott futott valaki, és felcsatlakozott az utolsó csapathoz. Az ezredek elindultak a híd felé. A folyó túlsó oldaláról folyton dübörgött az ágyúzás, a folyón egymást lökdösték a hajók. Kiabálás, fejetlenség uralkodott. A hídon szakadatlan láncban mentek szekerek, lovak, katona-csoportok.

Mikor Csasztek a hídfőnél felállította a gépfegyvereket, és a brigád tüzérsége átrobogott a hídon, megjött Horváth ezrede is.

Horváth poros volt, napégette és fáradt. Megállította az ezredét, és előreengedte a trént.

A viszontlátás hallgatag, szinte mogorva volt. Horváth lovasai alig ültek a nyeregben.

Egy fél óra alatt Dobrovolszkij trénje átsurrant a hídon, és Horváth nyergeltetett.

— Hová? — kérdezte Csasztek.

— A híd túlsó oldalán megvárjuk az elvtársakat — mondta Dobrovolszkij a két parancsnok közé fúrva magát.

Ebben a percben egy automobil ereszkedett alá a lejtőn. Stábbeli katonák ültek benne.

— A Bibikov bulvárnál Petljura-előőrs! Azonnal menjenek át a híd túlsó oldalára! Az innenső oldalon csak gyorsan mozgó részt hagyjanak!

— Robbantani kell a hidat? — kérdezte Horváth.

— Nem, a világért se! Parancs van! . . .

Horváth eltűnt a zűrzavarban. A lovasok átrobogtak a hídon, és Gyurka ezrede kezdett vonulni.

Több automobil húzódott le a lejtőn. A hidat elzáró

magaslat tetején egy szakasznyi ember állott kézi géppuskákkal.

Csasztek intett nekik. Azok azonnal leereszkedtek a meredeken.

Az utolsó automobilban Csasztek megismerte Podvojszkijt.

A népbiztos tervét áthúzták az események. A stáb nem tudta megszervezni Kijev közvetlen védelmét. Az internacionalisták megtorpanása, a leszerelési hangulat lecsillapítása egy napi késedelmet okozott. A fehérhadsereg energikus csapásai alatt eszeveszett hisztériás tömeggé gomolyodott a katonaság. A városok reakciós értelmisége hátba támadta a visszavonulók utolsó csapatait, a fellázadt falukban rabolták a tréneket és a vasutakon bolyongó intendatúrákat.

A város felől lárma hallatszott, lövöldözés. Valaki integetve szaladt lefelé a lejtőn.

— Héé, az apátok!...

Viola Jóska kézbe vetett fegyverrel ugrált lefelé a lejtőn.

— Gyorsan, elvtársak!... A Petljura-lovasok már itt vannak a legközelebbi utcában!...

Csasztek eltorlaszolta a híd kapuját, és az utolsó géppuskás kocsi is átdörömbölt a hatalmas, íves alkotmányon.

Csasztek összeszedte embereit, és a csapat elindult a Brovari felé vezető országúton. Az ágyúzás nem messze hallatszott, de Kijev felől már minden csendes volt.

— Hol van Horváth?

Horváth ezrede nem állott meg az országút túlsó oldalán, és estére már Gyurka ezrede sem volt látható sehol. Paposy magyarázta meg Csaszteknek:

— Horváth átcsalta magához Gyurkát. Egy lovas díviziót fognak alkotni, Dobrovolszkij parancsnoksága alatt.

Csasztek elsápadt a dühtől, de nem volt mit tennie. Az interbrigád visszavonult Osztyor irányába. Szemipol-

kinál megállottak. Itt a nyezsini és tarascsai ukrán ezredek frontját húzták ki még két kilométerrel. Éjszakáztak. A katonák beásták magukat. Vártak. A fehérhadsereg nem üldözte a visszavonulókat. Mint az éhes kutya, vakon beleharapott Kijevbe, ebbe a hatalmas koncba.

Másnap Csasztek ezredei harc nélkül, pihenten elérték Osztyort.

Kijev felől pedig egyre szállingóztak a futók, menekültek és visszavonulók.

Egyesek szerint a petljurások foglalták el Kijevet — mások azt állították, hogy Gyenyikin vonult be elsőnek. A hírek tépték, tagadták egymást, de nem tisztázták a helyzetet.

Kijev csapodár lánynak bizonyult ezekben az időkben, válogatósnak. Két hadsereg is udvarolt neki egyszerre, mind a kettő örök hűségét ígérte. De Kijev nem tudott választani. Az éppen elveszített szerelmesét sajnálta talán. És míg Kijev tétovázott, hogy mitévő legyen — a két szerelmetes hadsereg ott, a menyasszony szeme láttára hajba kapott.

A fehér folton

1

Gara elhatározta, hogy mielőtt visszahajt Makarovba, megnézi, hogy működnek a kiállított tábori őrsök. A céltudatos, gyors mozgás hamar kihajtotta a parancsnok fejéből a borongó, kellemetlen érzéseket. Egykettőre beleélte magát a tevékenykedésbe.

A tábori őrsök pontosan reagáltak, mindenki a helyén volt. Az eldugott megfigyelő őrszemeket beavatatlan ember alig találta volna meg.

— Résen kell lenni, az biztos... És a fenébe is, tényleg — mit jelentsen az, hogy már harminchat órája egyetlen utasításunk sincsen Kijevtől?...

A stábnál minden a régiben volt. Az udvaron, a fészerből rögtönzött istállóban ott állottak a szolgálatos ordonáncok lovai, a katonák hátul az udvarban körben állottak, egyikük beszélt, a többi időnként kórusban felnevetett. A szemétdombon egy kakas incselkedett az öreg, tehetetlen kutyával. A lépcső csupa lábnyomos maszat volt a tegnapi eső után. Az ezred adjutánsa, Kincses Laci Kuthy doktorral sakkozott.

— Szervusztok, elvtársak! A telefon?...

— Kétszer mintha motoszkált volna, de különben, semmi — jelentette katonásan Kincses.

Gara bement a parancsnoki irodaként szolgáló szobába, és nyitva hagyta maga mögött az ajtót. Álmos, unalmas garnizon-délután ígérkezett mindenfelől. A szoba ablakán túl, az utca másik oldalán egy alacsony, földbe rogyott ház meredt előre üzlet-homlokával. Az üzlet ajtaja be volt

zárva, a bádog cégtáblán kifakult, régi betűk. Gara meszszibe mélyedő, nem látó szemekkel nézte a betűket. Most az utcán puha szél szaladt végig, és az üzlet bezárt ajtajára ragasztott plakát meglibbent. Gara ráeszmélt.

Felhívás!

A makarovi járás lakosságához... Polgárok, földműves szegénység, dolgozók!

Most, mikor az ukrán dolgozók Tanácsköztársasága veszélyben van, akad a népnek olyan fia, aki hátba támadja a forradalmat.

Az erdőkben dezertőrök gyülekeznek, akik nem akarják megvédeni ellenségeitől a Köztársaságot, ezért maguk is ellenséggé válnak... Ezeket a dezertőröket összeszedik és egyesítik a kisebb és nagyobb bandafőnökök, akiket viszont a falu burzsoája, a kulák, a város ellenforradalma táplál...

Tépi, lengeti a lágy őszi szél a felhívás kétfelé szakadt plakátját. A plakát ott van szétszakadva, ahol éppen áttér a kategorikus hangra.

... Akinél pedig öt nap elmúltával a kinevezett bizottságok fegyvert, fegyveralkatrészt vagy lőszerszámot találnak, azt a hadiidők és törvények szigorával...

— Keit, a komendáns mindeddig csak két fegyvert kapott a bizottságoktól: egy letört tusájú osztrák fegyvert, belerozsdásodott závárzattal meg egy závárzat nélküli német fegyvert. Igaz, hoztak még az egyik faluból két hüvely nélküli kardot, meg egy elhajított orosz szuronyt is...

— Az egésznek nincsen értelme addig, míg a banditák meg nem kezdik aktivitásukat. Ezen a vidéken öt nappal ezelőtt még nem mehetett át egy könnyebb transzport

anélkül hogy meg ne lövöldözték volna, vagy le ne csíptek volna belőle valamit...

Szokolov és Mordalevics voltak a bandák közismert vezetői, ők egyesítették a kisebb csoportokat egységes csapatba... Mindketten petljuristák, de most hadilábon állanak Petljurával. Sztruk pedig mindkettőjük ellen a hegemóniáért verekszik, ő tisztára haramia.

Gara tisztában volt a helyzettel: egy összeforrott ezred megjelenése a környéken egypár napra elcsendesíti a bandákat, föld alá hajtja és várakozó állásba kényszeríti őket.

A stáb első ülésén Kondor kimondta a szentenciát:

— Lovasságra van itt, kérem, szükség, lovasított, technizált csapatra. Könnyen mozgóra, sok gépfegyverrel, tüzérség nélkül vagy lovas üteggel...

A helybeli tanács tagjai, akik részt vettek a gyűlésen, ijedten néztek össze. Gara sietett, hogy Kondor kiugrását helyrehozza.

— Persze, szép az, amit Kondor elvtárs mond, de az ezred szervezete és felfegyverzése gyalogsági jellegű, és lovasságról egyelőre szó sincsen. Megígérték nekem, hogy átadják nekünk a Tardy-féle ezred lovasságát, körülbelül kétszáz lovast, és ha ezt egyesítjük Koncz elvtárs századával, akkor lehet majd beszélni arról, hogy egy lovas osztály alakuljon az ezred kötelékében...

Kondort, úgy látszik, kielégítette ez a kilátás, mert nem válaszolt.

— Ami pedig a banditizmus elleni harcot illeti, minden tekintetben a helybeli Rádák és a szegényparaszt-réteg közreműködésére kell támaszkodnunk. — Ez sokkal többet ér mindennél, még a legjobb lovasságnál is!

— Ebben kételkedem! — kiáltotta Kondor.

Gara tudott arról, hogy a géppuskás osztag parancsnoka még Kijevben összeírta azokat, akik a régi hadseregben a huszárságnál szolgáltak, és most ló híján a gyalogos századokba voltak beosztva. Kondor minden alkalmat fel-

használt arra, hogy ezeket az embereket áthelyezze magához, a géppuskás osztagba, ahol tényleg sok mozgékony és jó katona gyűlt így össze.

Gondolatban Gara maga sem volt ellene annak, hogy az ezred lóállományát kibővítsék, de előre megállapodott Kondorral, hogy a lovasítást csak a banditáktól elvett lóállományból csinálják. Jó előre figyelmeztette a forró fejű, partizánkodó Kondort:

— Most ellenséges érzületű vidéken állunk, a háttér egy percre sem biztos a számunkra. Ezért az ezrednek korrekt viselkedéssel kell megnyernie azokat az elemeket, akiknek az együttérzésére számíthatunk!

A tanácskozások és azok az intézkedések, amelyeket a határozatok értelmében tettek, azt mutatták, hogy a tanácsintézmények nem állanak valami erős talajon. A tanács elnöke egy alacsony, széles vállú, dudoros homlokú, nevető szemű, tréfás szájú, igazi ukrán, Csupak elvtárs, jóízűen megjegyezte:

— Nehéz a mi helyzetünk!... A banditák — azok a mieink, maguk — szintén a mieink... Melyik itt a jobbik?...

— Választani kell! — mondta a tréfát nem ismerő Ács.

— Na, látják! — mondta Csupak mosolyogva, Ács felé mutatva. — A komisszár elvtárs mindjárt meg is magyarázza, hogyan kell választani. A revolveréhez nyúl, és úgy néz beléd a két szemével, mintha szeget verne a melledbe. Azt mondja: „Választani kell!" Hát hogyne választaná az ember azt, akinek olyan jó természete van, mint Ács elvtársnak! Mert a jó revolver — az nem rossz...

Gara az asztal alatt megrántotta Ács blúza szélét, és odasúgta:

— Ne bolondozz, Jóska!... Hiszen ez a mi emberünk!

— A banditák azok megint csak úgy beszélnek, hogy rád szegezik a fegyver hideg csövének a végét. Aki próbálta már, az igen jól tudja, hogy fene kellemes érzés,

mikor a fegyver végének fényes és lekopott acélkarikáját rányomják az ember halántékára, és aszongyák: „Na, kié vagy?" Itt, elvtársaim, nincsen sok idő válogatásra . . . Hát azért én azt mondom, hogy végezni kell a banditizmussal. És ha szép szóval meg írással nem megy — hát másképpen . . . Mert ha a banditák vér és test szerint a mieink is, azért ők— ki tudná tagadni — a mi ellenségeink. Viszont az interezred — bár egy kissé távolabbi vidékről valók —, de ők a mi igazi barátaink . . .

Ács csak most tette fel kezét az asztalra, és véglegesen megértette Csupak ravaszságát.

— Nagyon csűri-csavarja! . . . — mondta halkan.

A stáb és a helybeli végrehajtó bizottság elhatározta, felhívja a környéket, hogy a fegyvereket önként adják be. Aztán úgy határoztak, hogy a többi dologról az ezred dönt, mint katonai hatóság. Élelemért, lóért, de még fuvarért is készpénzzel fizet az ezred. Semmiféle rekvirálás vagy erőszak. Ahol banditák jelennek meg, ott az ezred túszokat szed, a faluban kutatást tart és statáriális intézkedést hoz. Ha eldugják a fegyvereket, vagy ha segítenek a banditáknak, a túszokat főbe lövik.

— Na, ugye? — szólalt meg az asztal felső végén ülő fekete arcú, ukránosan nyírott szénbajuszú, komor, nehéz szemű ember. — Na, ugye, a végén megint csak ide jutunk — főbe lövik! . . .

— Hát ugyan te mit csinálnál az ellenségeddel, ha hátba támadna téged, Sovko elvtárs?! — kiáltotta oda élesen Csupak.

— A főbelövés az utolsó dolog . . . — mondta Sovko komoran.

— Ebben igaza van az elvtársnak — hagyta rá Gara. — A főbelövést a legvégére hagyjuk.

— Meg lehetne próbálni enélkül is — mondta Sovko. Gara mosolyában és beszédének szenvedélytelen nyu-

galmában Sovko megérezte a tárgyilagos embert. Az ülés vége felé odament hozzá.

— Szeretnék egyszer egyről-másról beszélgetni az elvtárssal.

Gara örömmel fogadta a nehéz, fekete ember közeledését. Úgy határoztak: engedélyt kérnek a kijevi stábtól, hogy soron kívül meglátogassanak bizonyos falvakat, különösen azokat, ahol a szovjet szervek idegen elemek kezében vannak.

Csupak az ülés után feltartóztatta a parancsnokot és Ácsot, aki most már a mélyére látott ennek az alacsony, köpcös embernek.

— Az elvtársnak mi a foglalkozása? — kérdezte Ács.

— Ács vagyok én — mondta Csupak —, hídács.

— Én meg asztalos vagyok.

— Két kutya, egy tarisznya — mondta Csupak rekedten nevetve.

Mikor kimentek az utcára, Csupak azon a tréfás hangon folytatta, amely úgy látszik, második természetévé vált:

— Jó, hogy idejöttek az elvtársak, mert legalább valami mással is ráér majd foglalkozni a Ráda, nemcsak a banditákkal. Bár az, hogy most az egész apparátus az ezred ellátásával, elszállásolásával van elfoglalva, az megintcsak a banditizmus elleni harc.

Csupak rekedtesen, mellhangon beszélt, néha fel-felnevetett. Gara és Ács sok mindent nem értett meg annak az ízéből, ami a kis köpcös ember beszédjében csengett, de ösztönösen érezték:

— Ez jó proli, igazi szovjet ember és kemény fiú!

Az utóbbiról különben az ülésen is meggyőződtek, ahol Csupak megmutatta, hogy összevont szemöldökkel is tud hatni az emberekre, nemcsak ravasz mosolygással.

Azt kérdezi az elvtárs, ki ez a Sovko? Jó fiú! Istenuccse. jó fiú, de bánat eszi belül, mint fát a szú. Pedig tölgyfa az, tölgyfabunkó! A hetman idejében a hetman ellen volt.

Megszagolta, hogy Pavlo Szkoropadszkij uralkodását nem a szegény ukránnak tanálták ki. „Urak! Ha pedig úr, annál rosszabb, mennél közelebb áll a fajtádhoz . . .” Vaszilij Sovko ellenük volt. Agitált, lekapták, azt mondták rá, hogy bolsevik.

— Csak nem tán? — kérdezte Ács. — Ő — bolsevik?

— Mondom, hogy csak mondták. Nem bolsevik ő, de nem is mensevik. Kérdezze meg tőle, micsoda. Forradalmár, ha kell internacionalista is, de nem egészen. Azt hiszi eszer? Dehogy! . . . Kadét? Azokat utálja. Hát micsoda? Ukrán, ukrán forradalmár . . . ez ő. És sok-sok ilyen szaladgál a föld színén . . . Szóval — Vaszilij megszökött. A németek elvitték Breszt-Litovszkba, fel akarták akasztani, de ő megszökött, és angyalbőrben gyalog végigcsinálta az utat hazafelé. Agitált, lázított, csapatot szervezett, rabolta a német vonatokat. Hazajött, és most tanító. Még nem ábrándult ki egészen Petljurából, és fél Moszkvától, mint medve a hideg víztől . . .

— Hát az a nagyhajú?

— Az Krivorucsko, a milicparancsnok. Derék fiú, elszánt ember. Maga is banditáskodott egy kicsit, ismeri őket. De most kommunista, felelek érte. Szeret komisszároskodni. Ez is Ukrajna.

— Hát a nép itt, kívül? — kérdezte Ács.

— Azt kérdi az elvtárs, hogy a nép? Hát a nép — a faluban ukránok, földművesek, akadnak köztük banditák, de sok becsületes ember is. A városban sok a zsidó. Elég sok baj van velük, mindenki őket akarja ütni.

Mikor elváltak, Csupak megkérdezte:

— Oszt' a kínaiakat honnan szerezte az elvtárs?

— Mért kérdi? . . .

— A nép fél tőlük. Pedig igen rokonszenvesnek látszanak.

— Jó katonák! — mondta Ács. — A banditák meg fogják siratni azt a napot, amikor velük találkoznak . . .

Ez a beszélgetés még az első napon volt. Kinyomtatták a felhívást, ki is ragasztották.

És most rángatja a szél a plakátot, tépi, húzza. Tegnap este megszakadt az összeköttetés Kijevvel. Lisza József, az ezred karmestere este megint kivonul majd a makarovi piactérre, és térzenét ad a katonákkal vegyes makarovi közönségnek. Ropogni fognak a friss magyar nóták, érzelmes valcerok és friss polkák. A makarovi nép bámulni fogja a kínaiakat, és csodálkozni fog azon, hogy a magyarok olyanok, mint a többi ember, de mégsem tudnak oroszul, sem ukránul.

— Oszt' miért nem mennek maguk haza, Ausztriába? — kérdezik az oldalt álló civilek.

Mikor pedig beesteledik, a katonák megszorongatják a makarovi lányokat, és bebizonyítják nekik, hogy nemcsak a politikában törvény az internacionalizmus, hanem a szerelemben is. Orbán azt állítja, hogy zászlóaljában szép számmal van olyan kínai, aki megtalálja a szoknyás nép között a foltját.

Most megkapta a szél a plakátot, és erélyesen kifordította, összemázolt hátlapjával kifelé.

... Ács pedig most Kijevbe megy, és átadja a levelet Zinának. Zina elolvassa a levelet, amelyben Gara arra kéri, hogy ha netán levél jönne édesanyjától — mert hiszen írt neki, mikor Szamuely ott volt —, tartsa magánál a levelet. Ha majd bemegy Kijevbe, személyesen átveszi ...

Csak most eszmélt rá, hogy hiszen abban a levélben nincsen egy szó sem szerelemről. Csupa komoly, baráti szó, csak a végén, a legvégén csókolja forrón, igazán szédülő szívvel azt a friss, illatos kis száját ...

Átadja-e a komisszár a levelet?

A szomszéd szobában felugrik Kincses, és odaszalad a telefonhoz.

— Halló, halló! ... Az apád! ... Na! ... Halló! ...

A telefon nyöszörög, mint egy beteg bárány, de válasz nincsen. Távol, nagyon távol, elhalón valami beszéd ténfereg a vonalban.

Gara átszól:

— Mi az, Kincses elvtárs?

— Megint defekt... — mondja izgatottan az adjutáns.

A parancsnok közelebb húzza magához az asztalon a térképet, és ceruzát vesz elő...

2

Garának már régen kész volt a haditerve, de mert Kijevből nem jött intézkedés, senkivel sem beszélt még róla.

A térkép zöld síkján kényes összevisszaságban kanyarognak az utak, a folyók, a vasutak. A vonalak itt-ott csomóba futnak, majd megint szétszaladnak az apróbb-nagyobb pontok között.

Ez itt Makarov... A harmadik interezred elfoglalja Makarovot, és megtisztítja a kerületet a fenyegető banditizmustól.

Vonalak, pontok. Zsitomirnál összeszaladnak a vonalak. Bergyicsev... Vinnyica... Zsmerinka...

Csasztek csoportjának a napokban kellett megérkeznie Kijevbe. Hiszen úgy volt, hogy Kijev nyugati oldalát az intercsoport fogja védeni. Hol van Csasztek? Reális dolog-e ez a védelem, vagy csak a népbiztos önámító intézkedése? És a kárpáti út? Hiszen Sárközi azt kérdezte:

A többiek mikor jönnek?

Ács eddig még keveset foglalkozott az ezred meggyőzésével, de az idő sem alkalmas most rá. Így is sok a híresztelés, sok a sugdosódás. Ács azt követeli, hogy a gazdasági osztálynál összegyülekezett volt tiszteket osszák be a századokhoz.

A kárpáti nagy út... Az üstökös útja a csillag felé...

A vonalak futnak visszafelé, s ott elébük áll a nagy, kék, idegesen futó szalag — a Dnyeper.

Ukrajna . . .

Sovko szintén Ukrajna. Sovko ellene van Gyenyikinnek, de még nem ábrándult ki teljesen Petljurából. Forradalmár, de nacionalista alapon. Nem hisz a szovjetben, mert az Moszkvából jön. „Ha Petljura megegyezne az Ukrán Tanáccsal!" — így sóvárog Sovko, és nem érti meg, hogy ez politikailag lehetetlen, képtelenség.

Ez a plakát is, ott túl, a másik oldalon, azt hajtogatja: A kulákok nem adják le a fegyvereket!

Nem — a kijevi erdőkben betyárok fognak tanyázni, Sztruk beszemtelenkedik Kijevbe, és pánikot csinál a bazáron. Ha Mordalovics és Szokolov összefog, baj lesz az ezreddel.

Ég a talaj . . . Mint mikor a vizét vesztett lápon kiszárad a tőzeg és lángra kap. Felül, a fűvön semmi sem látszik, sem füst, sem láng. De mélyen, mélyen — ég a mindent elpusztító tűz. Ha véletlenül rátévedsz, behorpad alattad a talaj, és a tűztenger mélységébe dob. Vannak az ilyen lápégéseknél utacskák, de ezeket csak egyes emberek ismerik. Ezeken az utakon mennek az emberek kis csoportjai, ásókkal, szerszámokkal, neki a rejtett, rémes tűzvésznek.

Csupak azt mondja, hogy Sovko ártalmatlan, sőt hasznos ember. Csupak ismeri a tűzbe borult ukrán talaj tűzoltó útjait.

Mekkora csend van. A szomszéd szobában csak néha vált halkan szót a két sakkozó. A megfeszült figyelem csendje ez.

Ukrajna . . .

De hiszen Ausztria is lenyelte Magyarországot a világ szemében. A térképeken nincsen Magyarország, csak Ausztria. A rövidség kedvéért. És most Magyarország mégis piroslik, mint az égő rózsa.

Szovjetmagyarország . . .

Hát ott, mit csinálnak a Sovkók? Mert ott is van sok ilyen tévelygő, még magára nem talált ember. Hát Sztrukok, Mordalevicsek, Petljurák? Egyik újság arról írt, hogy a franciák fennhatósága alatt működik Szegeden valami fehérhadsereget toborzó klikk.

De itt van például Kincses. Még két hónappal ezelőtt úgy akart hazamenni, mint hadból megtért hős. Valami kislány várta. Most meg — csak úgy falja a kommunista irodalmat. Olyan időt élünk, amelynek a kohójában edződik az új ember.

Gara szeretett volna már megszabadulni a mindjobban elhatalmasodó gondolatfelhőtől, de a kérdések megint csak előretolakodtak.

Petljura azt ígéri az ezeréves önállóságát veszített Ukrajnának, amit annak már réges-régen visszaadott a moszkvai **népbiztosok tanácsa**. De Ukrajna nem hisz Moszkvának. Ukrajna emögött újabb fondorlatot, újabb ravaszságot gyanít.

Sovko nem hisz. De Csupak? — Csupak hisz . . . Csupak az igazi, a forradalmi Ukrajna. Sovko tévelygő, bizonytalan és setét. Mit akarnak ezek? — kérdezte szinte ingerülten Gara . . .

És mintegy válaszképpen a feltett kérdésre — zaj támadt. Az udvar felől kiabálás, gyors, energikus lépések lármája közeledett. Kincses felugrott, Kuthy kinyitotta az ajtót.

Két katona kísért egy öreg zsidót. Velük volt Krivorucsko is meg egy csomó bámészkodó.

Gara bezáratta az ajtót.

— Mi az?

— Ez a vén zsidó azt a hírt terjeszti, hogy Kijev elesett, hogy Petljura elfoglalta . . . még tegnap! — jelentette a katona.

— Mit tudsz, öreg? — kérdezte Gara halkan, odafor-

dulva a rongyos nadrágú emberhez, aki egy kopott nyelű ostort tartott a kezében.

— Én, kérem szépen, most jövök Radomislből... Ott voltam fuvarban. Mert hát én, fiákeres vagyok, kérem... Egy urat vittem Radomislba... Osztán mikor visszafelé jöttem, azt mondták, Zabelocsjén Petljura van... Oda én nem is akartam menni. De Szitnyakinál, ahol dolgom volt, megint találkoztam azzal az úrral... ő ott volt, és azt mondja: „Lázár, megyek vissza Makarovba!" „Tessék! — mondom. — A maga pénzéért...!"

— Rövidebben — vágott közbe Krivorucsko.

— Hagyja! — emelte fel a kezét Gara. — Csak tovább, öreg.

— Mondom: „Tessék, tisztelt úr! A maga pénzéért — mért ne?" „Nem az enyém ez a kapca — a szovjeté..." — mondja ő. „Ej — mondom én —, hogy lehet ilyet mondani? A pénz az szent dolog, kérem! Mér' volna az kapca?" „Ez — mondja ő a szovjet pénzre — kapca. Hanem ez — mutatott rá a bugyellárisát majd szétfeszítő pénzre —, ez igazi ukrán pénz! Ez — igen!" „Hát az milyen pénz, instállom?" — kérdeztem. „Ez igazi ukrán pénz, a direktórium pénze! Lvóvban nyomtatják, igazi aranyfedezete van." Meg is mutatott nekem két darabot. Nagyon rongy papíron van nyomva. Meg is mondtam: ugyanolyan cigarettapapír, mint a többi mostani pénz. És elmondtam neki, hogy manapság olyan sokféle a pénz, hogy Kijevben egy élelmes kofa leáztatta a konyakos üvegről a vinyettát, két oldalt összeragasztotta, oszt' tízezer rubel áru kolompért vett rajta a falusi embertől.

„Na — aszongya az —, Kijevben se sokáig fogják konyakos papirossal bolondítani a népet!" És mikor ideértünk már Makarov alá, azt mondja: „Hallod-e, te vén zsidó! Reszkessetek, mert Petljura tegnap elfoglalta Kijevet, és vége a muszkák meg a zsidók királyságának!" Leszállott, kifizette, ami jár, osztán elment magának. Én meg,

a szamár fejemmel, elmondtam a feleségemnek, hogy Kijevet elfoglalta Petljura, az meg telesírta a fél utcát... Mert hiszen, mi nem nagyon várjuk Petljurát, száradjon meg a karón...

— Hát a jövevény hová lett? — kérdezte Krivorucsko.

— Leszállott és elment...

— Hova ment?

— A templom mellett szállott le, és bement oda a mellékutcába...

— Nem tudod kihez?

— Ha tudnám!

— Azelőtt sose láttad?...

— Így vakuljak meg, sose láttam...

— Mondd el csak, milyen volt?...

— Milyen volt? Úriemberféle. Csizmában, fekete nadrág van rajta, jó szövet... oroszos sapka, magas szélű...

— Az arca?

— Hát tudom én az arcát? Várjon csak...

— Szakállas?

— Nem, beretvált, fekete ember... Oszt' egy aranyfoga van meg... az arcán egy hosszú forradás...

— Kétségtelen, hogy Petljura-ágens — mondta Krivorucsko, Garához fordulva. — Azonnal utánajárok. Hanem ezt az öreget nem szabad kibocsájtani.

Krivorucsko elrohant. Az öreget lekísérték az őrszobába, s az néhány perc múltával édesdeden elaludt a priccsen.

Mialatt Krivorucsko a Petljura-ágens után szaladgált, a stáb előtt megállott egy lovas katona. Orosz volt, nagy, szőke kozák frizurája kihullott a homlokára.

— Ez az interpolk stábja?

— Ez.

— Levél Kijevből. Add át! — mondta az egyik katonának.

Az ordonánc nem vette át a levelet, de akkor a katona,

mintha vélelenül történt volna, kiejtette kezéből. Az ordonánc lehajlott a levélért — a katona lova odébb fortolt . . .

— Add át a levelet! — kiáltotta a katona. — Sürgős!

— Magad add át! — mondta az ordonánc.

A katona lova oldalában érezte gazdája sarkantyúját, de a kantár alatt csak oldalt fortolt. Most mint a nyíl, előreugrott, és farkcsóválva eltűnt a mellékutcában. Csak ideges, gyors galoppja hallatszott arra felől.

— Héé, őrszem! . . . Gyorsan! . . .

Az ordonánc rosszat sejtve utánaszaladt, de a katona ekkor már az utca túlsó végén verte a port. A kifutott őrszem vaktába odalőtt . . .

A levél azonnal ott feküdt az adjutáns asztalán. A lövésre összeszaladtak a katonák.

— Eldobta a levelet és elgaloppolt . . . — jelentette az ordonánc.

Gara kibontotta a levelet. A borítékon rendes hivatalos címzés, a boríték hivatalos formájú, hosszúkás. A címzés: „Az internacionális ezred parancsnokának, Garának." Aláírás: „Mordalevics, felkelő parancsnok . . ."

— Ahá! . . . — mondta Gara feltekintve a hosszú levélből a körülállókra.

Kincses azonnal megértette.

— Kezdődik!

A zászlóalj- és osztályparancsnokok maguktól jelentkeztek a stábon.

Csupak elolvasta a levelet, és mikor letette, megjegyezte:

— Megtanult a nyavalyás írni! Elég értelmesen fejezi ki magát . . .

A stábbeliek már nevettek. Ismerték Csupak stílusát.

Mordalevics azt követelte, hogy az interezred takarodjon el az útjából.

— Zavarjuk őt szabad működésében! — mondta Kondor.

— Hát igen, elvtársak, ez az ő körzete. Minden kokas úr akar lenni a maga szemétdombján — válaszolt Csupak halálos komolysággal.

Krivorucsko nem találta meg sehol a titokzatos jövevényt, és a harmadik számú tábori őrs szó nélkül kieresztette a városból Mordalevics ordonáncát...

— Betyárfogás! — mondta Gara, és látszott rajta, hogy tetszik neki ez a ravasz ügyesség, a merész, szemtelen trükk.

— Át kell vennünk a kezdeményezést — mondta Sibó komoran. — Szerintem...

— Csitt!... hallgassatok!... — emelte fel az ujját Pados.

A város nyugati oldala felől lövöldözés hallatszott. Fegyverből lőttek, de a gépfegyvertűz szabályos vonala egyszerre átkopogott a rendetlen lármán.

— Riadó? — kérdezte Kincses.

— Semmi izgalom! — mondta Gara. — A tábori őrsök tudják a feladatukat. Az őrség tartalék...

Az utcán magasra verte a port egy húsz lovasból álló csapat, amely elvágtatott a lövöldözés irányába.

— Megy a készenlét...

— Na, látod. Most pedig, elvtársak, ki-ki a saját helyére! Ma este — készenlét.

— A zenét lefújni?

— Nem, a világért se! Lisza karmester okvetlen zenét ad — de az emberek ezer lépésnél messzebbre nem mehetnek a lakáshelyüktől. Készenlét.

— Igenis...

A parancsnokok egyszerre leléptek. Mindez csendben, minden felesleges gesztus nélkül és gyors ütemben történt.

— Vörös Hadsereg... Nem is hinné az ember — lelkesedett Csupak.

— Internacionális Vörös Hadsereg — mondta Gara. — Nem csoda — csupa régi katona!...

— De új a tartalma — jegyezte meg Kincses.

— Hanem, kedves elvtársam, ez a levél nemcsak olyan, hogy is mondjam — ez után várni kell a fejleményeket!

— Okvetlenül — mondta Gara. — Én is úgy gondolom...

— És mit fog tenni?

— Várni fogom a fejleményeket — mondta Gara mosolyogva. — Most nem lehet egyebet tenni...

— Nana! Én meg megyek, aztán a földre teszem a fülemet, meghallgatom, honnan zörög a haraszt — mondta Csupak elmenőben.

A lövöldözés éppoly gyorsan elmúlt, ahogy kezdődött. Gara gyorsan átment a szobájába. A cselekvés ingere szorította el a parancsnok mellét. Nehezen lélegzett — kétszer átmérte a szobát.

Tenni... harcba vinni az ezredet... kipróbálni az erejét...

Most világosan érezte, milyen nehéz, szokatlan a helyzet. Bizonytalan, mint a hínár. Az ellenség nem érezteti magát, nincsen teste — bujkál. Egyenes vonalak itt nincsenek. Kígyóutakat, cikcakkos labirintus-vonalakat követel az ilyen harc. Ez az ellenség szereti az apró, fárasztó csatákat, a hátbatámadást, váratlan megjelenést, gyors eltűnést.

Ha csak az egyik sarkát is elkaphatnám, ha csak az egyik szálát is megfoghatnám a banditacsomónak — majd felmotolálnám én!

Az ajtón beszalutált Botos, a készenlét parancsnoka.

— Ezredparancsnok elvtársnak jelentem, a 4. számú tábori őrség meglövöldözte a közeledő ellenséget. Lovas járőr, lehetett húsz-harminc főnyi. Hanem a különös az, hogy mind egy szálig osztrák ulánus ruhában voltak, és volt közöttük tiszt is, már a külsejéről ítélve.

— Micsoda?

— Igenis, osztrák egyenruhában... Egy halottjuk van és két sebesültjük. A lovaik jó karban vannak. Fogságba vettünk kettőt, a harmadik elszaladt. Utánuk küldtem tíz lovast, hogy puhatolják ki, merre vesznek irányt...

— Hol vannak a sebesültek?

— Az egyik itt van, a másikat a kötözőbe vitték.

— Hozd be, egy-kettő!

A sebesült tényleg tetőtől talpig osztrák—magyar egyenruhában volt. Magas szál ember. A karján sebesült meg. Kiülő, halványkék szemével ijedten nézett körül.

Gara kérdésére nem felelt rögtön, de mikor a parancsnok németül ismételte meg a kérdést, válaszolt:

— Én galíciai vagyok, pan, Sztrijből... Ukrán felkelő...

Gara ezrede először találkozott Petljura csapataival. Novograd-Volinszkij irányából erőltetett tempóban vonult fel a zsitomiri országúton a direktóriumnak felesküdött ukrán felkelő-hadtest harmadik brigádja. Makarovót az előcsapat egyik bal oldalvédje érintette, velük csapott össze az előretolt internacionalista tábori őrs.

A sebesült galíciai katona szűkszavú válaszaiból Gara megtudta, hogy két nappal ezelőtt, valahol Zsitomir környékén, a galíciai brigád áttörte a vörösök vonalát és előnyomult az országúton. A brigád feladata és célja — Kijev.

— És mi hajtja magukat, galíciai felkelőket, Kijev ellen?

— Egyesültünk a direktórium csapataival, és ha Kijevet elfoglaltuk, itt hadsereget szervezünk a lengyel slahticsok ellen, akik a fogukat fenik Galíciára...

A beszélgetésnek Tischler vetett véget. A telefonisták parancsnoka valósággal beesett a szobába.

— Radomisl evakuál! A Tanács ellógott a vasútvonal felé! Szokolov betört a városba, és rabolja a bőrgyárat!

— Honnan veszi ezt?

— A postás az utolsó pillanatban adta át az itteni postának a telefonogramot . . .

Gara parancsára a szoba kiürült.

— Adjutáns!

Kincses megjelent az ajtóban.

— Mozgósítsd azonnal a stábot! Hívd a trénparancsnokot és Konczot!

Keit szeretett a nehéz pillanatokban kéznél lenni. Máris szaladt felfelé a lépcsőn.

— Keit, ide figyelj! Nálad hagyok egy szakasz kínait a Kósa-féle századból, két gépfegyverrel, a zenekart meg az összes konyhákat.

— Sok köszönet az utóbbiakért! Aligha érek sokat velük, ha harcra kerül a sor!

— A konyhák dolgozzanak, a zenekar játsszék, mindenki hegyezze a fülét, a szakácsoknak pedig a lisztes zsák mellé öntess patront is. Mellesleg — a trénnél igen sok a tisztféle, Keit . . .

— A szakácsok nálam, kérem, legalábbis hadnagy urak, a számvevő pedig vitéz főhadnagy úr — mondta Keit.

— Vigyázni kell rájuk! Nem tetszik nekem ez a szinekura . . .

— Ha lehetne, kérek két-három lovast, az összeköttetés végett.

— Azt is lehet. Egyszóval a legnagyobb nyugalom, és . . .

— Bízd csak rám! Hiszen azért a trénparancsnok is katona vagy mi?

A szobába bejött Koncz.

— Radomislben bajok vannak, Koncz elvtárs!

— Csak nem tán? Az enyéim, tíz ember, Jurevkáig kergették a galíciaiakat, de ott letértek balra, és a faluba be se mentek.

— Az elvtárs itt hagy nálam összekötetésre öt embert. Az eszkadron kivonul Radomisl irányába, megáll a rado-

misl—szitnyaki úton, Jurevkánál, és onnét visszafelé megteremti az összeköttetést.

— Jurevkát meg kell tapogatni.

— Okvetlen! Mehet az elvtárs. Igaz: amint mondtam, zaj nélkül, de a lovasoknak kihirdetni a feladatot — irány: Radomisl.

Ezen az estén Makarovban különös dolog történt. Az internacionalista katonazenekar kiállott a szokott helyre, az emberek összegyülekeztek, de egypár kínai katonán és néhány trénhuszáron kívül alig mutatkozott katona a téren. A zene nem is szólott sokáig, az emberek hamarosan hazamentek. Egyesek látták a bezárt ablakredőnyök rései mögül, hogy masíroznak ki a zászlóaljak Radomisl irányába.

A galíciai katonákkal való váratlan találkozás Gara egész tervét felborította. Az ezredparancsnok megérezte, hogy Mordalevics, Sztruk és Szokolov most másodrangú szerepkörre húzódik vissza. De azt sem tévesztette szem elől, hogy ha az ezred tényleg szembe találja magát Petljura rendezett csapataival, akkor a banditák orvtámadásától sincsen biztosítva a háta.

Az ezred Makarovtól nem messze délnek kanyarodott, Szitnyaki és Radomisl között elérte az országutat. Egy Prohladni nevű kis tanyán, amelytől nem messze kanyarodott az országút, Gara összehívta a parancsnoki kart.

Koncz Bálint jelentette, hogy Jurevkán minden csendes, de Radomislben tényleg bajok vannak . . .

Gara előterjesztette a további működés tervét. A parancsnokok jegyeztek.

— Az ezred három oszlopban elindul, és az éjszaka folyamán el kell érnie Kocserevót, a zsitomiri úton. Ugyanitt áll meg a tüzérség két ágyúja is. Kocserovo előtt a kínai zászlóalj irányt vesz Zabelocsjának, és bevárja, míg balra a Sibó-zászlóalj feligazodik. Reggel négy órakor az ezred elfoglalja a kijelölt kiindulópontokat.

A zászlóaljak elindultak, és Gara a tartalékba tett századdal bevárta, míg azok el nem tűntek.

Borult, felhőkergető éjszaka volt. A tanya felijedt kutyái vonítottak, a holdat el akarta nyelni a nagy felhősas, amelynek fodros szárnyai a horizontot verték.

Az útszéli fák lombjai között szélkígyó bujkált. A nem messze setétedő erdő és a mezőkön itt-ott megvillanó fehér tanyaházak felett időnként kíváncsian kidugta fejét a hold.

Mikor már a zászlóaljak messze voltak, Gara kilovagolt a stábbal az útra. A tartalék hátrább setétedett az úton.

Garát mindjobban kezdték ostromolni a hangulatok. Kincses azzal szórakozott, hogy művészi tökéletességgel válaszolgatott a nem messze csillogó tócsa békáinak. Életerős gondtalansága magával ragadta Garát is. Beszélgetni kezdett vele.

— Hát, Laci — megint háborúba megyünk!... — mondta az adjutánsnak.

— Majd mikor lőni fognak, elhiszem — vágta vissza Kincses.

— Mikor voltál utoljára ütközetben?

— Tizenhat júliusában. Én Bruszilov-fogoly vagyok. Igaz is, azt beszélik, hogy Bruszilov a Vörös Hadseregben szolgál. Érdekes... Ha találkoznék vele, megmondanám neki: kedves Bruszilov elvtárs...

Az első lovas küldönc jelentette, hogy a bataljonok elérték Stavicset és minden csendes.

3

Mikor Ács áthajtott az Irpeny hídján, szemébe tűnt, hogy a híd végén nem áll őrszem a fabódéban.

A komisszár megállította a kocsit. Kovács Pista visszaszólott.

— Itt várjam meg?

Ács körülszagolt mindent. Egy lelket sem talált, de az úton és az árokban egy csomó kilőtt töltényhüvelyt látott. Kivette a revolverét, és a levegőbe lőtt. Pista megrántotta a gyeplőt, a lovak idegesen felhorkantak.

— Nincsen egy lélek se!

Az út oldalán, a hídtól úgy száz lépésnyire egy ember kaszált. Oda sem nézett a lövés irányába. Ács felkapaszkodott a felhágóra és intett. A lovak egykettőre odarándították a kocsit a kaszáló mellé.

— Hé, földi! Hunnét való vagy? — kiáltotta Ács.

A kaszáló felkapta szalmakalapos fejét, és nyugodtan megmérlegelve, kivel áll szemben, kiment az útra.

— Én innen, Borscsagovkából. Miért kérdi?

— Azt akarnám megtudni, hová lett a hídőrség, amelyik tegnap itt állott?

A kaszáló elmosolyodott.

— Hű, volt itt tegnap este olyan lakodalom, hogy na! El is szaladt a hídőrség, mind egy szálig.

— Hová szaladtak?

— Ki Szpitkibe, ki Borscsagovkába, ki meg Kijevbe.

— És kitől szaladtak olyan nagyon?

— Sztruk dolgozott itt. Nekik ment, oszt' aki kéz alá került, annak bizony nem vált egészségére. De legtöbbje azonmód el is szaladt.

— És Sztruk hová ment?

— Azok itt voltak, de estefelé Kijevből lovasság jött, Sztruk megijedt, oszt' sietve elhúzódott Belogorodkának.

— Sok embere volt Sztruknak?

— Volt ott bizony száz is, de lehet, hogy több is. Oszt' mind lovon, gépfegyveres kocsikkal, mint a magáé...

Ács rosszat sejtve köszönt el a kaszálótól, és odasúgta Kovács Pistának:

— Maga meg jól csapkodja meg a lovakat, elvtárs!

— Nem kell ezeknek ostor — dörmögte Pista sértődötten —, gyeplőből is értenek ezek . . .

A lovak hátrakapott füllel nekiiramodtak. Ács kiszedett az ülés alól két kézigránátot. Az út bal oldalán házak tűntek fel. Nem messze elöl három lovas állott az úttesten. Piros sapkájukról Ács rögtön felismerte a kísérőit.

— Hol volt az elvtárs olyan sokáig? — kérdezték tőle. — Már azt hittük, hogy baja esett!

— Inkább azt mondják meg az elvtársak — vágott vissza Ács —, mi volt itt az éjszaka?

— Sztruk volt itt estennet és szétverte a hídőrséget. Mi is . . . egy kicsit odébb húzódtunk volt, de mert a mieink megérkeztek, hát Sztruk ellógott . . .

— Miféle mieink?

— A Lőcsös-féle eszkadron.

— Hol vannak a huszárok?

— Itt oldalt, Szpitkiben. Úgy határoztunk, hogy magát bevárjuk, oszt' úgy megyünk tovább.

Ács behajtott a faluba. Szász az utcán várta. Ács, ahelyett hogy köszönt volna neki, leszidta.

— Hol a hídőrség?

— Itt a faluban van vagy negyven ember, a többi szétszaladt . . .

— Ki van velük?

— Egy szakaszparancsnok meg a századkomisszár.

Ács leszidta a hídőrség komisszárját, és megparancsolta neki: azonnal foglalja el az előbbi helyét, adjon jelentést Kijevbe a történtekről, és keresse fel bujkáló embereit. Valószínűleg Borscsagovkában is van közülük egy csomó.

Szpitkiből Ács felhívta telefonon Makarovót. Előbb nem válaszolt senki, aztán végre jelentkezett.

— Ki beszél?

— Simonyi, a tréntől.

— Gara hol van?

— Ki kérdezi?

— Ács.

— Á, komisszár elvtárs, maga az? Itt Simonyi! Kérem, az ezred már nincsen Makarovban, már tegnap este... Igen kérem, és ma reggel ránk támadtak a banditák. Most is csak azt várjuk, hogy segítségükre jöjjenek...

A beszéd hirtelen félbeszakadt, a telefonba vaksötét hallgatás süketült...

Ács még egypárszor próbálkozott, aztán letette a kagylót.

— Mi történt? Hol az ezred?

A Lőcsös-féle század sorakozott az utcán. Ács kiment a ház elé, felült a kocsira. A lovasok leszorították a kantárt.

— Hány ember?

— Százhetvenhét — jelentette Szász.

A parancsnok is odalovagolt a géppuskás bricskához. Orosz ember volt, de tűrhetően beszélt magyarul. Hadifogoly volt Magyarországon.

— Hát Lőcsös?

Szász röviden elmondta, hogy Popelnya védelménél az eszkadron nagy veszteséget szenvedett. Lőcsöst két golyó érte. Elvitték, Moszkvában fekszik az internacionális kórházban. Állítólag az egyik lábát le is vágták már. Fjodorov elvtárs Kazatyinban ment át hozzájuk, önként. Lengyelországon keresztül hazafelé menőben volt, de beállott.

— Az elvtárs hová valósi?

— Voronyezsi vagyok — kozák.

— Nagyon jó!... Egyszóval — biztosított menet és indulunk! — mondta Ács. — Látom, jól megtépáztak benneteket Popelnyán!

— Kétszázharmincöt emberből ez maradt... — mondta Szász.

A katonák már, úgy látszik, hozzászoktak Fjodorov kezéhez — a század gyorsan oszlopba nyúlt, a géppuskások

középen porzottak. Ács kísérői közrekapták a komisszár kocsiját és előrerobogtak.

Ács elhatározta, hogy megkerüli Gurevscsinát, ahol a banditák már egész biztosan figyelemmel kísérik a csapatok közlekedését...

Az eszkadron könnyű, friss marsban bekanyarodott a nagy országútnak.

— Van itt nem messze egy falu — Kolonscsina. Addig megyünk az országúton, onnan dűlőúton Makarov még közelebb esik.

Alig haladt az oszlop egy félórát, mikor az előjárőr visszaküldött lovasa megállította az élt.

— Elöl automobil...!

Ács már éppen meg akart haragudni, hogy ilyen szamárságért zavarják a menet rendjét, mikor elöl egy és aztán még két, gyors egymásutáni lövés hallatszott.

— Mi az?

Nem volt idő gondolkodásra. Az úton egy sebesen közeledő pont pöfögött. A lovak riadozni kezdtek. A pont már motorbiciklivé változott át.

Mindjobban közeledik. Egy pár ló már az árokban táncol. Ács előrekiált:

— Állj!

A motorbicikli lövéssel felel, de már a második percben kihajlik egy huszár a nyeregből, és kapásból belelő a járműbe. A gép belegurul az árokba. A sofőr elterül a köves út közepén, a kosárban ülő kiugrik, és — be a fák közé...

Ács szemében valami különös, érthetetlen meghökkenés — a motorbicikliben ülő alak — tetőtől talpig osztrák ruhában. A sapkája is, a köpenye, sárga kamásnija, ahogy futni igyekszik...

A huszárok már lekapták a futni igyekvő embert. Hozzák is hátra csavart kezekkel.

— Maga kicsoda?

Nincs válasz.

Fjodorov azt állítja, hogy ő Lengyelországon keresztüljövet látott ilyen osztrák öltözetű katonákat.

— Lengyelek?

A sebesült sofőr sokkal beszédesebb természetű:

— Galíciaiak vagyunk, ez itt tiszt . . . — mondja kérdés nélkül.

A huszárok köre szorosabbá válik. Kikutatják. Megtalálják az iratokat.

— Hová igyekeztetek?

Kitudódik, hogy eltévedtek. Az az ezred, amelyet utol kellett volna érniük, más irányban megy.

— Belogorodka? De hiszen ez innen alig huszonöt kilométer, Kijev irányában! Mit keres ott galíciai ukrán ezred? Igaz, mit is mondtak az északi rajon stábjánál? Radomisl irányából a Petljura-csapat . . .

Ács kocsiba rakatja a foglyokat. A motorbiciklinek is akad gazdája. Az egyik géppuskás már rajta is ül. Az árokban ott fekszik a petljurista kézi gépfegyvere, már veszekednek is érte, kié legyen. Ácsnak átadják a fogoly hatalmas Zeiss-látcsövét.

— Ebből haláig is ellát az elvtárs! — mondja Kovács Pista, mikor Ács a nyakába akasztja a látcsövet.

Délre a Zdvizshez ért a csapat. Mikor az erdőből kiértek, Makarov felől gyér lövöldözés hallatszott. Ács sürgette a lovasokat. Míg a szekerek a hídon mentek át, a lovasok belegázoltak a vízbe.

4

Mordalevics későn vette a hírét annak, hogy az interezred elhagyta Makarovót, és csak a trén maradt a városban.

A banda Jasznogorodka alatt az erdőben állott, ott várták vissza azt az öt huszárt meg a géppuskás fogatot, amely előző nap Gurovscsina irányában elugrott az orruk elől.

Mordalevics elhatározta, hogy szerencsét próbál Makarovval. A banda elég erősnek érezte magát, bár úgy volt, hogy a napokban összefognak Sztrukkal, és úgy mennek neki a magyaroknak.

Most Mordalevics a saját szakállára próbálkozott.

Hátha!

Reggel felé közelítették meg a városka szélső házait, és se szó, se beszéd, elkezdték lőni gépfegyverrel. Arra számítottak, hogy pánik lesz, és akkor majd könnyű lesz elbánni a futókkal.

A gépfegyver tüze tényleg okozott a trénben egy kis riadalmat, de Keit felfejlődtette a kínaiak szakaszát, és a közel fekvő utcába berobogott a géppuskás fogat.

Így folyt a lövöldözés vagy fél óráig, és akkor Mordalevics attakolt. A kínai szakasz össztűzzel fogadta a templomig bemerészkedett lovasokat.

Délig csend lett. A banditák visszavonultak, és Keit úgy határozott, hogy ha még egy óra hosszáig nem jelentkeznek — kiviszi a trént Jurevkára, ahonnét már volt értesítése az ezredről.

Egy órai csend után egyszerre egészen váratlanul megint kiújult a fegyvertűz. Most gyalog nyomultak előre a banditák, bújva a palánkok mentén, lépésről lépésre, élénk tűzzel. Kósa visszahúzta a kínaiakat, akik siketté lőtték magukat.

Ács csapata a kritikus pillanatban érkezett be. A banditák egy kisebb csoportja megkerülte a városrészt, és hátulról támadt.

Fjodorov lovasai úgy szétoszlatták a támadókat, mint a szél az esőfelleget. Hat embert foglyul ejtettek. Keit hősnek érezte magát, és mikor Ács megkérdezte az ezredről, azzal felelt, hogy részletesen igyekezett elbeszélni a banditatámadás visszaverésének hősi epizódjait.

— Barátom, ilyen szemtelenség! . . . Fényes nappal! . . .

Megszagolták a nyavalyások, hogy itt csak trén van... De megmutattam én nekik!...

Ács Makarovón hagyta az eszkadront, és tíz lovas kíséretében azonnal Jurevkába hajtatott, mert úgy vélte, hogy itt találja Garát.

Sibó zászlóalja még az éjszaka elérte Zabelocsjét. Ott az emberek csodálkoztak, és így beszéltek:

— Tegnap a galíciaiak voltak itt, azt mondták, hogy elfoglalták Kijevet, ma meg osztrákok, magyarok meg kínaiak jöttek... A fene ismeri itt ki magát! De akárhonnét jöttek is, bármik is — katonák, fegyver van náluk és enni akarnak...

Csak akkor csodálkozott nagyot a zabelocsjei elöljáró, mikor Sibó komolyan megkérdezte tőle:

— Számolja csak össze, elvtárs, mennyivel tartozunk a kenyérért, szalonnáért, tejért!

— Ne tréfáljon már a parancsnok elvtárs... — szabadkozott a ravasz szemű, kerek arcú elöljáró, de széles mosolya mögül kilesett: „Hátha nem tréfál?..."

Nem tréfált. Kivette a pénzt a sárga táskájából és az asztalra tette.

— Na, ilyen is régen esett meg a mi falunkban! Nem is emlékszem rá, hogy katonaember fizetett volna valaha nálunk ételért, italért...

— Na látja, ezt is megérte...

— Tán még a szállásért is fizetni fog az elvtárs?

— Ha kell, azért is.

— Neem, neem... a világért se... Azt se tudnám, hogyan számoljam. Hiszen minálunk sorrend van — ma az egyik udvar, holnap a másik. És katonaság majdnem mindennap van, mindig más csapat... Ki tud itt igazságot tenni?

Koncz Bálint lovassága szekérre ültette Pados zászlóalját, mihelyst a gyalogosok beértek Jurevkába. Az ágyból kiráncigált gazdák dörmögve kérdezték:

— Oszt' messze megyünk-e?

— Nem kötik azt az orrunkra, hogy hová! — mondta az egyik, akin még nem nyűtt el a katonaköpenyeg.

Még éjfél sem volt, mikor a zászlóalj Radomisl alatt kiszállott a szekerekből, és a köves, kavicsos úton csikorgó bakancsokkal elindult a város felé.

Kondor maga vezette a géppuskás fél századot. Minden hangtalan csendben történt, csak a bakancsok harsogtak a köves emelkedőnél.

A folyóig feszült csendben mentek. Az utcák kihaltak voltak. Még csak a kutyák sem ugattak a kertekbe húzódott házak udvarából.

A folyó körül már sűrűbben állanak a házak.

— Hol a banda?

A híd túlsó oldalán, nem messze az úttól, egy ember fekszik a kövezeten. Két katona felemeli.

— Részeg?

— Nem, csupa vér... De még van benne élet...

A lovasság nem állja tovább a feszült várakozást, átrobognak a hídon, és szétcsapnak a zegzugos utcákon.

Kiáltás hallatszik, a lópaták száraz pattogása a köves talajon. Itt-ott megjelenik valaki a lakosok közül is. Asszonysikoltás hasítja át a bizonytalan várakozást.

Előre!...

Szokolov már egy órája elhagyta Radomislt. A bőrgyárat kirabolta, és ami kéz alá akadt, azt szekérderékba hányta.

A zászlóaljra a friss zsidópogrom megdöbbentő képe meredt. Bevert ablakok, kidobált bútorok, üres házak, amelyekbe jajgatva tér vissza a holtra ijesztett lakó. Egypár bevert fejű zsidó, két halott gyerek és egy agyongázolt öregasszony. Tépett ruhájú, fiatalabb fehércseléd bambán közönyös tekintete, a férfiaknak fiatalja lehorgasztott fejjel, szégyenlős szemekkel. A katonaságot megszagolja a föld alá bújt helybeli hatóság, milicista is akad,

fegyverrel. A helybeli tanács nem fest különbül, mint akármelyik zsidóház: az asztalok felborítva, a falakon összetépett plakátok.

— A postát ezúttal elfelejtették meglátogatni, a telefon épen maradt.

— Szitnyakival lehet beszélni?

Szitnyaki nem válaszol. Makarov sem válaszol.

A bőrgyár igazgatósága kéri a katonai hatóságot, hogy vegyen fel jegyzőkönyvet a történtekről. Pados az iránt érdeklődik, melyik a legmagasabb pont a városban és hány verszt innen Kocserovo.

A lovas küldöncök tíz-tizenkettes csoportokban elkocognak megkeresni az ezredstábot.

Az ezredparancsnokot Staviscsén érte utol Pados jelentése. Azonnal fellármázta a tartalékszázadot, és gyorsan átzavarta Zabelocsjéra. A lovas küldöncök Garától kijövet egyre-másra gyűrték a küldeményeket a blúzuk alá.

Sibó éppen költette az embereket, mikor a küldönc megállította lovát az udvaron.

Kincses hatalmas, előreszaladó betűi beleugráltak a zászlóaljparancsnok szemébe.

„További utasításig Kocserovon maradni, biztosítani. Arcvonal nyugatra és az utász tartalék a Pados-zászlóalj Radomisl irányából."

— Radomisliben egy bandität se találtak. Ellógtak, a zsidókat alaposan megnyomorgatták, leitták magukat, oszt' a bőrgyárat meg a bazárt pucolták meg... — mesélte a lovas Széles Gábornak, a zászlóalj komisszárjának.

— Mi újság van még? — érdeklődött a komisszár.

— Petljurások járnak az úton — mondta a huszár —, a mieink fogtak is.

Kocserovo egy kissé alant fekszik, körülötte erdő, dombok. A falu felett, egy fátlan, kopár dombon szélmalmok csavargatják szárnyaikat. Innen jó messzire lehet látni az egyenesen futó országúton.

Ide állította fel Sibó a gépfegyverrel megerősített táborőrs figyelőjét...

Sibó maga szerette végezni az ilyesmit. Felment a szélmalomhoz, elővette látcsövét, és megmagyarázta a szakaszparancsnoknak, milyen távolságban vannak ide az elöl látható pontok. Lenézett a falura. Az utcák arccal fordultak a dombnak.

— Ez a legfontosabb hely, elvtárs! Innen, az út felől könnyű elfoglalni, de a falu felől meredek. Aztán, látja, innen az egész község — akár egy céltábla...

Széles, a komisszár kijelentette, hogy ottmarad a tábori őrsnél, míg egészen ki nem virrad. Sibó ellovagolt a faluba.

Még nem világosodott ki egészen, mikor a szélmalmok irányából lövések hallatszottak. Sibó kiszaladt az utcára, ott már gyors iramban felfejlődött egy század. Az utcán sapka nélkül, holtfehér arccal futott Széles, a komisszár.

— Mi történt?

— Az erdőből, egészen közvetlenül... Nagyon sokan vannak...

A szélmalom felől akkor már két gépfegyver szórta a golyót a felfejlődő századra. Egyszerre sebesültek dőltek ki a sorból, halott is akadt.

Sibó visszavonulást rendelt el az erdő felé.

A zászlóalj egypár sebesültet és halottat hátrahagyva, elporzott a hallgatag falusi utcán. Csak akkor tértek magukhoz, mikor az erdő szélén megállottak.

— Előnyomulás!

— A faluba hasztalan megyünk be, de itt, az erdő leple alatt elhúzódunk az útig...

— A faluban még egy ember sincsen az ellenségből — mondták azok, akik utolsóknak érkeztek —, de a sebesültek nagyon jajgatnak... Kettő mászik, ahogy tud...

Tíz ember vállalkozott, hogy visszamegy a sebesültekért. A házak mellett belopództak az utcába. A szélmal-

mok magaslatáról most már szüntelenül pásztázta a falut egy egész csomó gépfegyver.

Az ellenséget senki sem látta, csak Széles, és ő azt mondta, hogy csukaszürke osztrák—magyar egyenruhájuk van . . .

Egypáran már fel is másztak a magasabb fokra és lekiabáltak.

— Jönnek lefelé! . . .

— Csukaszürkék, mind egy szálig . . .

— Lovasság . . .

Az erdő szélén egyszerre becsapott két gránát, utána srapnelek törték a gallyat. A megfigyelők közül kettő elesett.

— Hohó, az ámenjüket, nem tréfálnak! . . .

— Nem mernek bemenni a faluba — jelentették a megfigyelők.

Most nem messze, az erdőből, hatalmas visszhanggal fülsiketítőt reccsent Kagán két ágyúja. A szélmalmoknál két kis felhő jelent meg, és gyorsan oszlani kezdett.

Sibó megjelölve a front vonalát, futólépésben áthajtott egy századot az országúton, és megadta a jelet a gépfegyvereknek.

A falu két tűz közé került.

A zászlóaljak egyre-másra behúzódtak a tűzvonalba. A galíciai brigád az utat forszírozta. Garát érdekelte, hány embere lehet Petljurának. Az elfogott lovas nagyon sokat mondott, ötezernél többet. A harc tempójából kiérzett, hogy a galíciaiaknak van tartalékuk. Délután háromig négyszer attakoltak.

A lovasság kezdett kimerülni. A lehetetlen kerülők az erdei utakon, a szárnyak védelme, a hírszolgáltatás kirázta az erőt Koncz embereiből.

Ács Zabelocsjén találta Garát. A Fjodorov-eszkadron megérkezése felfrissítette az erőket. Gara támadni akart.

— Úgy csináljátok, mint a felnőttek! — mondta Ács, mikor kezet fogott a parancsnokkal.

— Hallja az elvtárs? — nevetett Kincses. — Kagán lapítja ám őket alaposan! Az ágyúzás csak növelte az ellankadó fegyvertüzet.

— A kínaiak sok patront pazarolnak . . .

— Az most nem számít!

Ács bement a stáb irodájába, és odahajlott Garához. Kincses már tudta, hogy politikai dolgokról van szó, és kiment a szobából.

— Mi van Kijevben?

— Bajok vannak, fejetlenség, magam sem tudom, mi . . .

— Mért nem kaptunk utasítást?

— A stábunk elment Kijevből. Malinban állomásozik. Valami Golin nevű elvtárs, az északi operációs szakasz parancsnoka. Még nem kaptál tőle értesítést?

— Malin . . . Malin . . . — Gara ujja gyorsan mozgott a térképen — Megvan . . . De hiszen az egészen más irányban van, a vasútvonal mentén . . .!

— Meg kell teremteni az összeköttetést . . .

— Ez most másodrangú kérdés. Nem szabad ezeket itt tovább engednünk! Tudod, hogy egy teljes Petljura-brigád áll velünk szemben?

— A galíciaiak, tudom. Elfogtam a motorbiciklistájukat meg a futárjukat. Itt a levél, amit vitt.

Spintek, az írnok összeráncolta kihagyult, szőke szemöldökét, megszippantotta hegyes, vékony orrát, és olvasni kezdte a gyorsan odavetett kézírást. Maga is galíciai ukrán volt, és most folyton káromkodott, milyen buták a galíciaiak, hogy hagyják magukat az orruknál fogva vezetni.

A cédulából kitűnt, hogy az ezred már jól elöl van és akadálytalanul megy Kijev felé.

— Mi történt?

Gara betiltotta az ellentámadás előkészületeit, és Zabelocsje körül csoportosított össze minden erőt.

Estére a tűz lelanyhult. Mire setét lett, minden elcsendesedett. Tíz órakor Fjodorov lovasai jelentették, hogy Kocserovo üres.

Hátrahagyva egy csomó halottat, a galíciai brigád eltűnt az éjszakában. Kocserovóban azt mondták, hogy délnek húzódtak, Bruszilovnak. Gara és Ács úgy határozott, hogy nem üldözik őket.

Az ezred még az éjszaka folyamán behúzódott Jurevkába, és ki miben volt, elnyújtózkodott a szalmában.

5

— Add ide azt a levelet! — bőgte Vagyim eszeveszett dühvel.

— Csak próbáld meg elvenni! — válaszolta Zina halkan, de harcra készen.

— Mindenféle gazember vörösökkel levelezel, szerelmeskedel! — sziszegte Vagyim. — Add ide azt a levelet, mert széttéplek vele együtt!

Zina nem válaszolt, hátat fordított. Gricko halotthalványan, lesütött fejjel állott ott a megtorpant család között. Nem tudta, mit tegyen. Szeretett volna elfutni onnan.

Az ezredesné vállon fogta Vagyimot, és odébb lökdöste.

— Ne csináljatok skandalumot... a zsidók szeme láttára.

A család felment a házba. Vagyim engedelmeskedett Kucserovnak. Gricko utánuk kullogott.

Zina egyedül maradt az udvaron, és egypár percig az izgalom mozdulatlanná kövesítette.

— Néni, néni, Zina néni...

Purjeszék kisfia állott előtte — nagy, kerek szemével ijedt, naivan nézett fel.

— Mi kell, Borinka? — kérdezte Zina magához térve.

— Jöjjön be hozzánk egy kicsit... hívják magát... — vágta ki a fiúcska felbátorodva.

Zina nem tudta mire vélni ezt a szokatlan meghívást. Sohasem volt még a lakóknál. Purjeszék csendes embereknek bizonyultak, az ezredesné nagyon meg volt velük elégedve. Járt is hozzájuk a fogát csináltatni, és nagyon dicsérte a tisztaságukat.

Előre bocsátva a kisfiút, Zina megkerülte a kert felé eső sarkot, ahol az utcáról külön bejárat volt a lakásba, és belépett az ajtón.

Az éterszagú előszobában Róza várta.

— Én hívattalak, Zina. Sajnos, nincs idő sokat beszélni. Nem tudom, számíthatok-e rád, Zinusa... — mondta, és hidegen fürkészőn szaladgált setét bogárszeme.

— Beszélj, Róza... Én őszintén megmondom...

— Az arzenálbeliek között nagy a pánik. Érthető — az Arzenál sokat csinált. A legtöbben — már a párttagok — visszavonultak a hadsereggel... de...

— Beszélj nyugodtan, Róza. Remélem, tudod, hogy én nemcsak „fehérgenerális lánya" vagyok...

— Zina, ne haragudj... érzem, hogy meg lehet bízni benned... De nem is erről van szó... Senki sem tudja, mi lesz, meddig fog tartani ez... Érted?

— Micsoda?

— Zina, erről részletesen kellene beszélni, nagyon részletesen — súgta a lány —, de most nincsen idő. Csak egyet kérdezek... Ha én úgy egypár hét múlva... itt lennék megint Kijevben... akkor segítenél nekem?

— Mindig igen szívesen, Róza.

— Tudod, mire kérlek?... — kérdezte a lány.

— Nem tudom... csak sejtem... — Zina mosolygott.

— Látom, tudod...

Elbúcsúztak. Róza bement a lakásába, Zina kiment az

udvarra. Felrázta Róza izgalma, az a bizonytalanság, amellyel ez a beszéd végződött.

A levél? . . .

Nem érzett erőt magában, hogy felbontsa a levelet. Az udvaron megint lárma hallatszott. Az ezredesné kiabált.

— Vagyim, Vagyim, hová mégy . . . Ilyen időben . . . Őrület! . . .

Zina felment a lépcsőn. Az ezredesné izgatottan csapkodta az ajtókat. Arisa odasúgta Zinának:

— Nagy veszekedés volt . . . Vagyim és Gricko elment vörösre vadászni . . . Ó, uram Isten, micsoda emberek . . .

Ezen a napon sokáig nem alkanyodott. A városban hátborzongató csend volt. Kijev olyan volt, mint egy sündisznó, amely összegubancodott, és tövisei mögött várja, hogy ki harap belé . . .

Hat óra tájon ágyúdörgés kezdődött. A Lavra irányába lőttek a folyó túlsó oldaláról. A város felől alig hallatszott lövöldözés.

Az utcán lovasok vágtattak végig. Elnyújtott kiáltás hallatszott, aztán a lópata száraz táncpergése.

Zina kinézett az ablak függönyén át. Három lovas. Kémlelő bizonytalansággal elhajtottak az ablak alatt. Elöl egy ijedt arcú, fiatal katona lovagolt.

— Petljuristák — mondta Zina halkan.

— Az lehetetlen! — tiltakozott Kucserov.

Vagyim és Gricko eltűnt, mintha a föld elnyelte volna őket. Az ezredesné anyai félelemmel tördelte kezeit. Mikor meghallotta, hogy a városban petljuristák vannak, felugrott, és magafeledve félredobta a függönyt.

A lovasok most visszafelé hajtottak, és egyikük fellovagolt a gyalogjáróra . . .

— Ezek azok . . . azok . . . — mondta tragikus hangon az ezredesné. — Menjen valaki, zárjátok be belülről a kaput és a kisajtót! . . .

Kucserov holtra váltan felállott. Ebben a percben egé-

szen közelről lövés hallatszott, aztán még egy. Kláva bizonygatta, hogy a golyó fütyülését is hallotta.

— Hol vannak a mieink? . . .

Mintha csak válasz volna, megint kiújult az ágyúzás. Az ablakok üvegei zizegni kezdtek, mint a fogságba került légy. Zina magába mélyedt. Valami nem várt nyugodtság terült el benne. Észrevétlenül átment az ezredes szobájába, felhúzta a függönyt, és felbontotta Gara levelét.

Semmit se hallón, sokáig és csodálkozva olvasta a gyorsan teleírt négy oldalt.

A szavak okos melegsége, amelyet úgy szeretett Garában, nyugodt örömmel töltötte el. Így képzelte ő el: minden felesleges szó nélkül, okosan . . . De a végén — mégis várt valami mást . . .

Hát ilyen a szerelmes levél? . . .

Zina olvasott már szerelmes levelet, regényekben meg a barátnőitől, titokban kapott levélkéket. Jura Zsmenko is írt neki egyszer. Kinevette.

Hát ilyen a szerelmes levél? Csupa nyugalom, közönséges, mindennapi kérdések. Ha netán levelet kapna az édesanyjától . . . Olvas-e sokat és befejezte-e azt a könyvet . . . Hol is az a könyv? Jaj, csak Vagyim meg ne lássa! És, hogy tőle, mint intelligens lánytól, már maga az élet is többet követel . . . Követel? . . .

De a végén — mégiscsak kevés az a simogatás, az a meghitt szembemosolygás, az a kis monoton magyar szó, hogy: „édes" . . .

A házban hirtelen élénkség támadt. Az utcán alkonyodott, de a villany nem égett. A város közepe felől éles gépfegyverzaj kelepelt . . .

Vagyim rontott be, utána Gricko. Mindkettőnél fegyver volt. Gricko egy nagy szuronyos puskát cipelt, és beleakadt az ebédlőajtó félfájába.

— Mama! . . . Kivertük őket! Futnak, futnak! — kiáltotta már a küszöbtől Vagyim.

Zina nem ment át azonnal a másik szobába. Várt, hallgatózott. Kitudódott, hogy Petljura és Gyenyikin csapatai között harc támadt a városban. Vagyim halálosan éhes volt, és rendelkező hangon, gazda-fensőbbséggel enni kért. Mosdatlan kézzel, úgy ahogy volt, asztalhoz ült, és azonnal belenyúlt a kenyeres kosárba. Kucserv megkérte Klávát, hogy varrja fel a pagonját, és Gricko segítségével kikotorta a dívány alól revolverét meg a kardját.

— Gyerünk le a Krescsatyikra! Itt az Insztyitutszkaján minden akadály nélkül lehet... — mondta Vagyim a tányér mögül. — Micsoda futást rendeztek a hajdamákok!... Gyönyörűség volt nézni...

— Mondd el már sorjában az egészet — kérte az ezredesné, akit büszke nyugalommal töltött el Vagyim viselkedése.

Mikor az utolsó vöröscsapatok is elhagyták Kijevet, a város megtorpant. Hatalom nélkül maradt. Aztán nyugat felől, a Bibikov bulváron megjelentek a Petljura-csapatok első lovas járőrei. A város egyszerre kihalt. Az ukrán érzelmű intelligencia, amely visszavárta a direktóriumot, nem hitt a szerencséjének. A folyó túlsó partján a közeledő Gyenyikin-csapatok Brovari alatt ágyútűzzel verték a visszavonuló vörösöket, és a nagyorosz fennhatóságot hordozó fehércsapat közelsége elnémította az ukrán lelkesedést. Petljura csapatait valósággal néma utcák várták. Csak később került elő egy kisebb csoport, amely zászlóval fogadta a bevonulókat.

Aztán megkezdődött az ágyúzás. Az utca megint kihalt egy kis időre, míg meg nem érkezett a direktórium zászlóit hozó rendes lovas csapat.

A Petljura-csapatok fegyelmezett menete, a rendes, katonás ruházat és a hirtelen előkerült rezesbanda egyszerre népet csalt az utcára. Megjelentek a kijevi föld alatti ukrán nacionalista szervezetek is, és hol itt, hol ott vágtatott egy-egy fiáker, zászlós, pántlikás emberekkel.

A városi duma előtt már gyűlés folyt. Az épület homlokára feltűzték a sárga-kék zászlót.

Kijevet elfoglalta Petljura. Az állomás előtt hajdamák lovasság.

Ekkor elterjedt a híre annak, hogy állítólag a Lavrából a papok jeleket adnak a túlsó parton álló fehéreknek. Egy lovas csapat elvágtatott a folyó partja felé. A lovasokat srapnellel és gránáttal állították meg a túlsó partról.

Ezalatt átment a hídon Kijev város orosz képviselete, és a Darnyicából előszivárgó fehércsapatok parancsnokát kenyérrel és sóval kínálta meg.

— Gyorsan ... az ég szerelmére ... Petljura elfoglalja Kijevet ... Siessünk ...

A fehér élhad parancsnoka nem mutatott nagy hajlandóságot, hogy a hídra hajtson.

— Alá van aknázva.

— Nincsen, dehogyis! ... A vörösök kijelentették, hogy nem robbantják fel a hidat ... csak eltorlaszolták ... Látja, mi is átjöttünk ...

— Nagy-e a Petljura-csapat? ...

— Nem ... dehogyis ...! Alig egy eszkadron lovasság! De ha több is ... van felkelő szervezetünk ... háromezer ember fegyverben van ...

— Nincs parancsom ...

— A történelem előtti szent felelősség nevében ...

Két század gyalogos és egy lovas szakasz átment a hídon, amelynek torlaszait a diákságból és értelmiségből összeverődött kis csapat a folyóba dobálta. Köztük volt Gricko és Vagyim is, fegyverrel. Beállottak az első sorokba a katonák közé, akik láthatóan féltek, de fertelmes káromkodással betyárosították magukat.

Mikor a csapat felkapaszkodott a városba vezető emelkedésre, a nap éppen lecsúszott az épületek mögött. A városból kiabálás, zene hallatszott. A Zsófia kupolája rozs-

dásan villant a ferde napsugárban. A Lavra komoran, fehér-betegen ült a dombon . . .

— Kijev, a szent orosz város üdvözöl benneteket . . . — kiáltotta egy pap, aki a tömegből előrerontva keresztet hányt a katonákra. Azok levették sapkájukat.

A városháza előtt az ukránok csoportja félbeszakította a gyűlést.

— Pravoszlávok! . . .

Úgy határozták el, hogy orosz zászlót is kitűznek az ukrán mellé. Egy hatalmas praporscsik, aranyozott pagonnal, odatűzte a zászlót.

A csapatok parancsnokai bementek a városháza épületébe.

Feszült várakozással hömpölygött a tömeg ide-oda.

Lassan esteledett.

Egyszerre csak katonaság közeledett a Bibikov-bulvár felől, alig egy századnyi ukrán felkelő, a másik oldalról civil tömeg jött, szintén fegyverrel. Éneklés hallatszott.

Most a városháza épületéből kirohant egy magas ukrán tiszt. Valami érthetetlent, de fájdalmasat kiáltott, aztán nekirontott az orosz zászlónak, és letépte rúdjáról.

A katonai parancsnokok sietve jöttek ki az épületből. A tömeg rosszat sejtve behúzódott az utcába. Az orosz tisztek csapataikhoz léptek.

A kövezet kockáin csattogni kezdtek az előregördített géppuskák kerekei.

Váratlanul, szívet szorító, jeges ropogással seperték a gépfegyverek az utcát. Tisztán hallatszott az üvegcserepek síró zizegése. Az orosz tiszt ott állott a gépfegyverek háta mögött, és a célt adta meg. A katonák lefeküdtek a kövezetre . . .

Kijevet, mint gyémántos gombot egy nagy, csodálatos keleti kaftánról, ollóba kereszteződő csapataival egyszerre vágta le a szovjet testéről a különböző oldalról előnyomuló Petljura- és Gyenyikin-hadsereg.

És a két ragadozó, összekapva a nagy zsákmányon — gépfegyveres párbajjal intézte el a „szent ügyet".

Petljura nagyobb számú csapata rendetlen, ijedt csoportokban elhagyta Kijevet. Elhagyta céljainak Mekkáját, kieresztette kezéből, mikor már benne volt. A Petljura-csapat nem érezte magát elég erősnek. A várt tartalék, a galíciai és hajdamák brigád zöme ismeretlen okokból elmaradt.

Ezalatt Zabelocsje — Kocsarovónál az interezred átment az első tűzkeresztségen.

Klimovék ünnepien feszült várakozásban töltötték az éjszakát. A család talpon volt. Vagyim és Gricko hol hazament, hol megint elment valahová. Idegeskedtek, de vidámak voltak.

A városban elterjedt az a hír, hogy a vörösök sok emberüket hátrahagyták, és rabolni fognak. Egy stáb vezeti őket, amelynek Vorosilov a feje.

Vorosilov a városban van . . . Autón jár . . .

Már egy egész csomó ember „látta" automobilon futkározni Vorosilovot az éjjeli városban.

Vagyim és Gricko Vorosilov-vadászatra készültek, és telerakva gimnazista kabátjuk zsebeit patronnal, kimentek a városba.

Este tízkor a villanytelep már áramot adott, és a város ablakai ontották a fényt. A Dnyeperre beúszott valami hajó, rezesbanda fújta rajta. A hídon nem engedtek át senkit. Nagyobb csapat az éj folyamán nem ment át a városba. Az este átdübörgött lovasság elfoglalta a város nyugati járatait.

Csend volt.

Zinát fás unalom, fáradtság fogta el. Mikor Kucserov kijött Kláva szobájából, lopva ránézett sógornője arcára.

Zina látta, hogy Kucserov kapitányi pagont varratott fel magának, jóllehet mindenki tudta, hogy porucsik volt az utolsó rangja.

Zina közönyösen nézte a nagy sürgést-forgást. Úgy érezte, hogy teljesen kiesett a család érdekköréből, hogy ő itt idegen.

Észre sem vette, hogyan aludt el egy ültében. Arisa átvezette az ezredes dolgozószobájába és a díványra fektette.

Arisa puha érintésétől Zina elérzékenyült. Szeretett volna sírni, de öntudata rákiáltott:

Ez szégyen volna!

Az ismerős családoktól hol az egyik, hol a másik futott át az ezredesékhez. Egész éjszaka örömzaj töltötte be a házat.

Másnap reggel zenés, ünneplős pompával vonult be a fehérhadsereg Kijevbe. Dragomirov generális stábját virágesővel fogadta a város orosz értelmisége, a papság, a kereskedők, a hivatalnokok és a könnyen lángoló kispolgárság. A munkásnegyedek komoran meglapulva hallgattak.

Zina egész nap nem ment be a városba. A család nem volt odahaza. Zina kiment a verandára, ahová csak távolról szűrődött be az ünneplés zűrzavara, a harangok kongása, a kiáltozás.

Zina minden gondolata Garánál volt. Az elmúlt hónapok élményei szédítő életfűszerként zsongtak a vérében. Nem tudta tovább elképzelni magát azok közé a keretek közé szorítva, amelyeket a család szabott volna ki számára. Nem tudta, hogyan lesz, mint lesz. Forrón, a könnyekig fájdalmasan bugyborékolt fel benne a vágy — őhozzá, őhozzá fordulni, megkérni, megkérdezni, hogy és mint viselje magát. Mind világosabban látta, hogy menynyit veszített abban az emberben.

Hol lehet most Gara?

A harangzúgás, a kiáltások, a lanyha, őszi nap, a nyugodtság és az idegen örömök közelsége felháborította. De sírni nem akart — öntudata tiltotta.

Gara kíváncsi volt, hogy hatott az ezredére az első tűzkeresztség. Dr. Kuthy fáradtan, de a jól végzett munka érzésével jött ki a kötözőhely udvarából, hogy Garával szót váltson.

— Tizennégyen felül van a sebesültek száma...

— Mennyi a komoly?

— Nyolc ember. Kettő még ma meghal, a többi — majd meglátjuk... Van egy haslövéses kínai. Barátom, hogy viselkednek a kínaiak! Bámulatos... Mintha nem is őt lőtték volna hasba. A magyarok is elég nyugodtan tűrik a sebet, de az a harmadik századbeli román elvette a türelmemet. A golyó egészen leszakította a középső ujját, csak a bőr tartja, és jajgat, nem engedi levágni. Azt mondja, hátha vissza lehet illeszteni.

— Nem csoda, barátom, mindenkinek a saját kisujja van a legközelebb.

— Mit csinálunk a sebesültekkel?

— Azonnal átvinni őket Makarovba. Onnan majd Kijevbe szállítjuk őket. Azt mondják, Moszkvában dr. Mannel nagyszerű kórházat organizált az internacionalisták számára...

— Ez nagyon jó... Különösen, ha egy és más kötözőfelszerelést is lehet általuk szerezni...

Gara ránézett Kuthyra.

— Imre... Nem különös neked, hogy te meg én... itt, Kijev fölött... együtt...

A doktor szeme megtelt gyengédséggel.

— De, Viktor, hiszen ez nem véletlen... Ha én nem talállak téged Kijevben, valószínűleg elmentem volna a betegtranszporttal...

— Nem! — mondta Gara. — Nem mentél volna el!

— Honnan gondolod?

— Nem mentél volna tovább, Imre, mert te, hogy úgy

mondjam, megértél... Elértél addig a pontig, amelyen túl már a cselekvés következik...

Egy pillanatig mind a ketten hallgattak.

— Lehetséges — hagyta rá a doktor —, lehetséges... Egyszóval a sebesülteket Makarovba...

A templom irányából széles trappban közeledett két lovas. Mikor az udvarral egy vonalba értek, Kincses rövidre fogta a kantárt és leugrott. Az adjutáns friss volt, energikus és kékszemű, rózsás arcú.

— Tizennyolc halott, hat ember eltűnt.

— Hogyan — eltűnt? Talán csak hiányzanak?

— Nincsenek — mondta Kincses maga is csodálkozva. — A lovas járőrök kikutattak minden bokrot. A falvakban sebesültek nem maradtak, a halottakat mind összeszedtük, név szerint számba vannak véve.

— Honnan hiányzanak emberek?

— Mind a hatan a Sibó-zászlóalj második századából.

— Talán egy és ugyanazon szakaszból is?

Sietve közeledett Ács, és hidegen, még kissé álmosan kezet fogott.

— Miről van szó?

— Dezertőrök vannak — mondta Gara, óvatosan körülnézve.

— Csak nem? — Ács rágóizmai táncolni kezdtek. Az álom kipárolgott izmaiból, mint forró vasra esett vízcsepp.

— Elvtársaim — mondta Gará nyugodtan —, az ilyesmire mindig el kell készülni. Hiszen az ezredben jó nagy százalék a mobilizált. Nem kell belőle komédiát csinálni. fel kell írni a neveket, nem kell zajt csapni, de figyelni kell. A Sibó-zászlóaljra fordítson a komisszár elvtárs különös figyelmet.

Az ezredkürtös magas cé-je szakította félbe a beszédet. A kürtös kilovagolt az utca közepére és cifra, extra kürtjellel sorakoztatta az ezredet.

Az udvarokból egyesével és csoportokban húzódtak ki az utcára a katonák. A század- és zászlóaljparancsnokok gyorsan orientálódva felállottak, és a nemrég még kaotikusan mozgó-gomolygó fegyveres embertömegből egyszerre szabatos szakaszok, századok, zászlóaljak mereved-tek. Felvonult a géppuskás század zörgő kocsiraja, a lovasok sokáig izegtek-mozogtak, a tüzérség megállott az utcakereszteződésnél.

Az utcára persze kikívánciskodott a helybeli nép. Katonaságot járt parasztok szakszerű megjegyzéseket tettek. Látszott, hogy tetszik nekik a katonás, gyors rend. Az asszonyok hangosan csodálkoztak, a gyerekek tátott szájjal szaladgáltak a stáb körül.

Sárközi nem messze megállott a feketével, és odanézett Gara felé. Gara várt. Nézte a sorakozást. Tekintete egyszerre egy kisfiúra esett, aki egy darab setét üvegen át nézte a sorakozókat. Gara ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy elvegye az üveget és belenézzen. Óvatosan odalopózott a gyerekhez, és megfogta a kezét. A gyerek ijedtengedelmesen kieresztette kezéből az üveget. Gara belenézett. Egyszerre különös, réglátott világ tárult fel előtte. Az üveg zöldjében megpuhult, megsötétedett minden, és fantasztikus, szinte színházi kép húzódott szeme elé: fenyegető, setét ég, setét, halottarcú katonák ...

Csak egy pillanatig tartott. Alig vette észre. A stábbeliek hozzá voltak szokva Gara gyermekszeretetéhez. Sokan azt hitték, hogy ez csak fogás, amellyel leszedi a lábáról az idegenkedő falusi népet, különösen az asszonyfélét. Most is ide terelődött a falusiak figyelme. Gara visszaadta az üveget a gyereknek, aki ijedten, fejét vállába húzva elszaladt, a falusiak vidám nevetésétől, incselkedő felkiáltásaitól kísérve.

Gara körülnézett a napfényes utcán. Minden túlságosan rikítóan érthetőnek tetszett neki ebben a pillanatban, va-

lami örökké elveszett szépség szívszorító szomorúsága fogta el.

Milyen jó volna azon az üvegen keresztül nézni, nézni, az egész életet . . . gondolta szégyenkezve.

Sárközi előrevezette a lovat, és Gara nyeregbe szökött.

Az ezred századonként elmasírozott a stáb előtt. Kincses fel volt indulva, és nyugtalanul nézett körül. Éles füle meghallotta, amint az öreg Thorn gúnyosan megjegyezte:

— Ezredparancsnok? Gyerekember még, nincs rajt' mit csodálkozni . . .

Kincses fülét megütötte Buz, az írnok nevetése. Megfordult a nyeregben és hátranézett a stáb kocsija felé. Tekintete Thorn „tata" gúnyos arcába botlott. Buz kipirult a nevetéstől, és tarka-zöldes színű szemei elbújtak az arcában. Kincses már többször észrevette, hogy a szolgálatkész és mindig felette előzékeny Thorn azonnal gúnyos szemeket vet, mihelyst az ezredparancsnok hátat fordít neki. Laci most erősen szégyenkezett azon, hogy Thorn őt valószínűleg szövetségesének tartja Gara lenézésében. Először azt hitte Kincses, hogy ez csak amolyan ártatlan dolog, az idősebb tiszt féltékenysége a tehetségesebb, erősebb fiatallal szemben. De a gyanú rozsdája belemart a kis adjutáns hiszékenységébe. A mai hat dezertőr és Thorn incselkedő áskálódása között valami megfoghatatlan összefüggést sejtett.

Mikor a huszárok a stáb elé kanyarodtak, hangos, vidám nótába kaptak. Kincses szívéből egyszerre elszállott a setétség. Ragyogó szemmel nézte az elvonulókat. A lovak egy kissé soványak voltak, különösen a Fjodorovszázad lovai mutattak csontot.

Keit majd kihizlalja őket — gondolta az adjutáns, a gazda gondjait érezve a lovakkal szemben.

A stáb a lovasság és a tüzérség közé kanyarodott, aztán jött a hátvédcsapat. Gara, a komisszár és Kincses ottma-

radtak helyben, míg az egész ezred el nem vonult, aztán felcsatlakoztak az utolsó századhoz.

A falun túl, a temetődomb mellett megállott az ezred. Itt már sok nép tarkállott a sárga fűvön. A temető szélén, a levelüket vesztett orgonabokrok mellett széles, fekete földhányás ásított.

A föld kitátja a száját, hogy elnyelje az embereket — gondolta Kincses, és egy kis borzongást érzett a mellében, hideg nyál futott össze a szájában, s hányinger fogta el.

A szanitécek egyre-másra hordták a halottakat, és mikor leeresztették őket, a nevüket kiáltották. Mikor a kínai halottakat eresztették le, a kínai szanitéc kiáltott. Az idegen, érthetetlen nevek úgy hangzottak, mint vészes madárvijjogás . . .

Elkezdték hányni a földet. A hulló göröngyök tompán estek. Mikor félig behányták, kilépett egy szakasz, és Orbán messzire hallón vezényelt.

— Dísztűz . . . kész . . . tűz!

Szárazon recsent a lövés. A falusi asszonyok hangosan sírtak. A férfiak kivették az utászok kezéből a lapátot, és maguk kezdték földelni a sírt.

Az ezred hangtalanul elindult. De alig mentek száz lépést, előbb gyéren, aztán mindig jobban, emelkedőn felhangzott a nóta:

. . . Fújja a szél, fújja, hazafelé fújja,
A kijevi vörös brigád véle masírozna . . .

A Pados-bataljon énekelt. Sibó egypárszor visszafordult a katonákhoz. Az arcok sápadtak, elégedetlenek voltak, de ez nem sokáig tartott. A Sibó-zászlóalj első századának közepén lépett egy magas, szőke legény, a második szakasz parancsnoka, Nagy Laci . . . Szép, magas hangjával belekapott a nótába, s a zászlóalj lassan, de mindig erősbödőn énekelni kezdett.

A szél meg elkapta az éneket, és visszadobta a temető felé, ahol az asszonyok állottak és szárították könnyeiket.

— Lám, ilyenek vagytok ti, férfiak... — mondták. — Pedig hány asszony könnyeit temették el itt!...

Gara nem sokat időzött Makarovban. Az ezred elkvártélyozott, és előrobogtak a konyhák. Keit etette az ezredet. A garnizonügyeletes, Pados átvette az ezred parancsnokságát, és megismételte Gara parancsát.

— Addig, míg vissza nem jövök Borogyankából, minden vitás kérdést önállóan, a helyzet követelményei szerint...

Pados tudta, hogy Gara szereti, ha alárendeltjei öntevékeny emberek. Ezért mindenről maga gondoskodott, és folyton ellenőrizte magát:

Gara ezt így csinálná, valószínűleg így csinálná — gondolta. Kiállította a biztosító őrszemeket és őrpontokat, megvizsgálta a fő őrséget, a tartalékot és a készenlétet, aztán felment a stábba.

Gara magához vett egy géppuskás hintót meg huszonöt huszárt és elgördült Borogyánka felé. A géppuskás hintón Gara mellett ott ült a nehéz, fekete ember, Sovko, akit Csupak állított Gara mellé.

— Vaszilszkij Grigorjevics jól ismeri itt az utakat. De meg különben is... nem lesz ő felesleges út közben...

Sovko maga is szívesen vállalkozott az útra, mert kocsizás közben folytatni akarta a félbehagyott beszédet a parancsnokkal, akiről egy óvatlan pillanatban beismerte Csupaknak:

— Szimpatikus ember, isten bizony, szimpatikus! Fenemód meg van patkolva! Ha a bolsevikok mind ilyenek volnának...

— Szamár, hisz a bolsevikok mind ilyenek! Csak egy a bajuk...

— Micsoda?

— Az, hogy oroszok — és ez tenálad, Vaszja, olyan nagy vétek, hogy . . .

A bakon Zsiga bácsi ült. Gara elköszönt Ácstól, és megígérte, hogy Borogyankáról egy lovassal azonnal üzenetet küld arról, hogyan állanak a dolgok Kijevben, és mi van Golinnal, akinek Malinban kell lennie.

7

Kincses alaposan megéhezett a két napi futva evéstől, és most, mikor megint garnizon-nyugalomban érezte magát, elhatározta, hogy megberetválkozik, és istenigazában megebédel a konyhaügyeletesnél. Szerette a bakakenyérre kent marhacsontvelőt, vastagon sózva, paprikázva.

A gazdasági osztálynál Orghiday, a volt hadnagy kiválóan beretvált. Az adjutáns elhatározta, hogy elmegy hozzá és megkéri.

— Húzz le kérlek, Béla, majd megfizetem . . .

Az ilyen viccért Orghiday szívesen beretvált, hiszen most különben is — mintegy hivatalból is — mint a szanitécosztag számvevő altisztje — megberetválta volna az ezred adjutánsát. Orghiday Kuthy révén helyezkedett el a szanitéceknél. A doktor a fogságból jó ismerőse volt, és tudta, hogy a volt hadnagy tényleg invalidus, legalábbis az ő invalidusvonatával jött el Kijevig.

Kincses egy egész társaságot talált Orghidaynál. Itt volt majdnem az egész „intelligencia" (ahogy az ezredben nevezték őket).

Az udvaron, egy csomó egymásra rakott szálfán ültek az emberek, és nézték Orghiday gyors munkáját. Mikor Kincses odalépett, elhallgattak, aztán Kleisberg üdvözölte:

— Áá, az adjutáns, az ezredadjutáns! . . . Vigyázz!

— Á, az elvtársak!... — mondta Kincses, egy kissé ingerülten, és szembe nézett Kleisberggel.

— Nézd csak — mondta Kleisberg —, Lacika haragszik!...

Mindenki nevetett, de a nevetés nem volt gúnyos. Kincses lekezelt az „elvtársakkal".

— Hogy sikerült az első ütközet? — kérdezte vékony, ideges hangján a reszkető állkapcsú Milotay. — Azt mondják, jól megtépázták az ezredet... Sok a halott...

— Meg sem tépázták, nem is sok — mondta Kincses szárazon.

— Dehogynem sok! Egyedül a mi századunkból hat ember hiányzik! — mondta Kenéz, a Sibó-zászlóalj második századának parancsnokhelyettese, egy volt törzsőrmester.

— A maguk századából hat... — mondta Kincses mereven odanézve. — És hányat temettek el belőlük? Vagy talán mind sebesült?

Egy percre csend támadt.

— Hogyhogy? — kérdezte Kenéz.

— Magának tudnia kell! — mondta Kincses, akiben a gyanú egyszerre izgatottsággá gyulladt.

Orghiday éppen Tormásit beretválta, ennek a századnak az egyik szakaszparancsnokát, aki fenntartotta a barátságot az „intelligens elvtársakkal". Kincsest valami hajtotta innen, de nem ment el. Leült az egyik tönkre, és megkérdezte Orghidayt:

— Sok beretválni valód van még, öreg?

— Adjutánsnak soron kívül — válaszolta az.

— Ha nem akarsz megberetválni, akkor megyek. Majd valamelyik században lehúznak.

— Nem tréfálok — mondta Orghiday. — Neked sok a dolgod, mi meg itt hűsölünk. Tessék, ülj le! — mondta, és egy elegáns borbélymozdulattal rámutatott az éppen megürült székre.

Kincses körülnézett a társaságon, és mert senki sem mozdult, leült.

— Az elvtárs azt mondja, hogy én nekem jobban kell tudnom — kezdte volna Tormási. Kincses tudta róla, hogy a régi világban lakáj volt valami öreg úrnál, aztán kávéháztulajdonos lett a fővárosban, onnét vonult be a háború végén, és rögtön fogságba is esett.

Kleisberg lepisszentette a kávéháztulajdonost. Az adjutáns felé fordítva hosszú, vékony arcát, megvillantotta szájának rendetlen, bedőlt fogkerítését, és mosollyal játszva, de komoly hangon megkérdezte.

— Laci, hová kocsizott az ezredparancsnok elvtárs?

— Ide, nem messze, a vasútállomásra. Valami parancsnok érkezett meg, azzal fog telegráfon beszélni.

— Kijevvel? — kérdezte Kleisberg.

Az adjutáns nem válaszolhatott rögtön, s így észrevette azt a feszült csendet, amely a kérdést követte. Mikor a száját megszabadította Orghiday kezétől, válaszolt.

— A parancsnokság eljött Kijevből, és Malinban állomásozik. Az odébb van a vasútvonalon. Gara azért megy Borogyankára, hogy hamarabb felvegye vele az érintkezést.

— Ma jöttek el Kijevből?

— Ezt pontosan nem tudom.

— Azért!

— Miért azért? — kérdezte Kincses élesen.

— Csak úgy! — mondta Kleisberg, és Kincses megérezte, hogy nem mondta ki, amit akart.

Az adjutáns rossz hangulatban hagyta ott a gazdasági hivatalbeli társaságot. Rossz érzése volt. Még megőrizte magában fiatalsága egy csomó naivitását, s nem szerette, ha ugratják, ha a háta mögött kinevetik, ha nem veszik komolyan. Kincses azok közül az emberek közül való volt, akik nem tudnak eligazodni az emberi ravaszságok útvesztőin, akik ennek láttán, még ötven éves korukban is

pirulnak. Rossz érzése volt, mert határozottan úgy érezte, hogy ezek az emberek nem azok, akiknek látszani akarnak. Igaz, a fogságban csak Kleisberggel volt huzamosabban együtt, meg Orghidayt is ismerte hazulról, egy ezredben szolgált vele. A többiekkel az invalidus-vonatban ismerkedett meg.

Az a hat ember?... — kérdezte magában már századszor, és elhatározta, hogy beszélni fog erről a komisszárral. Aztán megtorpant. Hátha a komisszár elhamarkodja a dolgot? Az hirtelen haragú ember, és így is nagyon szemmel tartja ezt a társaságot.

Nem, majd Garával beszélek! Elmondok neki mindent, úgy, ahogy van. Ő megért engem...

8

Gara hamarosan elérte Borogyankát. A huszárok átkocogtak a síneken, és közvetlen a folyó partján ott vereslett az állomás fedele.

A lovasok megjelenése felette nagy riadalmat keltett.

Gara leugrott a kocsiról, és bement az állomás épületébe. Az állomásfőnök nem rögtön került elő. Egy beszédes természetű vasutasmunkás, akivel Sovko szóba állott, azonnal előtálalta a helyzetet.

Ezelőtt három órával volt itt egy páncélvonat. Korosztyenyből jött. Kié? Nem tudni. Azt beszélik, Korosztyenyt elfoglalták a lengyelek. A vonat kifürkészte, mi van a hídnál. Hídőrség nincs, tegnap szétszaladt.

— Hová?

— Ki tudja? Banditák voltak itt, kérem, tegnap este. Lövöldözés volt. Kirabolták a vasutas-szövetkezetet... a hídőrség meg elment...

— És a páncélvonat?

— Kifürkészték a hidat és elmentek.

— Borogyankán áll valamilyen csapat?

— Voltak itt helyi milicisták, de azokat se látom most. Kijevből semmi hír nincs, azaz . . .

Sovko megkérdezte Garát, meddig szándékozik az állomáson időzni.

— Miért kérdi az elvtárs?

— Be akarok ugrani a faluba — mondta Sovko nyugodtan.

— Menjen az elvtárs. Megvárjuk, míg végez.

Sovko válla közé húzta a fejét, és az ismerős emberek biztonságával eltűnt a falu irányába.

Gara behívatta a huszárok parancsnokát, Daunét. Daune német szárazsággal jelentkezett.

— Genosse Daune, biztosítani kell az állomást, a szemben fekvő utcákat . . .

— Jawohl, Genosse Kommandier! — És már ment is.

— Á, németek? — kérdezte a munkás. — Hiszen tavaly is voltak itt! Honnét jöttek?

— Kijevből, elvtárs. De hol az állomásfőnök?

Az állomásfőnök jött, és látszott rajta, hogy nem tudja, hányadán áll.

— A harmadik kommunista internacionális ezred parancsnoka vagyok.

— Igenis, elvtárs.

— Összeköttetés van Kijevvel?

— Tegnap délután még volt, este már nem. Éjfélkor megint beszéltünk. Kijevbe bevonult Petljura.

— Micsoda? . . .

— Így válaszolt az állomás.

Gara érezte, hogy egy kissé elsápad, de mint élete minden fordulópontjánál, most is gyorsan megtalálta azt a pontot, melyen megtámaszkodhat. „Az ezred!"

— Mondja csak, kérem — mondta nyugodt hangon —, egyszóval Kijev . . . És Malin?

— Nem beszéltem ma Malinnal!

— Próbáljuk csak meg!

A telegráfhelyiség szűk volt. Papiros, enyv és tinta szaga áporodott benne, s kiállhatatlan vegyülékbe olvadt a petróleumlámpa otthonos szagával.

Malin azonnal válaszolt.

— Kérem az északi frontszakasz parancsnokságát, Golin elvtársat!

— A városban vannak. Azonnal mennek érte.

— Ki beszél?

— Krammer, a páncélvonat parancsnoka.

— Krammer? . . . Náci, te vagy az?

— Ki beszél?

— Gara!

— Viktor! . . . Itt Krammer! Már második napja keresünk! Itt, barátom, bajok vannak . . .

— Majd személyesen elmondod.

Az apparátus okádta a szalagokat. Gara behívta Daunét.

— Azonnal három huszárt visszaküldeni Makarovba ezzel a papirossal.

Gara egypár sort írt Ácsnak és átadta. Daune gyorsan kitrappolt a szobából.

Malin megint jelentkezett. Krammer jelentette, hogy ő ki volt küldve Kijevből tegnapelőtt Garáék rendelkezésére. Megérkezett Malinba, de itt, ahelyett hogy megmondták volna neki, hol az ezred, egyszerűen feltartóztatták, és mintegy a stáb őrzésére használják fel.

Gara jól ismerte Krammert, aki öt héttel azelőtt jött Kijevbe. Az interkórházból kijövet a voroncovói vezetőség vezényelte ki oda politikai munkára.

Krammer a kaukázusi front egyik legszínesebb internacionalista figurája volt. Törhetetlen, találékony, mindig vidám ember, a világot járt proletárnak egy kissé gőgös önhittségével, de az anarchizmustól régen megszabadult, fegyelmezett bolsevik vasas.

Kijevbe megérkezve azonnal felajánlotta Csaszteknek:

— Akar az elvtárs egy teljes technikával berendezett páncélvonatot a brigád számára?

Csasztek hírből ismerte Krammert, és válasz helyett megkérdezte.

— Mi kell hozzá?

— Harminc munkás — vasutasok, vasasok, asztalosok, ácsok és miegymás, ami még kell.

— Tessék, rendelkezésére bocsájtom!

Krammer kiválasztott harminc embert a Gara-ezredből, és a népbiztos nyílt parancsával megjelent a kijevi vasúti műhelyben.

A kijevi vasutasok előbb incselkedve nézték a puszta kezű katonákat, akik az ócska vagonokat válogatták a személykocsiparkban. De kételkedő vidámságuk nem tartott sokáig. Négy hét leforgása alatt készen állott Krammer vonata. Két ágyús és két géppuskás vagon, egészen szokatlan, eddig még nem látott, pikkelyes vasalással.

— A háború alatt vagy tíz ilyet csináltam Bécsben — magyarázta Krammer a stáb kiküldöttjének, mikor bemutatta neki vonatát. — Ez a pikkelyes vasalás jó dolog. Az ember sohase gondolhat ki jobbat a természetnél. A halon pikkely van, azzal védi magát, a madáron meg toll, az is így fekszik egymáson. Ezt igen könnyen lehet javítani, és nehéz letépni.

Gara jelentkezett a frontszakasz parancsnokánál, és kérte az utasításait.

— Hány embere van?

— Erről csak személyesen — diktálta Gara, és csodálkozott a kérdésen.

— Helyes! Kérem, jöjjön át Malinba. A többit megbeszéljük.

— Borogyankán nincsen mozdony.

— A páncélvonat elmegy az elvtársért.

— Helyes. Engedje meg, frontszakasz-parancsnok elv-

társ, hogy az ezredet áthozzam a vasútvonalra, és Makarovban csak egy részét hagyjam.

— Tessék.

— Engedje meg a frontszakasz-parancsnokság, hogy Borogyankából felderítést küldjek Kijev irányába.

— Tessék.

— Végrehajtom. Várom a vonatot.

A beszélgetés rossz hatást tett Garára. Mást várt. Mit? Maga sem tudta. Ebben a helyzetben ő másképpen cselekedne.

A falu irányából megjött Sovko és vele két helybeli ember, akik kommunistáknak nevezték magukat, és nemrég jöttek Kijevből.

— Nos, beszéljenek! Hallgatom magukat.

Sovko megkérte az állomásparancsnokot, hogy adjon nekik egy külön szobát. Erre a telegrafista és az állomásfőnök nyomban átment egy másik helyiségbe.

— Ezek az elvtársak tudnak egyet-mást mondani az eseményekről — mondta komoran Sovko.

— Hát... — kezdte az alacsonyabbik — Kijevet bizony elfoglalta Petljura...

— Petljura?... És Gyenyikin?

— Gyenyikin nem jött be a városba. Félnek. Azok csak a bal parton mozognak. Itt meg Sztruk bandája volt és fosztogatott.

— Ezt már mind tudjuk.

— Azon a vonalon pedig, amin tegnap jöttünk, nagyon sok vagon áll, mindenféle áruval, különösen Bucsánál.

— Mozdony van?

— Van, nem is egy.

— És mit gondol, Petljura még nem tette rá a kezét?

— Nemigen. Neki most a túlsó oldalon van sok baja, itt aligha. A vonalon még senki semmit nem tud, Bucsán egyébként nagyon sok a vöröskatona, aki csak úgy lődörög, azt se tudja, mit csináljon.

— Mennyi lehet?

— Van ott egy zászlóaljnyi.

— Nem — mondta a kisebbik —, van az egy egész ezred is. Fiatal katonák.

Gara a beszéd alatt észrevette, hogyan sajtolja ki Sovko a szűkbeszédű kommunistákból a még el nem mondott részleteket.

Közben előkerült a faluból két katona a hídőrző századból, és jelentkezett Garánál.

— Melyik ezred?

— Második penzai szovjet ezred, első bataljon.

— Hol áll az ezred?

— Kiküldtek minket ide, hidat őrizni, de a gazdasági osztály benn maradt Kijevben. Étlen-szomjan állottunk itt másfél napig, aztán jöttek a banditák.

Gara megparancsolta a katonáknak, hogy menjenek be a faluba, és szedjék össze a többieket, akik még rejtőzködnek. Az egyik katona idősebb ember volt, arra bízta rá.

— Igenis, összeszedjük — mondta az. — Lesz még a faluban vagy tíz-tizenöt ember, láttam, hogy arrafelé futottak.

— Nem tudja az elvtárs, hová tették a gépfegyvert?

— A gépfegyvert? Az egyiket itt a híd alatt a vízbe dobták, a másikat elvették a banditák.

Az asztalon, mint egy ijedt asszony, elkezdte fogát kattogtatni a telegráf. Gara beszólította a telegráfistát.

— Kijev beszél!... — mondta az, majdnem suttogó hangon.

— Kijev?

— Igen... Azt kérdezi, mért nem válaszol Borogyanka?

— Válaszoljon — mondta Gara.

— Azt kérdezi, mi van Borogyankán, van-e valamilyen csapat...

— Kérdezze meg, ki beszél?

— Azt válaszolja, hogy az állomásparancsnok.

— Kérdezze meg, milyen csapat?

— Azt válaszolja, ne legyünk olyan kíváncsiak, mert idejön és bemutatkozik . . .

— Hogy beszél?

— Oroszul, nem ukránul — mondta a telefonista.

— Válaszoljon: Borogyanka üres, semmiféle csapat nincsen. És kérdezze meg még egyszer, tisztelettel, hogy kinek az utasítására kell hallgatnia a jövőben.

A telegraf apparátusa sokáig kocogott. Először a telegrafista ideges keze verte a pontokat.

Vajon lehet-e hinni neki? — gondolta Gara. De a fiatalember komoly arca és igyekezete megnyugtatta.

Jött a válasz.

— Ez már más beszéd. Holnap megérkezik az új hatalom, addig is a vonal felett az egyesült kubányi brigád stábja parancsnokol.

— Egyesült kubányi? . . . De hiszen Petljurának nincsen ilyen csapata! — hökkent meg Gara.

— Egyesült kubányi . . .? — kérdezte Sovko idegesen.

— Igen, egyesült kubányi — mondta a telegrafista sápadtan.

— De hisz ez Gyenyikin — súgta Sovko mintegy feléledve.

— Miért örvendett meg annyira? — mosolygott Gara. — Gyenyikin vagy Petljura — egy kutya, egyformán harcolni kell ellenük — tette hozzá keményen, és Sovko arcáról lesurrant a kivirágzott megelégedés.

Most valaki nehéz kopogással végigfutott a peronon. Az ablak előtt megvillant egy váll, egy kifakult vasutas sapka teteje.

— Mi az, Gavril megbolondult? — kérdezte mintegy önmagától az állomásfőnök. Ebben a pillanatban valaki goromba erőszakkal feltépte az ajtót. A küszöbön, feldúlt

arccal, megjelent az a vasúti munkás, akivel nemrég beszélgetett a parancsnok.

Az állomásfőnök kérdő arca csodálkozó rosszallásba ment át.

— Mi az, Gavril? — kérdezte élesen.

A munkás oda se nézett, kezével idétlenül mintegy leintette az állomásfőnököt. Kitágult szemei egy pillanatra eltűntek reszkető szemöldöke alatt. Nagyot nyelt, mint a futástól fuldokló emberek, és rekedt mellhangon kiáltotta:

— Gyorsan... gyorsan!... — és kifelé intett a kezével. Szemét nem vette le Garáról.

— Mi az? — kérdezte Sovko előrelépve.

A feleletet lódobogás és hirtelen feltörő fegyver- és gépfegyverzaj adta meg.

— A hídon petljurások. Gyorsan... — mondta most már élesen rikácsolva Gavril.

Gara felkapta revolverét, Sovko megragadta a sarokba állított Louis gépfegyvert, és kirohantak a peronra. Az állomás körül ekkor már csattogott a harc. Gara még látta, hogy a híd irányából egyszerre átfut négy-öt alak. A csukaszürke osztrák ruha felolvadt a déli napfényben. Az egyik futó megállott a sínen, odalőtt az állomás felé. A golyó nem messze porzott a kavicson. A másik percben a lövő már elvágódott, és esésének porából Gara megállapította, hogy halálosan érte a golyó.

Mindez csak pillanatokig tartott, szeme futás közben tallózta össze. Lába megfeszült, melle zihált, és szinte akaratlanul futott Sovko és a munkás után az állomás túlsó vége felé.

„Hová futok? — kérdezte közben magát. Hiszen a huszárok lőnek!" Visszanézett. A vonalon rendetlen robogással átdübörögtek ágaskodó lovukon a huszárok meg a géppuskás kocsi. A gépfegyver szüntelenül verte száraz taktusát.

Sovko most eltűnt a pakkház mellett.

Nincs mit veszíteni! — gondolta Gara, és gépiesen ő is befordult a pakkház mögé. Itt a lövöldözés nem hallatszott olyan élesen. Gavril eltűnt valahol, de a másik percben már hallatszott a kiáltása.

— Elvtársak, ide, gyorsan!... Minden perc drága-a!...

9

Délfelé a Lavra felől éneklős, zászlós papi menet ereszkedett le a Krescsatyik irányába. Zina az ablakból nézte az aranyhímzéstől fénylő, méltóságosan hömpölygő menetet. A papok arca ünnepélyesen komor, a tömegé mindenre készen fanatikus. Sok az asszony és gyerek, és a tömeg mindig nő.

Persze — jutott éles gúnnyal Zina eszébe egy téli vita anyjával —, persze — a papság csak a lélek kérdéseivel, a hit szolgálatával foglalkozik! A szentatyáknak semmi közük sincsen a politikához, a Cseka csak beléjük köt, mert a hitet akarja eltiporni!...

Az ikonok üvegjein megtörik a napfény és a zászlók aranyán lesiklik. A szentatyák vörös, kifőtt arca fénylik az izzadságtól.

Az ének elhúzott disszonanciája, a képeket vivő emberek óvatos, tettető arca, az egész átlátszó, cinikus hazugság felháborította Zinát.

— Nézd csak, nézd! — mondta az ablakban állva. — Feltámadtak... Valóságos feltámadás...

Gyors fiáker állott meg a ház előtt. Az ezredesné jött haza. Egy katona segítette ki a kocsiból.

Ki lehet?

Mikor a katona elbocsájtotta a kocsist, akkor látta csak meg Zina az arcát.

— Jura!

Jura Zsmenko Petljurával nyomult Kijev ellen, és az

elsők között volt, akik elérték a várost. Petljura veresége után a fiatal ukrán tiszt nem vonult vissza a csapatával. Ottmaradt az apjánál, aki rábeszélte, hogy jelentkezzen önként a toborzó bizottságnál.

A fiatal Zsmenko kozák egyenruhában volt. Minden nehézség nélkül felvették abba az ezredbe, amelynek a stábja éppen az ő házukban állott. Megkönnyítette a dolgot az, hogy az önkéntes saját lovával és felszerelésével lép be.

Zina nem ment át azonnal az ebédlőbe, anyja hívó kiáltása csak ellenkezésre ingerelte. Aztán hirtelen megért benne az elhatározás.

Úgyis mindegy! — gondolta. Megtalálnak és — ezelől nem lehet kitérni . . .

Úgy lépett be az ebédlőbe, mint egy új, ellenséges világba, ahol hazudnia kell, tettetnie magát. Úgy érezte, hogy most életének új szakasza kezdődik. Nem tudta, hogyan fog viselkedni, hogyan fog elhelyezkedni az emberek között ebben a felette régi, de most olyan ellenségesen új helyzetben. Mintegy oldalról figyelte magát: hogy fog cselekedni, hogy fog reagálni.

Van az emberben valami belső mérték, amely meghatározza öntudatát és viszonyait. Zina örömmel érezte, hogy ez a mérték benne kitűnően működik. Hallgatta saját hangját, beszédét, és mélységesen meg volt elégedve önmagával.

— Mi az, Jura? — kérdezte. — Mundért változtatott? Nana, gyorsan forgatja a karrierje rúdját! Kissé talán túlságosan is gyorsan . . .

Az ezredesné meghökkent, rosszalló arca csak bizonyság Zinának, hogy helyesen beszél, hogy éget, tép és vetkeztet a szava.

Jura arca szürkére borul. Mindig ilyen, ha izgatott vagy ha a falhoz szorítják. Megmozdul, lehajtja a fejét, de hamarosan megtalálja a választ.

— Nem mindegy-e, Zinaida Martinovna, hogy hol és milyen mundérban... ha az ember egy és ugyanazon ellenség ellen harcol?

— Nem egészen...

— Zina! Jurocska nem azért jött hozzánk, hogy azonnal vitába bocsájtkozzon!

Talált, talált! — dobog Zina szívében az érzés. Így fogok mindenkivel beszélni! Kötekedő lekicsinylésbe, lenézésbe és gőgbe öltözködöm, így kerülni fognak, és nyugodt leszek...

— Hiszen mi nem vitatkozunk, mama! Jurij Vasziljevics nem is tudná semmi meggyőző okkal megmagyarázni nekem azt, hogy ő, a született ukrán, Zsmenko, eldobta a...

— Zina, hagyjuk ezt...

A szobába bejött Kláva és Kucserov.

— Milyen fenséges, milyen ünnepélyes fogadás! Ez igen! Ezért érdemes volt a doni füzesekben tölteni egy irgalmatlan telet, ezért érdemes volt ezer kilométeres előnyomulást csinálni...

— Vologya, maga úgy beszél, mintha legalábbis Kornyilov mellett ment volna a jégmars egész ideje alatt!

Kucserov szeme Zina felé rándult. Valami egészen közönséges gorombaság kívánkozott a szájára, valami katonás káromkodásféle. Ettől villant át arcán az ijedtség, amelyet a támadás okozott.

— Ejnye, ejnye — mondta —, nagyon harapós vagy, Zina fiam! Hát, ha arról van szó, én éppen a Kornyilov-divízióba lépek be, és holnap, igen, holnap utazom Harkovba, hogy utolérjem csapatomat, amely Kurszk—Moszkva irányában nyomul előre.

— Sok szerencsét és erőt, egészséget! — mondta Zina kacagva, mert tudta, hogy Kucserov egy ezredes protekciójával a stábnál nézett ki magának egy jó kis helyet.

— Zina, mi van veled, megbolondultál? — kérdezte

Kláva elképedve, és mint egy megtámadott fiatal kotló, Kucserov és Zina közé lépett, eltakarva vőlegényét.

Zina nem akart veszekedést Klávával, pedig ez náluk nagyon egyszerűen és nagyon sűrűn előfordult. Nemegyszer kaptak hajba a nővérek. Kláva jól tudta, hogy Zina ügyesebb és erősebb nála, de mert ő volt az idősebb, mindig ő kezdte a cibálást.

— Hűtsd le magad kicsit, Klávuska! — mondta Zina és elfordult.

Kucserov már megtalálta a hangját, és széles lelkendezéssel üdvözölte a tegnap még petljurás Gyenyikin-kozákot.

— Hogyan kozák Jura? Nem értem...

— Igen egyszerű. Az apám voronyezsi születésű, a tényleges szolgálat után maradt Kijevben. Apa kozák volt, úgy hiszem, tiszt, de mikor mamát elvette, kilépett. Ezen a jogon...

— Nagyszerű! Nincsen szebb dolog a katonai tradíciónál!

Kopogtatás hallatszott. Az ezredesné odalépett, és kinyitotta az ajtót. A folyosón Müller úr állott.

— Á, golubcsik...

— Most jövök a városból, Margarita Dmitrijevna... Voltam a stábnál... Ma reggel beléptem az *Echo* szerkesztőségébe, és mint riportert elküldtek a stábra...

— Nos, golubcsik, mit akar mondani?

— Képzeljék... a stábnál szemtől szembe találtam magamat Martin Filippoviccsal...

— Kivel? — kérdezte Zina előreszaladva. — Apával?

— Úgy van, az ezredes... azaz a generális úrral... Klimovval... Ő az információs osztály vezetője, és...

Az ezredesné a többit már nem hallotta. Elájult. Kucserov átkarolva felemelte anyósát. Kláva elszaladt otkolonért. Zsmenko esetlenül állott a szoba közepén.

Zina maga sem tudta pontosan mit érez. Gépiesen

megismételve néhányszor megköszönte Müllernek, hogy így megörvendeztette a családot, de örömén át-átcikázott egy nyugtalanító, villámszerű fájdalom:

— Generális!...

Szóval — mégis felvarrta a cikcakkos pagont! És mindaz, amit ő elképzelt róla — csupa gyermekromantika...

De Martin Filippovics közelsége, a gyermeki, mély gyökerű szeretet mind jobban megkeményítette az öröm páncélját. A kétség nem tudott áttörni rajta, csak egy óvatlan, kételkedős pillanatban.

Nem, nem hiszem... Majd ha meglátom, majd ha hazajön... Majd ha beszéltem vele, akkor, akkor majd tudom...

Jura már másodszor köszönt el Zinától, és esetlenül, nehéz lábakkal, köpenyével beleakadva saját sarkantyújába, kiment a verandára. A család átadta magát a közeli viszontlátás szenzációsan édes örömének — várakozásának.

Zina az utolsó hónapok alatt megszokta az éles és tárgyilagos megfigyelést. Látta, hogy a család minden tagjában más és más indítóokok keltenek örömujjongást. Olvasott az ezredesné apró, boldog felnyögéseiben, amelyek sikoltásra és nevetésre egyformán hasonlítottak. Olvasott Klávának rózsaszínű, lángba gyulladt arcából és Kucserovról, egy pillanatra le nem vont tekintetéből, meg abból is, ahogyan a leendő sógor áhítatosan forgolódott az elájult anyós körül. Ő maga pedig talán éppen ezért járt-kelt, külsőleg olyan nyugodtan a boldogság okozta zűrzavarban. Kláva, akiben kevés volt a tapintatosság, meg is jegyezte.

— Jé, Zina egy cseppet sem örül, pedig ő apának a kedvence... Háládatlan...

Máskor Zina talán élesen visszavágott volna erre az otrombaságra, de most ironikusan válaszolt:

— Örülj te, Klávocska ... Hiszen te olyan meghatóan tudsz örülni ...

A családban Kucserovon kívül senki sem vette észre a visszavágás élét, de a leendő sógor annál inkább elértette.

Klimovné éppen olyan hirtelen tért magához, ahogyan elájult. Arcáról még nem tűnt el a meghatottság puha vonása, de szemében már a gazdasszony adminisztrációs józansága keményedett.

— Arisa!

Margarita Dmitrijevna mindenkinek talált tennivalót. Kucserovnak előhozatta a kamrából az ásót, és maga vezette őt le a pincébe.

— Itt ásson, golubcsik, ha jó bort akar inni. De óvatosan! Mikor deszkához ér az ásó, akkor csak kaparja le a földet.

— Sok bor van itt? — kérdezte Kucserov, mikor esetlen kézzel belenyomta a pince nyirkos földjébe az ásót.

— Sok? Hát van maguknak, férfiaknak fogalmuk arról, mi sok vagy kevés? ... Ásson, fiam, majd meglátja ...

Zina az apja szobáját szedte rendbe. A fiókokban elhelyezte az iratokat, a falakon a fényképeket, a könyvespolcokon kiszedte azokat a könyveket, amelyet apja utoljára olvasott. Nem akart sokat gondolkozni, át akarta adni magát a várakozás érzésének. Nagy gonddal rakosgatta a dolgokat. De ez nem tartott sokáig. Megint mellét szorító, éles nyugtalanságot érzett.

A konyhában egyszerre minden talpra állott.

Margarita Dmitrijevna figyelme mindenre kiterjedt.

— Nagyon könnyen lehetséges, hogy Martusa meginvitál valakit a stábbeliekből, hiszen ő kijevi, a többi meg máshonnan való ... Zina, te fiam, szaladj át a púpos zsidólányhoz ...

— Firához, mama?

— Na igen... Mondd meg neki, hogy jöjjön át, de azonnal!...

Klimovné maga sem tudta, miért, de most „púpos zsidólány"-nak nevezte a házivarrónőt. Világosan észrevette Zina szemöldökének rosszalló rándulását, és maga is oktalannak találta ezt a gorombaságot. De most olyan sokat szidták környös-körül a zsidókat, hogy ez a szó szinte magától jött ki.

— Alig hiszem, hogy Fira ma kijön az utcára — mondta Arisa a tűzhely mellől.

— Már miért?

— Már tegnap este megkezdődött a zsidópüfölés. A Nyikolajevkán három is feküdt...

Az ezredesné, aki bensőleg nem volt zsidógyűlölő, rögtön felháborodott.

— Disznóság... Mintha mindent a zsidók csinálnának... — Aztán megjegyezte: — Fira a mi zsidónk... Zina!... — kiáltotta, már az udvar felé: — Ne gyere vissza nélküle! Ha akadékoskodik, mondd meg, hogy itt tartjuk éjszakára...

Zina hallotta anyja kiáltását, és intett neki.

— Jól van!...

10

Az udvaron Zina úgy érezte, hogy jót fog tenni ez a kis kénytelen séta. Fira itt lakik, nem messze, egy ereszkedős, meredek mellékutcában.

A járdán hangosan beszélgető emberek húzódtak el mellette. Arcról ismerős, utcabeli polgárok voltak, ünneplős-vidámak és boldogan hangosak.

— Na végre, végre, hála istennek...

— Ez az igazi orosz rend! Micsoda hadsereg!...

— A kozákság — ez az orosz hadsereg gerince! Milyen büszkék, hogy ülnek a lovon! Hát a lándzsák erdeje!...

— A tisztek aranyos pagonjai... Istenugyse, majd elsírtam magamat, mikor az elsőt megláttam...

— Hogy mondta a generális? „Polgárok, Kijev város sokat szenvedett lakosai, igaz orosz honfiak! Vége annak a setét, de tanulságos kornak..."

— Tanulságos... meghiszem azt!...

Egy idősebb ember, akinek a kedvéért egy egész társaság meglassította lépéseit, motyogva hajtogatta.

— Isten, de irgalmas vagy, hogy ezt élve megérhettem... De irgalmas vagy...

Zina éppen szembe ment ezekkel a városból hazatérő csoportokkal. Az emberek izgatott, örömös zűrzavara megdöbbentette. Nem gondolta volna, hogy ilyen örömmel várják vissza az emberek a múltat.

Most két polgári ruhába öltözött fiatalabb ember ment el mellette, és Zina tisztán hallotta a csendes, elfojtott hangon kiejtett szavakat.

— A tisztek önkényeskednek... A Beszarabkán ma reggel nyílt utcán négy tiszt rabolt egy kapitány vezetésével.

— No, lehetséges, hogy az első napok szélsőségei...

— Nem, bocsánat, ezzel nem értek egyet... Ez szerintem nem jó jel...

Zina odébb surrant, és kifordult egy szélesebb, de most elhagyottnak látszó utcába. Kuszált érzések kínozták. Sehogy sem tudta, mi hangolja le őt ilyen halálosan, s mi adja az erőt arra, hogy borotvaéles legyen családjával szemben. Ingerült, ideges, felhajszolt benseje olyan volt, mint egy vihartól felkavart tengerszem.

Az utca vége felől kiabálások hallatszottak, emberek szaladtak. Zina meggyorsította lépését. Egy szembejövő asszonytól megkérdezte:

— Mi történt?

— Valami osztrákokat kergettek ott. Elbújtak a bokrokba, és most katonák keresik őket.

— Osztrákok? Nem magyarok?

— Az, az . . . Vörösök . . .

Ebben a pillanatban egy egész sor lövés hallatszott. A kiabálás megszűnt. Emberek szaladtak visszafelé.

Zina szaladóra fogta a lépéseit. Valaki rákiáltott:

— Oda ne menjen, ott lövöldöznek!

Zina úgy tett, mintha nem is hallotta volna. Csak a benseje kiáltozását hallotta.

Magyarok . . . Hátha az ő ezrede? . . . Hátha ő maga rekedt bent a városban? . . .

A lövöldözés megszűnt. Aztán már egészen közelről Zina kiabálást hallott.

— Fogd meg! Áá! Felhúzni . . . felhúzni! . . .

A tömeg átmászott a kert kerítésén, és beszaladt a bokrok közé. Egy lövés villant, és az elsők között futó egyik tiszt elterült a letaposott füvön.

A tömeg megáll, de egy nagytestű, bolyhos sapkájú katona előreugrik, és szuronyát messzire előrelökve ordít:

— Add meg magad!

Elfojtott, formátlan kiáltás — nyögés válaszol. A bokor inog, a lombok közül a hatalmas katona visszakiált:

— Ide . . .! Megvan a jómadár!

Egyszerre többen ugranak a bokrok közé, és onnan, kezénél, lábánál fogva kihúznak valakit.

Zina maga sem tudja, mit csinál. Átugorja a kerítést, és belegázol a fűbe.

„Hol vannak? . . .” — kérdik keresgélő, nyugtalan szemei.

— Ott . . .

A füvön, a bokrok között öt halott fekszik. Két sebesült körül emberek forgolódnak. Az emberek hulláma átömlik a fogolyhoz. Zina kikerüli a halottakat. Az egyik arccal a földnek fekszik, a vállán tiszti pagon. A másik négy szana-

szét. Egy tiszt megparancsolja, hogy az orosz halottakat vigyék el. Odébb fekszik a még vérző, de már halott tiszt. A sebesült magyar feje a földön csüng, a melléből sípolva ömlik a vér.

Valaki felmászott a fára. Az erős, görcsös ágról kötél függ le.

Mi lesz itt? — dobog Zina szívében a rémület.

A katona hurkot köt. A sebesültet felültetik, és a hurkot a nyakába dobják. Az egy percre kinyitja a szemét.

— Húzd!

Zina nem tud elfordulni. Szeme mintha odaragadt volna a látványhoz, lélegzete rövid fojtogató pontokba szakad.

A sebesült már csüng. Már nem vérzik.

A tömeg hullámzik. Valaki meglöki Zinát.

— Bocsánat... — hebegi a füle mellett egy idősebb ember.

Hát lehet most bocsánatot kérni? — gondolja Zina, és megütközik ezen a gondolaton.

Katonák futnak be a kertbe, és fegyvertusával szorítják hátra a tömeget. A két halott tisztet lepedőbe göngyölik és elviszik. A katonák és a halott magyarok ottmaradnak.

Az arcok ismeretlenek. Zina sosem látta őket. Azaz — talán ezt itt, a bal szélsőt... A bajusza most is ki van pederve, feketéllik, ajka fel van húzva...

— Nem, ez nem az, akit én ismerek...

Lassan az öntudatáig ér a körülötte zsivajgó beszéd.

— Lemaradtak a visszavonulóktól...

— Tegnap kettőt a petljurások lőttek le a Krescsatyikon...

— Ezeket kergették, de elbújtak.

— Drágán adták az életüket — két tiszt, két katona...

— Három sebesült is van...

— Hát még a fronton! Én állottam velük szemben. Rosszabbak a németeknél.

— Hátrább, hátrább, urak!

Puskatusok lódulnak meg a levegőben, dühös arcok villannak meg, goromba szavak ütődnek a fülekbe.

Zina gépiesen továbbment. Egy darabig szinte nem is érezte magát fizikailag. Aztán egyszerre öntudatra bukkant.

— Hová? — kérdezte félhangosan. — Igen, tudom már... Firához...

Mikor az utca ismert ereszkedőjéhez ért, majd elhagyta az ereje. A látottak ott hintáztak a szeme előtt.

Reszkető kézzel csengetett be Firáék udvarába. Meghúzta a csengő fogantyúját és beletámaszkodott. A csengő repedt hangja messziről, tompán hallatszott. Az ajtót sokáig nem nyitotta ki senki. Zina türelmesen várt, és egészen természetesnek találta, hogy nem nyitnak azonnal ajtót. Végre másodszor csengetett. Most vette csak észre, hogy ez a kis zsidó utca, amelyet így, délutáni időben teleül a zsúfoltsághoz szokott zsidóság, most halálosan, visszhangosan üres.

Az ajtó mögül lépések hallatszottak, de egyszerre minden csendességbe halt. Zinán borzongás futott végig.

— Nyissák ki, kérem... — mondta bizonytalan, rekedt hangon.

Az ajtó mögött egyszerre ketten is kérdezték:

— Kit keres? Egyedül van?

— Egyedül vagyok, persze. Firát keresem, a varrónőt.

— Firát?

A kapu túloldalán egyszerre megélénkült a mozgás. Valami nehéz tárgyakat toltak félre, lánc csörgött, és a zár is elkezdett mozogni.

— Ki az ott? — kérdezte Fira, és hangján érzett az izgalom és a hirtelen futás.

— Én vagyok, Fira, Zina Klimova...

— Zinusa! Nyissátok ki már az ajtót! Azonnal, Zinusa... rögtön... — Fira sajátkezűleg látott neki, hogy a zárt kinyissa.

Zina belépett az ajtón. Egy egész csomó felnőtt és számtalan ijedt gyerekarccal találta magát szemben. A szűk, szennyes udvar ismerős volt Zinának, járt itt egypárszor még „kicsiny korában".

Az udvaron levő férfiak azonnal hozzáláttak az ajtó eltorlaszolásához, és még egyszer, hitetlenkedőn végignéztek Zinán. A gyermekek, asszonyok és férfiak előbbi ijedsége most suttogó kíváncsiságba ment át.

— Mi az?

— Ki ez?

— Klimov ezredes lánya ...

— Áá ...

Firáék lakása máskor tágas és tiszta volt. Most a szobák tele voltak hányva mindenféle lommal, batyukkal, és sok volt ott az idegen.

— Mi történt maguknál? — kérdezte Zina, mikor végre leült.

Fira könnyes szemmel, de némán állott Zina előtt, aztán a vállát vonogatta.

Zina egyszerre elpirult.

— Értem! Hanem kedves, Fira, én magáért jöttem ...

A szobában levők felütötték fejüket. Az arcok és szemek azt kiabálták:

— Hogyan? Firának ki kell mennie az utcára? ... Nem, ez lehetetlen! ...

A púpos lány találta fel magát elsőnek.

— Margarita Dmitrijevna ruhát akar rendelni?

— Nem ... Papa hazajött ... és mama rendbe akar szedetni egypár darabot ...

— Mindjárt készen vagyok, Zinusa ... azonnal ... — A púpos lány eltűnt az olcsó kartonfüggöny mögött, és mikor kijött, már kezében volt az a jól ismert kis fonott kosár, amelybe Zina sokszor tett észrevétlenül narancsot vagy csokoládébonbont, köszönetül azokért a zsidó anekdotákért, amelyeket Fira elmondott, s amelyek mind egy-

formán ötletesek, naivak, ravaszak — és főleg tréfásak voltak.

Most Zina önkéntelenül megérezte, hogy honnan erednek ezek a kissé kesernyés és öngúnyoló tréfák. Itt ezekben a sok sóhajú udvarokban történnek azok a „tréfás" dolgok...

Zinát elfogta az a szomorúsággal és szemrehányással vegyes felháborodás, amelyet mindenki érzett, ha a zsidók sorsával került közvetlen szemtől szembe.

Fira anyja hangtalanul nézte a púpos lány készülődését, de mikor az felvette kis kabátját, elsírta magát.

— Kisasszonyka... mi lesz Firával?... Hiszen az utcán összefogdossák a zsidókat, és szó nélkül agyonverik!...

Zina meg akarta nyugtatni az öregasszonyt, de nem talált olyan szót, amely elég erősen, biztosan hangzott volna.

— Zinuska nem hagyja, hogy bántsanak, mama... Aztán — ők nem messze laknak... Majd gyorsan megyünk az utcán...

— Gyorsan?... Annál rosszabb! Ne menjetek gyorsan, az csak gyanús lesz...

A kisajtót sápadt férfiak, ideges kezek nyitották ki. Mindez hasonlított arra, ahogy a cirkuszi szolgák a fenevad ketrecét nyitják ki, hogy kieresszék a szelídítőt. Csodálat és irigység játszott a Zinára eső tekintetekben.

Míg az utcán felfelé mentek, senkivel sem találkoztak. A kert környékén, ahol az előbb tömeg állott, alig ácsorgott egy-két ember. Alkonyodott. A város csengett-bongott. A villamosok duruzsoltak. Katonazene szólott, és úgy tetszett, hogy az ágyúzás messze, nagyon messze dübörög.

— Mi az, Fira, hogy maguknál úgy meg vannak ijedve az emberek?... — kérdezte Zina, beszélgetést kezdve.

— Meg vannak ijedve? Halálra vannak ijedve, Zinuska!

— Miért?

— Tegnap a Podolon egész éjszaka raboltak.

— Kik?

— Kik, Zinuska? Hát persze hogy a katonák! És kiket raboltak? Persze hogy zsidókat. És miért? Mert zsidók... A zsidók csinálják a bolsevizmust, a zsidóknál van a világ pénze... a zsidók...

— A fehérkatonák rabolnak?

— Fehérek... katonák is, tisztek is. A mi utcánkban tisztek is jártak. Pálinkát kerestek, és kitől órát vettek el, kitől amije volt... Ismeri Levkát, a bátyámat, tőle textilárut vittek el. A bolsevikok alatt el tudta dugni, várta a szabad kereskedelmet...

— Tisztek? — És Zina megint hallotta a két fiatalember párbeszédét.

— Tiszti pagon volt rajtuk... De lehet, hogy egyszerűen banditák, akik tisztnek öltöznek.

Sietve mentek, és Zina, nehogy valaki a szembejövők közül beleköthessen Firába, folyton beszélgetett vele. Találkoztak egy csomó emberrel, akiknek a szeme nyugtalanul ráfutott a púpos lány arcára, de Zina kihívóan szembefordult velük.

Már majdnem befordultak Klimovék utcájába, mikor a szembe kanyarodó utca felől zaj és kiáltás hallatszott. Fira, mint egy vízbe fúló beleragadt Zina karjába.

— Jaj... kezdődik...

Zina egypár lépést előrefutott. Úgy érezte, hogy ha most valaki belekötne Firába, ő, Zina képes volna...

Az utca kanyarodójánál egy fiáker fordult be. A fiákeres verte a lovát. Most egy kisebb csoport tűnt fel, és gyorsan közeledett. Zina már látta, hogy a ló deresszürke, hogy a kocsis nem egészen fiatal, de hogy ki ül a fiákerben, azt még nem.

Most egy lövés dördül el, a fiákeres a karjához kap, és leesik a bakról. A ló tévetegen megáll. A fiákerben felugrik valaki. Olyan ismerős fejtartása van! Ki lehet? Nincs idő emlékezésre. A kocsit utolérik az üldözők, egy csomó civil és három-négy katona. A kocsis a földön fetreng. Odaugrik hozzá egy magas fiatalember, katonaköpenyegben, fehér pagonnal.

— Áá, hát el akartál előlünk szökni! Bolsevik . . .!

— Bátyuska . . . — sír a kocsis.

Egy lövés dördül. Zina látja, mint nyúlik el a kocsis a földön, és harmonikás bekecse alól esetlenül kibotlik két, foltos csizmás lába. A csizmák mozognak — a foltok — olyan érthetetlen.

Zina elzsibbadó mellel, elsetétedő szemmel megáll. A revolver, a kéz, a katonaköpeny, a fehér pagon . . . Vagyim!

Egy másik lövés dördül el. A fiákerből kiesik egy ember. Még egypár szót kiált:

— Bocsánat . . . itt tévedés . . .

A tömeg nő. Az emberek hullámzanak.

— Bravo, Gricko! — kiáltja Vagyim.

— Gricko?

— Nem halt meg . . . még él . . .

— Él . . .

— Várj csak . . . majd én . . .

Lövés hangzik. Az emberek gyűrűje szétfoszlik. Sokan gyorsan visszafelé mennek.

— Gimnazisták . . . A teremtésit! . . . — mondja egyik a másiknak.

— Aranyifjúság . . . Haha! . . .

A tömegből kilép Jura. Katonaköpenyege, sarkantyúja, kezében revolver, amelyet esetlenül visszadug a táskába.

Zina szemében mint egy setét legyező fordul meg minden. Vagyim és Jura . . . Hát ezek a gyerekek . . .

A tömeg mindjobban ritkul. Már csak egyesek állanak

ott. Valaki kantáron fogja a lovat. A csoport közepén lábhoz eresztett fegyverrel áll Gricko. Arca halotthalvány, feje lekonyulva.

Zina bemegy a körbe. A fiáker innenső oldalán egy hosszú ember fekszik a földön, arccal felfelé. De hiszen ez Zolotodub, Fjodor Makszimovics . . .

— Mi történt?

Valaki magyarázni próbálja Zinának, hogy ez bolsevik, híres komisszár. Szökni akart ezen a fiákeren és felismerték.

— Zolotodub . . .?

— Én lőttem le — mondja Gricko és reszket.

— Gricko! Hogy tehette ezt? Hiszen maga őnáluk lakik . . . jól ismeri . . .

— Rokonom . . . Fegya bácsi . . .

— Rokona? — a tömegen átfut a szenzáció, mint egy százlábú féreg az alvó ember arcán.

— Hol van Vagyim? Ő a bűnös! . . . Hol van?

— Az önkéntesek már elmentek . . . — mondja valaki a körülállók közül.

— Gricko . . . Mit fog csinálni? . . .

Gricko felkapja a fejét. Arca, az a rózsaszínű gyermekarc most papírszürke. A szemekben kialudt az öntudat. Aztán átrándul rajta valami egészen érthetetlen, csaknem részeg vonás, felkapja fegyverét, és vadul körülnéz.

— Na?! Mars! Mindjárt lövök!

A gyűrűt ezer darabra töri a rémület. Gricko kezében elsül a fegyver, és a kövezeten búgva csapkod az irányából kicsapott golyó. Az utca egyszerre kiürül.

Zina kirántja Gricko kezéből a fegyvert. A kis puska esetlenül csattog a kövezeten. Most az utca túlsó oldaláról átjön valaki. Egyenesen Zinához lép, megfogja a vállát.

— Klimova . . .

— Szliscsuk elv . . .

— Gyorsan!...

Zolotodub nehéz testét felemeli két vaskar. Zina utána nyúl, de valaki félretolja. A holttest már ott ül az ülésen...

— Na, vedd a fegyvered!...

Gricko ránéz Zinára.

— Gyorsan!

A fegyver a kézben van. Gricko odaül a halott mellé, átöleli a vállát. Szeme Zinán merevedik.

Szliscsuk már a bakon ül. A szürke megkerüli a kövezeten fekvő gazdáját, és magától trappba megy át.

Zinát karon fogja valaki.

— Menjünk, gyorsan...

— Fira...

— Menjünk Zinuska, borzasztó!

— Fira...

A kanyarulat felől lópata csattog a kövön.

Négy lovas, elöl tiszt. Zina kiugrik az utca közepére, és bevárja a lovasokat. A tiszt megállítja a lovát, és egy világ felsőségével az arcában, lenéz.

— Mi volt itt?

— Tévedés történt. Bolsevikot üldöztek, és egy junker tévedésből lelőtte a nagybátyját.

— Hát az ott?

— Az a kocsis.

— A másik halott hol van?

— A junker hazavitte.

— Haha!... Meg vannak bolondulva ezek a gyerekek! Minden emberben Vorosilovot látnak. Pardon, kisasszony... Hé, Vasziljev! Kopogtass be csak itt a ház ablakán, küldjék ki a házmestert, és pucolják el ezt a dögöt!

Zina megy tovább. A lovasok forognak ide-oda, aztán kijön a vice. Tanakodnak. A tiszt éles kiáltása hallatszik, aztán mindjobban közeledik a lódobogás. Most elhajta-

nak mellettük. Fira remegve kapaszkodik Zina karjába. A tiszt megsarkantyúzza lovát, és szemtelen felsőbbséggel, férfikelletéssel fordul hátra a járdán siető lány felé.

11

Mikor az ebédlőbe beléptek, az asztalnál ott ült Vagyim és Jura egy ismeretlen tiszt társaságában, és vidáman, látható étvággyal falatoztak. Az ezredesné kedélyesen elkapta az ijedtségtől még mindig reszkető Firát, és Klávához küldte.

Zina most nem bírta tovább. Hirtelen becsapta az ajtót, végigfutott a folyosón, bebotlott az ezredes szobájába és a díványra vetette magát. A könnyei megindultak, bőven és forrón. Az átélt izgalmak fizikaian érezhető fájdalmát érezte a mellében, halántéka zsibbadt volt, kezei remegtek, csak az öntudata legmélyén állott még ellen.

Nem sírni kell, hanem kiáltani! Megszégyeníteni ezt a felelőtlen, taknyos kölyköt, akit tavaly még az anyja nyakon vágott valami kisebb szemtelenségért. Leszidni...

Nem, szidni itt nem lehet. Zina látta a revolveres kezet, a fehér szalagot, Vagyim győzedelmes, boldog, önhitt, kegyetlen, buta arcát, Jurát...

Ezeket nevezik jól nevelt úrigyerekeknek!... Még a nyolcadik osztályt el sem végezték, még gyerekek... És most... most ez a két fiú... vidáman, mintha mi sem történt volna, ott falatozik az ebédlőben... Vagy talán az egész csak hallucináció volt?... Nem... a katonaköpenyeg... a fehér pagon...

Zina könnyei elálltak, szeme szárazon, tüzesen égett, a torkában fojtogató szikkadást érzett. De a halántéka már nem volt zsibbadt.

— Ez az én testvérem... — mondta félhangosan, mély felindulással.

Boldog lármával nyitotta rá anyja az ajtót. Az ezredesné nem vette észre Zinának a megrázkódtatás utáni bágyadtságát.

— Zina... Tudod, ki van itt? Képzeld csak, megjött Oszip. Papa cédulát küldött vele... Ő csak este ér rá... Ej, ez a szolgálat...! Zina... olvasd el papa levelét, csókoltat téged...

Zina átvette a levelet, és megismerte apja gyorsan vetett, bágyadt, egyenes vonalait. Félt, hogy megint elsírja magát. Igyekezett szilárd maradni, de az elérzékenyedés mindinkább legyűrte.

A Zina szemében megjelent könnyeket az ezredesné a maga módján magyarázta. Energikus kezét beletúrta Zina dús hajába és nyakon csókolta lányát.

— No, Oszip, beszélj! Hogy néz ki a tábornok?

— Nem Oszip, kérem alásan, Osztap...

— Osztap vagy Oszip — mindegy! — mondta Margarita Dmitrijevna, egy kissé bosszankodva, mint aki azt mondja: „Csak nem képzeled, hogy a te kedvedért megváltoztatom azt a szokásomat, hogy Oszipnak hívjalak?"

— Jó napot, kisasszony...

Zina felnézett. Ott állott előtte Osztap Kolyada, éppen úgy, mint tavasszal, kissé kiöltözve, de esetlenül. Nagy, száraz állkapcsa le volt beretválva, hegyes, aszott orra nekiszaladt széles, fekete bajusza választékának. Kék, naivan világos szeme most révetegen nézett.

Zina felállott. A levelet leeresztette bal kezébe, és jobbját előrenyújtotta.

Kolyada olyan mozdulatot tett, mintha valami sistergő fazekat akarna elkapni a forró tűzhelyről. Ez egy pillanat tizedrésze alatt történt, és Zina már vissza is ejtette kezét, de az ezredesné szemében felháborodás villant.

— Őméltósága igen sokat tetszett emlegetni Zina kisasszonyt... Emlékszik rá, Zina kisasszony, hogy akkor este a kapuig kísért...

Az ezredesné egy lélegzettel kifújta felgerjedését és Zina felé fordult.

— Menj Klávához, vár Fira. Te meg, Oszip, gyere velem! Ki kell pucolni Martin Filippovics ruháját.

— Méltóságos asszony... Margarita Dmitrijevna... — kiáltotta Osztap beletalálva a régi tréfás hangba. — Nem kell háborgatni a szekrényt, a világért se...! Mindjárt megjön Geraszim a kocsival. Van ám nekünk hintónk két lóval meg két hátas. Jekatyerinoszlávnál Skuro ajándékozta Martin Filippovicsnak. Hogy szerette az Martin Filippovicsot! Azt szokta neki mondani: „Azért, hogy nem iszol és azért, hogy lenézel engem — mégiscsak téged szeretlek legjobban itt, ebben a cifra bandában..."

Osztap egy nagyot nyelt, és szélesre mosolyogva fonynyadt képét, befejezte:

— Két kofferre való angol ruhánk van, tiszta új, tetőtől talpig! Azt is az angol ezredes ajándékozta a generálisnak, még Rosztovban...

Az ezredesné közbevágott.

— A lovak jó állapotban vannak?

— Meghiszem azt! Geraszim olyan lovász, hogy párját ritkítja. Annak a keze alatt a ló gömbölyű, mint a szilva. Jó lovak... Skuro azonmód, ahogy leszedte róluk a vöröskomisszárt, úgy adta át nekünk. Az ülésen akkor még friss volt a vérfolt.

Az ezredesné szerette végighallgatni a cselédek áradozásait, de a végén, akármilyen váratlannak tetszett is ez a fordulat, megismételte:

— Na, Oszip, menj csak Arisához, kérd el tőle a szárítókötéleket! Ott vannak a kamarában, és gyere ide, én majd kiadom neked a ruhákat. Feltétlen ki kell őket egy kicsit szellőztetni. Egész nyáron be voltak naftalinozva.

Osztap, bár neki más volt a véleménye, nem akart már az első napon ellenkezni. Vidámságot erőltetve, katonásan leszalutált.

— Igenis, méltósága, azonnal! — És eltrappolt a konyha felé, ahol Arisa párákkal, illatokkal és lélegzetfojtó forrósággal körülvéve készült a gazda fogadására.

Klávát Zina a tükör előtt találta. Fira ráhajlott az előtte fekvő ruhaneműre, puha keze, mint az egér, gyorsan szaladgált a ráncok között.

Kláva szeretett sokáig és aprólékosan piperézkedni a tükör előtt. Olyan volt ilyenkor, mint egy kövér, fehér kacsa a tócsa előtt, mikor tollászkodik. Aztán, mikor már minden redő rendben volt a ruháján, és a púdert is elsimította kövérkés, kissé nagy arcán, úgy ment az emberek közé, mintha vitte volna magát. De ez nem sokáig tartott. Kláva, mint mindent, cicomájának gondos felépítettségét is gyorsan elfeledte, és kellemes, közvetlen, kissé naivan üres lett. Ez mégis jobban illett neki, mint előbbi kacsás méltósága.

Zinát megdöbbentette Kláva boldog, minden világon kívül eső nyugalma. Zina szeme önkéntelenül Fira tekintetét kereste, és egy észrevétlen, de mindent megértő pillanatban összetalálkozott vele.

Zina érezte, mint lúdbőrözik a karja.

— Nem láttad Vologyát, Zina? Elment papát felkeresni. Azt mondják, a stáb egyelőre a dumában van. — És nem várva be Zina válaszát, tovább csacsogott. — Azt beszélik, hogy a Csekában több mint ezer halottat találtak. Mocieckiék is keresik ott az apjukat... Igaz, hallottad, Eduard szintén hazajött! Istenem, el sem tudom képzelni, nemrég még a vörösöknél dolgoztam... Milyen borzalom!... És ma... Vologya majd megbolondul az örömtől!

Fira hallgatagon, de gyors kezekkel öltöztette Zinát. Kitűnt, hogy a tavaszi ruha teljesen szűk lett neki. Egypár helyen ki kellett ereszteni.

Az udvar felől zaj, örömös kiabálás hallatszott.

Kláva abbahagyta a piperézkedést, és felugrott.

— Apa!

Zina érezte, mint nyilallik mélyen a szívébe, és elsápadt. Kláva nyitva hagyva maga után az ajtót, mint egy illatos szélvész, kiperdült a verandára. Fira elkapta Zinát.

— Kisasszonyka, drága, mi van magával?

Zina minden szégyent félretéve elsírta magát.

A szobába sokáig nem jött be senki.

Zina felszárította könnyeit, és kezdett tudatára ébredni annak, ami körülötte történik. Kiderült, hogy nem a generális jött haza, hanem a lovász a lovakkal és a holmikkal.

A lovak valósággal cukrosak! Geraszimnak hatalmas szakálla van. A kocsiról két vasalt koffert szedtek le, Osztap szerint igen sok érdekes holmi van bennük.

Geraszim a legjobb benyomást tette a tábornoknéra. Leméltóságozta őt, és kezet csókolt neki.

— Hát igen, az oroszországi nép sokkal jobban tudja az illemet... Geraszim tambovi, egy földbirtokosnál szolgált, kocsiskodott...

Mindezt gyorsan, gazdasszonyos körültekintéssel tudta meg a tábornokné magától Geraszimtól, aki katonás haptákban állott előtte, mikor kérdésekkel lepte el. Ezalatt Osztap, dühös szemeket vetve a beszélgetéssel foglalkozó Geraszim felé, felhordta a koffereket a verandára, és kezdte kihúzni az udvaron át a szárítóköteleket.

— Nagyon jó, nagyon derék, Geraszim... — hajtogatta a tábornokné majdnem minden szó után. — A lovakat be kell kötni az istállóba. A kocsiszínt ki kell nyitni. Úgy hiszem, talál is egy kis szénát, miegymást. Vörösök laktak itt, azok hagyták ott.

— Valószínűleg igen siettek a visszavonulással — mondta Geraszim, mintegy demonstrálni akarván ezzel a fehérhadsereghez való hithűségét.

A tábornokné, maga sem tudta, miért, egyszerre elborult. Egy percre elvonult előtte Gara képe — Zina. Elgon-

dolkozva ment fel a lépcsőn, de a kofferek rezének csillogása és Osztap vidám beszéde elhessegette kedélye felhőjét.

— Geraszim fiam — fordult vissza a lépcsőről —, mondja csak... őméltósága mikor jön haza?

— A tábornok úr őméltósága masinán tetszik hazajönni a stábtól. Nekem nem mondott semmit, csak elbocsájtott.

Mire egészen bealkonyodott, a házban minden kész volt. Az ebéd melegedett a körültörölt fényes edényekben, Osztap kiporolta a tábornok ruháit, és Arisa segített Firának lefejteni az ezredesi pagonokat. Kucserov még nem jött vissza, és Vagyim evés után azonnal eltűnt, Jurával meg az ismeretlen, borzas fejű tiszttel egyetemben.

Margarita Dmitrijevna körülvizsgálta a lányokat, és úgy találta, hogy Fira nagyon gyorsan és roppant ügyesen megcsinálta a rábízott ruhákat. Már majdnem ki is mondta, hogy: „Na, fiam, mára elég, de holnap okvetlen jöjjön el!" — mikor Zina odaszólt.

— Mama, Firát nem szabad hazaereszteni... Még valaki beleköt az utcán...

— Ugyan ki kötne bele Firába? — méltatlankodott a tábornokné.

Fira eddig egy hangot sem ejtett, s most elsírta magát.

— Na, jól van, jól van, maradjon itt, úgyis akad még holnap dolog...

— Köszönöm szépen, Margarita Dmitrijevna... — mondta Fira, és besurrant Arisa szobájába.

— Én egyébként ezt az egészet puszta félelemnek tartom — mondta Margarita Dmitrijevna vállat vonva.

Zina valami sértőt és éleset akart mondani, de úgy találta, hogy anyja hisz abban, amit mond, és elhallgatott.

Az utca felől gépbúgás hangzott, és a ház előtt megállott egy automobil.

Egyszerre mindenki mozogni kezdett. Arisa leszaladt a lépcsőn, a tábornokné szintén arra felé tartott, Kláva futni kezdett. Fira eltűnt az ablakban, a konyhából derékszíját húzogatva kijött Osztap.

Elsőnek Kucserov szaladt fel. Kláva forrón átölelte, mintha legalábbis őt várták volna. Aztán a tábornokné fojtott sikoltása hallatszott. Zina ott állott a folyosó üvegfalánál.

Klimov ledobta a köpenyét. Összecsókolódzott feleségével, és mint mindig, megcsókolta a kezét. Mikor Klimov a felesége keze fölé hajlott, Zina odanézett apja szőke, fehér fejére és zubbonya setétzöldjére, amelyen megcsillant a cikcakkos, széles pagon.

Kláva forrón, szélesen átölelte apját, és egy pillanatig szinte csüngve maradt a magas, vállas katona nyakán.

Zina előrelépett.

— Ki ez a gyönyörű leány? — lépett hozzá apja, a régi kedves, tréfás, de most meghatott, gyengéd szavakkal.

Zina odament apjához, lehajtotta fejét, és behunyta szemét. Érezte a haján apja simogatását. Érezte apjának a katonaposztóból, a tiszta, mosott kezekből, a halk dohányillatból keveredő szagát. Arcát most két puha ajak érintette, és a bajusz szárnya megcsiklandozta fülét.

Zina felnézett, és találkozott a kék, okos szem szerető tekintetével. Karjai önkéntelenül felemelkedtek, és ujjai beletévedtek apja katonaszíjaiba.

— Drága!

A család lélegzetvisszafojtva állott körülöttük. Jól tudták, hogy Zina a tábornok kedvence, és hogy Zina imádja az apját.

— Martusa — mondta a tábornokné karon fogva férjét —, menjünk be a szobába . . . Arisa . . .

— Igenis!

— A fürdőszoba készen van?

— Osztap már régen befűtött.

— Igaz, ez az ő dolga . . .

— Nem, köszönöm, majd később fürdök . . . Most, ha lehetséges, megebédelnék . . .

— Hogyne, hogyne, drága fiam, menjünk . . .

Az ajtók kinyíltak, a tábornok belépett. Margarita Dmitrijevna a küszöbön keresztet vetett, és a tábornok felé is keresztet intett. Kláva szintén keresztet vetett.

— Hála a teremtő nagy istennek, aki győzelmet ad az igazság hordozóinak, végre ismét itt vagy, ahol téged a legjobban, a legigazabban szeretnek.

Zina, aki apja karján ment be a szobába, érezte, mint rándulnak meg a tábornok karizmai. Felnézett. Apja arcán rejtett elégedetlenséget látott átsuhanni.

— A kezemet ellenben szívesen megmosnám — mondta a tábornok.

Zina gyorsan előrement, és kinyitotta a mosdó csapját.

Míg apja a kezét törülte, Zina jól megnézte. A tábornok egy kissé megöregedett, de ez csak szépítette puha rajzú, okos fejét. Zina odanézett a kezek mozgásától hullámzó pagonokra. Apja észrevette ezt a tekintetet, és elmosolyodott. Ebben a mosolyban volt félszegség és egy kis kényelmetlenség is.

Arisa tálalt. Gyors, biztos kézzel kapdosta az edényeket. Lemosott kerek arca fénylett a tisztaságtól, és tekintetében volt valami asszonyos, ünnepélyes boldogság.

Megjött a gazda . . .

Fehér főkötője, kikeményített, csillogósra vasalt köténye vakította a szemet. Geraszim tagadhatatlan érdeklődéssel nézte körül a formás asszonyt.

Arisa gyorsan járt ki és be. A konyhaajtó nyitva volt. Arisa szobájában ott ült Fira.

Osztap trágár részletességgel ajánlgatta Geraszimnak Arisa előnyeit. Az ebédlő felől halk edénycsörömpölés és vidám beszéd zaja hallatszott.

Zina alig evett valamit. Nehéz érzései voltak. Néha felnézett apjára, aki látható étvággyal evett és fáradt volt.

A társaságot Kucserov tartotta szóval. Áradozva beszélte el, milyen rendetlenségben vonultak vissza a vörösök, milyen ijedelem volt a városban a galíciaiak váratlan megjelenése miatt és milyen ünnepélyes volt a bevonulás.

— De hol van Vagyim? — kérdezte a tábornok, felocsúdva abból az érzésből, amely azzal nyugtalanította, hogy valami hiányzik.

— Vagyim?...

— Á — legyintett Kucserov —, Vagyim most el van foglalva!

— Mivel?

— Ő egyik legtüzesebb tagja volt a mi földalatti szervezetünknek. Az úgynevezett rohamcsoport tagja, és a rohamcsapat most azzal foglalkozik, hogy összefogdossa a városban rekedt vagy direkt itt maradt bolsevikokat.

A tábornok láthatólag ideges lett. Zina nem bírta tovább, odafordult Kucserov felé.

— És ezen a jogcímen lövöldözik és lincselik a járókelőket!

— Bocsánat...

— Zina!

— Mama, ma tanúja voltam ennek, saját szememmel láttam, és... éppen Vagyim volt a vezető... Lelőttek egy fiákerest és egy embert, aki a kocsiban ült...

— Ez roppant érthető — mondta Kucserov.

— Mi érthető?

— Hogy az emberek elvadultak és...

— Szerintem az én fiamnak nincsen semmi szüksége erre, és ezt egyáltalán nem tartom helyesnek.

— Tudod, hogy mit művelt itt a Cseka?

A beszéd megtört a tábornok hallgatásán. Aztán a szomszéd szobában megszólalt a telefon.

— Telefon?!

Mindenki felfigyelt. Ez volt az első csengetés, mióta a vörösök elhagyták a várost. Kucserov átment a tábornok dolgozószobájába, és felemelte a kagylót.

— A tábornokot a stábtól kéretik!...

Ebéd után a tábornok befogatott, és elhajtott a városba. Vele ment Kucserov is, akinek bizalmas beszéde volt leendő apósával. Kucserovot Margarita Dmitrijevna ültette fel a kocsiba.

— Martusa, Vlagyimir Alekszandrovicsnak egy kis beszéde van veled... Nagyon kérlek, tegyél valamit az érdekében...

Klimov helyet csinált Kucserovnak, és mikor a kapun túl voltak, megkérdezte:

— Nos, kedves öcsém, miben lehetek a szolgálatára?

Az ebéd elrontott hangulatát még tovább rontotta egy kis beszélgetés, amelynek Margarita Dmitrijevna véletlenül lett tanúja.

Három házzal odébb, az utca jobb oldalán, egy négyemeletes házban laktak Granovék, egy nyugalmazott hajóstiszt családja. Egyik fiuk a nagy háború végén már kapitány volt. Granov most hazajött, ezredesi rangban.

Ebéd után átjött Arisához Granovék szolgálója, a vörös képű, nótás szájú Galja, és elbeszélte, hogy az ezredes egy vagonra való „zsákmányt" hozott haza a családnak. Az egész lakás tele van vele, nincsen hova tenni. Még automobilja is van az ezredesnek. Négy láda szövetet meg selymet, aztán szőnyegeket meg képeket, cukrot, rizskását meg tükrös szekrényt hozott.

— Mikor elfoglaltak egy várost, amelyik nem engedte

magát elfoglalni, két óra rablást adtak. Onnét van az a zsákmány — mondta Gálja.

— Jól érti a ti ezredesetek is — hagyta rá Osztap tréfásan. — Két óra alatt egy vagonra valót szedett össze!

Zina, először ezen a napon, elmosolyodott.

— És mi van még? — kérdezte Arisa.

— Nyolc katona dél óta hordja fel a sok jót. Még egy hordó bor is van... Meg egy márványkő-szobor...

— Ez igen! Hát oszt' neked hozott-e valamit?...

— Egy kabátra való fekete posztót adott az ezredes úr, meg egy ruhának való batisztot és kétezret pénzben...

A tábornokné úgy tett, mintha tovább nem érdekelné a beszéd, megfordult, és bement a szobába, de Zina látta, hogy az arca elborult, szemöldökei egymásnak szaladtak, mint a rossz hangulatok nehéz óráiban.

Vagyim csak másnap délben jött haza. Tetőtől talpig új angol katonaruha volt rajta, a karján halálfejes, csontkeresztes jelvény. Most látszott csak, hogy milyen nagy, csontos legény. Még a hangja is megváltozott. Parancsolgatott.

Zina kötekedő-mereven nézett szembe öccsével, s ebből a tekintetből az megértette, hogy Jura nem tévedett: az a lány, aki Grickóhoz szaladt, tényleg Zina volt. Szerette volna megkérdezni, hol van Gricko, de az igazat megvallva, félt a beszédtől.

— Apával még nem is találkoztál! — mondta Margarita Dmitrijevna rosszallóan.

Vagyim megint sietett valahová.

— Nincs időm, mama. A zászlóaljunk holnapután megy a frontra, Csernyigov alá.

— Csernyigov már el van foglalva?

— Gomel alatt folyik a harc, Csernyigov elvágása csak órák kérdése. Az orjoli vonalon nincs megállás!

A fiatal katonából csak úgy áramlott a friss energia és határozottság.

Margarita Dmitrijevna anyai gyengédséget érzett a szívére ömleni, de félt szólani. Ugyan mit is mondhat? Hogy ne menjen a frontra? Nem, Vagyim csak gorombasággal felelne.

A tábornok telefonált, hogy nem jön haza ebédelni. Vagyim ajánlatára a család elment megnézni a Cseka udvarát, amely a legújabb szenzációja volt a városnak.

Zina előbb nem akart menni, de Margarita Dmitrijevna ragaszkodott hozzá — úgy látszik, azt remélte, hogy ez hatni fog a lányra —, és Zina nem ellenkezett tovább.

Geraszim befogott és elhajtottak. Kláva gyermekien boldog volt a saját lovaktól, a kocsitól és Geraszim tekintélyes szakállától.

A városban mindenütt ünneplőn vidám csoportok járkáltak. A város szenzációkban élt, és úgy érezte magát, mint egy nagy színielőadás ünnepelt művésze.

A városban fehér kenyér jelent meg, cukor, hús és ami a legfontosabb: szabad piac és korlátlan lehetőségek. A szovjet pénzt azonnal érvénytelenítették. A fehérhadsereg parancsnoka, Dragomirov generális, parancsot bocsátott ki erről. De a kerenka érvényben maradt, a cári pénznek pedig felára volt. Tetszettek az embereknek Gyenyikin sötétzöld bankói is, amelyeket nagy mennyiségben dobott ki a piacra a pihenni vágyó tisztikar. De a sorkatonaság és a kozákok sem szenvedtek hiányt pénz dolgában.

Kijev egyszerre új arcot öltött. Töméntelen énekes kávéház, gyorsan összeeszkábált színpad, mulató gyújtotta meg villamos fényeit a puha szeptemberi estékben. Ez évben az ősz melegnek és hosszúnak ígérkezett.

Margarita Dmitrijevna az utca kanyarodásánál jobbra fordíttatta Geraszimot, és kihajtottak a folyó partjára.

A Dnyeper fehérkéken csillogott, a part homokja olyan volt, mint a fagyott vajtömb. A távolság kékes ködben függött az erdős parton túl.

Most egy szellő, amely a folyó felől iramodott, ágyúlövés kettős dobbanását dobta a kocsiban ülők felé.

— Hol lőhetnek? Ez egészen közel van!

Zina szívét jéggé fagyasztotta egy gondolat.

— Hátha ez ő . . .

— Valószínűleg lőgyakorlatot tartanak a tüzérek — mondta Geraszim, megállítva a lovakat.

A lövések megismétlődtek, de ebben a percben a kocsi mellett elrobogott egy villamos, színültig tele vidám néppel, és Margarita Dmitrijevna megparancsolta Geraszimnak, hogy hajtson tovább.

— Egészen biztos, hogy gyakorlatoznak — mondta megnyugodva.

— Valószínű . . . ez valószínű . . . — mondta rá Zina.

A Cseka udvarán nyüzsgött a nép és erősen érzett a hullaszag. Az asszonyok orruk elé tartották beszagosított zsebkendőjüket. Egyesek sírtak, mások az izgatottságtól vak szemekkel futottak át a szanaszét és sorjában fekvő halottakon.

Zina összeszorult szívvel és elhűlő halántékkal gépiesen ment anyja mellett. Valaki elbeszélte, hogy egy órával ezelőtt egy idősebb asszony megtalálta itt a fiát, és el is vitte. Négy golyót találtak benne és a szívét szuronnyal döfték át a hóhérok.

Zina hirtelen megállott. Tőle alig négy lépésnyire ott feküdt megmerevedett pózban a fiákeres. Zina megismerte színehagyott köpenyegének ezüstgombos hátát és szakállának kopott, cirokseprűhöz hasonló, felfelé meredt, bozontos csokrát.

— De hiszen ez . . .

Egy tiszt észrevette Zina iszonyodó tekintetét, és sietve magyarázta a körülállóknak:

— Hát még a színekben mi van! A vörösök senkinek sem kegyelmeztek meg, lelövöldözték, aki útjukban állott.

Ezt a fiákerest egy komisszár lőtte le az utolsó pillanatban, mert . . .

Zina nem hallgatta tovább a tiszt magyarázatát. Valaki hangosan és szívszakítón felzokogott. Egy fekete ruhába öltözött asszony sírt, és rámutatott egy halottra, aki a harmadik sorban feküdt. A tömeg odahullámzott, és többen hangosan sírni kezdtek. A tiszt előzékenyen szétttolta az embereket, és megparancsolta két szanitécnek, hogy emeljék fel a halottat. A halott alacsony ember volt, véres, szétlapított arccal és egészen frissnek tűnt fel.

— Ez ő . . . ez ő . . . az én férjem! . . .

Gyorsan visszafutott a fiákereshez, és még egyszer megnézte. Ő volt . . . Az a fiákeres, akit Vagyim lőtt le.

Nem messze a fiákerestől feküdt egy egészen fiatal fiú, akinek nyugodt, az ég felé fordított arcán csak most jelentek meg az ernyedés kékes árnyékai. Odébb egy asszonyi hulla feküdt széttépett ruhában. Fiatalos, telt vállának kerek vonala kidomborodott a blúz cafatjai közül.

Zina émelygést érzett a torkában, gyorsan megfordult, és kiment az utcára. Geraszim a túlsó, árnyékos oldalon állott. Zina odament, felült a kocsira, de úgy tetszett neki, hogy itt is érzett az erjedés vastag és keserű, fejfájásig borzalmas szaga, amely belepte a lélegzés útjait, és megmérgezte szájában a nyálat. Ezt a lélegzetfojtó érzést még jobban sűrítette a gyanú, amely mindjobban erőt vett érzésein.

13

Kucserov, akit Martin Filippovics egy levéllel a megszálló hadtest egyik befolyásos tisztjének figyelmébe ajánlott, egypár nap alatt alaposan kihasználta ezt a protekciót, és Margarita Dmitrijevna helybenhagyó mosolya, Kláva határozott lelkesedése arról beszéltek, hogy a leendő csa-

ládtagnak sikerült a háború zsíros fazeka, az intendatúra körül elhelyezkednie.

Martin Filippovics viszont Kijevbe érkezése után kérvényt adott be, s ebben kérte, hogy mentsék föl hivatali állásából.

Bredov generális nagyra becsülte a tábornokot, mert igen jól ismerte Klimov katonai képességeit. A stáb ülése után karon fogta, és a sarokba vonva szembenézett vele.

— Martin Filippovics, golubcsik, értse meg, hogy ez lehetetlen egy lépés! Két hét, és az élcsapatok elérik Moszkva falait, maga pedig . . .

— Nem erről van ugyan szó, de még egyszer kijelentem: nem vagyok meggyőződve arról, hogy a siker ilyen gyors lesz.

— Vagy ilyen gyors tempóban érünk el sikert, vagy sehogy — egészítette ki Bredov a tábornokot.

— Én másképpen mondtam, de legyen így. Én . . .

— Tudom, Martin Filippovics, hogy a maga felfogása tiszta, igazi katonai felfogás. Beismerem, hogy a tisztikar le van züllve. Az iszákosság, a . . . hogy is mondjam . . .

— Rablás, spekuláció és . . .

— Na, nem egészen! . . .

— Ez az, sok mindent nem merünk a nevén nevezni! . . .

— De kedves egy Martin Filippovics, ez elkerülhetetlen! Ilyen sajátos háborúban . . . Hiszen ez polgárháború, s ennek megvannak a maga különleges, íratlan törvényei . . .

A beszéd vége az lett, hogy Bredov két heti szabadságot adott Martin Filippovicsnak ügyei elintézésére. Azután a tábornok elfoglalja majd a hadműveleti osztály helyettes főnöki állását az operatív osztályon.

Martin Filippovics visszavette kérvényét és odahaza

maradt. Beült a szobájába, és Zina segítségével elővette a megkezdett, de az idők folyamán félbehagyott kéziratot.

Vagyim kiment a frontra, amely a kijevi önkéntes diákbataljon legnagyobb csodálkozására Osztyor alatt állott, alig ötven versztre Kijevtől. Az első hét végén levelet küldött anyjának egy sebesült önkéntessel. Az elmondta, hogy Vagyim már az első napokban kitüntette magát vitézségével és elszántságával. A levélben Vagyim négy darab magasabb címletű pénzdarabot küldött, s ezzel könnyekig meghatotta anyját. Az örömöt csak az rontotta el, hogy a levél végén legyávázta Kucserovot. Az asszonyok elhatározták, hogy ezt nem közlik Vlagyimir Alekszandroviccsal.

Szeptember végére kitűzték a hivatalos esküvőt. Martin Filippovics kevés érdeklődést mutatott az egész ügy iránt. Kucserovra keveset nézett, és akkor is a cvikkerén keresztül, amivel ellenszenvét szokta kifejezni.

A második hét végén a város már beleélte magát a nagy örömbe, és kezdődtek a hétköznapok gondjai, a magáraeszmélés hideg gondolatai.

A piacról egyszerre minden ok nélkül — éppen olyan gyorsan, ahogyan megjelentek — eltűntek azok az élelmi cikkek, amelyektől olyan lelkesedésbe tört ki a polgári lakosság. Vásárolni továbbra is lehetett, de már nem azon az áron. A városban törvénnyé keményült a spekuláció, a pénz ára hullámzott, és néha már fel-felcsattant az elégedetlenség kendőzetlen hangja is.

Mindezt sűrítette és fokozta a városba időnként behallatszó ágyúdörgés, amelyet már senki sem nevezett tüzérségi gyakorlatnak.

Az újságok egyelőre hallgattak erről, csak a szocialista *Kijevi Echo* — ahol Müller úr is dolgozott — adta fel a kérdést:

„Mi történik Kijev alatt? A katonai parancsnokság információs osztálya nem tud feleletet adni arra, hogy kivel

vív majdnem mindennapos ágyúpárbajt a nyugat felé kiállított csapattest, amelytől majdnem mindennap hoznak halottat és sebesültet . . .

A »Kijevljanyin« már közölte volt, hogy Sztruk — akit a vörösök banditának neveztek — felkelő partizánjaival együtt felajánlotta szolgálatát Dragomirov generálisnak. Az Sztrukot, a volt praporscsikot kapitányi rangba helyezi és meghagyja csapatai élén. Egyszóval a harc az Irpeny folyó irányában nem az ukrán bandákkal folyik. Tudjuk azt is, hogy Petljura csapatai visszavonultak Fasztov irányába és lehúzódtak Mogiljov-Podolszkijnak. De hát akkor milyen csapat az, amely az Irpenyen áll? Vörösök? Nem! A vörösök Moziron túl állnak, és várják, mikor kapják meg a kegyelemdöfést hátulról, Jugyenics generális csapataitól, amelyek már nyomulnak is előre Szentpétervár irányából, hogy egyesüljenek a déli önkéntes orosz hadsereggel.

Egy fehér folt mered a várostól nyugatra. Egy fenyegető, fel nem derített folt, amely megoldásra vár!"

A *Kijevi Echo* cikkét mint égető szenzációt olvasták a városban. Ezekben a napokban az ágyúdörgés egész nap hallatszott az Irpeny felől.

Martin Filippovics éppen elolvasta volt ez a cikket, mikor Zina bejött a szobába.

— Apu, Müller úr szeretne beszélni veled. Tudod, a lakó . . .

— Á, valószínűleg a lakásügyben. Jobb lesz, ha a mama tárgyal vele, hiszen tudod, hogy én . . .

— Nem, papa, más ügyben . . .

Müller úr, kissé feszélyezve, szinte lábujjhegyen jött be a szobába, de köszönésében sokkal több határozottság volt, mint külső viselkedésében.

— Miben lehetek szolgálatára?

— Méltóságod talán tudja, hogy a *Kijevi Echo* szerkesztőségében dolgozom . . .

— Á, olvastam azt a cikket! Szerintem helyesebb dolog, ha írnak az eseményekről, mint ha elhallgatják.

— Különösen az olyanokat, amelyek maguk is elég hangosan beszélnek önmagukról . . .

— Nagyon helyes a megjegyzése. De a tónus mégsem helyes. Miért nevezik „fehér foltnak"?

— Méltóságod tudja, hogy mit jelent ez . . .

— Legyen nyugodt, a stábnak van tudomása arról, kivel állanak szemben a csapatok.

— De a szerkesztőség előtt ez titok.

— Akkor ennek így is kell lennie.

— Az újságírásnak törvénye az, hogy a nagyközönség legyen minél szélesebben, minél pontosabban informálva . . . Megbocsátja, Martin Filippovics, hogy ilyen kategorikusan beszélek, de nekem az a feladatom, hogy önt, mint a megszálló hadtest egyik vezetőjét . . .

— Bocsánat, én mostan nem teljesítem hivatalos kötelességeimet . . .

— Akkor talán mint magánember . . .

— De nem az újság számára! . . .

Müller szófogadón félretette a kikészített papirost és ceruzát, és kérdő arccal ránézett a tábornokra.

— Nos, kérdezzen!

— Először is . . . persze, ha megengedi, méltóságod . . . hogyan ítéli meg a mai stratégiai helyzetet Moszkvát illetőleg? . . .

— Moszkva? Kedves barátom, ez nem olyan egyszerű kérdés, amilyennek festik . . . Minden attól függ, van-e a vörösök oldalán kellő tartalék, avagy nincsen . . .

Úgy látszik, Müller nem egészen értette meg Klimov gondolatmenetét, de ebben a percben a nyitott ablakon beöklözött két nehezebb ágyú dörgése.

— Nagy harcok lehetnek! — mondta Müller, az ablak felé mutatva.

— A hátország is nagyon fontos. Különösen itt, Uk-

rajnában, nagyon sok erőt elvon a folyton növekedő partizánmozgalom . . .

— Mi okozza ezt?

— Magának tudnia kellene, hiszen a maga újságja szocialista tendenciájú. A fehérhadsereg álláspontja a földbirtok és a parasztság kérdésében nem a legszerencsésebb . . .

Zina ott ült a díványon, és ennek a beszélgetésnek fojtott, ki nem mondott mondanivalói úgy pattogtak az agyában, mint júniusi hajnalokon a rózsabimbók burka.

Mikor Müller úr elment, Zina odafordult apjához, és megkérdezte:

— Mondd, papa . . . tényleg nem tudják, kik ezek itt, akik egészen a város alatt harcolnak? Hiszen ez . . .

Zina igyekezett könnyedén beszélni, de láthatólag izgatott volt.

— Mi az, te is interjúvolsz? Csak nem vagy tán valamelyik újság titkos riportere?

— Nem, papa, de nagyon érdekel . . .

A tábornok egy darabig elgondolkozott, és halkan, mintegy önmagának mondta:

— Olvastam ennek a frontszakasznak a jelentéseit . . . Az irpenyi „fehér folton" vörös csapatok állanak . . . Nem oroszok — osztrákok . . .

— Magyarok? . . .

— Az is van közöttük.

— Ki a parancsnokuk? . . .

— Valami román, Goara nevű . . . Ötezernyi embere van . . . kínai zászlóalja . . .

— Nem Goara, papa . . . Gara . . . És nem román, hanem magyar . . . Vörös-ezredparancsnok . . .

— Honnan tudod?

— Én . . . papa . . . személyesen ismerem Garát. Ő az a vörösparancsnok, aki itt lakott nálunk . . . aki itt ült a te íróasztalodnál . . . aki . . .

A tábornok különös mozdulatot tett. A halántékához nyúlt, aztán maga elé mosolyogva ránézett Zinára.

— Folytasd...

És lány és apa között lefolyt az a beszélgetés, amelynek végén még közelebb érezték magukat egymáshoz, mint eddig. A generális egy szó szemrehányással, egy arcizomrándulással sem rosszallta vagy helytelenítette lánya vonzódását egy idegen és ellenséges oldalon álló ember iránt. Ez még mélyebbé tette Zina szívében az apja iránti rajongást.

A tábornok érzései mások voltak. Maga elé képzelte azt a komoly katonát, akit a lánya elébe rajzolt. Ezt a képet nagyon sokatmondóan egészítette ki a frontparancsnok jelentése, amelyben azt írta:

„Goara csapatai egyesítik magukban a határtalan, néha a szemtelenségig menő merészséget és a gyakorlottság hidegvérrel cselekvő biztonságát... Egészen valószínű, hogy a romantikus „cigányvezér" mellett gyakorlott és jól képzett vezérkar áll... Erről tesznek bizonyságot azok a szisztematikus mozdulatok, amelyekkel legjobb csapataimat futásra kényszerítik ezek a banditák."

— Tudod-e, kicsi, hogy ez egészen romantikus történetnek indul?... — mondta sajátos mosolyával a tábornok, még egyszer megsimogatva Zina dús haját.

— Nem tudom, papa, hogy romantikus-e vagy sem, de... én nagyon szerencsétlen vagyok... Legalábbis annak érzem magamat...

— Nem kell... ez szükségtelen...

A tábornok felállott, és Zina látta, hogy még akar valamit mondani, de ebben a percben kopogtak az ajtón és Martin Filippovics odafordult.

Margarita Dmitrijevna sehogy sem volt megelégedve a tábornok hivatalos helyzetével. Ezt az elégedetlenséget betetőzte az, hogy a frontparancsnok kijevi látogatása alkalmából rendezett nagy estélyre Martin Filippovics nem kapott meghívást, bár mindenki tudta, hogy Maj Majevszkij generális nagyra tartja Klimov katonai tehetségét.

Igaz, hogy az estélyt követő nap délutánján a frontparancsnok automobilja megállott a ház előtt, és Martin Filippovics Majevszkij generális társaságában két napra kiutazott a frontra.

— Mi az, bátyuska, hát még mindig húzódozol? — kérdezte a nehéz testű generális, maga mellé szorítva az ülésen Klimovot.

— Beadtam volt a jelentésemet, de . . .

— A napokban beszéltem Gyenyikinnel. Harkovban találkoztunk. Megígérte, hogy Moszkva után a hadseregben nagy pucolás lesz, és a földkérdésben több demokráciát fog alkalmazni.

— Többet? Keveset sem látok!

— Tudod, Martin Filippovics, én úgy tartom, hogy ez inkább politikai kérdés, mint katonai. Elfoglaljuk Moszkvát, összehívjuk az Alkotmányozó Gyűlést és — hadd határozzon az . . . Engem inkább az érdekel, hogy Csernyigov irányában miért okoskodnak a vörösök? Kételkedem abban, hogy tartalékuk van, a 12. hadseregnek pedig — vége . . .

— Hát ez etap? . . .

— Bevallom, kellemetlen a helyzet. Poltava környékén úgy elszemtelenedtek a partizánok, hogy ez direkt lehetetlenség!

Martin Filippovics rá akarta terelni a frontparancsnok figyelmét Kijev közvetlen védelmének kérdésére. Már a

száján volt a szó, mikor valami eszébe jutott, valami komolyan feltört benne, és elhallgattatta.

Elcsodálkozott önmagán. Megszokta, hogy katonai dolgokban teljesen őszinte legyen. S egyszerre tisztán állott előtte hallgatásának oka.

— Zina... — ötlött fel benne a megfejtett gondolat.

Tett egypár erőfeszítést, hogy megszabaduljon a hallgatástól, de mégsem szólott Majevszkijnak. Hallgatott. Ez lehangolta és gondolkodóba ejtette. A visszafelé való úton, mikor kezet fogott a frontparancsnokkal, úgy érezte magát, hogy idegen, dezertőr. De ami még különösebb: ez nem okozott neki sem szégyent, sem fájdalmat. Sőt, valami nyugalom töltötte el, kellemes, meleg, álmot hozó, amilyet már régen nem érzett.

A szobába Vaszilij Geraszimovics lépett be, Margarita Dmitrijevna kísérte az ajtóig.

Zsmenko vidámságot mutató hűhóval üdvözölte komáját, a generálist. Martin Filippovics langymeleg figyelemmel fogadta, és úgy találta, hogy a gyáros alaposan megöregedett, de azért még elég erős arra, hogy a gyárát vezesse.

— Gyár! Hát gyár ez ma már? Gyár az, amikor tudod, hogy az a tied, az is volt és az is marad... De most?

— Hát miért nincs meg az a meggyőződése, hogy holnap is a magáé lesz a gyár?

— Ej, Martin Filippovics, hát ilyen fertelmes időben hogy lehet az ember határozottan meggyőződve erről?

Klimov, megtalálván komája gyenge oldalát, igyekezett a beszéd élénkségét fenntartani, és közben azon gondolkodott, vajon mi hozta ide ezt a minden tekintetben gyakorlatias embert ilyen időben.

Vaszilij Geraszimovics csak nagyon homályosan értette meg Margarita Dmitrijevna kérését:

Beszéljen a fejével, hogy okosodjon meg...

Mit beszéljen ő egy olyan embernek a fejével, amilyen

itt ül előtte, generális pagonnal, cvikkeres szemének hideg, bágyadt tekintetével, és aki az iránt érdeklődik legjobban, hogy mennek a szappangyár dolgai? És mennyire érti meg ez az ember mindazt, ami Vaszilij Geraszimovicsot izgatja és nyugtalanítja?

— Nem, bátyuska, nem ajánlom magának, hogy hitelre dolgozzon a hadsereggel. Szó sincsen róla, csak ráfizet! Hiszen, értse meg: a mai pénznek feltételes, majdnem napi értéke van, börzei árfolyama . . .

— Akár a vörösökének . . .

— Éppen úgy, bár ott a pénznek kevésbé formai a jellege a gazdaságban.

— Igen helyesen jegyezte meg, kedves Martin Filippovics. De hát mitévő legyek? Tudja, hogy mindenemet, amit a vörösöktől el tudtam dugni, belefektettem ebbe az ügybe . . . Én nagyon jól tudom, hogy a haza kívánja, de mégsem tehetem azért tönkre magamat! Hiszen a hazának sem kellenek szegény polgárok . . .

— Ez igaz! Teljesen igaz! — és Martin Filippovics most először mosolyodott el. — Éppen ezért, drága koma — ezt is először mondta —, nagyon vigyázni kell. Dolgozzon készpénzért és főleg — előlegre. Mindenütt így dolgoznak a gyárosok a hadsereggel. Azonkívül — az intendatúra valószínűleg jobban érdeklődik a toalett-cikkek, mint az egyszerű mosószappan iránt.

— Ezt magam is észrevettem . . . És ami különös, nemegyszer jegyezték meg az urak, hogy a tisztikar igen nagy szükséget lát ebben. Pedig én úgy gondoltam, hogy fontosabbak a nagy mosodák és egyáltalán a közegészségügy . . . Egyesek a hadsereg szanitéc osztályánál azt mondták nekem, hogy a csapatokban kezd terjedni a tífusz. Márpedig ebben a kérdésben a szappan az első dolog . . .

Vaszilij Geraszimovics beszéd közben elfeledte feladatát, teljesen átadta magát saját gondjainak, és kellemes volt neki, hogy ilyen befolyásos ember, a hadsereg kép-

viselője szívesen végighallgatja. Mikor viszont Martin Filippovics kezdett beszélni, Zsmenko rögtön emlékezett a feladatára, és csak azt várta, mikor fejezi be amaz a szót: „Most megmondom neki . . .”

De a tábornok mind érdekesebb és hasznosabb dolgokat mondott, és Zsmenko hozzá sem kezdett jövetelének valódi témájához.

Hiszen Zsmenko maga is sejtette, hogy a toalettszappan forszírozása „nem tiszta dolog”, de nem mert utat engedni gyanújának. Most elgondolkoztatta Martin Filippovics gúnyos kritikája, felháborodása a hadseregben dúló spekuláció és züllöttség ellen, amikor a parancsnokló generálistól az utolsó praporscsikig mindenki a saját szakállára folytatja és a saját zsebén keresztül nézi a háborút. A tábornok egyszerre csak szembe fordult vele:

— És maga is, kedves Vaszilij Geraszimovics, azért jött hozzám, mert Margarita kérte meg: beszéljen velem, beszéljen rá engemet, hogy térjek vissza a hadseregbe, ebbe a hadseregbe. Nem, bátyuska, én csak egyet mondhatok magának: előlegre dolgozzon ennek a hadseregnek, nagy, erős előlegekre, ne hitelre, mert hoppon marad. Márpedig maga azt mondja, hogy a haza nem szereti a szegény polgárait. Ez igaz. Ennek a hazának nem kellenek a szegény polgárok. De talán a buták sem kellenek a hazának, a becstelenek sem és a könnyen megvásárolhatók sem! Én pedig nem sorolom magamat ezek közé, egyik kategóriába sem . . .

Vaszilij Geraszimovics csak pislogott, csak krákogott, és a végén csak kinyögte:

— Az isten szerelméért, Martin Filippovics, én mondtam volna ilyesmit? Hova gondol? . . .

És míg minden igyekezetét arra fordította, hogy bebizonyítsa legmélyebb tiszteletét komája iránt, gondolatban összeszidta komaasszonyát.

— Ej, a mellényzsebébe tesz ez a ember valameny-

nyiünket! Jobban tudja, hogy mit csinál, mint mi mindannyian! Mi a fenének is ártottam magam ebbe a dologba, mikor magamnak is annyi a bajom, hogy . . .

És hogy a témát befejezze, közbevágott:

— Nem is kérdezi, Martin Filippovics, mit csinál a keresztfia?

— Találkoztam Jurával. Megnőtt, megnyúlt . . . és . . . és amint hallom, jól futja a pályáját . . .

— Igen . . . már minthogy Petljuránál . . . ez az én engedélyem nélkül történt! . . .

— Hiszen a mai fiatalság nem nagyon töri magát a szülői engedelem után. Azonkívül nehéz dolog is ebbe beleszólani . . . Az én fiam is, Vagyim, a fronton van már . . . Alig kétszer láttam, mióta itthon vagyok . . . No . . . sok szerencsét nekik . . .

Klimov tábornok szobafogsága

1

A fronton Gyenyikin hadseregét semmi sem tartotta fenn útjában. A fő irányban, Moszkva felé, meseszerű gyorsaságban folyt az előnyomulás. Skuro csodákat művelt. Mindennap várható volt, hogy elfoglalja Voronyezst az őrmester-generális. A harcok Kurszkon túl, Orjolért folytak, Maj Majevszkij ide vitte legfrissebb tartalékait.

Csernyigov irányában azonban valahogy megszűnt az előnyomulás. A vörösök Osztyor alatt erősen beásták magukat. Erre a frontszakaszra a fehérek különben sem adtak sokat, csupán az a jelentősége volt, hogy Kijevtől távol tartsa a vörösök esetleges agresszivitását. Szó volt arról, hogy Tula bevétele után egy kis átcsoportosítást hajtanak végre, és erőltetni fogják a Csernyigov—Gomel vonalat Minszknek, mert egyes hírek szerint a mind jobban erősödő polyákok arra akarják kihasználni az orosz belső veszekedést, hogy a belorusz területen keletnek tolják ki úgyis vitás határukat. Igaz, hogy a lengyelekkel való viszonyban a francia misszió bizonyos óvatosságot tanácsolt, és Ogyesszában állítólag szövetséges tanácskozás is volt. Erről azonban nemigen beszéltek sem a hadseregben, sem a sajtóban.

Szeptember második felében egyszerre hűvösre fordult az idő. Kijev fakult levelű fáit megrázta cinikus kezével a kopaszságukat szerető, kellemetlen szájú ősz. Kijev kezdte elveszíteni szépségének egy pompás kellékét. A mindinkább ritkuló lombok közül itt-ott kivicsorította

fogát egy-egy pucér homlokfal. De helyenként meg csodás csokrokba tört a színek érett vöröse, megsápadt sárgája.

És mintha a folyó is megkopaszodott volna. A part halmai megfonnyadtak, és olyanokká váltak, mint a Gyenyikin-katonák, akiket már gyakran lehetett kitérdelt nadrágban, foszlott könyökkel látni.

Kláva esküvője a tábornok szabadságának utolsó napjaiban esett meg, és nem vert fel valami nagy port az ismerősök körében. A Vlagyimir-székesegyházban tartották, Kláva tetőtől talpig fehérben volt. Valaki az utcán elejtette: „tábornok lánya esküszik ....” — s a bámulók nagy tömegbe verődtek a templom körül. Mindenki a tábornokot akarta látni, és a látványra éhes szemek ceremónia nélkül végigtapogatták az első sorban álló családot.

Ezekben a napokban Zina valahogy megenyhült nővére iránt. Igaz szívből segített neki és Firának, aki egy teljes hetet töltött náluk.

Mikor az ismert operaénekes szólója véget ért, a közönség, amely váratlanul ilyen színházi élvezethez jutott, majdnem tapsolni kezdett. A templomi ceremónia közben mindenfelé az énekről beszélgettek.

Zina unatkozva nézett körül a templom jól ismert festményein, amelyekről az iskola festészettanára a legnagyobb lelkesedéssel mondta, hogy ezek a modern falfestészet remekei. Zina most, magán is csodálkozva, úgy találta, hogy a festmények felette primitívek, laposak, és stílusuk nagyon hasonlít a jobb cukorkák dobozaira ragasztott képekéhez. Nem messze tőle egymás mellett állott a falon Ádám és Éva képe, a kísértés pillanatában. Zina majdnem elmosolyodott Ádám tehetetlen, húsos testének láttán. Éva feje hasonlított Tyiscsenko Olgáéhoz, akit az iskolában a lányok mind butának tartottak. Vrubel angyala összevont szemöldökével, idegesen kitágult szemével most csak azt magyarázta Zinának, hogy ezt a templomot nagy hűhóval, sietve csapták össze, és minden

szépségét a sok márvány, aranyozás, selyem, nehéz, drága szőnyeg adja meg, nem pedig a munkák művészi hitelessége. Különben az egész templomon érzett, szembeötlően érzett a földiség, az emberi.

Az egyik kiszolgáló pap profilján Zina világosan látta az unalmat és a sietést. Valószínűleg vakarózni akar. Viszket a válla — gondolta Zina, most már kötekedővidáman. Lám, hogy nekiől az oszlopnak! Ha most otthon volna, valószínűleg keményen vakarózna. És a körme egész biztosan piszkos. Brr!

Zinát elöntötte az ellenséges, felháborodó indulat, és maga sem tudva, mit csinál, elköhintette magát. Éppen csend volt. Zina megijedt, de nem zavarodott meg ettől, hanem egy még halványabb köhintéssel könnyített száradó torkán. És mert egyszerre több irányból hallatszottak ilyen toroktisztító köhintések, ez senkinek sem tűnt fel. Csak a generális hajlott Zinához:

— Mi az, Zina, unalmas? — kérdezte súgva.

Zina felnézett apjára. Szeme tele volt egyetértő huncutsággal, és csak fejének egy alig észrevehető mozdulatával intett.

Kezdődött az esketés ceremóniája. Kiléptek a vőfélyek, és a nehéz, hamisgyöngy koronákat oda tartották a fiatalok feje fölé. Az egyik vőfély Jura volt. Tetőtől talpig kozák ruhában, könnyedén tartotta nehéz kezében az aranyozott templomi koronát.

A lakodalom után Kucserovék elköltöztek Margarita Dmitrijevna krescsatyiki házának egy széles, második emeleti lakásába. A lakást a vőlegény rendezte be, a megszálló hadsereg által rekvirált holmikból, amelyeknek ő volt az egyik kezelője.

Margarita Dmitrijevna nagyon meg volt elégedve Kláva partijával, hiszen Kucserovra a győzelem után szép jövő várt. Kucserov apja olyan hírben állott, hogy ő az egyik leggazdagabb novgorodi kereskedő. Számos volgai

hajóján kívül jó földbirtoka is volt a tveri út mentén. Az öreg Kucserovnak sikerült egyet-mást elhelyeznie külföldi bankokban is, és ahogy utolsó levelében fiának írta volt, a jó orosz anyaföld sem keveset nyelt el egy időre azokból az arany, ezüst és drágakőfélékből, amelyektől nehezek voltak a Kucserov-család szekrényeinek polcai.

Margarita Dmitrijevna megelégedettségét még jobban alátámasztották Kucserov nézetei és cselekedetei.

— Helyén van az esze — mondta a tábornokné —, becsületes kezelője lesz apja jószágának! Azonkívül tud kellemes is lenni, van zenei érzéke, társaságban valósággal világfi, egyszóval az a fiatalember, akit mindenki elirigyel...

Margarita Dmitrijevna friss, hangos boldogságának elfoglaltsága mögül, mint egy mindenre kész kotlós, visszavisszalesett férjére.

A tábornok beleélte magát művének kidolgozásába. Azok a tisztek, akiknek Martin Filippovics egyet-mást felolvasott kéziratából, mindnyájan úgy találták, hogy ez a munka katonai körökben nagy figyelmet fog kelteni, és sok eredményes vitát indít meg.

A tábornok nem mutatott nagy érdeklődést a stáb munkája iránt. Mindössze kétszer kereste fel Bredovot, és egypárszor telefonon beszélt vele.

A háború okainak vizsgálatában Klimov nagy szerepet tulajdonított a gazdasági kérdéseknek. Galickij ezredes, a stáb egyik legjelentősebb tisztje ravaszul elmosolyodott ezen.

— Ennek egy kicsit marxizmus-szaga van!... — mondta.

Martin Filippovics hallgatott, és ő még egyszer, óvatosan megjegyezte:

— Én a maga helyén ezt a részt egy kissé letompítanám. Sokkal érdekesebb és szakszerűbb volna, ha ehelyett

a bevezető részben párhuzamba állítaná a hadseregek mobilizációs tempóját...

— Igaz, hogy még csak az első fogalmazásnál tartok — mondta Klimov halkan —, de úgy hiszem, hogy a gazdasági állapotokat azért is tárgyalnom kell, hogy világos képét adjam a hadsereg táplálásának, fenntartásának és...

— Ez már más dolog... Én mélyebb értelmet tulajdonítottam neki.

— Még nem fejeztem be a gondolatomat. Azt akartam mondani, hogy a hadsereg összeomlásának okait is feltétlen ide kell visszavezetni, úgyszintén...

— Feltétlenül érdekes munka...

Galickij élénken érdeklődött Klimov szakirodalmi működése iránt. De látogatásának még egy másik célja is volt. Puhatolózni jött, és a búcsúzás pillanatában odavetette:

— A parancsnokló tábornok nagyon számít arra, hogy a tábornok úr részt fog venni a közeli átcsoportosítások munkájában. Kitudódott, hogy a csernyigovi irányban jelentősebb ellenséges erők állanak, amelyek — hiszen érti — egy bizonyos pillanatban fene kellemetlenek lehetnek... Ezt meg kell piszkálni...

— Igen, a napokban Kolgenheim alezredes mondott nekem valamit arról, hogy Kijev környékén állítólag két vörösdivízió van...

— Ez nem más, mint rádióprovokáció! A vörösök igen találékonyan dolgoznak a hátország nyugtalanításán. Tényleg volt olyan jelentés, amely szerint egy ogyessza—nyikolajevi csoport — nem is két, hanem három divízió — utat tör magának észak felé. De ez lehetetlen, annál is inkább, mert jelentéseink szerint ezek a csapatok részben Mahnóhoz mentek át, részben Besszarábiába húzódtak át, mert jórészt onnan voltak mozgósítva. Ami pedig az irpenyi rajont illeti, ide egy speciális csoportot különített ki a parancsnokság. Ez a csoport feles erejével elbánik

majd ezzel az alapjában véve jelentéktelen, és külsőleg nagyon kellemetlen banditával . . .

Klimov megint azt az ingert érezte, amelyet Majevszkijjal való utolsó beszélgetésekor, de szólani nem volt ereje. Meg akarta mondani, amit már tudott Garáról, hogy ez a csapat nem banda, hogy vezetője kipróbált és tehetséges katona . . .

Mikor Galickij kiment, Zina megjegyezte:

— Mosolygó arc, tiszta, fehér kéz, gyöngytiszta, fehér fog, de a szeme, mint két vasszög!

Galickij ezredes távozása után a tábornok határozottan lehangolódott. Egy jó félóráig járt fel s alá a szobában, és láthatólag küzdött önmagával. Úgy érezte, hogy nem becsületesen jár el a fehérhadsereggel szemben. De aztán egyszerre valami fontos és döntő érv jutott eszébe. Megállott a szoba közepén, és azzal a majdnem gyűlöletig menő konoksággal, amely egyik rejtett jellemvonása volt, és amely mélységes meggyőződésből fakadt, félhangosan kimondta:

— Nem, uraim, mi nem vagyunk többé fegyvertársak!

Ez váratlanul, mint egy robbanás, tört ki belőle. És hatott. Klimov tábornok egyszerre megnyugodott, és most már tudta, mit és hogyan fog cselekedni.

2

Margarita Dmitrijevnának sok elfoglaltsága volt ez időben. Házai ügyét szedte rendbe. A Prorecsnáján levő ház alsó emeleteit az egyik csapat gazdasági hivatala foglalta el. Ezért a tábornokné látogatást tett a hivatal fejénél, és az megígérte neki, hogy a parancsnokság kifizeti a helyiségek bérét, ha másképpen nem, hát természetben. A Krescsatyikon is rendelkezett. Egypár lakót kidobatott a lakásából, figyelmeztető cédulát függesztett ki, és a lakbér-

től elszokott emberek ettől nemsokára fizetni kezdtek. Volt olyan lakó is, aki a szovjet idők alatti lakbérét is kifizette.

Aznap, mikor a tábornok hivatalos szabadsága lejárt, Margarita Dmitrijevna otthon töltötte az egész délelőttöt. Férjét délelőtt tíz óráig nem zavarta, de kétszer is kiment az udvarra, és magához intve Osztapot, halkan megkérdezte tőle:

— Nem rendelkezett a tábornok a kocsi végett?

— Még nem instállom, de ha kell, megkérdezem.

— Ezt nem mondtam, maradj a helyeden! — mondta szigorúan Margarita Dmitrijevna, aki ki nem állhatta Osztap bizalmaskodásait.

Délben a tábornok kérte a kocsit. Kard és revolver nélkül, köpenyegben, de derékszíjjal lement a lépcsőn, és közben köpenye ujjába becsúsztatott egy összehajtott fehér papirost.

Ez a fehér papiros kétségekbe kergette Margarita Dmitrijevnát. De nem volt bátorsága, hogy kimenjen a tábornok után, és megkérdezze szándékát.

Mikor a kocsi elrobogott, a tábornokné az ablakból nézte férje csinos alakját, ahogyan kissé merev tartással a kocsiban ült.

— Ó, istenem! — sóhajtotta Margarita Dmitrijevna, és egyszerre elérzékenyedett. Olyan őszintén, ahogyan nagyon régen nem tette, valami imába kezdett, de a közepén elhagyta az emlékezőképessége. Ezért megharagudott magára, erélyesen legyintett egyet, és maga elé köpött. Ettől viszont megijedt, és hirtelen keresztet vetve rebegte:

— Uram, bocsáss meg!

Egy kis idő múlva feljött Klimovékhoz Ada Müller. Ada zavart volt, sápadt és szokatlanul csendes.

Margarita Dmitrijevna nagyon meg volt elégedve a földszinti lakókkal. Purjesz doktor rendbe szedte a háziasszony fogsorát, és a gyógyításnál mindig csak külföldi

orvosságot használt, amelyet még a „jobb időkben" jól eldugott volt magának. Klávának is rendbe hozta négy fogát, és egy egész csomó ismerős, akinek Margarita Dmitrijevna ajánlotta figyelmébe a lakót, a legjobb véleménnyel volt róla. A lakbért pontosan és előre fizették, és ami fontos, olyan csendes lakók voltak, hogy különbet nem is kívánhat az ember.

Müller urat a tábornokné képzett úriembernek tartotta. Újságját szívesen olvasta, bár nem volt előfizetője. A *Kijevljányin* híreinek nem hitt, de az újság monarchista politikájával sem értett egyet.

— Én sok mindenben vagyok más álláspontón, mint Martusa, de azt az egyet aláírom, hogy ennek az országnak nem kell többé cár. Nem! Egy rendes parlamentáris köztársasági forma... A franciák is meg tudnak ebben élni...

Martin Filippovics bágyadt iróniával köszönte meg feleségének ezt a nagy fejlődését, de nem fáradt azzal, hogy megmagyarázza neki, miben különböznek igazán álláspontjaik.

Margarita Dmitrijevna éppen elmenőben volt, amikor Ada belépett.

— Zina nincsen idehaza? — kérdezte félszegen a lány.

— Nincsen, fiam. Nem is tudom, hol járkál.

Ada szó nélkül elsírta magát, és remegő kövér vállaiba húzva bozontos fejecskéjét, hang nélkül zokogott.

Arisa asszonyos gyengédséggel leültette Adát. Margarita Dmitrijevna, a könnyek láttán megindulva, belesimogatott a lány bozontos hajába, és babusgatón megkérdezte:

— Mi történt, fiacskám? Beszélj csak egészen őszintén!

Ada, mikor egypár perc múlva megjött a szava, elmondta, hogy ma hajnalban a kontrarazvedka járt náluk. Mindent felkutattak, és a végén elvitték magukkal Müllert.

— Hm!...

— Hát ezek ugyan mennyivel jobbak a Csekánál? —

bökte ki Arisa, mint aki már régen nyelvén tartotta ezt a véleményét.

— Hallgass! — szólt rá a tábornokné. — És nem tudjátok, miért?

— Nem tudjuk . . .

— Mondd meg kedves anyádnak, hogy ha hazajön a tábornok, majd beszélek vele, bár ő aligha ártja be magát ilyesmibe.

— Mama fekszik, a feje fáj, és kéreti, hogy ne tessék haragudni . . .

— Miért?

— Hogy ilyen kellemetlenség történt a házban . . .

— Csacsiság! Mondd meg kedves anyádnak, hogy ez nem jelent semmit . . . és . . . hm . . .

Margarita Dmitrijevna félbeszakította a mondatot, amelynek az lett volna a folytatása: „. . . ha rendesen fogjátok fizetni a lakbért . . .” Ehelyett egy bizonytalan, gyengédséget mutató mozdulatot tett, és kiment a szobából. Arisának meghagyta, hogy menjen le a zsidókhoz (furcsa, de most így mondta, pedig ezt nem szerette), és vigyen le magával a fejfájás elleni porból két darabot.

— Ejnye . . . — mondta őszinte fohásszal —, mikor lesz már ennek vége? . . .

Két óra tájban hazajött a tábornok. Bement a szobájába, kért Arisától egy pohár vizet, és megkérdezte tőle, hogy itthon van-e Zina? Kérte, mihelyt hazajön, azonnal küldjék be hozzá. Azzal bezárkózott.

A szolgáló a pohár átadásakor megkockáztatta a beszédet.

— Martin Filippovics . . . tudja-e, hogy a lakónkat letartóztatták?

— Melyiket?

— Müllert.

— Ah — az újságírót? Tudom . . .

Többet nem mondott. Megköszönte a vizet, ami az ő nyelvén azt jelentette, hogy egyedül akar maradni.

Arisa lábujjhegyen kétszer is odament az ajtóhoz, és hallgatózott. A tábornok fel és alá járt a szobában. Néha halkan nyögött és meg-megállott.

A szíve fáj megint — állapította meg Arisa.

Martin Filippovics már tudta, hogy az éj folyamán Müllert és még vagy tizenöt társát letartóztatta a kontrazvedka. Mikor ma a stáb lépcsőjén felért, egy egész csomó tiszt fogadta ezzel:

— Olvasta méltóságod? . . . Disznóság! . . .

— Mi az?

Az egyik ügyeletes tiszt széttárta a tábornok előtt a *Kijevi Echo* előző napi számát. A második oldal alján, egészen apró betűkkel, egy felhívás állott. Így kezdődött: „Ne adjatok katonát Gyenyikin hadseregének!"

— Aztán csodálkozzon az ember, ha nem sikerül semmiféle intézkedés! — mondta a kapitány őszinte felháborodással, de a sokszor megismételt szavak erőtlenségével. — Agitáció a mobilizálás ellen! Nyílt agitáció, napilapban! És ezt eszerek merik csinálni, eszerek! . . .

— És hogyan állunk a mobilizációval?

— Teljes kudarc, méltóságos uram!

— Az önként jelentkezések? . . .

— Ez csak az első napokban volt, a lelkesedés pillanataiban . . . Én mindig mondom: ha elfoglalunk egy várost, egy percig sem kell otthon hagyni a jelentkezőket . . . Egypár nap múlva, jó részük mindig meggondolja magát . . .

Galickij ezredes már messziről üdvözölte Martin Filippovicsot, és egy farkas-hideg mosollyal elválasztotta a beszélgetőket.

— Az isten szerelmére! — mondta a kapitány előzékenyen, és gigerlisen leszalutált. Ez a szócska és ez a szalutálási mód nagy divatban volt a fehérhadseregben. A tiszt

urak minduntalan és minden ok nélkül kiduruzsolták a foguk közül: „Az isten szerelmére!" — és sapkájuk elé emelték szétfeszített ujjú öklüket, mintha el akarnák vele takarni a szemüket. Ezt igen elegánsnak és nagyon érdekesnek tartották.

— Na, hála istennek! — kezdte Galickij, és fürkészve lenézett a tábornok józan arcába.

A stábnál nagy volt az idegesség. Az Osztyornál sikeresen megkezdett előnyomulás véres futással végződött. A parancsnokló tábornok förtelmesen dühös volt.

— A vörös cafat mindenütt hordja az irháját, csak az én frontom előtt merészelnek megállani! Kijevben bezáratok minden bordélyházat! Az összes tiszteket a tyúkjaikkal együtt az első vonalba kergetem! Kijevben elpocsékolja az erejét a hadsereg!... Micsoda disznóság ez?

A frontszakasz-parancsnok nem fogadta Klimov generálist. Martin Filippovics borítékba tette beadványát, és átadta az adjutánsnak.

— Az újságírócskákat valószínűleg megtanítják móresre a kontrazvedkában. És az eszer organizációnak is befellegzett. Parancs van rá — nem ceremóniázni. Ezek az emberek nem érdemelnek sok kíméletet. A hatalomra aspirálnak ezek, bolond éhenkórászok! Vége a liberalizmusnak! Sulgin nem nagyon szégyelli magát, követeli, hogy tiltsák be az ellenlapot. Nagyon szellemes ember... Szerinte ki kell hirdetni a proletárdiktatúra ellenkezőjét: a burzsoá diktatúrát...

— Helyes, ezt meg kell csinálni.

— Méltóságod tréfál... Nagyon jól tudom, hogy nem lehet... De hiszen szükség sincsen rá.

Galickij úgy tett, mintha csodálkoznék, hogy a tábornok kocsira ül, aztán meg úgy, mintha csak most jutna eszébe, hogy hiszen csak másnap kell felvennie a szolgálatot.

De mikor Klimov kocsija már befordult az utcasarkon, ott állott a felbontott levéllel a parancsnokló generális

előtt. Felolvasta Klimov beadványát, és kihívó bizalmassággal nézett szembe főnökével.

— Nos, mit mondtam kegyelmességednek? . . .

— Úgy? Most erre nincs időm, ezredes. De valamit majd ki kell gondolni . . . Szerintem a sok ceremóniának szintén nincsen értelme . . .

— Gyenyikin őkegyelmessége nagyra becsüli Klimovot, és . . .

— Én sem mondtam, hogy adjon rendeletet a letartóztatására!

— Igenis . . . pardon . . . értem . . .

3

Zina az utóbbi időben nagyon hozzászokott a rendszeres olvasáshoz, és ha csak tehette, eljárt az akadémiai könyvtárba. Ott senkinek sem tűnt fel, hogy egy fiatal lány rendszeresen látogatja az olvasótermet, és főleg a szociális témájú munkákat, Piszarjev, Gercen, Belinszkij, Csernyisevszkij műveit tanulmányozza. Egyetlenegyszer volt csak rövid szóváltása a könyvtár vezetőjével, amikor Kautsky egyik brosúrája után kérdezősködött tőle.

— A füzet megvan, kisasszony, de sajnos nincsen módomban, hogy kiadjam, mert ez mostanság tilalom alatt áll.

Zina sok mindent nem egészen értett meg a sorra olvasott könyvekből. De az olvasás több volt számára, mint egyszerű ismeretszerzés. Az olvasmányok katalógusát még Viktorral, kettesben állították össze. Először Garával együtt volt itt is, ebben a könyvtárban. Az olvasás szigorú csendjében eltöltött órák most a visszaemlékezés szertartásai voltak. Bánatos kötelességlerovás, és egyszersmind növekvő érdeklődés az eddig sohasem sejtett és kívülről olyan szürkén unalmas tárgy iránt. Zina a könyvek olva-

sása közben elakadó lélegzettel ismerte fel a körülöttük dúló harc mozgató erőit.

Egy idő múlva a könyvtáros is félretett minden óvatosságot, és kitanította Zinát:

— Én kiadhatok önnek bármilyen könyvet, amelyet el akar olvasni, még olyanokat is, amelyek legutóbb jelentek meg, de csak egy feltétellel... A könyvtár olvasótermében csak azokat a könyveket hagyták meg, amelyeket 1916 előtt adtak ki. Az olvasott könyvek rendszeréből úgy látom, hogy maga nem a legjáratosabb ebben az irodalomban. Hegelt nem is olvasta végig, úgy látszik, nagyon nehéz. Bebel könyvét meg másodszor olvassa... ez nagyon helyes... Hanem ha akarja, adhatok magának egy könyvet... félig-meddig népszerűt... nemrégen jelent meg, és nálunk csak egypár példány van belőle... Ha beleteszi egy 16-osnál régibb könyv fedőlapjába... én ezt kikészítem... akkor elolvashatja itt...

Zina már három napja olvasta a „Kommunizmus ábécéjét". Ez a könyv a legizgalmasabb olvasmányok forró érdeklődését váltotta ki belőle. Szédült a megbizonyosodás ekkora zuhatagától.

Azon a napon, mikor a tábornok elrobogott hazulról, hogy szabadsága leteltével a stábnál jelentkezzen, Zina a könyv végére ért, és éppen az Oroszországi Kommunista Párt szervezeti szabályzatát olvasta.

Amikor az olvasóteremből kijövet befordult a bulvárra, megszólította egy fiatalember, rózsaszín arcú, tiszta nézésű, kék szemmel, mosolygós, formás szájjal.

— Bocsánat, hogy ismeretlenül... azaz egyszer már láttuk egymást... — kezdte a fiatalember.

— Láttuk?... Persze...

Erre az utcai megszólításra Zina egykettőre megadta volna a megfelelő választ — de valami megkapta. A fiatalember ismerősnek tűnt fel neki... és még valami...

— Maga magyar? — kérdezte Zina, és elpirult.

— Csendesebben, az istenért!... Igen, magyar vagyok... A maguk udvarán találkoztunk, tavasszal — emlékszik rá? Linával együtt...

— Emlékszem, nagyon jól emlékszem... Maga megismert engem?

— Már második napja készülök, hogy megszólítsam... Be is akartam menni magukhoz, de... a maguk háza előtt detektív áll...

— Detektív?

— Magam is elcsodálkoztam, mikor a házhoz közeledtem. Olyan feltűnően, gorombán áll ott a detektív, akár egy rendőrposzt...

— És mi járatban van maga itt?

— Teljesen őszinte leszek... Tudom, hogy önnel nyíltan lehet beszélni... Nekem megbízatásom van... Garát illetőleg.

— Garát?

— Igen... Én most északról jövök. És ezért, bocsásson meg, nem tartom alkalmasnak, hogy itt tovább beszéljünk... Találkoznunk kell...

— Nálunk nem lehet!

— A világért se! Valahol nyilvános helyen, az embersokaság között, ahol senkinek sem tűnik fel... Például... a Kereskedő-kertben... holnap...

— Helyes...

— A viszontlátásra...

Úgy látszik, Ada leste Zinát, mert mikor az a kisajtóhoz ért, Ada kizörgetett az ablakon, és behívta. Odabenn suttogó félelemmel elmondta a történteket.

Zina egyszerre a harc rejtett vonalainak keresztpontjában érezte magát. Alig egy órája, hogy izgalmas kalandja volt, és most itt a házukban — letartóztatás.

A folyton könnyező Müllerné mellett ott ült Ada vőlegénye, Borja, és valami bizonytalan ígérettel vigasztalta.

Borja Brodszkij egyenruhában volt, és mikor meghajolt, elegáns, sarkantyús csizmáját összekoccantotta.

Zina megígérte Müllernének, hogy beszél az apjával. Erre Brodszkij is megígérte: közbejár az angol misszión keresztül, hogy bocsássák ki Müllert, hiszen csak egyszerű munkatársa az újságnak.

Zina Borisz szavaiból megtudta, hogy ő tiszt a kijevi „cionista zászlóalj"-ban, amely az angol misszió felügyelete alatt alakult, tisztán önvédelmi célból.

— Kit védenek maguk, és ki ellen?

Brodszkij elpirult, és hebegni kezdett.

— Az esetleges pogrom ellen . . .

— Egészen biztos, hogy maguk nem a szegény zsidók védelméért szolgálnak! . . .

Zina maga is meghökkent azon, amit mondott.

Úgy látszik, Müllernének ugyancsak ez volt a véleménye, mert félbehagyta a könnyezést, és odaszólott:

— Én is azt mondom! Egy szép nap majd azt fogják mondani a zászlóaljnak: no, kedves fiatal barátaim — ki a frontra! . . . Mert igaza van Zinácskának, a zászlóaljat a nagy krescsatyiki kereskedők, podoli gyárosok pénzén állították össze . . . Tudjuk, hogy mit jelent ez . . .

Mikor Ada visszajött a folyosóról, ahová Zinát kikísérte, hallotta, amint Brodszkij nevetve mondja:

— Szép kis állapotok, mikor egy tábornok lánya bolsevik propagandát csinál! . . . Úgy menjek én ki a frontra a vörösök ellen, ahogyan ez a lány fehér! . . .

Arisa beküldte Zinát az apjához, aki sápadtnak, törődöttnek, szenvedőnek látszott.

— Beszéltél vele? — kérdezte Zina az ajtónál.

— Nem. Nem fogadott . . . Átadtam neki . . .

Zina odament az ablakhoz, és kinézett az utcára. Fürkészve pillantotta végig az utca túlsó oldalát, a fák árnyékát, a kapualjakat. Az emberek mozogtak, ki ide, ki

oda. Zina csak a harmadik ház előtt látott egy ülő alakot. Egy öregasszony volt, egy kis gyerekkel.

Most Zina szeme a szemközt eső ház ablakára tévedt. Ott valami megmozdult és eltűnt. Zina úgy tett, mintha valakit várna az utca túlsó vége felől, és nyíltan kihajlott, aztán gyorsan megint arra az ablakra nézett. Az ablakban egy férfiarc jelent meg, de mikor Zina odanézett, megint eltűnt.

— Mit csinálsz ott? — kérdezte a tábornok harmadszor és már egy kis türelmetlenséggel a hangjában.

— Mindjárt, papa — mondta Zina, és behajtotta az ablak szárnyát.

Mikor visszafordult a szoba felé, olyan sápadt volt, hogy a tábornok sietve megkérdezte:

— Mi történt?

— Tudod, papa, hogy detektívek figyelik a házunkat?

— Hogyan?

— Figyelik, mondom, a kontrazvedkától...

— Bolondság!

— Figyelik, papa. Most láttam.

— Lehetetlen — mondta a tábornok, de Zina észrevette hangjának bizonytalanságából és megdöbbent szeméből, hogy a tábornok semmit sem talál ebben lehetetlennek.

4

Másnap Kucserov telefonon felhívta anyósát.

— Mama — olvasta?

— Mit?

— A *Rusz* mai számát?

— Beszélj érthetőbben, miről van szó? Vagyim?...

— Kedves mama, innen nem telefonálhatok meg min-

dent, de küldjön azonnal újságért, és olvassa el a második oldalon, lent...

Margarita Dmitrijevna azonnal újságért szalasztotta Osztapot, aki éppen akkor kászálódott ki a szénából. Reszkető kézzel bontotta szét az újságot, és azonnal megtalálta, amit keresett.

Egy glosszában az újságíró a frontszakasz-vezető tábornok parancsát idézte, amelyben egy hónapi szobafogsággal bünteti Klimov tábornokot, mert az „minden érthető ok nélkül" azt kérte, hogy mentsék fel szolgálati kötelességei alól. A parancsnokló tábornok azt tartja: ennyi idő elégséges arra, hogy Klimov generális észhez térjen, vagy pedig nyomatékosabb okokkal támogassa időszerűtlen kérését.

Klimovné a szélütött ember érzésével eresztette térdére az újságot. Mélyet sóhajtott, szemeit elfátyolozták a könnyek. Arisa félájult helyzetben találta.

Zina a szobájában volt. Éppen elmenni készült hazulról, mikor Arisa bejött.

— A kedves mama rosszul van... Valami újság fekszik előtte, oszt' sír... Gyere be!

A tábornokné már a díványon feküdt, és hangtalanul sírt. Arisa otkolont fecskendezett szét a szobában. Az újság a földön feküdt.

Zina külsőleg teljesen nyugodtan nézett anyjára. Anyja szenvedése nem okozott neki riadalmat.

— Mi történt, mama?

A tábornokné félretolta szeméről a nedves zsebkendőt és csak szájának mozdulatából értette meg Zina:

— Hagyj magamra...

Zina és Arisa tekintete találkozott. A cseléd a földön heverő újságra nézett. Zina megértette, odalépett az újsághoz és felvette.

Az újságpapír zörgésére Margarita Dmitrijevna megrándult, de nem szólott egy szót sem.

— Bocsásson meg, méltóságod, hogy megvárakoztattam . . . — kezdte az ezredes.

— Andrej Julianovics, golubcsik, én kérek bocsánatot. Most olvastam a *Rusz* mai számában azt a cikket . . .

— Miről van szó? — érdeklődött az ezredes.

— Hát még nem olvasta? — kérdezte a tábornok az őszinte csodálkozás hangján, bár teljesen meg volt győződve róla, hogy az ezredes mindent tud, és mindez csak komédia. De nehogy azt gondolják, hogy őt nagyon izgatja ez a hír, nyugodtan felolvasta a rövid cikket, és hozzátette:

— Mivel a parancsnokság részéről még nem kaptam semmiféle hivatalos választ a beadványomra, és a nálam levő parancsokban sem történt eddig erről említés . . .

— Bocsánat, Martin Filippovics . . . azonnal utánanézek, és megtelefonálom . . .

— Várok az apparátusnál.

A tábornok igen jól tudta, hogy az összes parancsok eredeti példányai az ezredes asztalán fekszenek, de megőrizte a hidegvérét.

— Nos, papa? Mi van?

Klimov csak szemével intett, hogy várjon.

— Halló, méltóságod, hallja?

— Igen!

— Volt tegnap nálunk egy ilyen parancs-tervezet, de a parancsnokló tábornok még nem olvasta, és alá sem írta . . . Valószínűleg úgy történt, hogy valamelyik szemfüles újságíró . . .

— Andrej Julianovics, nagyon kérném magát, hogy ne tartson engem . . . gyereknek! . . . Nagyon jól tudom, hogy a hadseregben nagy a káosz és a rendetlenség, de hogy újságírók parancsokat lopdossanak . . .

— Nem tudom másképpen megmagyarázni — mondta az ezredes, most már kissé szárazabban.

— És cáfolat lesz az újságban?

A folyosón Zina átfutotta az újságot. Először nem találta meg a cikket. A frontjelentésen átsiklott, majd a *Kijevi Echo* ügyébe botlott bele a szeme.

Semmi... gondolta kiábrándulva. Ekkor látta meg a második oldal alján:

Nem túl kevés-e?

Zina átfutotta a cikket: Először elmosolyodott rajta, aztán úgy találta, hogy a cikk nevetséges és foghíjas.

Bekopogtatott apjához.

Klimovra nagy hatást tett a cikk. Sarlós, fehér bajszának jobb szárnya felrándult. Máskor nyugodt szeme mozgékonnyá lett, a száját beszívta. De ez csak egy percig tartott, mintha forró vasat érintettek volna a talpához. Aztán külsőleg megint teljesen nyugodtan, szinte mosolyogva szólott oda Zinának:

— Nézd meg már, Zina, kinn van-e a detektív?

Zina kinézett az ablakon, de hamar vissza is kapta fejét. Az utca túlsó oldalán, kétszer is felnézve az ablakra, elsétált az az ember, akivel előző nap kalandja volt.

— Mi az?

— Nincs semmi... nem látom... de valószínűleg itt van valahol... Hanem — mama sír és fekszik... Talán ha bemégy hozzá...

A tábornok felvette a telefonkagylót. A stábot hívta fel.

— Galickij ezredest... Hogyan?... Ki kéreti? Klimov tábornok. Igen, várom...

Martin Filippovics megismerte a vonal túlsó oldalán Galickij elváltoztatott hangját, hallotta a telefonban azt a zajt, mikor a kagylót betakarják, és világosan hallotta a beszédet, lármát, járkálást. Jól tudta, mit jelent ez. Valószínűleg nem Galickij egyedül fogja hallgatni a stábnál a beszélgetést.

Már éppen le akarta tenni a kagylót, mikor Galickij — most már a saját hangján — jelentkezett.

— Ez... hm... na igen... ez attól függ, hogy méltóságod megmarad-e az álláspontja mellett?

— Úgy? Mindent értek.

A tábornok köszönés nélkül letette a kagylót, és olyan dühvel, amilyet Zina nem is tételezett fel róla, egyszerre mind a két kezével vállon ragadta önmagát, letépte a két lapos, négyszögletű pagont, s az asztalra dobta. Eltorzult arcát kezébe rejtve, halkan kimondta:

— Ez is megvan... Hála istennek...

Zina egy percig csodálkozva állott apja előtt. Érezte, hogy ez a pillanat sorsdöntően fontos. Egy percig sajnálta apját, de aztán öröm töltötte el.

— Hogy mondtad, fiam?... Mama sír?... Értem... Kellemetlen dolog... nagyon kellemetlen...

Zina úgy érezte, hogy most itthon kellene maradnia, de sehogy sem tehette ezt. Megígérte annak az embernek, hogy találkozik vele. Erre okvetlen szükség van.

Klimov egy perc alatt rendbe szedte magát, és látva Zina készülődését, homlokon csókolta lányát.

— Menj, fiam, magam is egyedül akarok lenni...

Zina szélvészes sietséggel robogott le a lépcsőn, átfutott az udvaron, és kiment az utcára. Elég volt egy pillantás, hogy meglássa „azt az embert". Az illető most ezen az oldalon jött. Mikor meglátta Zinát, megállott, mintha a ház számát keresné, és odasúgta:

— Menjen, majd utolérem...

Zina villamosra ült. A park nem volt messze, de az ismeretlen azt ajánlotta, hogy tegyen kerülőt.

A villamosban egy mellette ülő ember széthajtotta a *Kijevljányin* legújabb számát, amelynek belső lapján hatalmas cím állott: *A Goara-banda szétverése!*

Zinát szíven döfték a betűk, és összefutottak előtte a sorok. Rogyadozó térddel, dobogó szívvel szállt ki a villamosból, és tanácstalanul nézett szét az utcán. Nem messze, a sarkon, a villamosmegálló túlsó oldalán újságos

kioszk állott. Egyszerre három újságot vett, és sorra nyitotta ki őket.

Úgy látszik a *Kijevljanyin* volt legjobban informálva Stakelberg ezredes csoportjának működéséről. Részletesen írta le a Gosztomelért vívott harcot, az irpenyi front likvidálását, és a cikk végén azt állította, hogy Goara bandájának magyar és kínai ezrede teljesen szétzilált állapotban húzódott vissza Borogyenka alá. Ott az üldözést folytató páncélvonatok majd megteszik a magukét.

Zinát ironikus-boldog nyugalom töltötte el. A cikk végén érzett, hogy Stakelberg ezredes elért ugyan bizonyos eredményeket, de szó sincs arról, hogy Gara csapatát teljesen szétverte volna.

A hatalmas cím alatt karikatúra éktelenkedett — egy bozontos hajú, kidülledt szemű, nagy, fekete bajuszú, széles szájú haramia, hatalmas fülbevalóval a bal fülében és ferde szemmel. A kép alatt ez a szöveg: Goara.

Zina a kép helyére Viktor fotografiáját képzelte, és most már egészen felvidult. Felemelte arcát az újságból, és elmosolyodott.

Az ismeretlen ott ült a Kereskedő-kert egyik padján és a cikket olvasta.

Zina egyenesen odament hozzá, és köszöntötte.

Körül alig volt valaki, és ők gondtalanul beszédbe elegyedtek.

— Az én nevem Balla . . .

— Most már egészen jól emlékszem . . . Az május elején volt.

— Úgy van . . . Május elején . . .

— Emlékszem, emlékszem . . .

Egy percre elhallgattak. Balla okos arcán látható öröm játszott. De Zina észrevette, hogy ez az öröm gyorsan elsuhan, és társa várakozással néz rá.

— Mi járatban van maga itt?

— Erről, engedje meg, majd később beszélek.

— Jó. Honnan jön? Vagy egész idő alatt Kijevben volt?

— Nem! De van egy indítványom. Itt, jobbra van egy padsor, amely a part felé húzódik. Ott alig járnak, és jobban lehet ellenőrizni, hogy hallgat-e bennünket valaki? Nevezzen Szigizmund Karlovicsnak és a nevem szerint Bannbergnek. Osztrák szanitéckatona vagyok, és maga 1916-ból ismer engem innen, Kijevből.

— Helyes.

— Most véletlenül találkoztunk. Találkozásunk teljesen személyes természetű.

— Értem, de mire kell mindez?

— Amint mondtam, a maguk házát detektívek figyelik. Ma, amikor elmentem a házuk mellett, éppen váltották a megfigyelőt. Igaz, hogy ezt olyan primitíven, olyan gorombán csinálják, hogy lehetetlennek tartom, hogy maga után külön is figyeljenek, de az óvatosság mégsem árt.

Leültek a padra, amely mögött a kopár egyenes part felfelé húzódott, a folyónak pedig meredeken ereszkedett.

— Nos, hallgatom magát, Szigizmund Karlovics ...

— Én most Csernyigovból jövök, az osztyori frontról, és bizonyos, hogy úgy mondjam ... kényes feladatom van ... Látja, maga előtt nem titkolok semmit, jóllehet édesapja, úgy tudom, a fehérhadseregben szolgál ...

— Értem!

— Egyet-mást okvetlen meg kell tudnom Garáról ... Van vele valami összeköttetése?

— Ó, bár volna! — mondta Zina.

Balla arcára a csalódás vetett árnyékot.

— Hm ... Meg voltam róla győződve ...

— Én pedig, az igazat megvallva — mondta Zina —, azt hittem, hogy maga Viktortól jön ...

— És ha Viktortól jöttem volna ... számíthatnék magára? — kérdezte Balla hirtelen.

— Így is, úgy is számíthat.

— Nagyon köszönöm. Szükség lesz rá.

— Hát maguk mit tudnak Garáékról?

— Visszavonultunk Kijevből, az egész interbrigád. Talán emlékszik rá, hogy a visszavonulást megelőző héten az ezredekben nagy rendetlenség volt. Az emberek kezdtek lázadozni, és követelték, hogy szereljük le őket.

— Igen, hallottam erről. Volt egypár ember, aki itt is maradt...

— Tud felőlük valamit?

— Hogyne. Négyet nem messze innen, egy kertben körülfogtak és kivégeztek. Két embert meg a Kreseatyikon kergetett be a tömeg egy átjáró udvarba. Utolérték őket. Az egyik főbe lőtte magát a karabélyával, a másikat a tömeg felakasztotta a kapu keresztvasára. A Pecserszken egy magyart kiadott a felsége, nemrégen állott az újságban, hogy főbe lőtték. Ezt én figyelemmel kísérem...

— Hm... Látja, milyen jó, hogy találkoztam magával...

Egy darabig csend volt. Balla valamin gyorsan és nagy izgalommal gondolkozott.

— Mondja... olvasta ezt a cikket ma?... — kérdezte Zina.

— Olvastam. Úgy látszik, szorongatják Garát. De ez nem fontos. Jó forrásból tudom, hogy egy ezrednél többet nem kapott rendelkezésére ez a...

— Stakelberg...

— Igen... Ha Garának megvan az ezrede, akkor egy ilyen fehérezred nem okoz komoly gondot nekik.

— Egyszóval... maguk semmit sem tudtak Garáról?

— Azt gondoltuk, hogy megsemmisítették őket...

— Nagy harcok voltak itt a város körül ezelőtt egy héttel.

— Akkor már itt voltam.

Megint hallgatás állott közéjük. Aztán Balla szólalt meg.

— Nem tud semmiféle utat-módot tanácsolni arra, hogyan találjak Garával összeköttetést?

— Hiszen ha tehetném . . . magam is . . .

— Értem, de gondolkodni kell . . . Talán mégis . . .

Zina agyában cikáztak a különböző feltevések, de semmiben sem tudott megállapodni. Tagadólag rázta a fejét.

Balla elmosolyodott.

— Maga nem fél a . . . hogy úgy mondjam . . . a kockázattól?

— Nem félek — mondta Zina, de egy kicsit megijedt. Ez a szó hidegnek, síkosnak tetszett neki.

— Most nem fogom a szavánál magát . . . Gondolkozzék . . . és ha tényleg nem fél, akkor . . .

— Mondom, hogy nem félek.

— Ez nagyon fontos. Egyszóval megállapodtunk. Ön csak gondolkozzék. Én két nap múlva jelentkezem.

— Tudja mit? Nekünk van telefonunk.

— Telefon? — Balla elgondolkozott egy kicsit. — Ez helyes . . . De meg kell állapodnunk valami virágnyelvben . . .

— Tudja mit? . . . Ha már így kezdtük, tegyünk úgy, mintha maga . . .

— Udvarolnék magának?

— Ezt akartam mondani.

— Ez nagyon valószínű és roppant könnyű. Egyszóval, telefonon . . .

Balla felírta Zináék telefonszámát, és elindultak lefelé. Zinának zúgott a feje a szokatlan beszélgetéstől, és attól is, hogy Balla éppen úgy törte az orosz szót, mint Gara. Szeretett volna sírni. Ez az ember is Garához igyekezett. mint ő, és ez gyengéd érzésekkel töltötte el Zinát.

— Mondja, Szigizmund Karlovics . . . nem gondolja, hogy . . . esetleg szétverik őket? . . .

— Én ösmerem Viktort . . . nagyon jól ösmerem . . . Ha ő eddig tartotta magát . . .

Valaki visszafordult utánuk. Gyorsan témát változtattak. Balla elmondta, milyen szép város Bécs, és a Dnyepert a Dunához hasonlította.

5

Müllert negyednap szabadon bocsájtották, amint ő mondotta, tisztán a tábornok levele alapján, amelyet a kontrazvedkán megmutattak neki.

Még aznap este felment a tábornokhoz, azon beretválatlanul, csak éppen ruhát váltott, mert a ruháján — ahogy ő mondta — úgy érzett a börtönszag, hogy azt többé becsületes ember nem veheti fel.

Müllert nem viselte meg a börtön, bár rémes dolgokat látott és élt ott át ez alatt a pár nap alatt. De az újságíró élménygyűjtő ösztöne és az az ellenállás, amelyet az ártatlanul elszenvedett büntetés vált ki az emberből, egészen megfiatalította.

A *Ruszban* megjelent cikkről, persze, már tudott, és meg is kérdezte a generálist, hogy mit fog most tenni. Martin Filippovics kitérő válaszát úgy értelmezte, mint felhatalmazást arra, hogy szóvá tegye a dolgot a *Kijevi Echo*ban, amely tovább akarja folytatni a felvett harcot.

A szerkesztőség többi letartóztatott tagját is kibocsájtották, mert az a hír járta, hogy ha tovább is fogva tartják őket, a vasutasok sztrájkba lépnek. A *Rusz* egy óvatos cikkben figyelmeztette a katonai parancsnokságot, hogy az eszereknek erős gyökerük van a lakosságban, s ezért az jobbnak látta, ha elkeni az esetet, mint ha felfújja. A mozgósítás elleni felhívás szerzőjét úgysem lehetett egy személyben megtalálni.

A tábornok arra kérte Müllert, hogy róla a lap semmit se írjon — ő a dolgot elintézettnek tartja.

Müller már az első percben észrevette, hogy Klimov

pagon nélkül jár, de úgy gondolta, hogy ez csak amolyan otthoni viselet. A tábornok utolsó szavaiból aztán mindent megértett.

A *Ruszban* megjelent cikk óta a családban nagy volt a felfordulás. Zina eddig is úgy érezte, hogy a tábornokot lassan izolálják a családban. De ettől a naptól kezdve nyílt lett a blokád.

Margarita Dmitrijevna nem fogadta férje köszönését, mikor pedig a tábornok este pagon nélkül jelent meg az asztalnál, hangosan sírva fakadt, és kiment a szobából. Másnap a tábornok nem ment be a reggelihez. Arisa a dolgozószobába vitte be neki a kávét és vajas kenyeret. Klimov, úgy látszik, el volt készülve erre, mert nem nagyon vette szívére a dolgot.

A harmadik napon megtörtént a férj és feleség között az első nagy jelenet.

Margarita Dmitrijevna bement a dolgozószobába, és rángatózó ajakkal, kidülledt szemmel, merev arccal szembenézett a férjével.

— Martin Filippovics, mondd csak — meddig fog ez tartani? — kérdezte kemény, számon kérő hangon.

Zina ott ült az ablak mellett, és most feléjük fordult.

— Zina, menj ki! — mondta Margarita Dmitrijevna.

— Pardon . . . ülj le, Margarita Dmitrijevna, ülj le, kérlek, foglalj helyet, Zina, te maradj a helyeden, úgy . . . Nos, miről van szó, ha szabad kérdeznem?

— Szeretném tudni, hogy mit szándékozol tenni!

— Már mindent megtettem, ami szándékomban volt.

— Szóval az volt a szándékodban, hogy tönkretegyed a nevünket, kicsúfoltass bennünket! Hogy . . .

— Ez nem volt szándékomban, ezt mások csinálják.

— De a te viselkedésed az oka!

— Mit tanácsolsz a jelen helyzetben? — kérdezte a tábornok nyugodtan, alig érezhető iróniával hangjában.

— Mit? Azt, hogy menj a stábra és foglald el ott a he-

lyedet! Át akarják adni neked a törzsfőnökhelyettesi állást, Gyenyikin maga írt át ide... várnak téged...

— Köszönöm.

— Tessék?

— Mondom: köszönöm, de nem kérek belőle.

— Hát mit akarsz, mit akarsz?

— Hogy békét hagyjanak!... Hogy felejtsenek el, hogy...

— Nem, nem hagynak békén! Ha újat mersz velük húzni, akkor ők téged...

— Nos, mi lesz akkor?...

— Semmi...

— Úgy látom, fiam, te az én nevemben tárgyalsz. Kiárusítasz engem, kicsinyben és nagyban. Nos, kedves barátom, ha már ilyen előzékeny vagy, hát légy szíves, mondd meg nekik, azoknak, akikkel az én bőrömre tárgyalsz, hogy én megszűntem létezni a számukra. Hogy vége, finitá!... Érted? Vége! Elég volt, elég volt, és százszor is elég! Most már jól látom őket és sajnálatra méltó önmagamat is. De különben, megnyugtatlak... nem is kellek én nekik...

— Martusa! Drága! Mi történt veled? Nem ismerek rád!... Te... a szolgálati készség mintaképe, te, a komoly katona, akivel számolnak, akinek a véleményét mindenben megkérdezik...

— Nem, Margusa, ez sem igaz... Ez is csak tévedés... Én nem kellek ott, és én többé nem térek vissza oda.

— Én pedig azt mondom, Martin Filippovics, hogy ez egyszerűen lehetetlen! Tönkreteszed magad... Ez a te privát dolog volna, de te tönkreteszed a nevedet is, a családodét...

— Bocsánat... Ha megengeded, csinálok majd egy egyszerű számadást. Ki az, akinek én ezzel a lépésemmel ártok? Én magam... helyes. Aztán te, Margarita Dmitrijevna Klimova... Aztán?... Kláva? Kláva már nem az

én nevemet viseli... Kucserov úr?... Hm... az majd felel a saját nevéért. Zina?...

— Engem papa lépése semmiben nem zavar.

— Látod? Nos — Vagyim?... Vagyim a fronton van. Hős és önfeláldozó. Rá nem borul az én nevem árnyéka. Ki lehetséges még? Talán a komám, Zsmenko? Haha... aki a kérésedre idejött hozzám, de ahelyett hogy rábeszélt volna a hadseregbe való visszatérésre, afelől érdeklődött, hogyan előnyösebb szappant szállítani a hadseregnek, előlegre vagy anélkül... Meg hogy miért rendel az intendáns több pipereszappant, mint egyszerű mosószappant... Szegény koma... a hadseregszállító, az egészségügy hőse!... Nem érti, hogy a hadsereg mozogni sem tud a tetűtől, de a tisztek fő gondja a pipereszappan!... „Az isten szerelmére!" — mondta a tábornok, a tisztek ficsúros köszönését utánozva. — Hadsereg ez? Ez banda, rablóbanda! A kalandor-ivadékok utolsó kalandja!...

— Martin... mit beszélsz?... Jaj...

— Igazat beszélek! Én nem megyek vissza ebbe a hadseregbe! Nem!...

— De Martin... hát miért mentél el ősszel a vörösök elől, ha annyira kívánkozol hozzájuk?...

— Én? A vörösökhöz? Egy szóval sem mondtam!... Ezt nem mondtam egy szóval sem! Ezt már te találtad ki... ezt már azok találták ki, akik detektívekkel veszik körül a lakásunkat...

— Detektívekkel?

— Hát ezt nem mondták neked?... Kár!...

— Istenem! Mi történik... mi történik...

Margarita Dmitrijevna kezébe temette az arcát, és kínlódva himbálózott ide-oda.

— Ha azt kérdezed, hogy miért mentem el az ősszel délre, hát megmondom. Engem a felsőbb parancsnokom hívatott, a felsőbb parancsnokom abból a hadseregből, amelyben szolgáltam. Én nem szolgáltam sem a vörösnél,

sem a németnél, sem a hetmannál. Én katona vagyok és voltam. Parancsot kaptam és mentem. És mikor megérkeztem, senki sem kérdezett meg, hogy akarok-e szolgálni — parancsot kaptam és engedelmeskedtem. De ahogy körülnéztem, észrevettem, hogy *nem* abban hadseregben szolgálok. Ennek a hadseregnek más a célja, más a feladata, de főleg más a tartalma. Ezért kértem a felmentésemet.

Klimov nyugodtan beszélt, mintha előadást tartana. Margarita Dmitrijevna egy darabig nézte férje konok arcát, mozdulatainak szabatosságát, lépéseinek kimértségét, és rájött, hogy elveszítette a csatát. Elkésett. Kudarcot vallott az ígéretével, a fogadkozásával, amelyet Galickij ezredesnek tett, hogy megfordítja, visszatéríti az urát. Bágyadtan legyintett Klimov felé.

— Nem kell, ne beszélj... Most már minden világos előttem...

— Most már talán azt is megérted, hogy miért nem egy vagon „zsákmánnyal" érkeztem, mint Granov vagy egy láda aranyneművel, mint Grinyuk alezredes. Én ezt a háborút nem úgy nézem, mint egy nagy üzletet, ahogyan Kobiteckij tábornok vagy Kucserov úr, a mi kedves vőnk, akinek rövid idő alatt sikerült... hát igen... Én nem tettem ezt, és soha nem is fogom tenni! Én katona vagyok, orosz katona, és levonom ebből a következtetéseket — végig, az utolsó szóig!

Zina feszült figyelemmel hallgatta végig szülei szóváltását. Eddig is sejtett egyet-mást, de most már olyan érthető lett számára sok minden, mint egy kisiskolás számtanfeladat.

Mikor anyja kiment, odalépett apjához, és mint régen, kicsi korában — kezet csókolt neki. A tábornok, aki nyugodt külseje ellenére is alaposan fel volt indulva, elrántotta kezét. De a következő pillanatban megértette lánya

szándékát, lehajolt hozzá, és megcsókolta mind a két orcáját.

— Zinuska... ugye, te nem vagy ellenem?...

— Papa, mindent megértettem.

— Ennek nagyon örvendek...

A tábornok ettől kezdve nappal alig mozdult ki a szobájából, csak esténként tett egy kisebb sétát a folyó felé. De még Zinát sem vitte magával.

— Egyedül akarok lenni... Aztán meg félek, hogy kompromittállak az utcán...

Ezen mind a ketten jóízűen mosolyogtak.

6

Úgy látszik a *Kijev Echo* elhatározta, hogy küzdeni fog. Egypár nappal azután, hogy a szerkesztőség tagjai kiszabadultak a kontrazvedkáról, az újságban nagy cikk jelent meg, amely megint felrázta a kedélyeket: „A parasztmozgalom elemi erejű növekedése és ennek okai."

A cikket nem az ujjából szopta ki a szerkesztő. A fehérhadsereg hátországa valósággal égett a parasztfölkelésektől. Az önkéntes hadsereg mozgósításai nem jártak eredménnyel. Poltaván a mobilizált katonák, mielőtt a frontra kiküldték volna őket, fegyverestől, gépfegyvertől, ágyústól, trénestől az erdőbe mentek, fejbe verték tisztjeiket, akikben nem bíztak, és csatlakoztak a partizánokhoz. Az elöl harcoló front két ellenség közé került. Goara bandái — írta a lap — nem tudnának olyan sikeresen harcolni, ha a parasztság, a falu nem volna segítségükre.

Mikor Martin Filippovics elolvasta ezt a cikket, azt az óhaját fejezte ki Zinának, hogy szeretne beszélni Müller úrral.

Zina lement Müllerékhez, és átadta apja kérését. Mül-

lerné boldog volt, és megígérte, mihelyt a férje hazajön, azonnal felküldi.

Zina már éppen távozni akart, mikor a folyosón, kissé esetlenül, de sokat jelentőn elébe állott Purjesz úr.

— Egy pillanatra, kisasszony ... Tessék bejönni a rendelőbe ...

Zina nem kérette magát, és mikor Purjesz kinyitotta a szoba ajtaját, belépett.

A szobában egyetlen páciens ült, egy alacsony termetű nő. Most megfordult, és Zina halkan elsikoltotta magát.

— Róza!

— Csitt!

A két lány összeölelkezett, Purjesz kulcsra zárta az ajtót, és intett Rózának, aki tudomásul vette ezt. Erre a fogorvos eltűnt az ajtót betakaró nehéz függöny mögött.

Zina ragyogó-boldog szemében Róza fürkésző tekintete csak igazi örömöt olvasott. A kis, fekete lány sovány, de csinos arca egyszerre szigorú, tárgyilagos kifejezést öltött.

— Én nem csak úgy, vendégségben vagyok itt, Zinuska ...

— Azt magam is gondoltam, kedves ... — vágott szavába Zina. Még mindig mosolygott, de egyszerre komollyá vált, és kérdőleg nézett szembe barátnőjével.

Róza most megint elmosolyodott, és lassan, ahogyan fontos, nehéz szavakat szoktak mondani, megszólalt.

— Garától jövök ...

Ez a közlemény egészen váratlan hatást tett Zinára. Felugrott, és félig sírva, félig nevetve, összevissza csókolta Rózát.

— Na, na ... hiszen én nem vagyok ő ... Zinusa ...

— Te drága, te okos Rózika ... te drága ... Beszélj, beszélj!

Róza Malinból jött, és az volt a feladata, hogy a malini forradalmi bizottságot összekösse a kijevi illegális szervezettel. Már harmadnapja volt Kijevben, de még mindig

eredménytelenül. Rózának az volt a legfőbb célja, hogy kipuhatolja az arzenálbeliek hangulatát, és találkozzon velük. De az Arzenálba veszélyes bemennie, még ha a kapunál esetleg beengednék is.

Zina elmondta Gricko esetét és Zolotodub halálát. Róza megragadta kezét.

— Ezt a fiút láttam tegnap ... A gimnázium előtt ment el, iskolakönyvek voltak nála.

Zina, mióta elveszítette szeme elől Grickót, nem is gondolt rá.

— Azt mondtad, hogy Szliscsuk vitte el? Akkor ő valószínűleg tudja Szliscsuk címét és Szliscsukon keresztül elérjük Bondarcsukot is ...

Elhatározták, hogy délután elmennek a gimnázium felé. De mikor Zina végignézett Rózán, elvetette ezt a tervet. Róza nagyon primitíven, kiabálós vidékiességgel volt öltözve.

— Ez szembe fog ötleni!

— Látod, erről egészen megfeledkeztem. Pedig pénzt is adtak, hogy felöltözködjem.

Elhatározták, hogy Grickót csak másnap fogják meglesni, ma pedig Róza arra használja ki az időt, hogy felöltözik egy kicsit.

Zinának hirtelen eszébe jutott Fira. Egy kis cédulára felírta a szabónő címét.

— Ő egy este úgy rendbe hoz, hogy akár a Krescsatyikon is végigsétálhatsz, a fényes tisztikar örömére!

Róza közben elmondta, amit Garáról tudott. Zina részeg örömmel hallgatta barátnőjét, és mikor az megállott, sürgette:

— No még, mondj valamit ...

Mikor már elváltak volna, Zinának eszébe jutott Balla. Elmondta Rózának élményét. A lány először megijedt.

— Nem provokátor-e? ...

De Zina elbeszélése meggyőzte róla, hogy valódi elvtárssal van dolguk, és beleegyezett a találkozásba.

— Ami pedig a detektívet illeti, ne szólj erről semmit Purjeszéknak, mert még kiteszik a szűrömet. Az a detektív valószínűleg titeket figyel. Annál jobb . . . azaz, pardon . . .

A két lány elnevette magát, mintha az élet egyik legnevetségesebb dolgára bukkantak volna.

Ezen az estén, mintha csak az élet a *Kijevi Echo* állításait illusztrálná, tisztán behallatszott a városba az ágyúzás.

Müller csak este jött haza. Felment Klimovhoz, és elmondta neki, hogy a stáb ki akarta lakoltatni a szerkesztőséget, és a helyiségeket „katonai célokra" akarta igénybe venni. De a szerkesztőség megegyezett velük, hogy a legközelebbi cikkek többé-kevésbé „objektívak" lesznek. A Goara sikereiről szóló, már kész cikket nem közlik, és a fasztovi eseményeket is elhallgatják.

— Mi történt Fasztovban? Csak nem egy újabb pogrom talán?

— Nem. Pogrom az nem volt. De az a két vörösdivízió, amelyről a stábon azt mondták, hogy az csak provokáció és ijesztgetés — valóságnak bizonyult . . .

A tábornok keze nagyot rándult. Felkapta az íróasztalán fekvő vörös ceruzát és a falhoz lépett. A generális keze végigfutott a térkép alján, aztán mind feljebb és feljebb nézte.

— Azt mondja — Fasztovnál?

— Igen, a hírek szerint Fasztovnál harcok folynak.

— De hát — ez valóságos csoda! . . . Valóságos legenda! . . . Maga, kedves barátom, mint civil ember, nem is tudja eléggé felbecsülni ezt a hősiességet . . . Két divízió az ellenség sorfala között . . . Valóságos legenda . . .

Müller úr csakugyan nem értette meg teljesen annak a két vörösdivíziónak a hősiességét. Őt csak az ejtette csodál-

kozásba, hogy egy fehérgenerális — igaz, hogy most már szolgálaton kívüli — ilyen őszinte csodálattal tekint a vörösdivíziók hőstetteire.

7

Zina letette a kagylót, és még egyszer elmosolyodott. Balla hívta fel. A telefonban nevetségesen, de rokonszenvesen csetlettek-botlottak az idegenszerűen összerótt orosz szavak.

— Ma délután, Szemagyenyinél találkozunk. Ott lesz Róza is, és haboskávé mellett . . .

Tegnap óta olyan volt Zina, hogy száz lépésről le lehetett olvasni róla a boldogságot. Most egyszerre — ez elő szokott fordulni az ember elhasznált idegeivel — valami kellemetlen, hideg előérzet fogta el . . .

Szemannyenyinél, a cukrászdában . . . Nem lesz-e ez egy kissé könnyelmű dolog? Aztán, mint mikor az ember messze, messze beúszik a folyóba, és nem tudja, melyik part van közelebb, tétovázni kezdett. Ejnye, miért is magyarázta Róza, hogy milyen veszélyes dolog az, amibe ő beleártja magát? Hiszen ez Viktornak kell, és Róza tudhatta, hogy ha Viktor számít őrá, akkor ő megteszi, még ha most mindjárt szíjat hasítanak is a hátából!

Zinán erőt vett az ijedtség, lehangoltság és a kétség. Mit tegyen?

Apa! . . . Igen, elmondok neki mindent . . . Ballát, Rózát, Grickót és azt is, hogy ma találkozóra megyek Szemagyenyihez . . .

De ebben a percben — olyan világosan, mint mikor az újságkarikatúra helyére oda képzelte Gara arcát — megjelent előtte Viktor komoly szeme.

Nem! Ehhez őrajta kívül másnak nincsen köze!

A boldogság, amelynek valósággal a szárnyain repült

tegnap este óta, most eltűnt, és elkezdődött az a reakció, amely sokszor szül óvatlan cselekedetet, felesleges óvatosságot, félelmet.

Ma az iskola előtt meglesték Grickót. Zina állította meg a siető fiút, és az, mikor meglátta a lányt, majd eldöntötte a gimnázium előtt álló Puskin-szobrot.

Grickót nagyon megviselték az események. Még pirultában is sápadt volt, réveteg szemű, de valahogy hidegebb, nyugodtabb. Zina elégtétellel figyelte, hogy kérdéseire a fiú most rendes, érthető mondatokban válaszol.

Mikor elváltak, odalépett Zinához, és azzal a zavartsággal, amely Zinára mindig kínosan hatott, valami köszönetfélét rebegett.

— Nem is tudtam, mit csinálok... Vagyim beszélt rá... Borzasztó volt... de én...

— Tanulni kell, Gricko, és ... lesz idő, hogy le lehet mosni!

— Én is úgy gondolom — mondta a fiú és elmosolyodott. — Ugye, lesz idő, és főleg alkalom?...

— Igen, de nem kell elhamarkodni... A fő a tanulás, Gricko.

Zina elvált Rózától, akinek még volt „egypár ügye", ahogy ő szokta volt mondani.

Rózának nem volt szerencséje. Szliscsuk már egy hete elutazott valahová, Bondarcsuk és még sokan az Arzenálból börtönben ülnek.

Zina, egy felette szokatlan, erős idegeket igénylő tevékenység középpontjában találta magát és megijedt. Megijedt, hogy alkalmatlan lesz erre, mert naiv és tudatlan, hogy nem felel majd meg annak a bizalomnak...

De a számot adó, kétséges hangulatot egyszerre más kép váltotta fel: Gara... Ott van az erdőben, a lerongyolódott katonák között, maga is beretválatlan...

Ez egy pillanatra megragadta.

Tényleg beretválatlan? Furcsa...

Zina sose látta őt beretválatlannak. És most egyszerre — beretválatlan, és talán a csizmája is fel van repedve.

Nem... az nem az ő csizmája... Osztap csizmája van felrepedve. És Osztap sehogy sincsen megelégedve a sorsával. Szeretne hazamenni, ide nem messze, Dimirkán túlra, mert odavaló, és tavaly óta nem volt odahaza... Hát Viktor?... Viktor tizennégy óta nem volt odahaza... Nem látta anyját, akiről olyan gyengéden beszélt... Hiszen most olyan idők járnak... Igen, éppen ez az... az idők... Viktor maga is azt mondta, és ha Róza őtőle jön, akkor nincsen mit gondolkodni... és a tábornok maga is... ha éppen arról van szó...

Zina lesietett a lépcsőn, és kiment az utcára. Mikor a detektívet keresve körülnézett, elmosolyodott: — Ez az ostoba detektív, nem oda néz, ahová kellene...

Ez idő tájt a cukrászdában még alig volt ember. Egy befüggönyözött, homályos szögletben, ahonnan jól szemügyre lehetett venni az ajtót, leültek — Zina és Szigizmund Karlovics.

Balla elmondta, hogy a hadifoglyok közül sokat letartóztattak a városban, és így az ő helyzete is kezd bizonytalan lenni. Ha lehetséges lesz, holnap elutazik, és nagyon fontos, hogy elküldje Garának azt a levelet, amelyet magával hozott.

— Miért háborgatják a foglyokat? — kérdezte Zina.

— Valószínűleg azt gyanítják, hogy a magyar foglyok összeköttetésben állanak Garával.

— És igaz ez?

— Sajnos, nem. A foglyok között nagy a rokonszenv Gara iránt, de más semmi... Legfeljebb még az, hogy az események őket is nagyon forradalmasítják.

— Az események tényleg sokakat forradalmasítanak... — mondta Zina egy kissé elgondolkodva, és egyszerre megnyugodott. Elmosolyodott. Megtalálta azt a szót, amelyet keresett, és amely most úgy megszabadította kedélyét

a nyomástól, mint a megemelt fedő a forró üstöt a kitörő gőztől.

Róza nem egyedül jött. Egy fiatal katona volt vele. Zina nem ismerte meg rögtön:

— Pavlusa? . . .

— Én vagyok, Klimova elv . . . azaz kisasszony . . .

Róza és Balla villámgyorsan megértették egymást. Zina Pavlusával beszélgetett. Megtudta, hogy önként jelentkezett a hadseregbe, és most igen jó állása van: telefonista Bredov stábjában, és gyakran éjjeli ügyeletes. Bár Zina teljesen gyakorlatlan volt azokban a kérdésekben, amelyek Rózát érdekelték — most egyszerre megérezte, hogy Pavlusa beosztásának óriási jelentősége van Róza küldetése számára.

— Tőle meg lehet tudni olyan dolgokat . . .

Róza nem akarta átvenni Ballától a levelet.

— Semmiféle írást nem viszek magammal, és főként magyar nyelvűt nem. Nem tudom, mi van benne, és képzelje, mi történik egy esetleges kutatás esetén!

Elhatározták, hogy Balla elmondja Rózának a levél tartalmát, s ő majd átadja annak, akinek szól.

Pavlusa sietett, szolgálatba ment. A fiú megférfiasodott. Jól állott rajta a katonaruha. Mikor elbúcsúzott, félszegen megkérdezte:

— Róza, kifizeted értem a kávét? . . . Énnálam nincsen pénz . . .

— Ez vagy te, Pavlusa, soha sincsen nálad pénz! — dorgálta Róza a fiút, de hangjából érzett a tréfa.

Balla elbeszélte Rózának az interbrigád történetét.

Mikor a visszavonulás zűrzavara leülepedett, a brigádból alig egy ezrednyi maradt. Csasztek megbetegedett és Moszkvába utazott. Ott állítólag tuberkulózisban meghalt.

— Csasztek? . . .

— Az. Feljegyzi a neveket valahová?

Róza legyintett.

— Csasztek. Legyen nyugodt, nem felejtem el.

— Paposy és Kertész egyesítették csapataik maradványát. A parancsnokságot Kertész vette át.

— Értem! — bólintott Róza, és rámosolygott Zinára. Zina gyámoltalannak és naivnak érezte magát e mellett a kis, sovány, fekete lány mellett, aki most mosolyogva bólint, mintha ez a fiatalember valami banális ostobaságot mondana neki. Zina egy percre megint idegennek érezte magát ezek között az emberek között.

— Még rosszabb sors jutott ki a lovasságnak. Horváth teljesen Dobrovolszkijnak vagy inkább a feleségének hatása alá került. Napokat töltött a szép, szőke asszony szoknyája körül. Az ezred pedig vonult visszafelé, mind mélyebben és mélyebben a hátországba. Abban az időben nehéz volt összeköttetést tartani. Parancsnokságuktól elszakadt csapattömegek lepték el az utakat. Banditák álltak lesben az erdőkben. Nem lehetett tudni, ki hol van. Horváth ezrede Lojev alatt állott a falvakban, nem messze tőlük lengyel előőrsök jártak. Ekkor adta Deress a hírt, hogy baj van. Az ezredben agitáció folyik, hogy menjenek át a lengyelekhez, azok haza fogják őket küldeni, még a lovukat sem veszik el, sem egyebet, ami náluk van, csak a fegyverüket kell lerakni. Paposy Lojevban termett a géppuskásokkal. Akkor tartóztatták le Dobrovolszkijt, mikor éppen az utolsó gyűlést tartotta. Mikor Horváth meglátta, hogyan áll a dolog, lekaszabolta az asszonyt, magához vette Dobrovolszkij kincseinek jó részét, és visszavitte Csernyigovba. Onnan kiment a kozák frontra. Dobrovolszkijnéról kitudódott, hogy egy gróf lánya, akit már régen kerestek a szülei.

— És az ezred?

— Átment az egész az egyik ukrán divízióba. Gyurka lett a parancsnok, mert Paposyt elküldték Kazanyba csapatért. Egyszóval: mondja meg Viktornak, hogy az inter-

divízió mint olyan — szétesett, szétfoszlott, beleolvadt a nagy hadseregbe . . .

A pincér odajött, és leszedte az asztalt.

— Maga azt mondja, hogy Kremencsugba jobb hajón menni, mint vonaton? — kérdezte Róza, mintha a beszélgetést folytatná.

— Határozottan emellett vagyok, kisasszony . . .

— De azt mondják, hogy hajón három napi út . . .

— Ez igaz . . .

A pincér elment, és Balla sietve mondta:

— Fizetünk és — megyünk!

— Helyes.

A lányok a cukrászda előtt elbúcsúztak Ballától, és ő még egyszer megismételte, hogy másnap elhagyja a várost.

Mikor már jó darabot ment Rózával, Zina megszólalt.

— Úgy érzem magamat, mint egy színielőadáson . . .

— Az is ez . . . — mondta Róza. — Csak nehezebb . . .

8

Martin Filippovics világosan látta és ítélte meg azt a helyzetet, amelyet a családban elfoglal. Az a két levél pedig, amelyet a hadseregből kapott, illusztrálta, hogy milyen viszonya alakult ki a hadsereggel szemben. Mindez kellemetlen és nehéz volt, de biztos, pontos és vitathatatlan.

A családban úgy néztek rá, mint valami gyermekgyilkosra. A hadseregben úgy tartották, hogy az ő példája veszélyes agitáció, és hogy ennek véget vessenek, elhatározták: ha éppen nem is tiporják el, de alaposan meghurcolják a tábornokot. Margarita Dmitrijevna számított is erre.

Klimov levelet kapott Gyenyikin segédtisztjétől, egy komoly, de akarat nélküli tiszttől, aki hivatalosan kijelentette, hogy főnöke meg van döbbenve Klimov viselkedése miatt. De a levélben voltak olyan pontok is, amelyekben

az ezredes határozottan irigyli Klimov határozottságát és eltökéltségét.

A második levél Majevszkijtől jött, akinek a sorok között eltévedt szavaiból határozottan érzett az elégedetlenség és helyenként a hadsereg miatti nyugtalanság is. „... Ezért, Martin Filippovics, golubcsik, a becsületes elemeknek a helyszínen kell lenniük — írta. — Szerintem nagyon nehéz és felelős napok előtt állunk. Minden jel arra mutat, hogy a vörösök nem adják fel harc nélkül Moszkvát, és maga valószínűleg hallott a jekatyerinburgi események felől..."

Ezek a levelek csak még jobban meggyőzték Martin Filippovicsot arról, hogy lépése helyes volt. De volt valami, ami beteges nyugtalansággal, bizonytalan idegeskedéssel töltötte el, valahányszor rágondolt:

Mi lesz tovább? — kérdezte önmagától. Minden perspektíva ködbe veszett.

Martin Filippovics mint konkrét dolgokhoz és szervezettséghez szokott ember, nehezen tűrte a bizonytalanság érzését. Ezért igazi örömet okozott neki Davidovszkij alezredes látogatása.

A tábornok nem is tudott arról, hogy Davidovszkij Kijevben van. Még a háború végén elveszítették egymást szem elől. Davidovszkij egy pétervári gránátos ezred parancsnoka volt. Állítólag a bolsevik forradalom után is a fronton maradt, egészen a breszt-litovszki békéig és a front teljes leszereléséig. Mikor ezt Klimovnak elmondták, ő nem háborodott fel miatta, mint mások.

— Meg kell érteni a helyzetet és magát az embert. Davidovszkij nem bolsevik, ez tény, de katona. Bizonyára nem akarta otthagyni a csapatát, mint sokan, nagyon sokan.

Később azt hallotta, hogy Davidovszkijnak a vörösöknél való szolgálata csak mese.

Most, hogy egy kissé meghajlott vállal, civilruhában

előtte állott ez a hatalmas termetű, nehéz ember — a „lófejű", ahogy a kadétiskolában hívták — Martin Filippovics valósággal diákörömet érzett.

— Kolja... azaz Nyikoláj Kirillovics...!

— Miért olyan hivatalosan? Kolja, hát persze hogy Kolja — nem igaz? — mondta Davidovszkij, és egy őszinte mosollyal kimutatta fogainak hatalmas, széles sorát.

— Ülj le, kérlek... Légy szíves, dobd le a kabátod... Ez a kisebbik lányom... Zinusa, akaszd fel már Nyikoláj Kirillovics kabátját! Itt a szobában, nem kell kivinni a folyosóra...

Martin Filippovics, aki a kadétiskolában nagyon jóban volt Davidovszkijjal, most érezte csak, hogy alaposan elfeledte barátját, de éppen ezért éhes szemmel kapkodta össze azokat a benyomásokat, amelyeket a találkozás első pillanatai adtak. Igyekezett, hogy gyorsan újraépítse belőlük emlékezetében barátja jellemvonásait.

De mindezt egyszerre, mint az éjszakában fellobbanó fény világította meg Davidovszkij első szava. Az alezredes előrenyújtva hosszú lábát a széken, kezét katonásan a csípőjére téve, kissé hátradobott fejjel megszólalt trombitáló basszusán:

— Martusa, ne hidd, hogy csak úgy kíváncsiságból jöttem hozzád. Már régóta meg akarlak látogatni.

— Ez ő, ez ő! — emlékezett Klimov — a „lófejű", a kedves...

— Nagyon örvendek, Kolja, el sem tudod képzelni, mennyire... Dohányzol?... Tessék...

— Köszönöm. Tudod, olvastam az újságban azt a disznóságot. Nem kell sokat magyaráznod nekem, nagyon jól tudom, mit jelent ez... Máskülönben hogy vagy?

— Beszélj te... Mivel foglalkozol, és — egyáltalán...

— Én, tudod, végig bent maradtam a hadseregben, a front likvidálásáig. Mikor a németek előnyomultak, kény-

telen voltam Románián át Ukrajnába, majd Tavrijába visszavonulni az ezredemmel . . .

Tehát mégis igaz? — gondolta Martin Filippovics.

— Az ezredben meglehetősen bolsevik volt a hangulat, és mikor Drozdovtól parancsot kaptam, hogy szereljem le az ezredet, ütközet támadt. Drozdovék visszavonultak, én pedig vonatra ültettem az ezredet.

— Szolgáltál a Vörös Hadseregben?

— Akkor még nem volt ilyen, de az ezred annak tartotta magát. És ha szigorúan vesszük . . .

— És tovább?

— Megbetegedtem, hastífuszt kaptam, és betegen, az akkori idők őrült véletlenei folytán, Batajszkba kerültem. Mikor magamhoz tértem, ott már megkezdődött a polgárháború. Öt hónapig szolgáltam az önkéntes hadseregben. Aztán rájöttem, hogy ez az egész dolog reménytelen . . .

— Hogyhogy? Már öt hónap múlva? . . .

— Igen. Akkor az organizáció, hogy úgy mondjam, még gyermekkorát élte, de én — . . . Szabad őszintének lennem? — kérdezte hirtelen Davidovszkij.

— Teljesen.

— Nos . . . én már akkor beláttam, hogy ez a mérkőzés reménytelen. Bevallom, nagyon sokat segített nekem ebben az, hogy az érem másik oldalát, azaz a bolsevikokat én nem a fehérújságokból ismertem meg . . .

— Ez nagyon érdekes . . .

Martin Filippovics egyre növekvő riadalommal hallgatta Davidovszkij őszinte szavait. Tudta, hogy ez az eset nem kivételes, nem egyedülálló. Sokan kiléptek a hadseregből, és hátat fordítottak neki. Sokan, persze, személyes okokból, de például Davidovszkij . . .

Davidovszkij azzal magyarázta elhatározását, hogy belátta — „ez a mérkőzés reménytelen . . .” Martin Filippovicsot megragadta ez a mondat, és úgy húzta magához, mint az esti fény a lepkét.

— És te mivel foglalkozol? — kérdezte Davidovszkij, befejezve a maga történetét, amelynek végén kitudódott, hogy a Centroszojuz-ban kapott egy szerény állást, és most ott dolgozik.

Rátértek a fronthelyzet megbeszélésére. Most, hogy nemcsak magának, hanem Davidovszkij előtt, mintegy oldalról nézte a dolgot, Klimov maga is megdöbbent. Az utolsó napok jelentései valóságos diadalmenetről beszéltek.

— És mindez — semmi! — mondta Davidovszkij, mint akinek megdönthetetlen érvei vannak. — Én ismerem a bolsevikokat. — Kénytelen voltam velük dolgozni — ez egészen új fajtájú társaság. Mi ezeket az embereket az első percben meg sem tudjuk érteni, az ő felfogásuk, a cselekedeteik számunkra valósággal érthetetlenek. De ha az ember közelebbről megvizsgálja őket, rájön, hogy nagyon is egyszerű a dolog. Ezek az emberek homlokegyenest az ellenkezőjét teszik, gondolják és csinálják annak, amit mi. És ez sok esetben eldönti a mérkőzést.

— És ez a feltartóztathatatlan előnyomulás? Hiszen Skuro elfoglalta Voronyezst... Orjol fehér...

— Szerintem a helyzet már jobban is állott...

— Bocsáss meg...

— Mondom: volt idő, mikor a helyzet jobban állott. Most, persze, minden nagyon kiéleződött, de engedd meg, hogy felhívjam a figyelmedet a keleti frontra. Amikor a déli fehérhadsereg várost város után foglal el, ugyanakkor keleten a vörösök döntő csapást mérnek Kolcsakra. És ezt a déli „szövetséges" újságok szinte örömmel kommentálják. Hiszen versengés folyik... Szép dolog a versengés... de most majd meglátjuk, mi lesz tovább... A keleti front utánpótlása felszabadul Moszkva számára...

— Ez igaz... De Jugyenyics...

— Szerintem ez csekély reményű operáció. Ismered Jugyenyicsot? Őrmester — becsületes, vidám, iszákos őrmes-

ter, tábornoki rangban. És aztán van egy másik, még döntőbb érvem, amelyet én a déli operáció nagy veszélyének tartok.

— Nagyon érdekel.

— A front most érkezik el arra a területre, amely sűrűn tele van gyárakkal és ipartelepekkel.

— Ez igaz.

— Márpedig ez a bolsevikok vastartaléka. Én, mondom, ismerem ezeket az embereket. Ők nem eszerek. Nem, szó sincsen róla! Nem is mensevikek. Nekik olyan szervezési rendszerük van, hogy az ember csak elbámul rajta!

Davidovszkij unszolására Martin Filippovics elmondta munkájának tervét. Davidovszkij nagy érdeklődéssel hallgatta, és Zina, aki ki és be járt, most leült, és szintén figyelmesen hallgatta apját.

Arisa teát hozott be, a férfiak erősen dohányoztak. Zina szívét csordultig töltötte a meleg meghittség öröme. Elképzelte: ha Viktor itt volna, ha beleszólhatna a vitába . . .

Martin Filippovics a cári hadsereg felbomlásának okait fejtegette. Davidovszkij néha az érvek újdonságán és élességén érzett örömtől fel-felcsillanó szemmel adott igazat a tábornoknak. Néha meg csak annyit mondott:

— Fényes! . . . Ez igen! . . .

— A régi hadsereg összeesett, mert azt a gócpontot, amelybe kapaszkodott, levágta róla a forradalom, és a hadsereget tartó szálak kezdtek összebogozódni. Kerenszkij, ahelyett hogy összeöltötte volna a még helyükön maradt varrásokat, csak még jobban szétfeslette az amúgy is bomlásnak indult szervezetet. A szálak végleg összebogozódtak, és megmaradt a puszta váz, amelyet az események szele összedöntött és széthordott.

— Engedelmet — mit értesz vázon? A tisztikart?

— A tisztikart, igen, és a hadsereg intézményeit . . .

— Hagyd a tisztikart! A tisztikar hagyta el elsőnek a hadsereget! Nem igaz, hogy a tisztikar maradt hadsereg

nélkül — a hadsereg már tizenöt végén tisztikar nélkül volt... Persze, tiszteken nem a praporscsikokat értem.

— Ez helyes megállapítás.

— Nos, hallgatlak... Tovább...

— Tovább még nem jutottam. A fehér- és a vöröshadseregek szervezete — könyvem második része, amely még nincs megírva — és az életben sem zajlott még le.

— Mégis — nagyon érdekel a véleményed — hová lett a régi hadsereg?...

— A régi hadsereg folytatásai — a különböző fehérhadseregek. A fehérhadsereg örökölte a cári hadsereg gerincét, a tisztikart, annak összes jó, de főleg rossz, kártékony és üres tradícióit. És, kedves Kolja — ez a bukásnak, az elkerülhetetlen bukásnak az oka...

— Fényes! Ezt sose tudtam volna ilyen egyszerűen és pontosan meghatározni! — mondta Davidovszkij elragadtatással.

Az történt, ami gyakran megesik az emberrel, ha figyelmes hallgatóval közli a gondolatait, terveit: a gondolatok pontosabb, élesebb formát öltenek, elmélyülnek, a tervek kiformák. Ebben a percben Martin Filippovics is úgy érezte, hogy ma reggeli kétségei megszűntek, felfakadtak és értelmet kaptak.

A két iskolapajtás egy darabig hallgatott. Mind a kettő el volt foglalva a maga gondolataival. Zina már éppen ki akart menni, hogy Arisát beszólítsa, mikor Davidovszkij megszólalt:

— Bizony, kedves öregem... nemcsak hogy megértelek téged, hanem szerintem mindebből le is kell vonni a következtetést!...

— Én is úgy tartom — mondta élénken Martin Filippovics, aki, úgy látszik, nem bírta visszatartani feltörő gondolatait. — A múlthoz való szükségtelen ragaszkodás nevetséges. Olyan, mint mikor egy kinőtt, régimódi ruhát akarnak ráerőszakolni egy erős fiatalemberre.

Davidovszkij szórakozottan mosolygott.

— Martin Filippovics... emlékszel-e a kadétiskolából Szerjozsa Kamenyevre?

— Hogyne... hogyne... — mondta Klimov élénken. — Hát ő hol van?

— Hol? Moszkvában... Hát nem hallottál még Kamenyevről?

— De hiszen az a moszkvai Kamenyev — az Lev!

— Nem az! A katonai hatóságoknál szolgál egy volt tiszt is... Szergej Kamenyev...

— Ő volna az?

— Ő... és Bruszilov is ott van...

— Ez érthető...

— Mindent meg lehet érteni, ha az ember akarja...

Mikor Davidovszkij elbúcsúzott, Zina odament apjához, és súgott valamit a fülébe.

— Igen, hozd a kulcsot... — hagyta rá az apja. Odafordult Davidovszkijhoz, és megmagyarázta neki, hogy a kerten keresztül fogja kibocsájtani, mert a házat detektívek lesik.

Davidovszkij előbb tiltakozott, de aztán beleegyezett abba, hogy a kerten át eresszék ki a tigris ketrecéből.

9

Róza ugyanolyan hirtelen tűnt el Kijevből, ahogyan megjelent. Mikor Zina lement Purjesz úrékhoz, a fogorvos egy cédulát adott át neki.

— A cédulát tessék elolvasni, és én azonnal elégetem — mondta Purjesz úr, és meggyújtotta a szeszfőzőt, amelyen a szerszámokat szokta fertőtleníteni.

Zina elolvasta a cédulát, és átadta Purjesznek. Az minden kíváncsiság nélkül a láng fölé tartotta. A papír gyor-

san megfeketedett, megkunkorodott és hamuvá omlott szét.

A cédulán ez állott:

„Nekem gyorsan el kell mennem. Pavlusa elmegy hozzád, és mindent megmond. A többit Purjesz tudja. — Róza."

Zina ránézett Purjeszre. Ott állott ez a törékeny, sovány ember, és a lángba nézett kissé kidülledt szemével.

— Tudja, Purjesz úr, mit írt itt Róza?

— Igen — mondta Purjesz. — Ha megjön Pavlusa, majd beszélünk róla.

Ez úgy tűnt fel, mintha jelszó volna. Volt benne valami egészen elvont és titokzatos. Zina nem akart teljesen járatlannak mutatkozni és rábólintott.

— Jó lenne, ha odahaza azt mondaná a kisasszony, hogy a foga fáj. Ez egyszerre megmagyarázná, hogy miért jár hozzánk.

— Helyes, így fogok tenni.

Másnap Purjesz kisfia felszaladt Zináért.

— Zina néni — mondta elfulladva —, papa most szabad, és kéreti, ha fáj a foga, jöjjön le . . .

Purjeszéknél ott volt Pavlusa. A fiú kivett egy csomó papirost a zubbonya mögül a kebeléből, és átadta Zinának.

— Ezt le kell másolni, gyorsan . . . — mondlta Purjesz.

Zina a kendője alá rejtette a papirokat. Felszaladt és bezárkózott szobájába. A papirosok táviratok és telefonogramok voltak, mind operatív jelentőségű, az osztyori frontról, a „belső" frontról. Zina megint találkozott bennük Goara nevével, a két vörösdivízió harcával. A táviratokból érzett a stáb idegessége. Zina gyorsan, betűről betűre másolt, és mikor kész volt, leszaladt.

— Némelykor csak este jöhetek — mondta Pavlusa. — Akkor hogy leszünk?

Megállapodtak az időben, és Zina megjegyezte magának azokat az órákat, amelyekben Pavlusa jöhet.

Az előszobában egy paraszt szunyókált felgyűrt gallérral.

Mikor Pavlusa elment, Purjesz felköltötte az atyafit.

— Ignatyenko!

— I... igen...

— Na, fiam... gyorsan, menjen be a rendelőbe!

A paraszt eltűnt a fogorvos szobájában, és Purjesz sokat jelentőn megjegyezte:

— Ignatyenkónak szorítja a csizma a lábát...

Zina elértette Purjesz gondolatát. Mind a ketten elnevették magukat. Zinának úgy tűnt fel, hogy Purjesz szereti a tréfát, de nem tud nevetni. Purjesz hangtalanul nevetett, csak a száját rántotta fel, mint a kutya a hőségben.

10

Szeptember vége felé Vagyim hazaérkezett. A fiú mellén két kereszt volt, és vállán már praporscsik-pagon meredt. Szakaszparancsnokoskodott egy lövészezredben, ami majdnem egyenlő volt a kapitányi ranggal, abban időben, mikor ezredeket tábornokok vezettek.

Vagyim fogadtatásából Zina látta, hogy Margarita Dmitrijevna egyedül fiában látja a jövőt. Az egész ház talpra állott.

Vagyim pucerja, Szemjon, egy pisze orrú, de mindenáron kackiáskodni akaró legény, csodákat beszélt a szakaszparancsnokról. Vagyim maga sem sajnálta a szót. Nyíltan dicsekedett azzal, hogy milyen kegyetlenségeket követett el, hogyan nyúzta le a bőrét a fogoly komisszárnak, és hogyan akasztatott fel huszonöt vöröskatonát, akik megtagadták az ő csapatába való belépést.

— Úgy függtek a gazemberek, mint az érett körték!

— Nem kóstoltad meg őket véletlenül? — kérdezte Zina váratlanul, kihívón.

— Te... te... fogd be a szád!

— Vagyim, nem vagy a katonáid között! — mondta a tábornok, aki ez alkalommal az asztalnál ült.

Vagyim odanézett apja felé, és egy arcrándulás nélkül, a lenézés egy nemével, lustán megjegyezte:

— Magával, apám, később még lesz beszédem...

Olyan csend támadt erre, hogy az asztalnál ülők tisztán hallották szívük dobbanását.

A tábornok fiára nézett. Bajsza, mint a felindultsága perceiben, megrándult. Hidegen odaszólt:

— Állok rendelkezésedre, fiacskám!

Vagyim megértette, hogy túlment a határon és ideges lett. Homloka kiizzadt, száját gyerekesen, durcásan felfújta. Majd, hogy elhessegesse magától a kényelmetlenség érzését, elkezdett mesélni.

— Van a mi zászlóaljunkban egy stábkapitány. Igazi békebeli tiszt... Turovcin Petya. Az aztán az igazi réme a bolsevikoknak! Ha a kezébe kerül valamelyik, okvetlen halálra kínozza. És képzeljék el, van neki egy penecilusa...

— Vagyim, hagyd, fiam, ezt a beszédet... Az asztalnál talán mégse...

— Ej, de gyenge idegzetük van maguknak!... Nem ártana vagy kétszer rohamba kergetni az egész társaságot!

— Mi az, ti kergetitek a katonákat rohamba? — kérdezte Kucserov, de mindjárt maga is megbánta.

— Előfordul... — mondta Vagyim, aki nem értette el a kérdés élét — előfordul... A fene ette volna meg őket, hiszen nagyobb része volt vörösgárdista! Nem nagyon szeretnek rohamba menni.

— Nos, és a front hogyan áll? — kérdezte Kucserov komolyan.

— Front? Haha! Karácsonykor Moszkvában leszünk — ez kétszer kettő négy!

Zina fél füllel hallott róla, hogy Vagyim nem üres kéz-

zel jött haza, sok pénzt és értéktárgyat hozott magával. Állítólag egy vöröskémtől vette el, aki át akart siklani a fronton, és akit nyomban főbe is lőtt. Szemjon zsákjából egy halom selymet és csipkét vettek ki.

— Ezt valahol találta a praporscsik úr . . .

Kolyada, aki részt vett a pakolásban, csípős megjegyzéseket tett, amire Szemjon ijedten kapkodta a fejét.

— Nem félsz? Ha a praporscsik úr meghallja, rossz véged lesz!

— Na, na, van a prapornál nagyobb úr is! — mondta Osztap megvetően.

Vagyim az ebédnél nem ivott sokat, de ebéd után felhörpintett néhány pohárka konyakot. Az utóbbi időben rendszeresen részegeskedett, és meggyengült szervezetét hamar maga alá gyűrte a szesz. Most sem volt egészen józan, és a fronton egyébként is kivetkőzött neveltségének utolsó maradékából. Kopogtatás nélkül belépett apjához.

Martin Filippovics cvikkerje mögül ránézett a fiára, és szárazon megkérdezte:

— Mi tetszik?

— Beszédem van veled! — mondta Vagyim már nem is komolyan, hanem dacos-gorombán.

— Ülj le, hallgatlak — szólt a tábornok, és letette a könyvet, amelyet olvasott.

— Azt akarom kérdezni tőled, hogy mi ütött beléd? Miért hagytad ott a hadsereget?

— Ha velem akarsz beszélni, kérlek, akkor nyugodt hangon beszélj, és felejtsd el azokat a bandita-kifejezéseket . . .

— Úgy beszélek, ahogy tudok.

— Majd akkor én megtanítalak.

— Majd meglátjuk, ki fog itt tanítani!

— Nos, végeztem. Nincs semmi beszédem veled. Légy szíves, hagyd el ezt a szobát!

Vagyim szemében fékezhetetlen düh villant meg.

— Majd meglátjuk, ki hagyja el ezt a szobát!

— Micsoda?

— Azt mondom, hogy majd meglátjuk! Te vén gyáva, anyámasszony!...

— Vagyim, takarodj ki!...

— Te!

Vagyim odaugrott apjához, és megfogta a mellén a zubbonyt. De a következő pillanatban a tábornok olyan erővel röpítette a díványra, amilyet senki sem tételezett volna fel róla. Vagyim valósággal hanyatt vágódott.

A dulakodásra benézett Zina. Látta, amint Vagyim eltorzult arccal kinyitja revolvertáskáját. A fiú elborult szeméből látszott, hogy mindenre képes. Zina éppen idejében ugrott a szobába. Vagyim már kihúzta volt a revolverét.

— Egy mozdulatot se... mert... — kiáltotta Zina.

Ebben a percben berohant a szobába Margarita Dmitrijevna. Sikoltozására összefutottak a házbeliek. Kolyada egy lovassági karabéllyal a kezében a tábornok és Vagyim közé állott.

Vagyim az utolsó kártya volt, amelyet Margarita Dmitrijevna a férjével való harcában odadobott. Most ez a próbálkozása nyílt botrányba fulladt.

Vagyim letartóztatta és a kocsiszínbe zárta Kolyadát, amiért rá merte emelni a fegyvert. Őrnek odaállította mellé Szemjont, s őt egy óra múlva Geraszim váltotta fel.

Mikor a tábornok megtudta Osztap letartóztatását, kiment az udvarra, és elkergette a poszton álló Geraszimot, Kolyadát pedig szabadon engedte. Osztap nem titkolta, hogy meg van ijedve, és kérte a tábornokot, hogy engedje el valahová két napra, amíg a fiatalúr itthon van.

Vagyim egész délután aludt. Estefelé Osztap befogta a két hintóslovat és kikocsizott. Geraszimnak odaszólt, hogy a tábornok cédulájával zabot vételezni megy az intendatúrára.

Geraszim ottmaradt a két hátasló mellett és hallgatta

Szemjon elbeszélését arról, hogy valahol a kurszki gubernyijában, mikor a fehérhadsereg után visszatért a földbirtokos, a parasztok éjszaka felgyújtották a kastélyát. Oszt' másnap Klimov praporscsik szakasza felgyújtotta a falut, és aki menekülni próbált, azt géppuskával varrták a földhöz.

A beszéd alatt Geraszim nehezen lélegzett. Szemjon pedig megmutatta neki azt a szürke bárányből sapkát, amelyet egy le nem égett házban talált ebben a faluban.

Reggel Geraszim jelentette a tábornoknak, hogy Osztap nem jött vissza. A tábornok elküldte a stáb gazdasági osztályára Geraszimot, kérdezze meg, volt-e ott Osztap zabot vételezni. De a gazdasági osztály takarmány-kezelője kijelentette, hogy Osztapot már jó egy hete nem látta.

A tábornok megparancsolta, hogy kutassák át Osztap holmiját. Kitudódott, hogy Osztap magával vitte a karabélyát, a kardját és összes cókmókját, sőt, a tábornoknak azt a nadrágját is, amelyet porolás végett vitt le távozása napján az udvarra.

Martin Filippovicsra különös hatással volt Osztap szökése. A tábornok mosolygott, a fejét csóválta, és mikor Margarita Dmitrijevna Zinával megkérdeztette tőle, hogy mit fog tenni, Martin Filippovics azt válaszolta, hogy jelenteni fogja a stábnál, többet nem is tehet.

Jelentésében megírta, hogy szolgája két lóval, kocsival elment zabot vételezni, és nem tért vissza. Valószínűleg valamelyik parancsnoknak megtetszettek a lovak és ideiglenesen kikölcsönözte... Ilyesmi már nemegyszer előfordult. Kérte a parancsnokságot, hogy járjanak a dolog végére. De a stáb nem válaszolt.

Vagyim harmadnap délben visszautazott a frontra. Az apjától nem búcsúzott el. Margarita Dmitrijevna hangosan sírt, mint egy falusi asszony. Kucserov nem kis megkönnyebbülést érzett, mikor eltávozott a sógora, aki már őbele is szívesen belekötött volna.

Vagyim elutazásának napján Müller úr felment Martin Filippovicshoz, és két friss angol újságot vitt neki. Az újságokban benne volt Pétervár elfoglalásának és Jugyenyics bevonulásának részletes leírása.

Martin Filippovics figyelmesen elolvasta a cikkeket, és átnyújtotta Müllernek.

— Különös dolog... — mondta Müller. — A napokban még csak Jugyenyics készülődéseiről volt egypár távirat, ma meg már...

Martin Filippovics megnézte a térképet.

— És az is különös, hogy a parancsnokság nem engedi közölni az angol híreket...

— Tényleg?

— Igen, kategorikusan megtiltották... Pontosabb értesülések híján...

Martin Filippovics még egyszer megnézte az újságokat. Az angol lap tudósítója nem Pétervárról küldte táviratát, és mikor Martin Filippovics még egyszer elolvasta a bevonulásról szóló beszámolót, feltűnt neki, hogy a cikk szerint a nép Jugyenyics csizmáját csókolgatta, a munkások tömege virágkoszorút akasztott a lova nyakába...

— Honnan vesznek Péterváron a munkások szeptember végén virágkoszorút? — mondta Müller kételkedve.

— A frontról mi hír?

— Állítólag Tulát ostromolják...

— Mi van a két divízióval?

— A közeli frontról a stáb nem ad semmiféle információt, és megtiltottak minden közlést. De a város tele van hírekkel és nyugtalansággal.

Zina le sem véve kalapját, átment a szobán, és odaszólott:

— Müller úr... Ada sír és kétségbe van esve...

— Mi történt? Hiszen most voltam otthon...

— Borisz szaladt be magukhoz, sápadt és odavan. A cionista bataljont ki akarják dobni a frontra. A kaszárnyát körülvették a kozákok, és a bataljont a vasútig kísérni fogják. Borisz éppen a kaszárnyába ment, mikor ezt meglátta . . .

Müller gyorsan eltávozott, és Zina odalépett az apjához.

— Papa . . . A város tele van hírekkel, hogy a vörösök támadnak. Az ágyúzás kiújult. Hallod? . . .

Zina kémlelő, kíváncsi szemmel nézett apjára.

A tábornok az ablakhoz lépett. Az utcán katonaság ment, szekerek, lovak, fegyveres emberek.

— Én szobafogságra vagyok ítélve, nekem mindehhez kevés közöm van — mondta, és szórakozottan mosolygott. Látszott, hogy másra gondol.

Estére a városban még jobban erősödött a hír, hogy a vörösök előnyomulnak. Egyesek állítólag már látták is őket. De a tisztek este nagy zenés promenádot rendeztek a Kreszcsatyikon. Így másnap reggelre elültek a híresztelések, és az újságok Jugyenyics hatalmas sikereiről cikkeztek. A táviratok nem erősítették ugyan meg az angol lapok híreit, de Pszkov és Gatcsina elfoglalását az újságok úgy kommentálták, hogy Pétervár eleste már csak napok kérdése.

12

Szeptember utolsó napján a szokott találkozón három levelet hozott Zinának Pavlusa. A stáb egyik szobájában találta; ott temérdek levél fekszik, ő unalomból végignézte a címeket. A borítékra hibás oroszsággal volt írva a cím: „Klimova Zinának, G. V. számára." Rajta külföldi bélyeg. külföldi pecsét.

Ez Garának szól . . . — gondolta Zina.

Az összevissza mázolt és firkált borítékon látszott, hogy

a levelek sok kézen mentek át. Valószínűleg a stábnál is jó ideje feküdtek már, amíg egyszerre három is összegyűlt. De az akkori idők postájától már az is hősi cselekedetnek tűnt fel, hogy nem vesztek egyszerűen el.

Zinát ideges-boldog érzésekkel töltötték el ezek a levelek. Mikor a címet elolvasta, elpirult. Emlékezett Gara kérésére. Emlékezett arra a napra, mikor Viktor levelet írt. Ez nem sokkal azután volt, hogy ők kilovagoltak, és hogy az az elvtárs Magyarországról iderepült.

Elvtárs!

Messziről csendült feléje ez a szó.

Purjeszéktől visszajövet apja újságjai közé rejtette a leveleket, bevitte őket a maga szobájába, és azonnal eldugta.

A tábornok nem volt a szobájában. Zina tudta, hogy apja ilyenkor a kertben van, ahol az utolsó napokban folyton, sűrűn hullottak a fák levelei. A tábornok szeretett bokáig gázolni a zörgő, száraz levelekben. Köpenyét vállára vetve sétált lenn Martin Filippovics, és az önkéntes bezártság második hetében határozottan ideges volt.

Este Zina rávette apját, hogy sétáljanak ki a folyó felé. Tudta, hogy apja nagyon szereti ezt a tájat. A tábornok beleegyezett. Gyorsan, mosolyogva, mint jó pajtások, mentek ki az utcára.

A város elhalkuló zaja idehallatszott, de a horizont alján, mint éhes disznók az ólban, türelmetlenül zörögtek az ágyúlövések. A folyó felé kevés ember járt, és hideg, üres szél fújt. A folyó felett, mint egy tüzes réztányér függött a hold az opálszínű, meredt, hideg égen, és rojtos szélű lángkendőt dobott a reszkető vízre.

Zina ott állott az apja mellett, és az ágyúzás mintha csak gondolatainak zenekísérete lett volna.

Pavlusa ma érdekes híreket hozott. A vörös veszedelem nemcsak kispolgári rémkép. Zina lemásolta Stakelberg ez-

redes frontjelentését, amelyben segítséget kér az egyesült vöröserők ellen.

Purjesz idegeskedett, mert Ignatyenko nem volt idejében a helyén.

A tábornok egy kissé átfázott az éles széltől. Elindultak hazafelé. Út közben szemükbe tűnt, hogy az utca üres és az emberek sietve tűnnek el a kapuk alján.

Az egyik ház előtt, már majdnem az ő utcájukban egy csomó ember állott körül két katonát, akik egy plakátot ragasztottak ki. A plakáton nagy betűk: „Kijev lakosságához!"

A tábornok odalépett, és a meztelen ágak között átverődő villanyfénynél elolvasta Bredov tábornok nyugalomra intő hirdetményét.

Mikor hazatértek, a tábornok bement a szobájába, és szokása ellenére nem olvasgatott sokáig, hanem korán, alig tizenegy órakor már lefeküdt.

Zina lement Purjeszékhoz, és megtudta, hogy Ignatyenko egész nap nem jött meg, a lemásolt írás pedig ott van a doktornál. Zina azt ajánlotta, hogy reggelig dugják el valahová, nehogy megtalálják. Purjesz hangtalanul intett, hogy úgyis mindegy, és kikísérte Zinát.

Zina az udvaron fázósan megállott egy pillanatra. Valami különös nyugtalanságot érzett. Úgy tűnt fel neki, hogy az istálló üres. Odalépett az ajtóhoz, és vállal betolta. A két ló ott volt. A sötétből kiszólt Geraszim:

— Ki az?

— Én vagyok — mondta Zina. Behúzta az ajtót, és felszaladt a lépcsőn a folyosóra.

(A kézirat itt megszakad)

Utószó

Az olvasó olyan könyvet tart most kezében, amelynek híre hosszú évekkel megelőzte megjelenését. Az ismert mondás szerint a könyveknek megvan a maguk sorsa. Ennek a könyvnek a sorsát röviden és találóan foglalja össze címe: sokat bolyongott ez az írás is, míg hazatalált.

A könyv témája már körülbelül 1924 óta foglalkoztatta Zalka Mátét; azok a novellák, amelyeket a polgárháború és intervenció időszakáról írt, voltaképpen mind ehhez a műhöz készített előtanulmányok. 1928-ban kezdett hozzá regénye megírásához, és feltételezhető, hogy még 1934-ben is dolgozott rajta. Egyéb munkái közben is mindig visszatért ehhez a legkedvesebb témájához: újra meg újra elővette a kéziratot, javítgatta, formálgatta, felolvasta barátainak, azután az ő megjegyzéseik alapján egyes részeket újraírt, másokat hozzátoldott, s a papír szélére rengeteg jegyzetet vetett oda magának arról: mit és hogyan kell még változtatnia rajta. A fasizmus nemzetközi előnyomulása idején Zalka Máté úgy érezte, a régi célokért új terepen kell mint írónak és mint katonának folytatnia a harcot. De bizonyos, hogy ha a fasiszta gránát ki nem oltja életét, újra elővette volna a „Bolygók"-at, amelyet élete nagy művének tartott, amely azonban így befejezetlen és vázlatos maradt.

„A bolygók visszatérnek. Történelmi regény két könyvben" — ezt írta fel díszes betűkkel kéziratának borítólapjára Zalka Máté. Nagyméretű történelmi freskónak szánta ezt a könyvet: meg akarta festeni benne a szovjet-oroszországi magyar internacionalisták életét, hősi harcaikat, örömeiket és bánataikat. De képet akart adni benne a hadifogoly-mozgalom kibontakozásá-

ról, a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttéről és küzdelmeiről, a polgárháborútól szaggatott Ukrajna szenvedéseiről is, azzal sem törődve, hogy ezek a történeti-publicisztikai részek nehezen illeszkednek be a regénybe. Magyar szívvel alkotta és persze magyarul, bár nem remélhette, hogy egyhamar a magyar olvasók szélesebb tömegeinek is kezükbe adhatja, nemcsak a hazájukból számkivetettek kis közösségének. Inkább a szovjet olvasóknak írta, hogy megismertesse és megértesse velük Magyarország és a magyar forradalmárok küzdelmes sorsát. Ezért nőtt annyira szívéhez ez a könyv: ezzel is a proletár internacionalizmus eszméjét akarta szolgálni, amelyért egész életében harcolt, fegyverrel és tollal.

Milyen értelemben *történelmi regény* ez a könyv? Abban az értelemben is, hogy nagyobbrészt történelmi eseményeket ír le, nagyjából úgy, ahogyan megtörténtek, s abban az értelemben is, hogy szereplőinek legnagyobb része nem költött alak: a kor kutatói, a harcok egykori részvevői könnyen meglelhetik köztük ismerőseiket.

Az események leírásában és értékelésében, a szereplők ábrázolásában azonban jócskán van túlzás, pontatlanság, elrajzolás is. Ennek az az egyik oka, hogy Zalka nem vett részt azokban a harcokban, amelyeket leírt; ő ebben az időben a polgárháború egy másik frontszakaszán, Szibériában harcolt. Részt vett azonban a polgárháború történetéről írandó monográfia egyik kötetének a szerkesztésében, s ez a kötet az internacionalisták szervezéséről és harcairól szólt volna. Sok anyagot gyűjtött össze ehhez, főként a részvevőknek, köztük a Kijev környéki harcok részvevőinek visszaemlékezéseit, s regényében felhasználta ezeket, minden szubjektivitásukkal és pontatlanságukkal együtt. S ha nem vett is részt az általa leírt kijevi harcokban, de végigharcolta a polgárháború nehéz időszakát, élte a magyar internacionalisták hányatott, kalandos életét, amelyben diadalmas csaták váltakoztak kudarcokkal, fellobbanó szerelmek emésztő egyedülléttel, gazdag lakomák nélkülözéssel, s amely egy kissé a török kor bujdosó vitézeinek az életére emlékeztet.

Írása azért lehet az olvasó számára élménnyé, mert az író élménye olyan forró volt, hogy ha akarja, sem nagyon tudta volna szokványossá szelídíteni, s szinte nehezére esett beszorítania a regény fegyelmezett rendjébe.

Zalka a harmincas évek elejéről visszatekintve, akkori szemmel írja le az 1919 májusával kezdődő esztendő eseményeit, s ez a másik oka a történeti hűségtől való számos eltérésnek. A regény sok helyütt nem a 19-es valóságot, hanem a harmincas évek hangulatát, értékeléseit, problémáit tükrözi, s aki a máról néz vissza, az sok mindent másképpen lát. De a régi szemlélet hiteles ábrázolásának is van dokumentáris értéke; nagy hiba volna hát, ha csak azt vennők észre rajta, hogy sokban különbözik mai látási módunktól.

Azt a kort az európai forradalom romantikus várása jellemezte. De történetietlen nagyképűség volna, ha ma úgy néznénk le, lebecsülő vagy elnéző mosollyal, erre az erős és a maga idején indokolt hitre — amely nagy küzdelmeknek volt lendítő ereje —, mint valami gyermekes naivitásra! A szocializmus előretörése nem volt ugyan olyan lovasrohamszerű, mint akkor várták, de eredményei aligha kisebbek, mint amennyit akár a legvérmesebbek is remélhettek. S végeredményben a mű címe és legfőbb mondanivalója is igaznak bizonyult: az, hogy a „bolygók" egyesülnek szülőanyjukkal, a vörös ötágú csillaggal. Ez sem úgy valósult meg, ahogyan Zalka és vele együtt annyi más magyar kommunista várta, mert a történelem leleményessége a legmerészebb képzeletű regényíróén is túltesz. Mégis: hogy hazánk ma egybeforrott a szocialista népek nagy családjával, s benne a legelső szocialista állammal, a Szovjetunióval, az igazolja Zalkát, s növeli regényének magasabb értelemben vett történelmi hitelességét. Mert ez a könyv — s ezt hangsúlyoznunk kell — történelmi regény ugyan, de nem történelmi forrásmunka; történelmi hitelét nem adatainak és értékeléseinek pontossága adja meg.

A nagyszabású freskó csonka maradt, s egyes részeit alaposan kikezdte az a viharos emberöltő, amely elmúlt fölötte. De

a kép így is, csonkaságában is monumentális, gyengéi ellenére is hozzájárul ahhoz, hogy jobban megismerjük a múltat.

*

A regény kézirata 1954 óta ismeretes irodalomtudományunk számára. Elsőként Garamvölgyi József foglalkozott vele; ő e kötet szerkesztéséhez is segítséget nyújtott, s ezen az úton is köszönetet mondunk ezért neki. 1957-ben Zalka Máté özvegye átadta a kéziratot a Párttörténeti Intézetnek.

A regény első kötetét Zalka legépeltette, s végére odaírta: „Átnéztem véglegesen, 1932. IX. 7-én — Zalka Máté." Ennek ellenére ez a rész sincs teljesen kidolgozva; Kun Béla és a kézirat más bírálói még további javításokat javasoltak, s ezzel a szerző is egyetértett. Zalka életében csak kevés jelent meg a regényből: magyarul a *Sarló és Kalapács*-ban az első kötet „Tavasz" című fejezetének 11. alfejezete (1930. évf., 5. sz., 52—56. old.), továbbá két katonanóta (1930. évf., 2. sz., 49. old.), oroszul pedig az első kötet első három fejezete *(Molodaja Gvargyija,* 1932. évf., 4—9. sz., N. Trapovszka fordítása). Az orosz szöveg sok helyütt eltér a magyar kézirattól. A magyar kiadásban általában átvettük az orosz fordításban meglevő kiegészítéseket, a kihagyásokat azonban csak ott fogadtuk el, ahol ez indokoltnak látszott; egyéb eltéréseknél hol az egyik, hol a másik szöveget követtük.

A második kötet csak Zalka keze írásában maradt ránk, s az írás helyenként nehezen, vagy egyáltalán nem olvasható. Zalka a második kötetet hét fejezetre tervezte, de a kézirat a „Klimov tábornok szobafogsága" című fejezet közepén abbamarad, s az utolsó három fejezetnek csak a címe íródott meg: „Ágyús akkordok", „Tűzkereszt" (= tűzkeresztség) és „A bolygók visszatérnek". Zalka a lapok szélére meg hátára igen sok megjegyzést írt a maga számára (neveket, félmondatokat, jelzéseket meg ilyeneket: „ezt nem így!", „kidolgozni!", átdolgozni!" stb.) Ezekből az utalásokból azonban — természetesen — jóformán semmit sem valósíthatott meg a szerkesztő.

A kéziratnak ebből az állapotából és az ezután elmondandókból következik az, hogy a regény sajtó alá rendezése igen nehéz és bonyolult szerkesztési feladatokat adott. Zalka kéziratát nem közölhettük filológiai pontossággal, s nemcsak az általában szokásos méretű javításokat kellett elvégeznünk rajta, hanem olyanokat is, amelyek helyenként az eredeti szöveg kisebb átdolgozásáig mennek el. A szerkesztő még ilyen esetekben is csak hosszabb-rövidebb részleteknek, néhol pedig csak egyes szavaknak a kihagyását, némely kifejezés finomítását vagy pontosabbá tételét engedte meg magának. Mindenütt a legnagyobb tiszteletben tartotta Zalka írói és politikai szándékait, s óvakodott attól, hogy önkényes betoldásokkal eltorzítsa őket.

Zalka 1934 márciusában, Moszkvában, az internacionalisták bajtársi körében beszámolt készülő regényéről, s elmondotta, hogy könyvének szereplői három csoportra oszthatók: vannak közöttük költött alakok, mások történeti személyek, akiket igazi nevükön szerepeltet, megint másoknak a nevét pedig valamilyen okból megváltoztatta. A változtatás ellenére azonban — mint mondottuk — meg lehet állapítani egyes szereplők igazi kilétét, annál is inkább, mert az első kötet egyes alakjai a második kötet kéziratában a saját nevükön szerepelnek. (Itt jegyezzük meg, hogy — Zalka végső simításainak hiányában — az első és a második kötet, de még ugyanazon kötet szereplőinek az elnevezésében is sok az eltérés és a következetlenség. A szerkesztésnek ezt el kellett tüntetnie.) Joggal tételezhetjük fel, hogy Ács József azonos Lukács Józseffel, Gyurka Sándor Gyuricza Sándorral, Nett Nettich Józseffel, Paposy Papp Józseffel, Vajda Varga Gyulával, Pilisi Jenő Lipschitz Ernővel stb. A könyv főszereplőjének, Gara Viktornak az alakjában *Gavró Lajost,* ezt a bátor forradalmárt és a Vörös Zászló-renddel kétszer kitüntetett kiváló internacionalista harcost akarta megörökíteni Zalka. Mint előbb említett felszólalásában elmondta, Gavró nevét azért változtatta meg, mert „Gara" és Zina szerelmi története költött dolog.

Gavró Lajos 1894-ben született, egy ideig bányászként dolgo-

zott, majd a háborúban, 1916-ban az orosz fronton fogságba esett. 1917 novemberétől már vörösgárdistaként küzdött Szaratovban a szovjethatalomért. Rövidesen tagja lett a bolsevik pártnak. 1918-ban Asztrahányba került, ahol a hadifoglyokból alakult internacionalista brigád parancsnokaként működött. Az ő vezetésével ez a zászlóalj verte le a városban zajló ellenforradalmi zendülést. Később Gavró az egyik szervezője a Kijevben gyülekező internacionalista dandárnak, amely 1919 nyarán fegyverrel akart a Magyar Tanácsköztársaság segítségére sietni. 1919 decemberében ezrede részt vett a Kijevért folyó harcokban. 1920-ban Gavró már dandárt vezényelt, kiemelkedő hősiességéért ekkor kapta meg másodszor a Vörös Zászló-rendet. A polgárháború után a kijevi katonai körzet parancsnoka, majd hadosztályparancsnok, a Vörös Hadsereg egyik kiváló vezetője, a moszkvai magyar kommunista emigráció jelentékeny egyénisége. A sztálini személyi kultusz vetett véget életének.

A kötet negatív szereplői közül kettőnek a nevét megváltoztattuk (másokét Zalka változtatta meg). Ezt azért tettük, mert Zalka igazságtalanul ítéli meg ezeket az embereket, s emellett erősen el is túlozza a federáció vezetői körül és a Gara meg Csasztek körül kialakult csoportok egymás közötti viszályát. Nagyon megérződnek ebben a minden emigrációban szinte törvényszerűen fellépő személyi ellentétek és csoportharcok, amelyek felnagyítják egyesek gyengeségeit, rossz tulajdonságait, de megérződik azoknak a törvénysértéseknek a hatása is, amelyek a harmincas években a Szovjetunióban történtek. Ezt figyelembe kell vennie az olvasónak ott, ahol Zalka egyes szereplőket jellemez (Mednyánszkyt, Daskót, a „Daskó-orientációjú" Feketét és másokat), vagy ahol — ma már tudjuk: igaztalanul — a federáció vezetőit okolja a mozgalom objektív nehézségeiért (pl. azért, mert lassan haladt a magyar internacionalistáknak Ukrajnába való összpontosítása). Ennek a szemléletnek egyes goromba megnyilvánulásait a könyv szerkesztése során kihagytuk.

A szerkesztő és a szaklektorok legjobb tudásuk szerint ellenőrizték a könyvben szereplő összes történeti adatokat, neveket és tényeket, de nem törekedtek és nem is törekedhettek arra, hogy a regényt minden részletében pontos és hiteles kútfővé tegyék. Egyes eseményeket ugyanis Zalka nem egészen úgy ír le, ahogyan — a ma rendelkezésünkre álló dokumentumok tanúsága szerint — a valóságban megtörténtek. Néhány példa erre: Csasztek és Nett-Nettich (meg a regény más szereplői) a könyv szerint már áprilisban Kijevben tevékenykednek, holott a valóságban csak június elején érkeztek oda. Az internacionalista divízió felállításának gondolata is csak akkor, a Grigorjev-lázadás leverése után merült fel, de nem szembeállítva az orosz-ukrán divízióval; a kettőnek együtt kellett volna megteremtenie a kapcsolatot a Magyar Tanácsköztársasággal, mert az interdivízió egymaga nem is lett volna képes erre. Mikor Szamuely Ukrajnába érkezett, Fekete ezrede Kamenyec-Podolszkijtól néhány száz kilométerrel északabbra tevékenykedett, Gyurka-Gyuricza ezrede pedig még csak alakulóban volt; ennek a magyar határig való előrenyomulása csak az internacionalisták vágyálma maradt. Ács-Lukács és Jelenfi nem ért el Budapestre, és az utóbbi nem maradt ott, hanem csak Csapig jutottak el, s onnan mind a ketten visszatértek Kijevbe. A Magyar Tanácsköztársaság megdöntése egy hónappal megelőzte Kijev kiürítését; a kijevi *Vörös Újság* augusztus 9-i és 16-i száma hírt is adott róla, Ács-Lukácsnak tehát augusztus végén már nem kellett „suttogó propagandával" szembeszállnia. Wienermann nem egészen úgy halt hősi halált, ahogyan a regény elmondja, Csasztek is jóval később halt meg, s nem tüdővészben, hanem kiütéses tífuszban. Sok hasonló példát sorolhatnánk még fel.

Zalka mindenütt arra törekszik regényében, hogy megmutassa, milyen nagy részük volt a szovjet forradalom megvédelmezésében a volt hadifogoly magyaroknak. Kétségtelen, hogy a proletár internacionalizmus érzése diktálta ezt a törekvését: azt akarta kiemelni, hogy a magyarok is odaadóan és hősiesen

harcoltak a nemzetközi munkásosztály nagy ügyéért. De ez a helyes és jogos törekvése néhol túlzásokra ragadtatta. Nem áll az, hogy „a kijevi helyőrség legjelentősebb csapatai az internacionalisták voltak", annál is kevésbé, mert az itt felsorolt internacionalista egységek nagy része május 1-én még nem is volt Kijevben, vagy még meg sem alakult, s az sem, hogy Kijev védelmében is szinte kizárólagos szerepük volt (mint ahogyan a regény mutatja). Zalka elsősorban a magyar katonák hősiességének akart krónikása lenni; ezért írásából nemigen látszik meg sem az, hogy a benne szereplő „magyar csapatok" nemcsak nevükben, hanem parancsnoki karuk és személyi állományuk összetételében is valóban internacionálisak voltak, sem az, hogy bármilyen bátran harcoltak is ezek az internacionalista egységek, a küzdelem fő súlyát mégsem ők, hanem az orosz és ukrán szovjet csapatok viselték. A szerkesztésnél ennek a könnyen félreérthető szemléletnek a megnyilvánulásait csak részben tüntettük el.

Más okok is szükségessé tettek bizonyos szerkesztői javításokat. A kézirat egyes történeti jellegű részeiben — az első világháborúról, a Magyar Tanácsköztársaság történetéről, a hadifogoly-mozgalom kialakulásáról és fejlődéséről szóló részekben, amelyek egyébként sincsenek szerves kapcsolatban a regény tulajdonképpeni cselekményével, s messze az ezt megelőző időkbe nyúlnak vissza — sok az olyan történeti leírás és politikai megállapítás, amely annyira pontatlan vagy helytelen, hogy ma már az átlagos olvasottságú és képzettségű olvasó is megütődnék rajta. Ha ma Zalka maga rendezhette volna sajtó alá művét, akkor egészen biztosan átdolgozta volna ezeket a részeket. A szerkesztőnek azonban nem volt joga ehhez, s ezért kénytelen volt kihagyni őket. Egyes helyeken (pl. a visszatért Ács Magyarországról szóló beszámolójában, vagy Szamuelynek a pártegyesülésre vonatkozó gondolataiban) még így is megmaradtak olyan nézetek, amelyek a harmincas évek szemléletét tükrözik vissza, s amelyekről ma már tudjuk, hogy helytelenek.

A kézirat befejezetlenségéből, kidolgozatlanságából, s való-

sággal nyersanyagszerűségéből fakadt a szerkesztésnek az a feladata, hogy minél gördülékenyebbé tegye a regényt. Ezért néhány lényegtelen epizódot is kihagytunk, olyanokat, amelyek a cselekményt nem viszik előbbre, hanem csak megterhelik, s amelyek valószínűleg csak az írás lendületében csúsztak ki az író tollából. Természetesen vigyáztunk arra, hogy egyetlen valamennyire is fontos szereplő jellemzése se szenvedjen ennek következtében csorbát. A regény egyes részeit is más helyre kellett beillesztenünk, hogy világosabbá tegyük a cselekmény fővonalát, s eltüntessük a kéziratban levő időrendi ellentmondásokat, amelyeket nyilván Zalka utólagos betoldásai okoztak.

Bizonyos stiláris csiszolás is elengedhetetlen volt. Zalka stílusa négy nyelvi rétegből meríti elemeit. Alapja az anyanyelv, a színes, ízes fordulatos szatmári népnyelv, ehhez járul az első világháború korának pesti nyelve (ez volt a tisztek nyelve is), aztán a kor bakanyelve (ebben, s az előzőben is, jócskán szerepeltek a közös hadseregben használatos német eredetű szavak), s végül: a hosszabb ideje szovjet földön élő emigránsok sajátos nyelvezete. Ezeket az elemeket ötvözi egybe egyéni módon Zalka, de különösen erősen érezhető rajta az orosz nyelv hatása; nemcsak egyes szereplők jellemzésére, hanem önkéntelenül is gyakran kever írásába orosz szavakat és követ el russzicizmusokat. Ezeket ki kellett gyomlálni, de a többi nyelvi elem túlzásait is le kellett nyesegetni, ügyelve arra, hogy Zalka egyéni hangja idegen csengést ne kapjon.

A könyv fejezetcímeiben és beosztásában általában követtük a kéziratot. „A letépett pecsét" című második fejezetet azonban a „Tavasz" című, túl rövid első fejezethez csatoltuk, „A családi ünnep" című, túl rövid negyedik fejezetet pedig „A szemes kaviár" című harmadik fejezethez. A „Hírek a csillagról" fejezetcímet megváltoztattuk (az új cím: „Hírek hazulról"), mert a kijevi *Vörös Újság*-ban sem azok a mondatok nem találhatók meg, amelyekre az eredeti cím utal, sem hozzájuk hasonlók. „A kárpáti sas" című, igen terjedelmes fejezet első feléből „Fegyverrel a kézben — haza!" címmel külön fejezetet

csináltunk. A „Kijev jogosai" cím helyett visszaállítottuk a Zalka első fogalmazásaként írt „Kijev kérői" címet, a „Klimov tábornok szobafogsága" fejezetcímet pedig, amely a kéziratnak csak a tartalomjegyzékében szerepel, a könyvnek arra a helyére illesztettük be, ahová nézetünk szerint kívánkozik.

Végül még a könyv címéről is szólnunk kell. Regényének orosz címében Zalka nem „bolygók"-at, hanem „üstökösök"-et (kometi) írt (a bajtársi körben, ahol oroszul beszélt, szintén következetesen ezt a szót használta), a könyv magyar szövegében pedig (az első kötet vége felé) váltakozva használja a két szót. Az „üstökös" szó fejezi ki pontosabban Zalka gondolatát, de az író nyilván nem akart lemondani a „bolygó" szó kettős értelmén alapuló szójátékról. Nem változtattuk meg a címet, főként Zalka iránti tiszteletből, de azért sem, mert sokan ezzel a címmel várják már régen e könyv megjelenését. Ez a nem egészen pontos cím is emlékeztesse az olvasót arra, hogy nemrég, amikor ez a könyv íródott, az ember még sokkal messzebb volt az égtől és az égitestektől, sokkal kevésbé volt otthonos a világűr dolgaiban, mint ma, s az ebben a regényben megörökített harcok is lépések voltak a felé az út felé, amelyen eljutott a csillagok közé.

2.246/II.

Jegyzetek

I. Kötet

5. oldal

Kijevi Pecserszki monostor — v. *Pecserszki Lavra* — barlangtemplom és görögkeleti kolostor, az óorosz kultúra egyik legjelentősebb központja a XI—XIII. században. A kolostorban élt Nesztor, kora egyik legkiválóbb történetírója, aki többek között feljegyezte a magyarok átkelését a Dnyeperen a honfoglalás előtt. Pecserszk — egyben Kijev egyik városrészének az elnevezése is.

Podol — városrész Kijevben.

7. oldal

N. V. Krilenko (1885—1938) bolsevik jogász, az októberi forradalom után, 1917 novemberétől 1918 tavaszáig az orosz hadsereg legfelsőbb főparancsnoka, s a Népbiztosok Tanácsának tagja. 1918-tól a Legfelsőbb Bíróság elnöke, 1936-tól pedig igazságügyi népbiztos.

8. oldal

Hetmanság — (hetman — a kozák seregek vezére, fővajda Ukrajnában) 1918 áprilisában a német és osztrák-magyar megszállásba beleegyező ukrán kispolgári pártok képviselőiből alakult kormányt a németek félreállították, és a visszaállított burzsoá-földesúri rend határozottabbnak vélt nyílt képviselőivel váltották fel, akik vonakodás nélkül teljesítették a megszállók parancsait. Ukrajna élére egy reakciós, németbarát földbirtokost, Szkoropadszkij tábornokot állították, aki felvette a *hetmani* címet. 1918 végén, miután a központi hatalmak vereséget szenvedtek és az ukrajnai megszálló csapatok forradalmasodtak, Szkoropadszkij Németországba menekült.

10. oldal

Szapőr — utász, árkász.
Sztanyica — kozák község.

12. oldal

Sz. M. Petljura — (1877—1926) ukrán mensevik, kispolgári nacionalista vezető, aki a polgárháború alatt a kulákságra és a városi kispolgárság ellenforradalmi részére támaszkodva harcolt Ukrajnában a szovjethatalom ellen. (Lásd még a II. kötet 15. oldalhoz írt jegyzetet.)
A. I. Gyenyikin — (1872—1947) monarchista cári tábornok. 1918-ban az ún. „Önkéntes Hadsereg" parancsnoka. 1919-ben mint a dél-oroszországi ellenforradalmi erők vezetője nagyarányú támadást indított a szovjethatalom ellen, amely többek között meggátolta az ukrán Vörös Hadsereget, hogy közvetlen katonai segítséget nyújtson a Magyar Tanácsköztársaságnak. 1920 áprilisában külföldre távozott, a főparancsnokságot Vrangel tábornoknak adta át.
A. V. Kolcsak — (1873—1920) cári tengernagy, a Fekete-tengeri Flotta parancsnoka. Az októberi forradalom után, 1918. november 18-án az antant hatalmak támogatásával Omszkban államcsínyt hajtott végre, megdöntötte az eszer Avkszentyev kormányát és felvette „Oroszország Főkormányzójának" a címét. Szibériában ellenforradalmi rémuralmat teremtett, és a nyugati imperialista hatalmak közreműködésével 1919. március 4-én nagyarányú támadást indított a Vörös Hadsereg uráli és Volga menti állásai ellen. A szovjet csapatok ellentámadása meghiúsította Kolcsak terveit, s hadseregét visszavonulásra kényszerítette. 1919 őszén a Vörös Hadsereg csapásai alatt a tengernagy csapatai megfogyatkoztak és felbomlottak. A csehszlovák hadtest katonái szabad visszavonulásuk fejében 1920. január 5-én Kolcsakot kiadták a szovjet partizánoknak. Február 7-én az Irkutszki Forradalmi Bizottság ítélete alapján főbe lőtték.

13. oldal

M. I. Lácisz — (1888—1938) 1917-ben az OK(b)MP Központi Bizottságának tagja (a Viborgi kerület pártbizottságának képviselője), a polgárháború éveiben Dzerzsinszkij mellett a VCSK (Vszjerosszijszkij Cserezvicsájnij Komityet — az ellenforradalom elleni harc céljából létrehozott Össz-oroszországi Rendkívüli Bizottság) egyik ismert vezetője. A polgárháború után fontos állami és pártfunkciókban dolgozott.

17. oldal

Skuro — fehérgárdista tábornok, lovassági atamán Gyenyikin hadseregében.

Mahno — anarchista vezető, 1918-ban partizáncsapatot szervezett az osztrák-magyar és német megszálló csapatok ellen, 1919-ben a Déli Front egyik önkéntes brigádjának volt a parancsnoka. A parancsot megtagadta, és megnyitotta a frontot Skuro csapatai előtt, 1920—1921-ben az ukrajnai kulák bandák vezetője.

32. oldal

Sugár Jenő — kommunista hadifogoly, az internacionalista csapatok egyik kiemelkedő politikai biztosa.

35. oldal

1. *Kun Béla* — (1886—1939) újságíró, kolozsvári betegpénztári tisztviselő, az erdélyi szociáldemokrata baloldal egyik kiemelkedő alakja. Az első világháború idején orosz fogságba került. A tomszki hadifogolytáborban marxista kört szervez. Az 1917-es februári polgári-demokratikus forradalom idején a Kun vezette forradalmi hadifogoly szervezet jelentős segítséget nyújt a helyi bolsevikoknak. Részt vesz az októberi forradalomban. Szibériában nagyarányú szervező és felvilágosító munkát kezdeményez, harcol Dutov ellenforradalmi bandái ellen, 1917 decemberében a bolsevik párt Központi Bizottságának hívására Pet-

rográdra utazik. 1918 elejétől az OKP magyar csoportjának vezetője és a kommunista hadifoglyok föderációjának elnöke. 1918 novemberében hazatér, kezdeményezésére és vezetésével alakul meg a Kommunisták Magyarországi Pártja. A Tanácsköztársaság idején külügyi és hadügyi népbiztos, a kommunisták és a hozzájuk csatlakozó baloldali szocialisták vezetője. A Tanácsköztársaság megdöntése után Ausztriába emigrál. 1920-tól a Szovjetunióban él, a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának tagja, a nemzetközi mozgalom egyik legjelentősebb vezetője. A személyi kultusz áldozata.

36. oldal

Ny. I. Podvojszkij — (1880—1948) bolsevik, az októberi fegyveres felkelés egyik szervezője, az első szovjet kormány (Népbiztosok Tanácsa) tagja, 1919-ben az Ukrán Szovjet Köztársaság hadügyi népbiztosa. Szoros kapcsolatban állott a Magyar Tanácsköztársaság képviselőivel és az ukrajnai internacionalistákkal. A polgárháború után évekig az OK(b)P Központi Bizottságának a tagja volt.

37. oldal

Interdivízió — internacionalista divízió (hadosztály).

38. oldal

REVVOJENSZOVJET — (Revolucionnij Vojennij Szovjet Reszpubliki) — A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa, a Szovjet Köztársaság legfelsőbb katonai kollégiuma, amely 1918 és 1934 között állt fenn.

39. oldal

Intercsapatok — internacionalista csapatok.

44. oldal

Hohol — az ukránok gúnyneve.

45. oldal

Krescsatyik — Kijev főútvonala.
Iván Bogun — ukrán szabadságharcos, (Vasöklű) Bogdán Hmelnyickij fegyvertársa a XVII. században. Bogun nevét vette fel az ukrán Vörös Hadsereg egyik 1918 végén alakult ezrede.

46. oldal

V. I. Bozsenko — (1867—1919) ukrán nemzeti hős, foglalkozására nézve asztalos. Részt vett az 1905-ös és 1917-es forradalmakban, 1918—1919-ben a tarascsai ezred majd brigád parancsnoka.

49. oldal

Bicserahov — cári ezredes, az angol intervenciósokkal együttműködő kaukázusi ellenforradalmi csapatok egyik parancsnoka, aki ellen az asztrahányi internacionalista ezred 1918-ban és 1919-ben harcolt.

52. oldal

Dutov fehérgárdista ezredes — az Orenburg környéki ellenforradalmárok vezetője.

Wienermann Lajos — magyar internacionalista, 1918 őszén mint az Alekszandrov-Gáj-i frontszakasz parancsnoka halt hősi halált.

56. oldal

Voroncovo Polje — utca Moszkvában; itt székelt az OK(b)P Külföldi Csoportjai Föderációjának Katonai Bizottsága.

56. oldal

Szlavojar Csasztek — (?—1920) cseh kommunista, Szovjet-Oroszországban a Nemzetközi Vörös Hadsereget szervező parancsnokság parancsnoka.

58. oldal

D. Gája Gáj (1887—1938) szovjet katonai vezető. 1903-tól vett részt a forradalmi mozgalomban. 1918-ban a 24. vashadosztály parancsnoka volt, amelynek keretében két internacionalista ezred harcolt Szlavojár Csasztek és Varga Gyula András parancsnoksága alatt. 1920-ban a 3. lovas hadtest parancsnoka volt a lengyel fronton. A polgárháború után fontos katonai beosztásokban teljesített szolgálatot. Több hadtörténelmi és hadtudományi műve jelent meg.

E. M. Szklanszkij — (1892—1925) 1918-tól 1924-ig a Szovjet-Oroszország Forradalmi Katonai Tanácsának elnökhelyettese.

Károlyi Mihály — (1875—1955) függetlenségi politikus, az októberi polgári forradalom időszakában, 1918 novemberétől miniszterelnök, majd a köztársaság kikiáltása után a Magyar Népköztársaság elnöke. 1919. március 21-én átadja a hatalmat a magyar proletariátusnak. Még a Tanácsköztársaság megdöntése előtt emigrál. A Horthy-fasizmus éveiben a népfront-politika, a baloldali erők összefogásának híve. A felszabadulás után Magyarország párizsi követe, a koncepciós perek idején lemond állásáról. Haláláig Párizsban él, a politikai tevékenységtől visszavonul.

Polevvojenszovjet — (Polevoj Stáb Reszpubliki) A Köztársaság Tábori Vezérkara, a Vörös Hadsereg operatív vezető szerve.

V. A. Antonov-Ovszejenkó — (1884—1938) 1906-ban, mint a szevasztopoli felkelés vezetőjét, kényszermunkára ítélték. 1910-ben megszökött és emigrált. 1917-ben visszatért Oroszországba, és belépett az OSZD(b)MP petrográdi szervezetébe, s a Forra-

dalmi Katonai Bizottság titkára lett. 1919-ben az ukrán Vörös Hadsereg főparancsnoka volt. 1923-ban a trockista pártellenzékhez csatlakozott, amellyel azonban 1928-ban teljesen szakított. 1925 után diplomataként dolgozott, és megírta „Feljegyzések a polgárháborúról" című négykötetes történelmi munkáját, amelyben részletesen foglalkozik az ukrán Vörös Hadsereg, s ezen belül az internacionalisták harcaival is.

59. oldal

I. Sz. Unschlicht — (1879—1938) lengyel szocialista, neves szovjet pártmunkás és államférfi. Részt vett az októberi forradalomban, 1918 elején kinevezték a Hadifogoly Iroda, majd a Központi Hadifogoly és Menekültügyi Bizottság elnökévé, s ebben a minőségben tagja volt a Belügyi Népbiztosság Kollégiumának is. A polgárháború után fontos állami és pártfunkciókban dolgozott. 1935-től a Szovjetek Össz-szövetségi Központi Végrehajtó Bizottságának volt a titkára.

60. oldal

Jaroslav Hašek — (1883—1923) neves cseh forradalmár író, a csehszlovák internacionalisták egyik szervezője, aki 1919—1920-ban az 5. (vörös) hadsereg politikai osztályának volt a vezetője. Közismert műve: „Svejk a derék katona."

83. oldal

Nikoláj-katonák — II. Miklós cár uralkodása idején az orosz hadseregben szolgált katonák.

84. oldal

Pagon — váll-lap, amely katonai rang jelzésére szolgál.

Csecsencek — észak-kaukázusi nép.

84. oldal

Kurszánt — a Vörös Hadsereg parancsnoki tanfolyamainak hallgatói.

85. oldal

Nacsalnyik — parancsnok, főnök.

90. oldal

Revkom (revoljucionnij komityet) — forradalmi bizottság, helyi államhatalmi szerv a polgárháború és az intervenció időszakában.

96. oldal

Praporscsik — zászlós (a cári hadseregben).

97. oldal

Csinovnyik — hivatalnok (a cári rendszerben).

Eszer — szociál-forradalmár. Az eszer párt főleg a gazdag parasztság (kulákság) gazdasági és politikai érdekeit kifejező kispolgári párt volt, amely a XX. század elején alakult meg Oroszországban. Az eszerek jobboldali vezetői közé tartozott Kerenszkij is, aki 1917-ben kezdetben miniszter, majd miniszterelnök volt a burzsoá Ideiglenes Kormányban.

100. oldal

Kadet (konsztyitucionnij gyemokrát) — alkotmányos monarchista. A liberális monarchista orosz burzsoázia vezető pártja, amely 1905-ben alakult meg. Az októberi forradalom után a Kadet párt az ellenforradalom egyik legaktívabb szervezője volt.

109. oldal

Gubkom (gubernszkij komityet) — a kormányzósági pártbizottság.

138. oldal

Rada — ukrán burzsoá-nacionalista tanács, amely 1917-ben a februári polgári demokratikus forradalom után alakult meg. A Rada vezetését az ukrán burzsoá pártok ragadták magukhoz. Az októberi forradalom után, 1917 végén a hatalom Ukrajnában a Kijevben székelő burzsoá-nacionalista Rada, másrészt a Harkovban megalakult ukrán szovjet kormány kezébe ment át. Az ukrán vörösgárdisták 1918 februárjáig Kijevet és környékét, valamint Ukrajna nagy részét felszabadították. A német és osztrák-magyar megszálló csapatok szuronyainak árnyékában a Rada újrakezdte a tevékenységét. A németek azonban nem voltak megelégedve a tevékenységével, és 1918 áprilisában feloszlatták. Támogatásukkal a hatalom Szkoropadszkij tábornok kezébe került.

Arzenál — kijevi fegyvergyár, 1918 januárjában a burzsoá Rada ellen felkelt munkások fő erőssége.

140. oldal

E. (Jelena) B. Bos — (1879—1925) 1901-től a párt tagja. A világháború idején a nemzeti kérdésben Leninnel ellentétes nézeteket vallott. Az októberi forradalom után tagja lett az első ukrán szovjet kormánynak, s ebben a minőségében tevékenyen kivette részét a hadsereg szervezéséből és vezetéséből a burzsoá-nacionalista Rada, Szkoropadszkij és az intervenciósok ellen vívott harcban. 1923-ban a trockista ellenzékhez csatlakozott. Haláláig felelős párt- és állami funkciókat töltött be.

140. oldal

Barabás — délszláv internacionalista parancsnok, aki 1918 végén és 1919 elején az Ukrán Hadügyi Népbiztosság mellett működő internacionalista csapatokat szervező parancsnokságon dolgozott Fekete Rudolffal és Lakatossal együtt.

142. oldal

Szamuely Tibor — (1890—1919) az első világháború előtt szociáldemokrata újságíró, Szovjet-Oroszországban az OK(b)P magyar csoportjának egyik vezetője s a „Szociális Forradalom" című lap szerkesztője. 1918-ban egy ideig vezetője volt a kommunista hadifoglyok nemzetközi föderációja Katonai Bizottságának is. 1919 januárjában hazatért. A Tanácsköztársaság kikiáltása után helyettes hadügyi népbiztos, majd a Forradalmi Katonai Törvényszék elnöke, s Kun Béla egyik közvetlen munkatársa volt, aki mint a Magyar Tanácsköztársaság képviselője 1919 májusában Moszkvába utazott, ahol Leninnel tárgyalt a két munkás-paraszt állam kapcsolatáról és a magyar munkásmozgalom aktuális kérdéseiről. Tevékenységének központjában az ellenforradalmi felkelések leverése állt. A Tanácsköztársaság bukása után a fehérterror áldozata lett.

143. oldal

Garbai Sándor — (1879—1947) kőműves, a Szociáldemokrata Párt centrumának egyik vezetője. A Tanácsköztársaság idején a Forradalmi Kormányzótanács elnöke. A Peidl-kormányban elfogadta a közoktatásügyi tárcát, az ellenforradalom uralomra jutása után emigrált.

Kunfi Zsigmond — (1879—1929) tanár, újságíró, a Szociáldemokrata Párt centrumának fő képviselője. Ellenzi a Tanácsköztársaság megalakítását, de részt vesz a közoktatásügy irányításában. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsben a centrista $2^1/_2$ Internacionáléhoz tartozik és az „Arbeiter Zeitung" (Munkás Újság) című lapot szerkeszti.

143. oldal

Bőhm Vilmos — (1880—1949) műszerész, szociáldemokrata politikus, 1919 januárjától hadügyminiszter. A Tanácsköztársaság idején először a magyar Vörös Hadsereg parancsnoka, majd 1919 júliusától bécsi követ; tárgyalásokat folytat a proletárdiktatúra felszámolására. 1945-ben hazatért és a Szociáldemokrata Párt jobboldalához tartozott.

Weltner Jakab — (1873—1936) asztalos, jobboldali szociáldemokrata politikus. A Tanácsköztársaság idején a pártvezetőség és a Szövetséges Központi Bizottság tagja, de a proletárdiktatúra felszámolására törekszik. 1919-ben emigrál, 1924-ben hazatér és ismét a „Népszava" szerkesztője.

Vántus Károly — (1879—1927) ácsmester, 1907-től a Magyar Szociáldemokrata Párt egyik központi titkára. Mint oroszországi hadifogoly az OK(b)P magyar csoportjának vezetőségi tagja, a Kommunisták Magyarországi Pártjának alapító tagja. A Tanácsköztársaság idején kezdetben földművelésügyi népbiztos, majd Vas megye kormányzótanácsi biztosa. A Tanácsköztársaság bukása után az ellenforradalom bebörtönzi. 1922-ben a hadifogolycserével a Szovjetunióba kerül.

145. oldal

Paposy-Papp József — (1896—1947) 1919-ben az internacionalista lovas ezred parancsnoka, a polgárháború után gazdasági vezető állásokban dolgozott.

Horváth István — vasesztergályos, az internacionalista lovas ezred parancsnoka, a polgárháború után a banditizmus ellen folytatott harcban esett el.

Fekete Rudolf — 1919-ben egy magyar és román vöröskatonákból álló internacionalista ezred parancsnoka. A polgárháború után felelős állami beosztásokban dolgozott a Szovjetunióban.

157. oldal

Grigorjev — petljurista tiszt, aki a burzsoá-nacionalista csapatok veresége után csatlakozik a Vörös Hadsereghez. A 3. hadosztály parancsnokává nevezik ki (tehát nem volt hadtestparancsnok), és azt a feladatot kapja, hogy a Magyar Tanácsköztársaság megsegítése érdekében kezdjen támadást a román csapatok ellen. A parancsot nem hajtja végre, hanem a kulákok által vezetett elégedetlen elemekre támaszkodva fellázad a szovjethatalom ellen és hátba támadja a Vörös Hadsereget. A lázadást a Vörös Hadsereg egységei leverik, Grigorjev Mahno bandáihoz menekül, ahol ez utóbbi személyes féltékenységből megöli.

160. oldal

Narkom (narodnij komisszár) — népbiztos, itt Podvojszkij ukrán hadügyi népbiztosról van szó.

Jacques Sadoul — francia tiszt, aki mint a francia katonai misszió tagja került Oroszországba. 1918 nyarán, az antant hatalmak intervenciójának kezdetén a szovjet kormány mellé állt, és felhívásokat bocsátott ki az 1918 végén és 1919 folyamán Oroszország egyes területeit megszálló francia és más intervenciós alakulatok katonáihoz.

Platten — francia internacionalista.

Kon Felix Jákovlevics — (1864—1941) lengyel kommunista, aki 1884 óta vett részt a munkásmozgalomban. 1919-ben a kijevi lengyel szervezet vezetője és „A kommunista hangja" című lengyel lap főszerkesztője volt. Egyben a kommunista Internacionáléban, és az ukrán Külügyi Népbiztosságon is fontos munkakört töltött be. Mint a lengyel internacionalista csapatok szervezője szoros kapcsolatban állott a Nemzetközi Vörös Hadsereget szervező parancsnoksággal. 1922—1923-ban a Komintern Végrehajtó Bizottságának a titkára volt.

A. Balabanova — szociáldemokrata politikusnő. 1897-től külföldön tagja volt a szociáldemokrata szervezetnek, az OSZDMP-t több nemzetközi kongresszuson képviselte. Részt vett a zimmer-

waldi konferencián. 1917-ben hazatért és belépett a bolsevik pártba, részt vett a III. Internacionálé munkájában is, de mensevik nézeteiről nem mondott le. 1922-ben elhagyta a Szovjetuniót, nyíltan szembefordult az OK(b)P politikájával. 1924-ben kizárták a pártból. Évekig Párizsban élt.

175. oldal

Gajda, — ellenforradalmár csehszlovák tiszt, később tábornok, a csehszlovák légió parancsnoka Kolcsak hadseregében.

M. V. Frunze — (1885—1925) bolsevik forradalmár. A pártnak 1904-től tagja, az 1905—7-es forradalomban az ivanovovoznyeszenszki munkások egyik vezetője, s részt vesz a decemberi moszkvai fegyveres felkelésben. Forradalmi tevékenységéért többször letartóztatták, kétszer halálra ítélték. 1915-ben megszökik a börtönből, s forradalmi munkát folytat a Nyugati Fronton. 1917 októberében egy munkáscsapat élén Moszkvában részt vesz az ellenforradalmi erők leverésében. Az októberi forradalom után Frunze a Vörös Hadseregben magas parancsnoki tisztségeket töltött be. 1919 elején a 4. hadsereg, majd a Keleti Front Déli Hadseregcsoportjának a parancsnoka. Még az év nyarán kinevezik a Keleti, majd a Turkesztáni Front parancsnokának. 1920-ban mint a Déli Front parancsnoka vezeti a Vrangel csapatai ellen irányuló hadműveleteket. 1925-ben hadügyi népbiztossá nevezik ki.

184. oldal

Petrusevics — burzsoá-nacionalista ukrán politikus, 1918- és 1919-ben a Galíciai Rada (Tanács) elnöke.

190. oldal

V. I. Csapajev — (1887—1919) a polgárháború szegényparaszt származású hőse. Harcolt a Volga menti és az uráli ellenforradalmi erők ellen. 1919-ben mint a 25. lövész hadosztály parancsnoka harcban esett el. Csapajev egységében 1918-tól kezdve számos magyar internacionalista is harcolt.

193. oldal

Glavkom (glávnokomándijuscsij) — főparancsnok. Itt Antonov-Ovszejenkóról van szó, aki 1919 júniusáig volt az Ukrán Szovjet Köztársaság Vörös Hadseregének a főparancsnoka.

208. oldal

Plennij — hadifogoly.

223. oldal

Ták szkázáty — úgymond, úgyszólván, szóval.

Kance—kancov — végülis, végeredményben.

282. oldal

Szaloniki hadsereg — az 1917-ben Szalonikinél partra szállt antant csapatokról van szó.

290. oldal

Kliment Jefremovics, Vorosilov (szül. 1881) szovjet államférfi. Részt vett az 1905-ös és az 1917-es forradalmakban, fontos állami és pártfunkciókat töltött be a polgárháború idején és az azt követő években. 1925-től haditengerészetügyi népbiztos, 1934—1940 között honvédelmi népbiztos. 1940-től a Népbiztosok Tanácsa elnökének helyettese, 1945—47 között a Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke, 1953-tól 1959-ig a Szovjetunió Legfelső Tanácsának elnöke.

291. oldal

P. N. Krasznov — (1869—1947) cári tábornok, részt vett a Kornyilov-összeesküvésben. Kerenszkij kérésére csapatokat vezényelt az októberi forradalom győzelme után Petrográd ellen. Katonái fellázadtak, Krasznov a forradalmárok fogságába került,

akik tiszti becsületszóra — hogy nem emel fegyvert a szovjethatalomra — szabadon bocsátották. 1918-ban, ígéretét megszegve, a németek támogatásával sereget szervezett, és ismételten harcolt a szovjethatalom ellen. 1919-ben Németországba emigrált. 1947-ben a szovjet bíróság a német fasisztákkal való együttműködésért halálra ítélte.

294. oldal

I. E. Jakir — 1919-ben a Déli Hadcsoport parancsnoka Zsitomir körzetében, a polgárháborút követő években a Vörös Hadsereg egyik kiemelkedő parancsnoka és szervezője.

305. oldal

Pajok — élelmiszer fejadag (oroszul).

306. oldal

Bárinya — nagyságos asszony, úrasszony.

316. oldal

Bogdán Hmelnyickij (a Vasöklű Bogdán) — (1595—1657) zaporozsjei ukrán kozák hadvezér és politikus, aki élére állt az ukrán nép szabadságharcának a lengyel elnyomás ellen. Az 1648—54. évi felszabadító háború győzelmes befejezése után mint Ukrajna hetmanja egyesítette Ukrajnát Oroszországgal.

321. oldal

Háj zsive ugorszká kommuna! — Éljen a magyar kommün! (ukránul)

Genosse — elvtárs (németül).

323. oldal

Sz prázdnyikom... tovaris komangyir Gara — Kellemes ünnepeket ... Gara parancsnok elvtárs! (oroszul)

336. oldal

Sz. I. Aralov — (szül. 1880) a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának tagja, 1919-ben a XII. és a XIV. hadseregek Forradalmi Katonai Bizottságának a tagja. 1921 után diplomáciai vonalon teljesített szolgálatot, majd 1938-tól az Irodalmi Múzeum igazgatója. Részt vesz a Nagy Honvédő Háborúban. 1957-ben nyugalomba vonult.

N. D. Kasirin — a Vörös Hadsereg egyik neves parancsnoka, 1920-ban a 13. hadsereg III. lovas hadtestének a parancsnoka volt, amelynek az állományában harcolt az Önálló Internacionalista dandár (brigád) is.

346. oldal

Beschreibung — itt jellemzés (németül).

347. oldal

Vorwärts! — Előre! (németül)

348. oldal

Bravo, Klug, du bist ein Held! — Bravó, Klug, hős vagy! (németül)

Du wirst ein Held sein Klügchen, nicht war? — Hős leszel, Klugocska, ugye? (németül)

359. oldal

Csepuha! — Üres fecsegés! (oroszul)

363. oldal

Breszti béke — Az 1918. március 3-án aláírt, Szovjet-Oroszországra kényszerített breszt—litovszki békeszerződésről van szó, amelynek értelmében a központi hatalmak (Németország, Ausztria—Magyarország, Bulgária és Törökország) és Oroszország között megkezdődött a hadifogolycsere. Németország és Ausztria—Magyarország csapatai megszállták Ukrajnát és egész sor más szovjet területet, a munkáshatalmat megdöntötték, s az élelmiszertartalékokat, valamint a nyersanyagokat a háború továbbfolytatása érdekében kimerült tartalékaik pótlása céljából kiszállították. A megszállt területek lakossága partizánharcba kezdett az idegen betolakodók ellen. A háború befejezése valamint az Ausztria—Magyarországon és Németországban bekövetkezett forradalmak után a szovjet kormány 1918. november 13-án semmissé nyilvánította ezt a szerződést.

367. oldal

Rezervárok — Zalka ez alatt a szibériai nagy hadifogolytáborokat értette.

„*Spartacus Szövetség*" — a német baloldali szociáldemokraták szervezete, amely az első világháború idején jött létre, vezetői Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg voltak. Az internacionalista és forradalmi álláspontot elfoglaló szövetség, az 1918 végén megalakuló Kommunisták Németországi Pártjának a magvát képezte. Itt a német spartakisták elvei alapján szervezett hadifogoly osztagról ír Zalka.

370. oldal

Bruszilov cári tábornok 1916 nyarán a Délnyugati Fronton indított támadást. Az orosz csapatok áttörték az osztrák—magyar és német frontot, s mélyen visszavetették a központi hatalmak seregeit. Az osztrák—magyar hadsereg az offenzíva idején mintegy félmillió katonát vesztett hadifoglyokban, akik között nagy számmal voltak magyarok is.

371. oldal

Ich grüsse dich auch. Sz. S. — Én is üdvözöllek. Sz. S.

379. oldal

Gubernyija — kormányzóság, adminisztratív igazgatási egység Oroszországban a XVIII. század óta.

388. oldal

Eselon (echelon — francia szó) — a jelen esetben katonai szerelvényt jelent.

391. oldal

He, frate Ardelean... unde mergi? — Hé, Ardeleán testvér... hová mész? (románul)

La pădure, domnule fesolgabirău...! Isus Maria...! — Az erdőbe, főszolgabíró úr! Á... Jézus Mária (románul).

400. oldal

B. I. Kikvidze — (1894—1919) — a Vörös Hadsereg kiemelkedő parancsnoka Ukrajnában. A Déli Fronton mint a 16. lövész hadosztály parancsnoka halt hősi halált. Hadosztályában internacionalisták is harcoltak.

439. oldal

Sztruk — ukrán nacionalista bandavezér, aki együttműködött Petljurával

451. oldal

Kommunikációs hinterland — Értelemszerűen itt a hadtápvonalakról és az arcvonal mögötti manőverezésre alkalmas útvonalakról van szó.

458. oldal

Jakov Mihajlovics, Szverdlov — (1885—1919) bolsevik forradalmár, az OK(b)P és a szovjet állam kiemelkedő vezetője. 1901-től kezdve aktívan részt vesz a forradalmi mozgalomban. Az 1905—1907-es forradalom idején az uráli bolsevik szervezetek harcát vezeti. A cári hatóságok többször elítélték és száműzték. Szibériai száműzetéséből 1917 tavaszán Petrográdra utazik, ahol az októberi forradalmat megelőző időszakban a párt Központi Bizottságának titkára s Lenin közvetlen munkatársa. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után 1919. március 16-án bekövetkezett haláláig a Szovjetek Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságának elnöke. Szverdlov, aki szibériai száműzetése alatt kapcsolatba került a hadifoglyokkal, nagy figyelmet fordított a forradalmi hadifogoly mozgalomra és az internacionalista alakulatok szervezésére.

462. oldal

Sztyepán Tyimofejevics Rázin (megh. 1671-ben) — doni kozák, az 1667—1671. évi nagy oroszországi parasztfelkelés vezetője.

467. oldal

Muravjov eszer párti ezredes, 1918 elején az ogyesszai csapatok parancsnoka volt, amikor a Vörös Hadsereg a román, valamint a német és osztrák—magyar intervenciós csapatok ellen harcolt.

1918 júliusában mint a Keleti Front parancsnoka, az eszerek utasítására fellázadt a szovjethatalom ellen. A lázadást sikerült gyorsan leverni. Az akcióban magyar internacionalisták is részt vettek. Muravjov a tűzharcban vesztette életét.

467. oldal

Jurij Tyutyunyik — ukrán nacionalista ellenforradalmár, aki Grigorjev-lázadás leverése után Petljurához csatlakozott.

475. oldal

Háj zsive ugorszká rádá! — Éljen a Magyar Tanács (köztársaság)! (ukránul)

480. oldal

Landler Jenő — (1875—1928) az első világháború előtt a szocialista vasutasok vezetője és ügyvédje. A Tanácsköztársaság ideje alatt kezdetben kereskedelmi és belügyi népbiztos, 1919 májusától a III. hadtest, majd Bőhm távozása után a Vörös Hadsereg parancsnoka. A Tanácsköztársaság megdöntése után a Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik vezetője, aki Bécsből irányítja a hazai illegális mozgalmat.

487. oldal

Patrulfirer (Patrulführer) voltam kérem, 5-ös jéger — Őrvezető az 5-ös vadász ezredben.

Hans Rottmayer, gewesener Kaiserliche... jawohl, reichsdeutsch... — Hans Rottmayer, volt császári ... igenis, birodalmi német (németül).

491. oldal

Szovnarkom (Szovjet Narodnik Komiszárov) — Népbiztosok Tanácsa, a szovjet kormány.

V. D. Boncs-Brujevics — (1873—1955) bolsevik tudós és pártmunkás, aki a múlt század 80-as éveiben kapcsolódott be a forradalmi mozgalomba, 1892-től aktív tagja a moszkvai marxista köröknek. 1896-tól 1905-ig emigrációban élt és az „Iszkra", aktív munkatársa volt. A cári kormány ötször bebörtönözte. Az októberi forradalom után 1920-ig a Népbiztosok Tanácsának a titkára volt. Ezt követően tudományos munkát végzett, mint etnográfus és történész. 1945-től haláláig a Vallás és az Ateizmus Múzeuma igazgatója volt.

II. Kötet

5. oldal

Dimitr Blagoev — (1855—1924) a bolgár munkásmozgalom kiemelkedő alakja, tevékenyen részt vett a Bolgár Szociáldemokrata Párt létrehozásában. Mint a párt forradalmi balszárnyának a (tyesznyákok — szűkelvű szocialisták) vezetője, a Bolgár Kommunista Párt egyik megalapítója volt.

6. oldal

Grigorij Ivánovics Kotovszkij — (1887—1925) besszarábiai forradalmár — 1905-ben Besszarábiában partizán osztagot szervezett és fegyveres harcot folytatott a földbirtokosok ellen. 1907-ben 12 évi kényszermunkára ítélték. 1917-ben belépett a bolsevik pártba és az ogyesszai Vörös Gárdát szervezte. 1918-ban Triaszpolban partizán csapatot alakított, amelyben magyar hadifoglyok is harcoltak. 1919-ben a 45. lövész hadosztály 2. dan-

dárának a parancsnoka volt. 1922-ben a II. lovas hadtest parancsnoka, 1925-ben az ellenforradalmárok Ogyessza közelében megölték.

7. oldal

A. Sz. Bubnov — (1883—1940) 1917-ben Moszkvában és Petrográdon végzett pártmunkát, 1919-ben az Ukrán Front Forradalmi Katonai Tanácsának és Szovjet-Ukrajna Védelmi Tanácsának a tagja volt. 1923-ban aláírja a trockisták úgynevezett „46-os" platformját, de az egység megőrzése érdekében hamarosan szakít ezzel a pártellenes csoporttal. 1929-től az OSZSZSZK művelődésügyi Népbiztosa.

10. oldal

D. A. Furmanov — (1881—1926) szovjet író. Mint Csapajev hadosztályának politikai biztosa harcolt a polgárháború éveiben. Magyarországon legismertebb műve harcostársáról, Csapajevről írt regénye.

16. oldal

Burszák — itt pravoszláv szeminarista, kispap; bursa — hittudományi szeminárium, papnevelde.

17. oldal

Az ukrán burzsoá Rada által megválasztott kormány — Petljura egyetértésével — az Ukrajna nagy részében létrejött szovjethatalom leverése céljából behívta a német és osztrák—magyar csapatokat. A német imperialisták azonban gyengének tartották a polgári és kispolgári pártok képviselőiből alakult ukrán kormányt, s 1918 áprilisában, jóval Kijev megszállása után szétkergették a Radát, s a földbirtokos osztály képviselőjét, Szkoropadszkij cári tábornokot juttatták hatalomra, aki határozottabban és leplezetlenebbül szolgálta az érdekeiket. A Petljurához hasonló kispolgári nacionalisták csak ezután kezdtek az antant

hatalmak felé tájékozódni, s a német megszállással szemben azért foglaltak állást, hogy egyrészt érdemeket szerezzenek a központi hatalmakkal még hadban álló antant előtt, másrészt, hogy kiragadják a bolsevikok kezéből a német és osztrák—magyar megszállás elleni harc vezetését.

18. oldal

A Zaporozsjei Szjecs — a Dnyeper alsó folyásánál élő ukrán kozákok katonai szervezete a XVI—XVIII. században.

19. oldal

G. I. Petrovszkij — (1878—1959) bolsevik pártmunkás, részt vett az 1905-ös és az 1917-es forradalmakban. 1918—1919-ben belügyi népbiztos, 1919-től 1939-ig az Összukrán Szovjet Központi Végrehajtó Bizottságnak az elnöke, 1939-től a Forradalmi Múzeum igazgatóhelyettese.

20. oldal

V. K. Vinnyicsenko — (1880—?) ukrán burzsoá-nacionalista író, 1918—1919-ben az ukrán nacionalista kormány (Direktórium) feje.

21. oldal

Joseph Pilsudski — (1867—1935) a világháború alatt a lengyel légiók egyik vezetője, majd később Lengyelország diktátora. 1919—1920-ban vezető szerepet töltött be Szovjet-Oroszország elleni hadjáratok szervezésében és irányításában. Haláláig a burzsoá földesúri Lengyel Köztársaság elnöke volt.

Zelegorski — lengyel burzsoá tiszt és politikus, a világháború előtt a lengyel légió egyik szervezője.

22. oldal

Uszuszok — ukrán nacionalista irányzat.

Mihác Gric — (megh. 1930-ban) az ukrán burzsoázia hatalomra jutása után agitációs és szervező munkát folytatott a munkások között. 1919-ben a drogobicsi olajvidék szovjetjének a vezetője volt.

36. oldal

Péter — a magyar vöröskatonák Petljurát tréfásan Péternek nevezték.

42. oldal

Zeljonij — az ukrán kulákbandák egyik vezetője, aki ellen többször bevetették az internacionalista egységeket.

52. oldal

Csürök — henger alakú fácska, amelyet a játszók bottal ütögetnek.

59. oldal

Kürasszir — Cuirassier francia szóból — vértes lovaskatona. A XX. század elején a vérteseket a lovasság szervezéséből törölték, de az ezredek nevében a vértes jelző még az első világháború idején is fennmaradt.

82. oldal

Plasztunok — gyalogos kozákok.

86. oldal

Psa krew (olv. Psza krev) — lengyel szitkozódás — jelentése: a kutyafáját.

89. oldal

Páné! Páne! — Uram!... Uram! (lengyelül)

132. oldal

Slachta (lengyelül: szlachta, olv. slakta) — lengyel nemesség.

135. oldal

A felhívás hiteles és pontos szövegét a Magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban című kiadvány közli. (Összeállította: Györkei Jenő és Józsa Antal) Kossuth. Bp. 1957. 114—115. old.

154. oldal

Garasin Rudolf — (1895) nyomdász, az internacionalista csapatok egyik szervezője. 1917-ben részt vesz az októberi forradalomban, 1918 nyarán pedig a muroni és jaroszlavi eszer lázadás leverésében. 1919-ben az internacionalista lovas ezred adjutánsa, majd parancsnoka, 1921-ben a hadifogolycsere egyik vezetője. 1944—1945-ben részt vesz Magyarország felszabadításában, utána a fegyveres erőknél tölt be felelős funkciókat. Legutóbb a Magyar Népköztársaság mongóliai követe volt.

162. oldal

Sei vorsichtig! — Légy óvatos! (németül)

163. oldal

Jacsejka — pártsejt, párt-alapszervezet (oroszul).

165. oldal

Ruhig! — Maradj nyugodtan! (németül)

189. oldal

Maj-Majevszkij — gyenyikinista tábornokról van szó.

225. oldal

„Kommunista szombat" — önkéntesen, ellenszolgáltatás nélkül végzett munka a munkás-paraszt állam javára. A „kommunista szombatok" mozgalmát 1919. április 12-én a moszkva—kazányi vasútvonal dolgozói kezdeményezték.

233. oldal

Remontált — lovakat sorozott.

276. oldal

Porucsik — főhadnagynak megfelelő rang a cári hadseregben.

297. oldal

Kornyilov divizió — Kornyilov ellenforradalmár tábornokról elnevezett hadosztályról van szó, amely Gyenyikin legjobb egységének számított 1919-ben.

298. oldal

Golubcsik — galambocskám (oroszul).

323. oldal

Kerenka — a Kerenszkij-kormány által 1917-ben kibocsátott inflációs papírpénz.

328. oldal

„Kijevljányin" — „A kijevi polgár" (oroszul) című lapról van szó.

332. oldal

Etap (etape — francia szóból) — hadtáp, hadtápterület.

338. oldal

M. A. Vrubel, — (1856—1910) híres orosz festőművész, aki sokat dolgozott egyházi megrendelésre.

344. oldal

Kontrazvedka — az ellenforradalmárok kémelhárító hivatala. Ténylegesen az a szerv foglalkozott a forradalmi elemek elleni harccal a fehér hadsereg hátországában, s a felderítő és diverzáns tevékenységgel a Vörös Hadsereg által ellenőrzött területeken.

Vrangel tábornok beismerése szerint a kontrazvedka a korrupció és az önkény melegágya volt, amely a szovjethatalomért harcoló munkások, parasztok és értelmiségiek tízezreit gyilkolta le kegyetlenül.

348. oldal

D. I. Piszárjev — (1840—1869) orosz forradalmi demokrata, író és kritikus.

A. I. Gercen (Herzen) — (1812—1870) orosz forradalmi demokrata író és politikus. Harcostársával, Ogarjovval együtt Londonban kiadta a Kolokol (Harang) című orosz nyelvű forradalmi lapot.

V. G. Belinszkij — (1811—1848) orosz forradalmi demokrata irodalmár és kritikus, a 30-as és 40-es években a parasztforradalom teoretikusa, aki az „Otyecsesztvennije Zapiszki" és a „Szovremennyik" című folyóiratokban megjelent cikkeiben élesen támadja a feudális viszonyokat. Lenin Belinszkijt, Gercent és Csernisevszkijt az orosz szociáldemokrácia előfutárainak nevezte.

Karl Kautsky — (1854—1938) a német szociáldemokrácia és a II. Internacionálé egyik legjelentősebb teoretikusa. Pályája kezdetén munkáiban a marxizmust propagálta, elméleti engedmé-

nyeket tett azonban az opportunistáknak a proletárdiktatúra kérdésében. A világháború évei alatt a szociál-sovinisztákkal alkotott egység híve volt. Meghirdette azt az opportunista elméletet, amely szerint a szocializmus pusztán a termelőerők fejlődése útján, osztályharc, szocialista forradalom és a proletariátus diktatúrája nélkül is megvalósítható. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után a „tiszta" polgári demokrácia álláspontját képviselve fordult szembe a szovjethatalommal. A polgárháború éveiben Lenin élesen támadta Kautsky opportunista nézeteit, amelyek az újjáalakult II. Internacionálé eszmei alapját képezték.

379. oldal

Centroszojuz — a fogyasztási szövetkezetek központja.

382. oldal

Szergej Szergejevics Kamenyev — (1881—1936) 1919 júliusától 1924 áprilisáig az OSZSZSZK fegyveres erőinek főparancsnoka volt. A cári hadseregben ezredesi rangot ért el, a polgárháborúban a Vörös Hadsereg legjelentősebb katonai szakemberei közé tartozott. 1927-től a hadügyi népbiztosnak és a Forradalmi Katonai Tanács elnökének a helyettese volt.

Tartalom

Közvetlen feladatok 5

Kijev kérői 132

A fehér folton 237

Klimov tábornok szobafogsága 337

Befejezés helyett 393

Utószó 397

Jegyzetek 407

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója

Felelős szerkesztő Fenyő István

Műszaki vezető Jánosa István

Műszaki szerkesztő Pólya Lajosné

A burkoló- és kötésterv Urai Erika munkája

A térképeket készítette Hrabina György és Rétvári László

Megjelent 4650 példányban, 22,— (A/5) ív terjedelemben,

4 oldal műmellékklettel

Készült az MSZ 5601-59 és 5602-55 szabványok szerint

Sz 605-d-6667

66.6054.1 Alföldi Nyomda

BALTI-TENGER
RIGA
Pszkov
Velikije Luki
Vilnius
Minszk
VARSÓ
Pinszk
KIJEV
Lvov
BUDAPEST
Kamenyec Podolszkij
Iaso
BUKAREST
FEKETE-TENGER
Krím
Kosztroma
Jaroszlavl
MOSZKVA
Kazany
Szimbirszk
Szaratov
Novouzenszk
Harkov
Caricin
Asztrahány
AZOVI-TENGER
KÁSPI-TENGER